

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ**

Διπλωματική Εργασία

**ΝΕΟΛΕΙΤΟΥΡΓΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ
«ERASMUS»**

Χρυσούλα Φραγκούλη

Επιβλέπων Καθηγητής : Επικ. Καθηγητής Αριστοτέλης Τζιαμπίρης

Πειραιάς, 2008

Ευχαριστίες

Η ολοκλήρωση της διπλωματικής εργασίας δεν θα ήταν εφικτή χωρίς τη συμβολή όλων εκείνων που συνέβαλαν ουσιαστικά και τους οποίους θα ήθελα να ευχαριστήσω.

Πρώτα από όλους θέλω να ευχαριστήσω πολύ τον επιβλέποντα της διπλωματικής εργασίας κ. Αριστοτέλη Τζιαμπίρη, Επίκουρο Καθηγητή του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς, για την αδιάλειπτη ακαδημαϊκή του καθοδήγηση, την ψυχική στήριξη και την ενθάρρυνση που μου παρείχε ακούραστα. Με τις γνώσεις του, τις αλλεπάλληλες παρατηρήσεις και συμβουλές του, συνέβαλλε καθοριστικά στην ολοκλήρωση της διπλωματικής.

Ευχαριστώ επίσης τα μέλη της τριμελούς Επιτροπής, κ. Άγγελο Κότιο, Καθηγητή του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς και την κα Μαριλένα Σημίτη, Επίκουρο Καθηγήτρια του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς, για τις πολύτιμες παρατηρήσεις και συμβουλές που μου παρείχαν για την ολοκλήρωση της συγγραφής.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Πρόεδρο, του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών Καθηγητή κ. Σωτήριο Καρβούνη για τις ακαδημαϊκές επισημάνσεις και συμβουλές, καθώς και για την ψυχική ενθάρρυνση για την ολοκλήρωση της προσπάθειάς μου.

Για το τέλος φύλαξα ένα μεγάλο ευχαριστώ μαζί με την απεριόριστη αγάπη μου για το σύζυγό μου Βασίλη Πέτρου και τις κόρες μου Ήλια-Άννα Πέτρου και Δανάη Πέτρου, οι οποίοι με περιέβαλλαν με την αγάπη τους, τη συνεχή ψυχική στήριξη και την έμπρακτη συνεισφορά τους, βοηθώντας με να ολοκληρώσω την διπλωματική εργασία. Επίσης, ευχαριστώ πολύ τη μητέρα μου και την αδελφή μου για τη συνεχή ενθάρρυνση τους, όπως επίσης τους αγαπητούς συναδέλφους και τους φίλους οι οποίοι με στήριξαν συναισθηματικά τις δύσκολες στιγμές.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	9
1. Θεωρίες Ολοκλήρωσης.....	9
1.1 Θεωρητικές προσεγγίσεις της νεολειτουργικής σχολής	11
1.2 Νεολειτουργικές θεωρήσεις και το θεσμικό οικοδόμημα της Ευρώπης	28
1.3 Λειτουργισμός και Νεολειτουργισμός.....	32
1.4 Κριτική αποτίμηση της νεολειτουργικής σχολής	35
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	40
2. Πρώτες κοινοτικές πρωτοβουλίες στον τομέα της εκπαίδευσης	40
2.1 Α' Πρόγραμμα Δράσης στην εκπαίδευση (1976).....	45
2.2 Β' Πρόγραμμα Δράσης στην επαγγελματική κατάρτιση (1982).....	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	52
3. Η περίοδος 1986-1992 και η θέσπιση του προγράμματος Erasmus.....	52
3.1 Πρόγραμμα Erasmus Α' φάση (1987-1989).....	53
3.2 Προσφυγή για την ακύρωση του προγράμματος ERASMUS	61
3.3 Προγράμματος Erasmus Β' φάση (1990-1994).....	62
3.4 Ευρωπαϊκή Διάσταση στην Εκπαίδευση	69
3.5 Έκθεση αξιολόγησης των προγραμμάτων δράσης της περιόδου 1986-1992.....	71
3.6 Η ιστορική εξέλιξη της 22 ^{ης} Γενικής Διεύθυνσης	77
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ.....	78
4. Η θεσμοθέτηση της εκπαίδευσης και της κατάρτισης στη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992).....	78
4.1 Η διαμόρφωση του κοινοτικού λόγου μετά το Μάαστριχτ. Τα Λευκά και τα Πράσινα Βιβλία.....	84
4.2 Τα νέα προγράμματα δράσης στην εκπαίδευση και την κατάρτιση (1992-1999)	91
4.3 Το πρόγραμμα ΣΩΚΡΑΤΗΣ 1995-1999.....	92
4.4 Απολογισμός των προγραμμάτων δράσης της περιόδου (1995-1999).....	100
4.5 Πρόγραμμα ΣΩΚΡΑΤΗΣ 2000-2006 (δεύτερη φάση).....	103
4.6 Το πρόγραμμα Erasmus Mundus	108
4.7 Η προώθηση της κινητικότητας.....	110
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ	113

5. Αλλαγές της δεκαετίας του 2000	113
5.1 Η διαδικασία της Μπολόνια με στόχο τη δημιουργία Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης.	115
5.2 Ευρωπαϊκό Σύστημα Μεταφοράς Ακαδημαϊκών Μονάδων - European Academic Credit Transfer System ECTS	118
5.3 Παράρτημα Διπλώματος.....	122
5.4 Η στρατηγική της Λισαβόνας	123
5.5 Πρόγραμμα "Εκπαίδευση και κατάρτιση 2010"	125
5.6 Κινητικότητα στο πλαίσιο του προγράμματος Erasmus (αριθμός εξερχόμενων φοιτητών) : 1987/88 έως 2005/06.....	128
5.7 Ολοκληρωμένο πρόγραμμα της δια βίου μάθησης 2007-2013	129
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ.....	134
6. Ο αντίκτυπος του προγράμματος Erasmus για τις εθνικές πολιτικές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	134
6.1 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2007-2013 «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.....	142
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	146
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	153

ΝΕΟΛΕΙΤΟΥΡΓΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ERASMUS»

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από την ίδρυσή της ως Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) αποτελεί, ένα ιδιόμορφο πολιτικό φαινόμενο, πρωτόγνωρο στην ιστορία της ανθρωπότητας με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους επιστήμονες. Το μόρφωμα αυτό έτσι όπως αποτυπώνεται στις Συνθήκες, στηρίζεται σε έναν εθελοντικό συνεταιρισμό κρατών τα οποία παραχωρούν ένα μέρος, ή ορισμένους τομείς της πολιτικής τους αρμοδιότητας και εξουσίας στο υπερεθνικό επίπεδο της ΕΕ, ώστε να ασκηθούν αυτές οι αρμοδιότητες από κοινού με άλλα κράτη.

Στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων οι θεωρητικοί επιχείρησαν να ερμηνεύσουν το φαινόμενο της υπερεθνικής ολοκλήρωσης με αφορμή τόσο το φαινόμενο των Διεθνών Οργανισμών όσο και της ευρωπαϊκής ενοποίησης ή ολοκλήρωσης. Ο όρος «ολοκλήρωση» (integration) σηματοδοτεί μία διαδικασία ιδιαίτερα σύνθετη και συχνά έχει χρησιμοποιηθεί με διαφορετική έννοια ή για να περιγράψει διαφορετικές καταστάσεις.

Οι κυριότερες κλασικές θεωρίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης είναι: ο Λειτουργισμός, ο Νεολειτουργισμός, η Θεωρία της Ομοσπονδίας στις διάφορες εκφάνσεις της, η Συνομοσπονδία, η Αλληλεξάρτηση και τα Διεθνή Καθεστάτα, ο Διακυβερνητισμός, ο Φιλελεύθερος Διακυβερνητισμός, και η Πολυεπίπεδη Διακυβέρνηση. Κάθε μία από αυτές τις θεωρίες παρουσιάζει ελλείψεις ως προς την εξήγηση του φαινομένου της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης σε κάποια επίπεδα και σε κάποια στάδια, επειδή η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί ένα πολύμορφο, και πολυεπίπεδο φαινόμενο. Κάθε θεωρία ξεκινώντας από ένα διαφορετικό σημείο αφετηρίας και εστιάζοντας την προσοχή της σε διαφορετικές διαδικασίες διατυπώνει και τις δικές της προβλέψεις για την πορεία της ευρωπαϊκής συνεργασίας.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση παρότι έχει διανύσει πενήντα χρόνια λειτουργίας αποτελεί ακόμα μία ενδιάμεση κατάσταση μεταξύ κρατικής και υπερεθνικής δομής, με άλλους τομείς να έχουν υπερεθνικά και άλλους εθνικά χαρακτηριστικά.

Μεταξύ των θεωριών που ερμηνεύουν τον πολιτικό και οικονομικό μετασχηματισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης ιδιαίτερο ερμηνευτικό ενδιαφέρον για την εξέλιξη της εκπαιδευτικής πολιτικής της Κοινότητας παρουσιάζει η νεολειτουργική θεωρία για την εξήγηση σταδιακής διεύρυνσης της κοινοτικής αρμοδιότητας από το πεδίο της οικονομικής πολιτικής προς το πεδίο της εκπαιδευτικής πολιτικής και της διάχυσης δράσεων και πολιτικών στον τομέα της εκπαίδευσης .

Η παρούσα μελέτη έχει σκοπό την παρουσίαση των βασικών αρχών της νεολειτουργικής σχολής, μιας κλασικής θεωρητικής σχολής της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, έτσι όπως αυτές διατυπώθηκαν από τον βασικό της εκφραστή τον E. Haas και από άλλους θεωρητικούς. Η παρουσίαση αυτών των βασικών αρχών θα γίνει μέσα από μία κριτική εκτίμηση των θετικών και αρνητικών σημείων τα οποία έχουν αποτελέσει και σημείο τριβής για τους θεωρητικούς της ολοκλήρωσης.

Στη συνέχεια θα εστιάσουμε τη μελέτη μας στην εξέταση του Ευρωπαϊκού Προγράμματος Erasmus του σημαντικότερου, δημοφιλέστερου και μαζικότερου προγράμματος με την μεγαλύτερη διάρκεια αν λάβουμε υπόψη μας ότι από το 1987 που λειτούργησε για πρώτη φορά έως το 2006 περίπου 1.524.000 φοιτητές εντάχθηκαν σε αυτό και συνεχίζει τη δράση του αδιαλείπτως μέχρι το 2013.

Η μελέτη των δράσεων και της εξέλιξης του προγράμματος Erasmus θα γίνει παράλληλα με την μελέτη της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της εκπαίδευσης με σκοπό να διερευνήσουμε κατά πόσο το πρόγραμμα Erasmus και η ευρωπαϊκή πολιτική στον τομέα της εκπαίδευσης ερμηνεύονται με βάση το νεολειτουργικό παράδειγμα.

Στο πρώτο μέρος θα παρουσιάσουμε τις θεωρητικές προσεγγίσεις της νεολειτουργικής σχολής, καθώς και τις νεολειτουργικές θεωρήσεις για τη θεσμική δομή και τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και θα κάνουμε μία κριτική αποτίμηση της νεολειτουργικής θεωρίας.

Στο δεύτερο μέρος η μελέτη μας θα βασιστεί τόσο στην πρωτογενή έρευνα και μελέτη των επίσημων εγγράφων και πηγών από το αρχείο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας/ Ένωσης από το 1971 μέχρι σήμερα, όσο και στην δευτερογενή έρευνα, τη σύγχρονη βιβλιογραφία.

Αρχικά στο δεύτερο κεφάλαιο, θα παρουσιάσουμε τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας μέχρι πριν από τη δεκαετία του '70, όταν η επικρατούσα άποψη στην Κοινότητα ήταν ότι δεν είχε καμία σχέση με τα πανεπιστήμια, ή την εκπαίδευση γενικότερα, επειδή οι εθνικές κυβερνήσεις δεν είχαν παραχωρήσει στην Κοινότητα αυτή την αρμοδιότητα με την υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης. Με την Πρώτη Συνεδρίαση του Συμβουλίου Υπουργών Παιδείας των έξι τότε κρατών-μελών το 1971 και την θέσπιση του Α' Προγράμματος Δράσης της Κοινότητας στον τομέα της εκπαίδευσης άνοιξε ο δρόμος της ενασχόλησης της ΕΟΚ με θέματα εκπαίδευσης. Την περίοδο που μεσολαβεί από την Ενιαία Πράξη μέχρι τη Συνθήκη του Μάαστριχτ η προσοχή εστιάζεται στους άξονες: ανταλλαγές, κινητικότητα, συνεργασία. Το 1987 η ΕΟΚ των 12 κρατών-μελών είναι έτοιμη να ξεκινήσει τις δράσεις στον τομέα της εκπαίδευσης με την θέσπιση ευρωπαϊκών προγραμμάτων μεταξύ των οποίων σημαντικότερο μαζικότερο και με τη μεγαλύτερη διάρκεια ήταν το Erasmus.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα εξετάσουμε την πορεία του Προγράμματος Erasmus κατά την Α' φάση (1987-1989) και Β' φάση (1990-1994) και τα αποτελέσματα της δράσης του τόσο από την έκθεση αξιολόγηση του προγράμματος όσο και από τα επίσημα έγγραφα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στον τομέα της εκπαίδευσης.

Στη συνέχεια στο τέταρτο κεφάλαιο θα μελετήσουμε τη θεσμοθέτηση της εκπαίδευσης και της κατάρτισης στη Συνθήκη του Μάαστριχτ και την πορεία του Προγράμματος Erasmus ως τομέα του προγράμματος ΣΩΚΡΑΤΗΣ, κατά την Α' φάση (1995-1999) και Β' φάση (2000-2006) λειτουργίας του προγράμματος σε συσχέτιση με την προώθηση της κινητικότητας και τις ευρωπαϊκές πολιτικές στον τομέα της εκπαίδευσης. Θα εξετάσουμε επίσης την έκταση και τις μορφές που παίρνει η συνεργασία στην εκπαίδευση.

Στο πέμπτο κεφάλαιο θα εξετάσουμε την συνέχιση του Προγράμματος Erasmus το οποίο συνεχίζει αδιάλειπτα τη λειτουργία του ενταγμένο στο ολοκληρωμένο 'Πρόγραμμα Δια Βίου Μάθηση' (2007-2013) παράλληλα με τις αλλαγές που συντελούνται τη δεκαετία του 2000, στον τομέα της εκπαίδευσης όπως : διαδικασία της 'Μπολόνια', στρατηγική της 'Λισαβόνας', 'Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2010'.

Στο έκτο κεφάλαιο θα εξετάσουμε τον αντίκτυπο και την επίδραση που έχει το Πρόγραμμα Erasmus τόσο στα εκπαιδευτικά ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης όσο και στις εθνικές πολιτικές των κρατών-μελών μέσα και από την μελέτη του Επιχειρησιακού Προγράμματος του ΥΠΕΠΘ 2007-2013.

Τέλος στα συμπεράσματα θα επισημάνουμε τα σημεία αυτά της μελέτης τα οποία επιβεβαιώνουν το νεολειτουργικό παράδειγμα και σχετίζονται με την επέκταση των λειτουργικών αρμοδιοτήτων της Κοινότητας και τη νομιμοποίηση της εκπαίδευσης στη Συνθ ΕΚ καθώς και τη σταδιακή διάχυση λειτουργιών από το πεδίο της οικονομίας προς εκείνο της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, ενώ παράλληλα θα παρατηρήσουμε στο επίπεδο της εκπαίδευσης, τη σταδιακή επέκταση των προγραμμάτων δράσης προς διάφορες θεματικές περιοχές: τριτοβάθμια εκπαίδευση, επαγγελματική κατάρτιση, συνεργασία βιομηχανιών και πανεπιστημίων, εκμάθηση ξένων γλωσσών, ανταλλαγές ερευνητών, προώθηση τεχνολογικών καινοτομιών στον τομέα κατάρτισης, ανταλλαγές νέων, σχέδια ειδίκευσης εργατικού δυναμικού.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Θεωρίες Ολοκλήρωσης

Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, το φαινόμενο της αποαποικιοποίησης και η θεαματική αύξηση του αριθμού των κρατών συνοδεύτηκε από τη δημιουργία ακόμα μεγαλύτερου αριθμού κυβερνητικών και μη κυβερνητικών διεθνών οργανισμών και αναδείχθηκε το πρόβλημα της αδυναμίας του σύγχρονου κράτους να αντιμετωπίσει τις ανάγκες του χωρίς την συνεργασία του με τα άλλα κράτη¹. Οι συζητήσεις ανάμεσα στους θεωρητικούς των διεθνών σχέσεων οδήγησαν στη δημιουργία σχολών σκέψης και θεωριών περί ολοκλήρωσης (integration) ή ενοποίησης.

Με τον όρο «ολοκλήρωση» αποδίδεται στα ελληνικά ο όρος «integration» ο οποίος θα μπορούσε επίσης να αποδοθεί και με τη λέξη «ενοποίηση». Στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων οι θεωρητικοί επιχείρησαν να ερμηνεύσουν αυτό το φαινόμενο της υπερεθνικής ολοκλήρωσης με αφορμή και αντικείμενο μελέτης αρχικά του φαινομένου των διεθνών Οργανισμών και στη συνέχεια της ευρωπαϊκής ενοποίησης².

Οι βασικότερες κλασικές θεωρίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης είναι: ο Λειτουργισμός, ο Νεολειτουργισμός, η Θεωρία της Ομοσπονδίας στις διάφορες εκφάνσεις της, η Συνομοσπονδία, η Αλληλεξάρτηση και τα Διεθνή Καθεστώτα, ο Διακυβερνητισμός, ο Φιλελεύθερος Διακυβερνητισμός, η Πολυεπίπεδη Διακυβέρνηση.

Όπως αναφέρει ο Τσινισιζέλης Μ.³, ως κλασικές θεωρίες ενοποίησης θεωρούνται οι ακόλουθες τέσσερις, (οι οποίες παρουσιάζονται στον Πίνακα 1): ο ομοσπονδισμός και ο νεολειτουργισμός οι οποίες παραμένουν ακόμα δημοφιλείς

¹ Κώνστας Δ. – Αρβανιτόπουλος Κ., (2002) «Διεθνείς Σχέσεις, Συνέχεια και Μεταβολή», Εκδόσεις Ι.Σιδέρη Αθήνα, σ.172.

² Κουσκουβέλης Ηλ., (2004) «Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις», Β' έκδοση, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα σ. 435-438.

³ Τσινισιζέλης Μ. (2001) «Quo Vadis Europa?» Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα σ. 77.

έστω και με τροποποιημένη μορφή και η πλουραλιστική θεώρηση και ο λειτουργισμός, οι οποίες δεν βρίσκονται στο προσκήνιο ή οι υποθέσεις τους έχουν συγχωνευθεί σε νεότερες προσεγγίσεις.

Πίνακας 1: «Κλασικά» υποδείγματα ενοποίησης.

		Τελικό Προϊόν	
Διαδικασία Ενοποίησης		Κρατικό υπόδειγμα	Κοινοτικό υπόδειγμα
	Άμεση - Πολιτικές μεταβλητές	Ομοσπονδισμός	Πλουραλισμός
	Έμμεση - Κοινωνικοοικονομικές μεταβλητές	Νεολειτουργισμός	Λειτουργισμός

Πηγή : Pentland C.(1974):'International Theory and European Integration', London, Faber and Faber p.24

Από τις παραπάνω θεωρήσεις που αναπτύχθηκαν γύρω από το φαινόμενο της ενοποίησης μπορούμε να συμπεράνουμε ότι σε σχέση με το εθνικό κράτος, μία εξ αυτών ο πλουραλισμός ενδιαφέρεται πρωτίστως για τη διατήρηση του εθνικού κράτους, ο Ομοσπονδισμός και ο νεολειτουργισμός δεν ενδιαφέρονται πρωτίστως για την υπέρβασή του ενώ ο λειτουργισμός βρίσκεται σε μία ενδιάμεση κατηγορία καθώς άλλοι συγγραφείς ενδιαφέρονται για την υπέρβαση και άλλοι για τη διατήρηση του εθνικού κράτους. Ο ομοσπονδισμός είναι μία θεωρία της κρατικής πολιτικής οργάνωσης και ανήκει περισσότερο στη Συγκριτική Πολιτική παρά στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων και ο πλουραλισμός είναι περισσότερο μία θεωρία Διεθνών Σχέσεων παρά μία θεωρία της ενοποίησης⁴.

Ενώ κατά τον Κουσκουβέλη τρία ρεύματα εμφανίστηκαν στις θεωρίες της ολοκλήρωσης: ο κοινοτισμός, ο λειτουργισμός και ο νεολειτουργισμός⁵.

Οι θεωρητικοί της ολοκλήρωσης αντιμετωπίζουν την ολοκλήρωση, άλλοι ως διαδικασία και άλλοι ως κατάσταση. Ασχολούνται κυρίως με τις διαδικασίες με τις

⁴ Τσινισιζέλης Μ. (2001) «Quo Vadis Europa?» Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα, σ. 77-78.

⁵ Κουσκουβέλης Ηλ., (2004) «Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις», Β' έκδοση, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, σ. 438.

οποίες επιτυγχάνεται η μετατόπιση της πολιτικής δικαιοδοσίας από το ένα κέντρο στο άλλο, ενδιαφέρονται για το είδος και την ένταση της επικοινωνίας ανάμεσα στις υπό ολοκλήρωση μονάδες, πιστεύουν ότι τα άτομα ακολουθούν συμπεριφορές που ενισχύουν την ολοκλήρωση επειδή προσδοκούν κοινές αμοιβές ή κυρώσεις και θεωρούν ότι τέτοιες προσδοκίες αναπτύσσονται αρχικά σε κυβερνητικές ή ιδιωτικές ομάδες επίλεκτων.⁶

1.1 Θεωρητικές προσεγγίσεις της νεολειτουργικής σχολής

Μεταξύ των θεωριών της ολοκλήρωσης που ερμηνεύουν τον πολιτικό και οικονομικό μετασχηματισμό της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, σημαντικότερη και πιο δημοφιλής θεωρείται η νεολειτουργική θεωρία καθώς αποτελεί τη βασική σχολή σκέψης που επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την εξέλιξη της Ευρωπαϊκής ενοποίησης⁷.

Η νεολειτουργική θεωρία παρουσιάζει ιδιαίτερο ερμηνευτικό ενδιαφέρον για την εξήγηση της σταδιακής διερεύνησης της κοινοτικής αρμοδιότητας από το πεδίο της οικονομικής πολιτικής προς το πεδίο της εκπαιδευτικής πολιτικής και της διάχυσης των δράσεων με σκοπό την δημιουργία του ευρωπαϊκού εκπαιδευτικού χώρου⁸.

Ο νεολειτουργισμός αποτελεί επέκταση και διεύρυνση της λειτουργικής θεωρίας που αποτυπώθηκε, κατά την περίοδο του μεσοπολέμου, στο έργο του D.Mitrany⁹. Οφείλει δε την ανάπτυξή του σε μία μη απορριπτική κριτική του λειτουργισμού. Συμπεριλαμβάνει και εμπλουτίζει την άποψη του λειτουργισμού περί διακλαδώσεων και περί του ρόλου των λειτουργικών διεθνών οργανισμών και

⁶ Κώνστας Δ.-Αρβανιτόπουλος Κ.,(2002) «Διεθνείς Σχέσεις, Συνέχεια και Μεταβολή», Εκδόσεις Ι.Σιδέρη, Αθήνα, σ.173.

⁷ Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.36.

⁸ Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.22.

⁹ Mitrany D., (1966) 'A Working Peace System'. Quadrangle books, Chicago.

υπερεθνικών θεσμών στις διαδικασίες ολοκλήρωσης¹⁰ και αποτελεί προέκταση της λειτουργικής σχολής στο μέτρο που δέχεται τον έμμεσο τρόπο ολοκλήρωσης μετά από ανάθεση λειτουργιών σε διεθνείς θεσμούς ενώ διαφοροποιήθηκε στη σύλληψη της δυναμικής της ολοκλήρωσης¹¹.

Σημαντικότεροι εκπρόσωποι της νεολειτουργικής σχολής θεωρούνται οι E.B. Haas¹², L. Lindberg¹³ και P.Schmitter¹⁴.

Η νεολειτουργική θεωρία της περιφερειακής ολοκλήρωσης, στην αρχική της εκδοχή, διατυπώθηκε από τον θεμελιωτή της σχολής, τον Αμερικανό πολιτικό επιστήμονα E.Haas με το έργο του 'The Uniting of Europe' (1958), με βάση την εμπειρία από την ίδρυση και λειτουργία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα κατά την περίοδο 1950-1957.

Ο E. Haas αναπτύσσει τη θεωρία του και ορίζει την «ολοκλήρωση» ως μία «διαδικασία», κατά την οποία πολιτικοί δρώντες από διάφορα εθνικά κέντρα πείθονται να μετατοπίσουν την αφοσίωση / νομιμοφροσύνη, τις προσδοκίες και τις δραστηριότητές τους προς ένα νέο μεγαλύτερο κέντρο εξουσίας, οι θεσμοί του οποίου διαθέτουν ή αξιώνουν δικαιοδοσία πάνω στα προϋπάρχοντα εθνικά κέντρα.¹⁵

Ο νεολειτουργισμός δεν προσδιορίζει κάποιον καταληκτικό στόχο στην πορεία της ολοκλήρωσης, ούτε προτάσσει τη δημιουργία μιας πολιτικής δομής πέρα από τα όρια του εθνικού κράτους. Αυτό που επιδιώκει είναι να ερμηνεύσει την πορεία και τις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ενοποίησης και να διαγράψει μία στρατηγική για την προώθηση της, μέσα από τη σταδιακή αφαίρεση των στηριγμάτων του εθνικού

¹⁰ Κουσκουβέλης Ηλ., (2004) «Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις», Β' έκδοση, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, σ. 444.

¹¹ Στεφάνου Κ. (1999) «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση» τόμος Γ': Πολιτικές και Δυναμική της Ολοκλήρωσης» Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα, σ.244, επίσης στο Κώνστας Δ. (1983) «Θεωρία και μεθοδολογία των διεθνών σχέσεων»τ' Α, Εκδόσεις Σακκουλα, Αθήνα, σ.130-131.

¹² Haas E.B., (1968) 'The Uniting of Europe. Political, Social and Economic forces 1950-1957', Stanford, Stanford University Press.

¹³ Lindberg L., (1963) 'The Political Dynamics of European Integration', Stanford, Stanford University Press.

¹⁴ Schmitter P., (1970) 'A revised theory of Regional Integration, International Organisation', vol.24, p. 836-869.

¹⁵ Haas E., (1958) 'The Uniting of Europe', Stanford University Press, p.16.

κράτους υπέρ του υπερεθνικού μορφώματος στα πλαίσια των διεθνών συνεργασιών.¹⁶ Η τελική κατάσταση της ενοποίησης παρέμεινε σκόπιμα «ανοικτή» ακριβώς επειδή αντιμετωπίζεται ως διαδικασία και όχι ως προϋπόθεση¹⁷.

Κατά τους νεολειτουργιστές αυτό το υπερεθνικό μόρφωμα, η «πολιτική κοινότητα» είναι το τελικό προϊόν της διαδικασίας ολοκλήρωσης, και αποτελεί κεντρική θέση στη νεολειτουργική σχολή.

Σύμφωνα λοιπόν με τον Haas: *«πολιτική κοινότητα είναι μία κατάσταση πραγμάτων κατά την οποία ομάδες και μεμονωμένα άτομα δείχνουν νομιμοφροσύνη στους κεντρικούς πολιτικούς τους θεσμούς παρά σε οποιαδήποτε άλλη πολιτική εξουσία, σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο και σε μια δεδομένη γεωγραφική περιοχή»*¹⁸.

Ο Lindberg διαφοροποιείται στο σημείο αυτό προτείνοντας μία πιο προσεκτική διατύπωση, σύμφωνα με την οποία η πολιτική ενοποίηση αφορά *«τη δημιουργία μηχανισμών και διαδικασιών συλλογικών αποφάσεων χωρίς προσφυγή σε αυτόνομη δράση των Κυβερνήσεων»*. Επίσης τονίζει πως *«είναι λογικό και εμπειρικά πιθανό ότι μπορεί να επιτευχθεί σημαντική πολιτική ενοποίηση χωρίς να κινηθεί (το σύστημα) προς την κατεύθυνση της πολιτικής κοινότητας»*.¹⁹ Ο Lindberg επίσης διατυπώνει μία πιο επιφυλακτική προσέγγιση του καταληκτικού προϊόντος ως *«ένα νομιμοποιημένο σύστημα επίλυσης των συγκρούσεων»*, και ορίζει την ενοποίηση ως *«μία διαδικασία η οποία οδηγεί προοδευτικά στην απόκτηση της δυνατότητας λήψης συλλογικών αποφάσεων από τα μέλη της μελλοντικής ένωσης»*.²⁰

¹⁶ Ιωακειμίδης Π.Κ., (1993) «Ευρωπαϊκή Πολιτική Ένωση, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, σ. 35, Επίσης Τσινισιζέλης Μ. (1995) «Θεωρία της διεθνούς πολιτικής ενοποίησης» στο Μαραβέγιας Ν. – Τσινισιζέλης Μ (επιμ) Η Ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, σ.36 και στο Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.37.

¹⁷ Χρυσοχόου Δ. (2003) «Θεωρία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης» Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, σ.117.

¹⁸ Haas E., (1958) The Uniting of Europe, Stanford University Press, σ.5.

¹⁹ Lindberg L. (1963) The political Dynamics of European Integration, Stanford, Stanford University Press, σ.5.

²⁰ Lindberg L. (1963) The political Dynamics of European Integration, Stanford, Stanford University Press, σ.7.

Με τον όρο «νομιμοφροσύνη» εννοείται μία «κατάσταση κατά την οποία ομάδες και μεμονωμένα άτομα συμμορφώνονται προς τις υποδείξεις της πολιτικής εξουσίας και στρέφονται προς αυτή για την υλοποίηση σημαντικών προσδοκιών».²¹

Ο Ε. Haas υποστηρίζει ότι η πρόοδος της ολοκλήρωσης οφείλεται στο έργο ορισμένων ομάδων επίλεκτων (elites) κυβερνητικών παραγόντων, πολιτικών και κοινωνικών ελίτ και ομάδων συμφερόντων. Οι ομάδες αυτές συμμετέχουν ενεργά στις διαδικασίες προς τους υπερεθνικούς θεσμούς και ασκούν πίεση προς τις κυβερνήσεις να παραχωρήσουν μεγαλύτερες και περισσότερες από τις κυριαρχικές του εξουσίες στους υπερεθνικούς θεσμούς ολοκλήρωσης, για πραγματικούς και όχι αλτρουιστικούς λόγους. Οι ελίτ αυτές, προσδοκώντας οφέλη από τη λειτουργία ενός υπερεθνικού οργανισμού, αναζητούν συνεργασία με άλλες ελίτ που έχουν παρόμοιες προσδοκίες, έξω από τα κρατικά σύνορα. Με τον τρόπο αυτό οι αρμοδιότητες και οι λειτουργίες των κεντρικών υπερεθνικών θεσμών θα αυξάνονται και θα ισχυροποιούνται, συμβάλλοντας στη διεύρυνση της ενοποιητικής διαδικασίας.²²

Η μετάθεση αρμοδιοτήτων και νομιμοφροσύνης στους υπερεθνικούς θεσμούς αναδεικνύει ως νέους βασικούς συντελεστές στο προσκήνιο της ολοκλήρωσης, τους τεχνοκράτες και τους γραφειοκράτες οι οποίοι καταλαμβάνουν θέσεις ή πλαισιώνουν τον κοινοτικό μηχανισμό. Κατ' αυτόν τον τρόπο όμως, η νεολειτουργική θεώρηση θεωρεί ότι οι ιδεολογικοί παράγοντες έχουν ελάχιστη σημασία στην ενοποιητική διαδικασία υπερτονίζοντας τη συμβολή των παραγόντων – συντελεστών στο πλαίσιο μιας πλουραλιστικής θεώρησης της διεθνούς κοινωνίας.²³

²¹ Haas E., (1958) *The Uniting of Europe*, Stanford University Press, σ.196.

²² Κώνστας Δ.-Αρβανιτόπουλος Κ., (2002) «Διεθνείς Σχέσεις, Συνέχεια και Μεταβολή», Εκδόσεις Ι.Σιδέρη, Αθήνα, σ.175-6 . επίσης στο Κουσκουβέλης Ηλ., (2004) «Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, σ.445 και στο Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.37-38. Επίσης στο Hix S. J. (2002) '*Regional Integration*, International Encyclopedia of Social & Behavioral Sciences, pages 12922-12925.

²³ Ιωακείμης Π.Κ. (1993) «Ευρωπαϊκή Πολιτική Ένωση, Εκδόσεις Θεμέλιο Αθήνα, σ. 35, επίσης στο Μ.Τσινισιζέλης «Θεωρία της διεθνούς πολιτικής ενοποίησης» στο Μαραβέγιας Ν. – Τσινισιζέλης Μ (επιμ) (1995) *Η Ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Εκδόσεις Θεμέλιο Αθήνα σ. 37 και στο Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.38.

Ο νεολειτουργισμός αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στον προσδιορισμό της έννοιας της «υπερεθνικότητας» (supranationalism) στα πλαίσια της περιφερειακής ολοκλήρωσης της Ευρώπης, στο ρόλο, στις δραστηριότητες και στη νομιμοποίηση των κύριων κοινωνικών ομάδων/παραγόντων (actors) και ειδικά των πολιτικών και οικονομικών ελίτ (elites) και στη διαδικασία της σταδιακής διάχυσης (spillover)²⁴ του παραγόμενου αποτελέσματος²⁵.

Βασική αρχή του νεολειτουργισμού και κινητήρια δύναμη της διαδικασίας ολοκλήρωσης αποτελεί ο μηχανισμός της λειτουργικής σύνδεσης (functional linkage) με τον οποίο επιτυγχάνεται η σταδιακή εξάπλωση της ολοκλήρωσης (the expansive logic of integration) μέσω της διάχυσης του αποτελέσματος (spillover effect)²⁶.

Σύμφωνα με τον Schmitter²⁷ ο μηχανισμός της «διάχυσης» ή «λειτουργικής σύνδεσης» (spillover / functional linkage) αποτελεί «μία διαδικασία με βάση την οποία τα μέλη (κράτη) μιας προσπάθειας ολοκλήρωσης που συμφώνησαν σε μία σειρά κοινούς στόχους αλλά δεν είναι στον ίδιο βαθμό ικανοποιημένα από την επίτευξη των στόχων αυτών, προσπαθούν να επιλύσουν τις διαφορές τους, είτε προωθώντας τη συνεργασία τους σε ένα άλλο «συγγενικό» χώρο είτε εντατικοποιώντας τη συνεργασία τους στον ίδιο τομέα είτε και τα δύο».

Σύμφωνα με τη νεολειτουργική θεώρηση, με την πάροδο του χρόνου θα υπάρξει σύγκλιση των εθνικών προτιμήσεων και μία τάση για περαιτέρω ενοποιητική δράση που θα διευκολύνεται από το πλαίσιο των νέων κεντρικών εξουσιών.²⁸

²⁴ Για τον όρο spillover δεν υπάρχει ακριβής ελληνική μετάφραση και έχει επίσης μεταφραστεί ως εκχείλιση στο Ήφαιστος Π. (2000) «Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, σ.241-7.

²⁵ Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα σ.36, επίσης στο Στεφάνου Κ. (1999) «Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση» τομ. Γ' Πολιτικές και Δυναμική της Ολοκλήρωσης, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, σ.244-5.

²⁶ Τσινισιζέλης Μ. (2001) «Quo Vadis Europa?» Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα σ. 172-3, επίσης στο Τσινισιζέλης Μ. «Θεωρία της διεθνούς πολιτικής ενοποίησης» στο Μαραβέγιας Ν. – Τσινισιζέλης Μ (επιμ) (1995) Η Ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Εκδόσεις Θεμέλιο Αθήνα σ.38 και στο Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.38.

²⁷ Schmitter P. (1969) “Three neofunctional Hypotheses about International Integration”, International Organisation, 23: 1, pp.162.

²⁸ Χρυσοχόου Δ. (2003) «Θεωρία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σ. 115.

Κατά τον Lindberg κινητήρια δύναμη της ενοποίησης αποτελεί η επεκτατική λογική της λειτουργικής σύνδεσης βάσει της οποίας «μία δεδομένη δράση, που συνδέεται με ένα συγκεκριμένο στόχο, δημιουργεί μία κατάσταση στην οποία ο αρχικός στόχος μπορεί να διασφαλιστεί μόνο με την ανάληψη περαιτέρω δράσεων, οι οποίες με την σειρά τους δημιουργούν την ανάγκη για περισσότερες δράσεις και ούτω καθεξής».²⁹

Η ολοκλήρωση μπορεί να αρχίζει αρχικά για την αντιμετώπιση τεχνικών προβλημάτων αναπτύσσεται όμως ως αποτέλεσμα της εργασίας των ομάδων ενδιαφέροντος που στηρίζουν την ολοκλήρωση για πραγματικούς (προσδοκία κερδών) και αλτρουιστικούς λόγους. Η ολοκλήρωση προχωρά επίσης διαμέσου των μεταβολών που επιφέρει. Η έννοια της δύναμης διασυνδέεται με την ευημερία που μεγιστοποιείται από τις λειτουργιστικές προσπάθειες. Δηλαδή οι δυνάμεις που την προωθούν αυξάνουν τη δύναμη και τις αρμοδιότητές τους ενώ τα κράτη επαναπροσανατολίζονται από τα θέματα δύναμης στα ζητήματα ευημερίας.³⁰ Μέσα από μία διαδικασία τα κράτη «μαθαίνουν» και εφαρμόζουν και σε άλλους τομείς τα μαθήματα ολοκλήρωσης που απέκτησαν. Κατά τον Haas οι παράγοντες δεν παραμένουν πάντα σε τεχνοκρατικό επίπεδο αλλά πολιτικοποιούνται καθώς αντιδρώντας στα αρχικά τεχνικά προβλήματα είναι αναγκασμένοι τελικώς να συμφωνήσουν ως προς τα μέσα με τα οποία θα τα επιλύσουν.³¹

Σύμφωνα με την αρχή της διάχυσης μία συγκεκριμένη λειτουργία ή δράση σχετική με έναν συγκεκριμένο στόχο, δημιουργεί μία κατάσταση στην οποία ο αρχικός στόχος μπορεί να εξασφαλιστεί μόνο με τη δημιουργία νέων δράσεων, οι οποίες τείνουν να δημιουργήσουν μία μεγαλύτερη συνθήκη και μία ανάγκη για μεγαλύτερη επέκταση.³²

Οι Lindberg & Scheingold περιέγραψαν τον ίδιο μηχανισμό, δίνοντας του την ονομασία «forward linkage», ως ένα υπόδειγμα συμπεριφοράς των δρώντων κατά το

²⁹ Lindberg L. (1963) The political Dynamics of European Integration, Stanford, Stanford University Press, σ.9-10.

³⁰ Κουσκουβέλης Ηλ., (2004) «Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα σ.445.

³¹ Haas E. & Schmitter P. (1964) 'Economics and Differential Patterns of Political Integration: Projections About Unity in Latin America', International Organization, vol.18, Issue 04, September 1964, pp.707, επίσης στο Κουσκουβέλης Ηλ., (2004) «Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, σ.445-6.

³² Lindberg L.(1963)The political Dynamics of European Integration, Stanford, Stanford University Press, σ. 9.

οποίο «η απόφαση συμμετοχής σε ένα πλαίσιο από κοινού λήψης των αποφάσεων οδηγεί σε μία σημαντική αύξηση του εύρους του συστήματος ή/και στις θεσμικές του δυνατότητες».³³

Αυτή η διάχυση του ενοποιητικού αποτελέσματος πραγματοποιείται, με βαθμιαίο πέρασμα από τους τομείς της «χαμηλής πολιτικής» όπως είναι η οικονομία, στους τομείς της «υψηλής πολιτικής» όπως είναι οι εξωτερικές σχέσεις και η άμυνα. Ο τελικός στόχος, η επίτευξη δηλαδή της πολιτικής ενοποίησης, θα επέλθει ως αποτέλεσμα της οικονομικής ολοκλήρωσης.³⁴ Ενώ μια άλλη διάσταση της σταδιακής εξάπλωσης της ολοκλήρωσης θεωρείται, η μετάβαση από την «αρνητική ολοκλήρωση» όπως είναι η κατάργηση των εμπορικών συνόρων μεταξύ των κρατών – μελών, στη «θετική ολοκλήρωση», δηλαδή στη δημιουργική συνεργασία των κοινών πολιτικών για την επίτευξη ευρύτερων οικονομικών και κοινωνικών στόχων όπως είναι η δημιουργία του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.³⁵

Κυρίαρχη θέση από πλευράς μηχανισμών ολοκλήρωσης κατά τον Haas και τους περισσότερους νεολειτουργιστές, έχει η έννοια της διάχυσης (spill-over). Κατά τον Nye στην νεολειτουργική θεωρία υπάρχουν επτά διαδικαστικοί μηχανισμοί προώθησης της ολοκλήρωσης: η λειτουργική διασύνδεση ή έννοια της διάχυσης, η αύξηση των συναλλαγών, οι δεσμοί σκοπιμότητας (επιδιωκόμενη – σκόπιμη διάχυση) και η συγκρότηση συνασπισμών, η κοινωνικοποίηση των ελίτ, η δημιουργία περιφερειακών ομάδων, η έλξη της ιδεολογικής ταυτότητας και η εμπλοκή εξωτερικών παραγόντων στη διαδικασία.³⁶

³³ Lindberg L. & Scheingold S. (1970) 'Europe's would be Polity', New Jersey, Engelwood Cliffs, σ. 136, επίσης στο Τσινισιζέλης Μ. (2001) «Quo Vadis Europa?» Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα, σ. 173.

³⁴ Ιωακειμίδης Π.Κ. (1993) «Ευρωπαϊκή Πολιτική Ένωση, Εκδόσεις Θεμέλιο Αθήνα, σ. 35, επίσης στο Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.38.

³⁵ Pinter C.J. (1968) «Positive Integration and Negative Integration :Some problems of Economic Union in the EEC», The World Today, No3, pp.88-110 επίσης στο Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.38.

³⁶ Nye J.S. (1971) 'Peace in parts : integration and conflict in regional organization', Boston, Little & Brown, , p.56-58, 65, 68, επίσης στο Κουσκουβέλης Ηλ., (2004)«Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, σ.446.

Από τη μελέτη των ευρωπαϊκών ελίτ ο Haas συμπέρανε ότι πριν τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) ελάχιστες ελίτ υποστήριξαν τη δημιουργία της, ενώ μετά από τα πρώτα χρόνια λειτουργίας η ΕΚΑΧ συγκέντρωσε την υποστήριξη μεγάλου αριθμού συνδικαλιστικών οργανώσεων και πολιτικών κομμάτων. Σύμφωνα με τον Haas η εξαπλωτική διαδικασία φέρνει προηγούμενες αποφάσεις σε νέα λειτουργικά πλαίσια, εμπλέκει όλο και περισσότερες επαφές και διαβουλεύσεις μεταξύ γραφειοκρατικών μονάδων και οδηγεί στην αντιμετώπιση των νέων προβλημάτων μέσα από τους συμβιβασμούς του παρελθόντος. Έτσι δημιουργείται μία «επεκτατική» λογική που ευνοεί την εξάπλωση της ολοκλήρωσης από τον ένα τομέα στον άλλο.³⁷

Στη νεολειτουργική σχολή η ολοκλήρωση περιγράφει τη διαδικασία αύξησης της αλληλεπίδρασης και της διαπλοκής των εθνικών συστημάτων σε βαθμό που τα όρια μεταξύ του συστήματος των διεθνών και του περιβάλλοντος από τα κράτη-μέλη να μην είναι πλέον ορατά³⁸. Σύμφωνα με τον Lindberg τα κράτη «*παραιτούνται προοδευτικά από την επιθυμία να ασκούν εξωτερική και εσωτερική πολιτική σε σημαντικά ζητήματα ξεχωριστά το ένα από το άλλο και αναζητούν, αντίθετα, να παίρνουν κοινές αποφάσεις ή να εκχωρούν το δικαίωμα λήψης αποφάσεων σε νέα κεντρικά όργανα*»³⁹. Έτσι τα ίδια τα κράτη αναπτύσσουν νέες δομές και λειτουργίες «*σε ένα συστημικό επίπεδο το οποίο είναι ευρύτερο (γεωγραφικά ή λειτουργικά) από ότι το προηγούμενο*». Οι νέες αυτές δομές μπορεί να επικαλύψουν, αλλά όχι απαραίτητα και να αντικαταστήσουν τις παλαιότερες.⁴⁰

Η μελέτη καταδεικνύει ότι το κύριο βάρος της συζήτησης μεταξύ των θεωρητικών του νεολειτουργισμού δεν περιστρεφόταν γύρω από τη μορφή που

³⁷ Κώνστας Δ. – Αρβανιτόπουλος Κ., (2002) «Διεθνείς Σχέσεις, Συνέχεια και Μεταβολή», Εκδόσεις Ι.Σιδέρη Αθήνα, σ.175-6, Haas E. (1961) 'International integration: the European and the universal process', International Organization, vol.15, No 3, σ. 372 επίσης στο επίσης στο Κουσκουβέλης Ηλ., (2004) «Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, σ.447.

³⁸ Haas E. (1964) 'Beyond the nation-state', Stanford, Stanford University Press, , p.29, επίσης στο Κουσκουβέλης Ηλ., (2004) «Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, σ.444.

³⁹ Lindberg L. (1963) 'The political Dynamics of European Integration', Stanford, Stanford University Press, σ. 6.

⁴⁰ Caporaso J.A. & Pelowski A.L. (1975) 'Economic and political integration in Europe: A time-series quasi- experimental analysis', American Political Science Review, τομ. 65, n.2, Ιούνιος 1975, σ.421-2, επίσης στο Κουσκουβέλης Ηλ., (2004) «Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, σ.445.

μπορεί να πάρει το τελικό προϊόν της πολιτικής ολοκλήρωσης. Δεν διευκρινίζεται, δηλαδή, αν θα είναι κάτι μεταξύ «κράτους» ή «υπερεθνικού κράτους», ή κάποιου άλλου συγκεκριμένου πολιτικού μορφώματος. Κύρια ενασχόληση της μελέτης των νεολειτουργιστών ήταν οι συνεχείς αλλαγές που συντελούνταν στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι και η προσπάθεια τους κατέτεινε στο να δώσουν μία εξήγηση αυτών των μεταβολών, σύμφωνα με τη νεολειτουργική θεώρηση.

Αυτό που επιδιώκουν οι νεολειτουργιστές είναι να ερμηνεύσουν την πορεία και τις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ο ακριβής προσδιορισμός του τελικού προϊόντος αυτής της διαδικασίας είναι ασαφής.⁴¹ Η τελική κατάσταση της ολοκλήρωσης παρέμεινε σκόπιμα «ανοικτή» ακριβώς επειδή αντιμετωπίζεται ως διαδικασία και όχι ως προϋπόθεση.⁴² Οι διατυπώσεις του Haas για την ολοκλήρωση και για την πολιτική κοινότητα δεν καταδεικνύουν ένα συγκεκριμένο, διακριτό τελικό προϊόν και ως εκ τούτου δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως ασφαλές κριτήριο εκτίμησης της ενοποίησης αλλά και των ιδιοτήτων της υπό διαμόρφωση ευρωπαϊκής πολιτείας. Η απροθυμία των νεολειτουργιστών να ορίσουν μία σαφή τελική πολιτική κατάσταση αποδίδεται στην λογική της προσέγγισής τους, η οποία έδινε έμφαση στην ιδέα της εσωτερικής δυναμικής για περαιτέρω ενοποιητική δράση και στη δημιουργία κοινών θεσμών χωρίς να προδιαγράφει τις πολιτικές ιδιότητες των θεσμών αυτών.⁴³

Κατά τον Lindberg «...η ουσία της πολιτικής ολοκλήρωσης αναφέρεται στην σταδιακή εμφάνιση ή δημιουργία συλλογικών διαδικασιών λήψης αποφάσεων, δηλαδή πολιτικών θεσμών, στους οποίους οι κυβερνήσεις μεταθέτουν εξουσίες και/ή μέσω αυτών αποφασίζουν από κοινού στο πλαίσιο σύννητων διακυβερνητικών διαπραγματεύσεων».⁴⁴

Προβληματισμός αναπτύχθηκε μεταξύ των νεολειτουργιστών σχετικά με το αν ο μηχανισμός της «διάχυσης» ή «λειτουργικής σύνδεσης» είναι «αυτόματος» ή όχι. Ο Haas αναγνωρίζει ότι η διάχυση δεν λειτουργεί αυτόματα, αλλά προκύπτει αν «οι

⁴¹ Τσινισιζέλης Μ. (1995) «Θεωρία της διεθνούς πολιτικής ενοποίησης» στο Μαραβέγιας Ν. – Τσινισιζέλης Μ (επιμ) «Η Ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα σ. 37, Ιωακειμίδης Π.Κ., (1993) «Ευρωπαϊκή Πολιτική Ένωση», Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, σ. 35.

⁴² Χρυσοχού Δ. (2003) «Θεωρία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης» Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, σ. 117,

⁴³ Χρυσοχού Δ. (2003) «Θεωρία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης» Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, σ. 117-118, Ο Δ. Χρυσοχού χρησιμοποιεί τον όρο ενοποίηση αντί του όρου ολοκλήρωση.

⁴⁴ Lindberg L., (1970) «Political Integration as a Multidimensional Phenomenon Multivariate Measurement», International Organization, vol:24, issue 04, pp. 652.

παράγοντες στη βάση της εμπνευσμένης από τα συμφέροντα τους αντίληψης επιθυμούν να προσαρμόσουν τα μαθήματα ολοκλήρωσης που πήραν σε ένα πλαίσιο σε ένα καινούργιο τομέα»⁴⁵, όπως επίσης ότι η ολοκλήρωση είναι εύθραυστη, αν στηρίζεται αποκλειστικά σε εφήμερα υλικά συμφέροντα διαφόρων ελίτ και δεν υπάρχει η παράλληλη πολιτική, ιδεολογική ή φιλοσοφική δέσμευση. Για να προχωρήσει η ολοκλήρωση, είναι απαραίτητη μία κοινή πολιτική δέσμευση των κυριότερων ελίτ και κυβερνητικών υπευθύνων⁴⁶. Ο Haas στη συνέχεια επισημαίνει ότι η διαδικασία ολοκλήρωσης μπορεί να σταματήσει ή και να σημειώσει οπισθοδρόμηση, στην περίπτωση που τα κράτη προσηλωμένα στην αυτονομία τους υιοθετήσουν αρνητική στάση απέναντί της, ή κρίνουν ως ακατάλληλο το συγκεκριμένο περιφερειακό πλαίσιο για την επίλυση ενός προβλήματος που θεωρούν ότι έχει ευρύτερες διαστάσεις⁴⁷. Συνεχίζοντας υποστηρίζει ότι με την αυξανόμενη παγκόσμια αλληλεξάρτηση, πολλά προβλήματα δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά σε περιφερειακό επίπεδο και απαιτούν συνεργασία σε παγκόσμιο επίπεδο γεγονός που τείνει να μειώσει την εμβέλεια των θεωριών περιφερειακής ολοκλήρωσης.⁴⁸

Η διαδικασία της περιφερειακής ολοκλήρωσης τόσο στην οικονομική όσο και στην πολιτική της διάσταση, συνεπάγεται σταδιακή μεταβίβαση των εθνικών εξουσιών προς τους υπερεθνικούς θεσμούς. Ο νεολειτουργισμός προτείνει ως εναρκτήρια πράξη νομιμοποίησης των διαδικασιών της ενοποίησης, τη σύνταξη Συνθήκης η οποία θα αποτελεί μία «πλατφόρμα γενικών αρχών κοινής αποδοχής και

⁴⁵ Haas E. (1961) 'International Integration : the European and the universal process', International Organization, τόμ.XV, Αύγουστος 1961, no 21,σ.48, επίσης στο επίσης στο Κουσκουβέλης Ηλ.,(2004) «Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, σ.447.

⁴⁶ Haas E. (1967) 'The "Uniting of Europe" and the "Uniting of Latin America"', Journal of Common Market Studies, τομ. V, Ιούνιος, σ.329, επίσης στο επίσης στο Κουσκουβέλης Ηλ., (2004) «Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, σ.447.

⁴⁷ Haas E., (1976) 'The Obsolescence of Regional Integration Theory', Berkeley, Univ. of California Press, p.8-9.

⁴⁸ Haas E.,(1976) 'The Obsolescence of Regional Integration Theory', Berkeley, Univ. of California Press, , p.18-20 επίσης στο Στεφάνου Κ. (1999) «Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση» τομ. Γ' Πολιτικές και Δυναμική της Ολοκλήρωσης, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, σ.248.

υποστήριξης» μεταξύ των καρτών – μελών που συμμετέχουν στις διαδικασίες αυτές.⁴⁹

Η θεωρητική σύλληψη του Haas αποτελεί μία έμμεση στρατηγική για το ξεπέραςμα του εθνικού κράτους. Μέσω της συνεργασίας σε μη συγκρουσιακούς τομείς «χαμηλής πολιτικής» (π.χ. οικονομία) οι νεολειτουργιστές έλπιζαν ότι σταδιακά θα «διαβρώσουν» τα θεμέλια του εθνικού κράτους και θα δημιουργήσουν τους όρους για συνεργασία σε τομείς «υψηλής πολιτικής» (π.χ. άμυνα, ασφάλεια) μέσω του μηχανισμού της «διάχυσης» ή «λειτουργικής σύνδεσης» (spillover - functional linkage). Οι νεολειτουργιστές υποστηρίζουν ότι αντί να προσπαθούμε να δημιουργήσουμε ένα ομοσπονδιακό κράτος -κάτι που είναι πολιτικά και πρακτικά ανέφικτο- να προσπαθήσουμε να διαμορφώσουμε τους όρους για την κατάργησή του. Μέσω της σταδιακής εθελοντικής μετατόπισης της πολιτικής εξουσίας από το εθνικό κράτος προς τους κεντρικούς θεσμούς της Κοινότητας, οι νεολειτουργιστές ήλπιζαν ότι το εθνικό κράτος θα πάψει να αποτελεί το βασικό χαρακτηριστικό της σύγχρονης πολιτικής οργάνωσης.⁵⁰

Ο Π. Ήφαιστος αναλύει τη διαδικασία της διάχυσης/εγχείλισης η οποία αφορούσε δύο διαφορετικές αλλά αλληλένδετες διαδικασίες: πρώτον διάχυσης από τομέα σε τομέα όπως αυτή που πραγματοποιήθηκε από τον τομέα του άνθρακα-χάλυβα στον αγροτικό τομέα και από την τελωνειακή ένωση στην νομισματική συνεργασία και δεύτερον όπως αργότερα υποστηρίχθηκε από τον Haas και άλλους η σταδιακή διάχυση που θα επεκτεινόταν προς τομείς που θα απαιτούσαν κεντρική θεσμική και πολιτική διαχείριση με τρόπο που θα οδηγούσε σε ραγδαία πολιτικοποίηση της διαδικασίας ολοκλήρωσης.⁵¹ Όπως παρατηρεί ο Lindberg, η ουσία της διάχυσης έγκειται στο γεγονός ότι η ικανότητα οποιουδήποτε από τα μέλη να επιτύχει μεγάλους στόχους εξαρτάται από την επιτυχία των στόχων των υπολοίπων. Σε αυτό το πλαίσιο ο ρόλος των θεσμών για τη συγκρότηση των κοινών

⁴⁹ Haas E., (1958) *The Uniting of Europe*, Stanford University Press, , p290, επίσης στο Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.37.

⁵⁰ Τσινισιζέλης Μ. (2001) «Quo Vadis Europa?» Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα, σ.171.

⁵¹ Ήφαιστος Π. (2000) «Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, σ.243-244. Ο Π. Ήφαιστος χρησιμοποιεί τον όρο εγχείλιση για την έννοια spillover.

στόχων και τον συντονισμό είναι μεγάλος.⁵² Η ιδεολογική βάση αυτών των θεωρήσεων βρίσκεται στο ότι η πολιτική κοινότητα ή ακόμη και ένα έθνος-κράτος μπορεί να αναπτυχθεί με κινητήρια δύναμη κοινούς θεσμούς.⁵³ Η δημιουργία θεσμών στον ένα τομέα δημιουργεί προσδοκίες, ίσως και απογοήτευση εάν οι προσδοκίες διαψευστούν, με αποτέλεσμα να αναζητούνται νέοι ή εναλλακτικοί τρόποι επιτυχίας. Διευρύνοντας εναλλακτικές επιλογές, οι πολιτικοί δρώντες θα επιλέγουν τη θεσμική ρύθμιση η οποία θα ικανοποιεί σε ικανό βαθμό τις προσδοκίες τους. Στη συνέχεια θα προσπαθήσουν να θωρακίσουν τον περιφερειακό θεσμό από εξωτερικές επιρροές με την υιοθέτηση ενός συστήματος αυτοσυντηρούμενου θεσμικού πλαισίου.⁵⁴

Μπορεί όμως να συμβεί και το αντίθετο να μην υπάρξει δηλαδή πολιτικοποίηση ούτε διάχυση από έναν τεχνικό τομέα σε άλλους⁵⁵ ή να υπάρξουν όπως προτείνει ο Schmitter διαφορετικές εκφάνσεις από την κλασική μορφή της διάχυσης:⁵⁶

- εξάπλωση (spill-around) αύξηση του εύρους των λειτουργιών ενός οργανισμού, που δεν αντιστοιχεί όμως σε αύξηση της εξουσίας
- ενδυνάμωση (build-up), αύξηση της αυτονομίας λήψης αποφάσεων και των εξουσιών ενός οργανισμού ολοκλήρωσης, χωρίς να διευρύνει τις αρμοδιότητες του σε νέους τομείς
- περιχαράκωση (retrenchment), αύξηση των περιπτώσεων που οι αποφάσεις λαμβάνονται από κοινού με τη διακυβερνητική διαδικασία και παραλλήλως μείωση των εξουσιών του οργανισμού ολοκλήρωσης

⁵² Ηφαιστος Π. (2000) «Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, σ.244, επίσης στο Lindberg L.(1963) 'The political Dynamics of European Integration', Stanford, Stanford University Press, σ.10 και σ.288.

⁵³ Pentland Ch. (1973) 'International theory and European Integration', Faber, London, , p.108, επίσης στο Ηφαιστος Π. (2000) «Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, σ.244.

⁵⁴ Ηφαιστος Π. (2000) «Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, σ.245.

⁵⁵ Κουσκουβέλης Ηλ., (2004) «Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, σ.447-8, επίσης στο Caporaso J.A., (1968) 'Functionalism, spill-over and international integration', Doctoral Dessertation, University of Pennsylvania.

⁵⁶ Κουσκουβέλης Ηλ., (2004) «Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, σ.448-9.

- περιστολή ή υποχώρηση (spill-back), υποχώρηση του εύρους των αρμοδιοτήτων και των εξουσιών ενός οργανισμού ολοκλήρωσης στην προηγούμενη από την ολοκλήρωση κατάσταση

Ο Schmitter⁵⁷ εμπλουτίζει την αναθεωρημένη εκδοχή του νεολειτουργισμού με επτά υποθέσεις εργασίας που έχουν ως εξής:⁵⁸

- 1) Πιέσεις από το διεθνές περιβάλλον ή αντιφάσεις προερχόμενες από παλαιότερες πολιτικές οδηγούν σε απρόβλεπτες συμπεριφορές κατά τη διαδικασία υλοποίησης των συμφωνημένων στόχων, που ενδεχομένως να οδηγήσουν σε αναθεώρηση των στρατηγικών για την επίτευξη των συμφωνημένων στόχων,
- 2) «φυσική εντροπία», κατά την οποία η διαδικασία ενοποίησης θα παραμείνει εν υπνώσει εκτός εάν διαταραχθεί από απρόβλεπτες εξωγενείς συνθήκες,
- 3) «πολιτικοποίηση», κατά την οποία η διένεξη στη λήψη των αποφάσεων αυξάνεται και περισσότερα συμφέροντα έλκονται στην αντιπαράθεση με πιθανό ενδεχόμενο την ενίσχυση της νομιμοποίησης των κεντρικών θεσμών,⁵⁹
- 4) αυξανόμενη αμοιβαία αποφασιστικότητα, κατά την οποία η προβλεψιμότητα των στρατηγικών των δρώντων αυξάνεται, καθώς το σύστημα πλησιάζει προς την «πολιτική κοινότητα»,
- 5) «εξωτερίκευση» (externalization), κατά την οποία τα μέλη της προσπάθειας ενοποίησης αναγκάζονται ολοένα και περισσότερο να διαμορφώνουν πολιτικές που τα οριοθετούν από το διεθνές περιβάλλον,⁶⁰
- 6) η υπόθεση, κατά την οποία οι δρώντες αναθεωρούν τη θέση τους στο σύστημα σε κάθε επόμενη φάση της διαδικασίας της ενοποίησης,
- 7) αβεβαιότητα, κατά την οποία η αίσθηση του πειραματισμού είναι διάχυτη ανάμεσα στους δρώντες που δεν είναι σε θέση να γνωρίζουν τις συνέπειες των αποφάσεων τους στις υφιστάμενες δομές τους.

⁵⁷ Schmitter P.C., (1970) 'A revised theory of regional integration', International Organization 24, p.847.

⁵⁸ Τσινισιζέλης Μ. (2001) «Quo Vadis Europa?», Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα, σ.176.

⁵⁹ Για την υπόθεση της «πολιτικοποίησης» και της «εξωτερίκευσης» βλ. επίσης στο Ηφαιστος Π. (2000) «Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, σ.245.

⁶⁰ Ηφαιστος Π. (2000) «Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, σ.245.

Ο νεολειτουργισμός χρησιμοποιεί στοιχεία, όπως είναι η δομική εξέλιξη, από το λειτουργισμό και τους κεντρικούς θεσμούς, από τον ομοσπονδισμό αλλά δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως συνώνυμος του λειτουργικού ομοσπονδισμού του Monnet, γιατί ο νεολειτουργισμός έχει τη δική του ενοποιητική λογική, έχει διαμορφώσει τις δικές του αρχές και αξίες στη διεθνή διάδραση και τη δυναμική της θεσμικής συγκρότησης. Ο νεολειτουργισμός ενδιαφέρεται βασικά για δύο θέματα: τη σύγκρουση στην ανάλυση της ενοποιητικής διαδικασίας και τη λειτουργική σύνδεση μεταξύ διαφορετικών χώρων πολιτικής.⁶¹

Στη νεολειτουργική λογική, ενώ αποδίδεται μεγάλη σημασία στους διαδικαστικούς μηχανισμούς, δεν αποτελεί πρόκριμα της μεταφοράς νομιμοφροσύνης σε εξωκρατικό / περιφερειακό επίπεδο, η δημιουργία κοινωνικοψυχολογικής κοινότητας σε επίπεδο πολιτών, όπως στις πλουραλιστικές και λειτουργικές προσεγγίσεις. Αντιθέτως, η συνεισφορά της νεολειτουργικής προσέγγισης έγκειται στη μη μονολιθική αντίληψη του εθνικού κράτους στη διεθνή σκηνή, μία ήδη ενδιαφέρουσα άποψη που και από αναλυτικής άποψης διευκολύνει τη δημιουργία συναινέσεων σε επίπεδο ηγετικών ομάδων.⁶²

Πράγματι όπως παρατηρεί ο Schmitter «τα κράτη δεν αποτελούν τους μοναδικούς και μάλλον ούτε τους κυρίαρχους δρώντες στο διεθνές σύστημα ή και το περιφερειακό σύστημα».⁶³ Στη συνέχεια, υποστηρίζει πως η αρμοδιότητα των κρατών να υπογράφουν και να επικυρώνουν τις Συνθήκες, στις οποίες στηρίζεται η ενοποιητική διαδικασία είναι «ψευδεπίγραφη» για δύο κυρίως λόγους πρώτον, η εντύπωση τους για την κυριαρχία του εθνικού συμφέροντος «αντανακλά μία προσωρινή ισορροπία μεταξύ των συγκρουόμενων συμφερόντων των τάξεων, επαγγελματιών, κομμάτων κοινωνικών κινημάτων κλπ.» και δεύτερον η εντύπωσή τους για αυτόνομη δράση συγκαλύπτει το ενδεχόμενο ότι σημαντικές ομάδες

⁶¹ Τσινισιζέλης Μ. (2001) «Quo Vadis Europa?» Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα, σ. 177.

⁶² Τσινισιζέλης Μ. (2001) «Quo Vadis Europa?» Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα, σ. 177.

⁶³ Schmitter P.C. (1996) 'Examining the Present Europolity with the help of Past Theories' στο Marks G., Scharpf W.F., Schmitter P.C., Steek W. Governance in the European Union, London SAGE.

συμφερόντων μπορούν να κινηθούν ανεξάρτητα εναντίον των κυβερνητικών επιλογών.⁶⁴

Θα πρέπει όμως να παρατηρήσουμε ότι το νεολειτουργικό παράδειγμα ολοκλήρωσης δεν αναφέρεται στον ρόλο των διαθέσιμων οικονομικών πόρων, ενώ η ιστορία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας έδειξε ότι οι διαμάχες για τους πόρους τροφοδότησαν τις μεγάλες κρίσεις της Κοινότητας και επιβράδυναν τον ρυθμό ολοκλήρωσης.⁶⁵

Κατά τους νεολειτουργιστές οι συναινέσεις που απαιτούνται κατά τη διαδικασία της ολοκλήρωσης οφείλονται στη συνεργατικότητα που αναπτύσσεται μεταξύ των παραγόντων/συντελεστών, στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Η αμοιβαία υποστήριξη μεταξύ όλων των σχετικών παικτών αποτελεί κλειδί για την κατανόηση της νεολειτουργικής «λειτουργικής σύνδεσης» και της «διάχυσης» στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων και τη δημιουργία πολιτικής. Η γραφειοκρατική αλληλοδιείσδυση –engrenage αποτελεί το *modus operandi* του συστήματος. Οι διάφοροι παίκτες σε διαφορετικά πολιτικά επίπεδα επαναπροσδιορίζουν τις συνεργασίες τους, στο σημείο κατά το οποίο οι ικανότητες, οι ταυτότητες και οι νομιμοφροσύνες τους συνυπάρχουν και αλληλοεπικαλύπτονται.⁶⁶

Ο νεολειτουργισμός εστιάζει την προσοχή του στη συμπεριφορά των ηγετικών ομάδων, τις οποίες αναφέρει ως «πολιτικούς δρώντες». Ο Haas εξηγεί τι εννοεί με τον όρο «*ηγετικές ομάδες*» ως εξής «...*ηγετικές ομάδες είναι οι ηγεσίες όλων των σχετικών πολιτικών ομάδων που συστηματικά παίρνουν μέρος στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων είτε ως μέλη των κυβερνήσεων είτε ως εκπρόσωποι των ομάδων – συμφερόντων είτε ως εκπρόσωποι των πολιτικών κομμάτων*». Η έμφαση στις ηγετικές ομάδες κατά την μελέτη της ενοποίησης οφείλεται στην παρατήρηση ότι οι ευρωπαϊκοί οργανισμοί είναι γραφειοκρατικοί και σ' αυτούς οι βασικές

⁶⁴ Schmitter P.C. (1996) 'Examining the Present Europolity with the help of Past Theories' στο Marks G., Scharpf W.F., Schmitter P.C, Steek W. Governance in the European Union, London SAGE, σ. 5, επίσης στο Τσινισιζέλης Μ. (2001) «Quo Vadis Europa?» Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα, σ. 178.

⁶⁵ Στεφάνου Κ. (1999) «Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση» τομ. Γ' Πολιτικές και Δυναμική της Ολοκλήρωσης, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, σ.248.

⁶⁶ Τσινισιζέλης Μ. (2001) «Quo Vadis Europa?» Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα, σ. 178, επίσης στο Κουλουμπής Θ., (1995) «Διεθνείς σχέσεις, Εξουσία και Δικαιοσύνη» Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σ.401-2.

αποφάσεις λαμβάνονται από τις ηγεσίες τους αρκετές φορές με την αντίθεση και συνήθως με την αδιαφορία της «κοινής γνώμης», και συνεχίζει “...μία επιπλέον δικαιολόγηση προέρχεται από την εμφανή διαφορά στάσης ανάμεσα στις ηγεσίες και την κοινή γνώμη». ⁶⁷ Ο Schmitter συμπληρώνει ότι: «τα συμφέροντα παρά οι κοινές αξίες ή η αίσθηση μιας κοινής ταυτότητας καθοδηγούν την ενοποιητική διαδικασία». ⁶⁸

Η ενοποίηση θεωρείται μία δυναμική διαδικασία, της οποίας το τελικό προϊόν παραμένει ανοικτό. Η περιγραφή του Haas για το περιεχόμενο της πολιτικής κοινότητας είναι ασαφής και ως εκ τούτου δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως κριτήριο εκτίμησης της ενοποίησης και των ιδιοτήτων της περιγραφόμενης κοινότητας. Ο Haas προσπάθησε κατά καιρούς να ορίσει την έννοια της πολιτικής κοινότητας και το μόνο πιο συγκεκριμένο είναι «μία Gemeinschaft που μοιάζει και λειτουργεί σαν μία Gessellschaft». ⁶⁹ Ο Haas συνεχίζει λέγοντας ότι «πρόκειται για ένα μοναδικό τρόπο λήψης των αποφάσεων σε διεθνές επίπεδο, μοναδικό λόγω της φύσης των συμμετεχόντων, του πλαισίου λήψης των αποφάσεων αλλά και της ποιότητας τους. Ο υπερεθνισμός και όχι η ομοσπονδία, η συνομοσπονδία ή ο διακυβερνητικός οργανισμός αποτελούν το θεσμικό αντίστοιχο του εθνικού κράτους». Η νεολειτουργική ανάλυση του τελικού προϊόντος της ενοποίησης δεν προσδιορίζεται με περισσότερα στοιχεία, και αυτή ακόμα δεν αναφέρεται άμεσα, απλώς υπονοείται έμμεσα. ⁷⁰

Ο Μ. Τσινισιζέλης επισημαίνει ότι όροι όπως πολιτική κοινότητα, υπερεθνικός οργανισμός ή ομοσπονδιακή ένωση, είναι όροι οι οποίοι έχουν

⁶⁷ Haas E., (1968) *The uniting of Europe. Political, Social and Economic Forces 1950-1957*, Stanford, Stanford University Press, σ.196 και στο Τσινισιζέλης Μ. (2001) «Quo Vadis Europa?» Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα, σ. 179.

⁶⁸ Schmitter P.C. (1996) ‘Examining the Present Europolity with the help of Past Theories’ στο Marks G., Scharpf W.F., Schmitter P.C, Steek W. *Governance in the European Union*, London SAGE, σ. 5 και στο Τσινισιζέλης Μ. (2001) «Quo Vadis Europa?» Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα, σ. 179.

⁶⁹ Haas E.(1964) «Beyond the nation-state: Functionalism and International Organization», Stanford University Press, Stanford, California, pp.26. Haas E. (1964) ‘Technocracy, Pluralism and the New Europe’ στο Graubord, E. (ed) *A New Europe*, Boston. Haas E. (1966) ‘International Integration: The European and the Universal Process’ στο *International Political Communities: An Anthology*, New York και στο Τσινισιζέλης Μ. (2001) «Quo Vadis Europa?» Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα, σ.183.

⁷⁰ Τσινισιζέλης Μ., (2001) «Quo Vadis Europa?» Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα, σ. 183-184.

χρησιμοποιηθεί στη συζήτηση όμως δεν εξηγούν το τελικό θεσμικό προϊόν της διαδικασίας της ενοποίησης. Ο Rosamond επισημαίνει ότι η πολιτική, κατά τους νεολειτουργιστές, συνδυάζεται με τη δραστηριότητα των ομάδων συμφερόντων σε ένα πλουραλιστικό πολιτικό περιβάλλον. Ο Harrison παρατηρεί ότι «η βάση του νεολειτουργικού επιχειρήματος είναι ότι οι υποψήφιοι χώρες για μία διαδικασία ενοποίησης είναι αναγκαστικά σύνθετες πλουραλιστικές κοινωνίες στις οποίες η κυβέρνηση επιλύει τις συγκρούσεις μεταξύ των ομάδων συμφερόντων». Όπως αναφέρει ο Schmitter: «οι δρώντες στην ενοποιητική διαδικασία είναι διαφορετικοί και δεν μπορούν να εγκλωβιστούν στα όρια των εθνικών κρατών ή στα υποεθνικά συμφέροντα».⁷¹

Αυτή η απροθυμία των νεολειτουργιστών να ορίσουν μία σαφή τελική πολιτική κατάσταση αποδίδεται στην ίδια την λογική της θεωρίας τους. Έχοντας δώσει έμφαση στην ιδέα της εσωτερικής δυναμικής για περαιτέρω ενοποιητική δράση και στη δημιουργία κοινών θεσμών που θα έθετε σε κίνηση μία διαδικασία συγκέντρωσης ευρύτερων λειτουργιών δεν θεώρησαν σκόπιμο να προδιαγράψουν τις πολιτικές ιδιότητες της προσδοκώμενης περιφερειακής πολιτείας.⁷²

Επίσης η έμφαση που αποδίδει ο νεολειτουργισμός στα ζητήματα «χαμηλής» πολιτικής, τουλάχιστον κατά τη δεκαετία του '50, ικανοποιούσαν το λειτουργικό κριτήριο της «διεθνικής ανάγκης» σε ζητήματα ευημερίας ως προϋπόθεσης για την ενεργοποίηση του μηχανισμού για τον τεχνικό αυτοκαθορισμό. Όπως παρατήρησε ο Schmitter: «οι θεματικές περιοχές αποτελούν τη συνήθη εστίαση της ενοποιητικής διαδικασίας, ξεκινώντας με εκείνες οι οποίες θεωρούνται λιγότερο συγκρουσιακές και άρα πιο εύκολα διαχειρίσιμες».⁷³

⁷¹ Εκτενής παρουσίαση στο Τσινισιζέλης Μ., (2001) «Quo Vadis Europa?» Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα, σ. 184-185. Rosamond B., (2000) «Theories of European Integration», The European Union Series, Basingstoke, Macmillan, σ. 55. Harrison J.R., (1974) 'Europe in Question. Theories of Regional International Integration', London, George Allen and Unwin, σ. 81 Schmitter P.C. (1996) 'Examining the Present Europolity with the help of Past Theories' στο Marks G., Scharpf W.F., Schmitter P.C, Steek W. Governance in the European Union, London SAGE, σ.7.

⁷² Χρυσόχου Δ., (2003) «Θεωρία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σ. 118.

⁷³ Τσινισιζέλης Μ., (2001) «Quo Vadis Europa?» Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα, σ. 185, Schmitter P.C. (1996) 'Examining the Present Europolity with the help of

1.2 Νεολειτουργικές θεωρήσεις και το θεσμικό οικοδόμημα της Ευρώπης

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα θεωρείται ότι αντιπροσωπεύει ένα καινοφανές υπερεθνικό μόρφωμα ειδικών σκοπών και καθορισμένων αρμοδιοτήτων στον διεθνή χώρο. Το θεσμικό οικοδόμημα της ενοποίησης, ο τρόπος λειτουργίας, ο μηχανισμός που ονομάστηκε «κοινοτική μέθοδος» διαφοροποιεί την Ευρωπαϊκή Ένωση από κάθε άλλο διεθνή οργανισμό και αναφέρεται στις αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η αναφορά εστιάζει στο δικαίωμα της νομοθετικής πρωτοβουλίας που διαθέτει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στον πρώτο Πυλώνα αλλά και στο πλέγμα προστασίας που οι αρχικές (και οι μετέπειτα) συνθήκες της παρέχουν στην εκτέλεση των αρμοδιοτήτων της, έστω και εάν ο πολιτικός της ρόλος στους άλλους δύο Πυλώνες της Ένωσης είναι περιορισμένος έως ανύπαρκτος. Οι Lindberg & Scheingold επισημαίνουν ότι *«στους κοινοτικούς θεσμούς εστιάζονται μακρόπνοες διαδικασίες συλλογικής παραγωγής νομοθεσίας (για την παραγωγή της οποίας) ...οι κοινοτικοί θεσμοί αλληλεπιδρούν με τις εθνικές πολιτικές ηγεσίες, ομάδες συμφερόντων και άλλους σχετικούς δρώντες. Αυτή η διαδικασία είναι κεντρική στη νεολειτουργική θεωρία της ενοποίησης»*.⁷⁴

Σύμφωνα με τον Τσινισιζέλη η συγκεκριμένη υπόθεση εργασίας έχει υποστεί και την περισσότερη κριτική. Κατά τον Haas,⁷⁵ οι ομάδες συμφερόντων είναι φορείς πολιτικών ιδεολογιών και λόγω της διάδρασης με άλλες ομάδες μιας πολιτικής κοινότητας βοηθούν στη διαμόρφωση ενός συνόλου αξιών το οποίο είναι αποδεκτό από όλους τους πολίτες. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με την εμπειρικά διαπιστωμένη παραδοχή, περί διαφοροποίησης των ηγεσιών και της κοινής γνώμης ή των ηγεσιών και των μελών των ομάδων συμφερόντων. Ο Haas ίσως υπονοεί ότι ο εθνικισμός που εκπέμπεται στην πρώτη φάση ένταξης μιας χώρας στο συλλογικό σύστημα και αυτό

Past Theories' στο Marks G., Scharpf W.F., Schmitter P.C, Steek W. Governance in the European Union, London SAGE, σ.6.

⁷⁴ Τσινισιζέλης Μ., (2001) «Quo Vadis Europa?» Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα σ. 179-180, Lindberg L. & Scheingold S. (1970) 'Europe's would be Polity', New Jersey, Engelwood Cliffs σ.135.

⁷⁵ Haas E., The Uniting of Europe, Stanford University Press, 1958, σ.196.

μεταβάλλεται σε επόμενα στάδια της διαδικασίας μάθησης των ηγετικών ομάδων. Η περίπτωση της Ελλάδας κατά το πρώτο ήμισυ της δεκαετίας του 1980 ίσως και να εξηγείται υπό αυτό το πρίσμα. Επιπλέον, ο Haas θεωρεί ότι το γεγονός πως οι ηγετικές ομάδες μοιράζονταν τις ίδιες αξίες κατά την πρώτη φάση της δημιουργίας της ΕΚΑΧ συνετέλεσε στην αποδοχή και την επιτυχή εφαρμογή της νέας και εξαιρετικά ριζοσπαστικής για τα δεδομένα της εποχής Συνθήκης.⁷⁶

Η αναγνώριση της Κοινοτικής Μεθόδου ως το νέο *modus operandi* του ενοποιητικού συστήματος, αποτελεί βασική πτυχή της νεολειτουργικής θεώρησης. Η Κοινοτική Μέθοδος περιελάμβανε υψηλό επίπεδο κοινωνικοποίησης των ηγετικών ομάδων, κοινές δράσεις των οργανωμένων ομάδων πίεσης, σε συνδυασμό με το αποκλειστικό δικαίωμα νομοθετικής πρωτοβουλίας της Επιτροπής. Παράλληλα περιλαμβάνει επίσης, την εμπλοκή των εθνικών κυβερνήσεων σε διαπραγματεύσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο και την αντίληψη της Επιτροπής για την ανάδειξη του ευρύτερου συμφέροντος.⁷⁷

Ο Τσινισιζέλης σημειώνει ότι ενδιαφέρον παρουσιάζει η νεολειτουργική άποψη για το είδος της επίλυσης συγκρούσεων στα πλαίσια του Συμβουλίου των Υπουργών και υπό το πρίσμα των αρμοδιοτήτων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ο Schmitter⁷⁸ με τον Haas προσέφεραν τον ακόλουθο Πίνακα 2:

Πίνακας 2 : Ύψος της διαδικασίας λήψης αποφάσεων σε περιφερειακούς οργανισμούς.

		Βαθμός ομοφωνίας	
		Υψηλός	Χαμηλός
Αυτονομία Εθνικής Εκπροσώπησης	<i>χαμηλή</i>	Χαμηλότερος κοινός παρονομαστής	Μοίρασμα της διαφοράς
	<i>υψηλή</i>	Συμφωνία Πακέτο	Αναβάθμιση κοινού συμφέροντος

Πηγή: Schmitter P., 'Regional Integration: Theory and Research', International Organization, Vol.24, No 4, (Autumn),1970, p.853

⁷⁶ Εκτενής ανάλυση στο Τσινισιζέλης Μ., (2001) «Quo Vadis Europa?» Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα σ. 180. Haas E., (1958), The Uniting of Europe, Stanford University Press, p.286.

⁷⁷ Χρυσόχου Δ. (2003) «Θεωρία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σ.116.

⁷⁸ Schmitter P., (1970) 'Regional Integration: Theory and Research', International Organization, Vol.24, No 4, Autumn,1970, p 836-868.

Ο παραπάνω πίνακας (2) αναφέρεται σε τεχνικές διαπραγματεύσεων μεταξύ κρατών που συμμετέχουν σε ένα περιφερειακό οργανισμό. Η σχετική συζήτηση αφορά την Κοινοτική Μέθοδο, στην οποία ηγεμονικό ρόλο έχει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (στη θεωρία τουλάχιστον) και τα κράτη – μέλη παρασύρονται από τη δυναμική της διαδικασίας λήψης αποφάσεων. Ο Schmitter διαπιστώνει ότι «οι αποφάσεις για την ενοποίηση λαμβάνονται συνήθως με μικρή γνώση των επιπτώσεων τους και πολύ συχνά υπό την πίεση προθεσμιών ή κρίσεων».⁷⁹

Σχολιάζοντας τον παραπάνω πίνακα ο Μ. Τσινισιζέλης εξηγεί ότι «το αποτέλεσμα του χαμηλότερου κοινού παρονομαστή, προκύπτει από το συνδυασμό χαμηλής αυτονομίας των διαπραγματεύσεων, μικρών βαθμών ελευθερίας, και απαίτησης για ομοφωνία στη λήψη των αποφάσεων. Στην περίπτωση αυτή, το σύστημα είτε δεν κινείται είτε κινείται μόνο στους χώρους πολιτικής στους οποίους είναι εφικτή η διαμόρφωση του χαμηλότερου κοινού παρονομαστή, στο ρυθμό του λιγότερο συνεργαζόμενου δρώντα. Το αποτέλεσμα της «συμφωνίας- πακέτου», προκύπτει από το συνδυασμό υψηλής διαπραγματευτικής αυτονομίας και ομοφωνίας και αποτελεί τον πιο διαδεδομένο τρόπο λήψης των αποφάσεων στην Ένωση. Χαμηλή διαπραγματευτική αυτονομία και χαμηλή τάση για ομοφωνία οδηγεί σε συμβιβασμό του τύπου του «μοιράσματος της διαφοράς» μεταξύ των δρώντων. Τέλος, ο συνδυασμός υψηλής αυτονομίας και χαμηλής τάσης για ομοφωνία καταλήγει στο άριστο αποτέλεσμα από την άποψη της προώθησης της ενοποίησης και της αναβάθμισης του κοινού συμφέροντος».⁸⁰

Η ΕΚΑΧ και η ΕΟΚ διέθεταν πολλά κοινά θεσμικά χαρακτηριστικά και διαφορετικές δυναμικές. Στο πλαίσιο της ΕΚΑΧ οι κανόνες είχαν συμφωνηθεί εξ αρχής και ένα ανεξάρτητο τεχνοκρατικό όργανο, η Ανώτατη Αρχή, όφειλε απλώς να εποπτεύσει την εφαρμογή τους. Στην περίπτωση της ΕΟΚ, ένα διακυβερνητικό όργανο, το Συμβούλιο Υπουργών, που αποφάσιζε αρχικά, με ομοφωνία, έπρεπε να διαμορφώσει νέους κανόνες με βάση τις εξουσιοδοτήσεις της Συνθήκης. Η επιτυχής

⁷⁹ Τσινισιζέλης Μ. (2001) «Quo Vadis Europa?» Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα σ. 181-3, Schmitter P.C. (1996) 'Examining the Present Europolity with the help of Past Theories' στο Marks G., Scharpf W.F., Schmitter P.C, Steek W. Governance in the European Union, London SAGE, σ.5.

⁸⁰ Τσινισιζέλης Μ. (2001) «Quo Vadis Europa?» Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα, σ. 181-3.

εφαρμογή του υπερεθνικού –τεχνοκρατικό προτύπου της ΕΚΑΧ αναβίωσε με την ΟΝΕ δεδομένου ότι μία βασική κοινοτική πολιτική, η νομισματική πολιτική ασκείται από ένα υπερεθνικό – τεχνοκρατικό όργανο, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ).⁸¹

Το 1965 η Επιτροπή, σε μία προσπάθεια να ενισχύσει τον υπερεθνικό χαρακτήρα της Κοινότητας απέναντι στα κράτη-μέλη, υπέβαλε δύο προτάσεις που αφορούσαν τη συγχώνευση των εκτελεστικών οργάνων των τριών συνθηκών και τη δημιουργία ίδιων πόρων της Κοινότητας. Αυτό αποτέλεσε αφορμή να ξεσπάσει μία θεσμική κρίση στην Κοινότητα για τις σχέσεις εξουσίας μεταξύ της Κοινότητας και των κρατών μελών, η οποία οδήγησε στον «συμβιβασμό του Λουξεμβούργου» και την αποδοχή του «βέτο» και της ομοφωνίας. Με την αποδοχή του «βέτο» ενισχύθηκε ο διακυβερνητισμός στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων και η επικράτηση της διακυβερνητική θεώρησης της κοινοτικής ολοκλήρωσης, ενώ ο «συμβιβασμός του Λουξεμβούργου» αποτελεί ιδιαίτερα ενδιαφέρον σημείο για τους μελετητές για την υποχώρηση της νεολειτουργικής θεωρίας υπέρ του διακυβερνητισμού για τα επόμενα είκοσι χρόνια.⁸²

Η περίοδος διακυβερνητικής λειτουργίας της Κοινότητας όμως οδήγησε στην προσαρμογή της νεολειτουργικής θεωρίας. Οι Lindberg και Scheingold διαπίστωσαν την εξάρτηση της «διάχυσης λειτουργιών» από τη συμπεριφορά των κρατών-μελών στα διακυβερνητικά όργανα και χαρακτήρισαν το κοινοτικό πολιτικό σύστημα ως ένα σύστημα κατασκευής συμμαχιών.⁸³

Ο νεολειτουργισμός θα επανέλθει στο προσκήνιο, επανακτώντας ερμηνευτική αξία μετά το 1985 με τη θέσπιση της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης και τη Συνθήκη του Μάαστριχτ.

Σύμφωνα με τον Π. Ήφαιστο πενήντα χρόνια μετά την έναρξή του ευρωπαϊκού εγχειρήματος οι περισσότεροι αναλυτές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης συνηγορούν ότι το Κοινοτικό μοντέλο είναι ένα *suis generis* φαινόμενο στο πλαίσιο

⁸¹ Στεφάνου Κ. (1999) «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση» τόμος Γ': Πολιτικές και Δυναμική της Ολοκλήρωσης» Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα, σ.246.

⁸² Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ. 105.

⁸³ Lindberg L, Scheingold S.A. (1970) 'Europe's Would-be Polity. Patterns of Change in the European Community', Englewood Cliffs, Prentice Hall, pp.117.

του οποίου συνυπάρχουν και διαπλέκονται σύνθετα και ιδιόμορφα χαρακτηριστικά μιας «αναδυόμενης δομής» που περιλαμβάνει υπερεθνικά χαρακτηριστικά (πρώτος Πυλώνας), μικτές ενδιάμεσες αποχρώσεις ρευστών διακυβερνητικών και υπερεθνικών χαρακτηριστικών (δεύτερος και τρίτος πυλώνας) και χαρακτηριστικά αμιγώς διακυβερνητικού χαρακτήρα. Στο επίπεδο λειτουργίας του κοινοτικού συστήματος παρατηρούμε την συνύπαρξη ολοκληρωμένων οικονομιών και ξεχωριστών αυτόνομων πολιτικών συστημάτων, την ύπαρξη ενός σύνθετου συστήματος πολυεθνικής διαπραγμάτευσης που συνυπάρχει με την εθνική πολιτική διαδικασία και την ανάδειξη μιας ευρωπαϊκής ταυτότητας σε παγκόσμιο επίπεδο που συνυπάρχει με την εθνική πίστη και νομιμοφροσύνη.⁸⁴

1.3 Λειτουργισμός και Νεολειτουργισμός

Η νεολειτουργική θεωρία μπορεί να θεωρείται προέκταση της λειτουργικής, επειδή δέχεται τον έμμεσο τρόπο ολοκλήρωσης, δηλαδή μετά από ανάθεση λειτουργιών σε διεθνείς οργανισμούς, διαφέρει όμως από τη λειτουργική σύλληψη στη δυναμική της ολοκλήρωσης. Αναλυτικότερα, ενώ σύμφωνα με τη λειτουργική θεωρία η διεύρυνση του πεδίου της διεθνούς συνεργασίας προϋποθέτει τη συνειδητοποίηση των πλεονεκτημάτων της υφιστάμενης διεθνούς συνεργασίας από την κοινή γνώμη και τη θετική επιρροή προς τις κυβερνήσεις, η νεολειτουργική θεωρία δεν αποδίδει ανάλογη σημασία στην κοινή γνώμη και στα εθνικά κέντρα λήψης των αποφάσεων. Οι νεολειτουργιστές υποστηρίζουν ότι αν η ανάθεση λειτουργιών σε ένα υπερεθνικό όργανο συνοδεύεται με ανάθεση εξουσιών τότε το όργανο αυτό θα γίνει ο δέκτης των πιέσεων των κοινωνικο-επαγγελματικών φορέων για επέκταση της ολοκλήρωσης, και αναλογικά με τις εξουσίες που θα έχει, θα λαμβάνει μόνο του τα κατάλληλα μέτρα ή θα πιέζει τα εθνικά όργανα για την υιοθέτησή τους.⁸⁵

⁸⁴ Ηφαιστος Π., (2001), «Θεωρία περιφερειακής ολοκλήρωσης» στο Στεφάνου Κ.- Φατούρος Αρ.- Χριστοδουλίδης Θ., (επιμ) (2001) «Εισαγωγή στις ευρωπαϊκές σπουδές Ιστορία- θεσμοί- δίκαιο» τόμος Α', Εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα, σ 125 – 180.

⁸⁵ Στεφάνου Κ., (1999) «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση» τόμος Γ': Πολιτικές και Δυναμική της Ολοκλήρωσης» Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα, σ. 244.

Με άλλα λόγια, δεν είναι ορθό να θεωρείται ο νεολειτουργισμός μία απλή λειτουργική μετεξέλιξη, έστω και εάν δανείζεται αρκετά από τα κεντρικά χαρακτηριστικά του λειτουργισμού.⁸⁶

Ο νεολειτουργισμός διαφέρει από το λειτουργισμό τόσο ως προς την έμφαση που δίνει στους υπερεθνικούς οργανισμούς, όσο και ως προς τη συστηματικότητα με την οποία οι διεθνολόγοι που τον ακολουθούν, επεξεργάζονται και ελέγχουν τις υποθέσεις τους. Επίσης οι νεολειτουργιστές διεθνολόγοι στη μεγάλη τους πλειοψηφία, έχουν ασχοληθεί με τη μελέτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ενώ οι λειτουργιστές με τη συγκριτική μελέτη διαφορετικών κοινοτήτων ή οργανώσεων. Τέλος, σε αντίθεση με τους λειτουργιστές, οι νεολειτουργιστές υποστηρίζουν ότι οι απαιτήσεις της τεχνικής συνεργασίας οδηγούν σε νέους τύπους πολιτικής δράσης.⁸⁷

Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ) (1985) και η εγκαθίδρυση της ενιαίας αγοράς οδήγησε σε μία επανεκτίμηση της νεολειτουργικής θεωρίας. Ο επαναπροσδιορισμός του ρόλου της «διάχυσης λειτουργιών» οδήγησε σε κρίσιμες επισημάνσεις αναφορικά με δύο σημαντικά προβλήματα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης: α) τη σχέση μεταξύ «αρνητικής» και «θετικής» ολοκλήρωσης και β) τη σχέση μεταξύ οικονομικής ολοκλήρωσης και πολιτικής ενοποίησης.⁸⁸

Σχετικά με την «αρνητική» και «θετική» ολοκλήρωση ο Harrison παρατήρησε ότι η αρνητική ολοκλήρωση της ενιαίας αγοράς όπως είναι η άρση των εμποδίων στο πλαίσιο της ενιαίας αγοράς δεν συνεπάγεται μεταβιβάσεις αρμοδιοτήτων προς την Κοινότητα αλλά «υπονομεύει τις διαχειριστικές ικανότητες των κυβερνήσεων» και θέτει το ζήτημα «της ανάγκης επίτευξης μιας οικονομικής και νομισματικής ένωσης – ή αυτό που συνήθως νοείται με τον όρο «θετική» ολοκλήρωση.⁸⁹

Για τη σχέση μεταξύ οικονομική ολοκλήρωσης και πολιτικής ενοποίησης ο Κ. Στεφάνου παρατηρεί ότι η εγκαθίδρυση της ενιαίας αγοράς, σε συνδυασμό με τις

⁸⁶ Τσινισιζέλης Μ., (2001) «Quo Vadis Europa?» Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα, σ.186.

⁸⁷ Κώνστας Δ. – Αρβανιτόπουλος Κ., (2002) «Διεθνείς Σχέσεις, Συνέχεια και Μεταβολή», Εκδόσεις Ι.Σιδέρη, Αθήνα, σ.175.

⁸⁸ Στεφάνου Κ., (1999) «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση» τόμος Γ': Πολιτικές και Δυναμική της Ολοκλήρωσης» Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, σ. 248-9.

⁸⁹ Harrison R.J., (1990) 'Neofunctionalism', στους Groom / Taylor (eds), Frameworks of International Cooperation, London, Pinter, p.143-4. Στεφάνου Κ. (1999) «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση» τόμος Γ': Πολιτικές και Δυναμική της Ολοκλήρωσης» Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, σ. 248-49.

μεταρρυθμίσεις στα πλαίσια της ΕΕΠ περιέκλειε ένα σημαντικό δυναμικό πολιτικής διάχυσης (political spill-over potential⁹⁰) και αυτό γιατί :

- η εγκαθίδρυση της ενιαίας αγοράς συνεπαγόταν τη λήψη μέτρων που επέφεραν ουσιαστικούς περιορισμούς στην κρατική κυριαρχία, όπως η εναρμόνιση της έμμεσης φορολογίας που ήταν απαραίτητη για την πραγματοποίηση της ελεύθερης κυκλοφορίας αγαθών, ενώ για την ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων ήταν απαραίτητη η διαμόρφωση κοινών ρυθμίσεων για τους μετανάστες ή τους πρόσφυγες.
- τα μέτρα για την εγκαθίδρυση της ενιαίας αγοράς θα εγκρίνονταν με τους νέους κανόνες λήψης αποφάσεων (διαδικασία συνεργασίας, ειδική πλειοψηφία στο Συμβούλιο) που συνεπάγονταν την ουσιαστική αναβάθμιση του ρόλου της Επιτροπής και του Ευρωκοινοβουλίου.
- οι αυξημένες χρηματοδοτήσεις στα πλαίσια των συνοδευτικών πολιτικών για την άμβλυνση των αρνητικών συνεπειών από την ενιαία αγορά συνεπάγονταν την ουσιαστική ενίσχυση των εκτελεστικών και διαχειριστικών αρμοδιοτήτων της Επιτροπής και της πολιτικής της εξουσίας.⁹¹

Η αναβάθμιση της Επιτροπής και του Ευρωκοινοβουλίου προκάλεσε το ενδιαφέρον μεγάλων επιχειρήσεων και οργανωμένων συμφερόντων καταναλωτών οδηγώντας τους σε συστηματικές παραστάσεις και διαβήματα (lobbying) για την προάσπιση των συμφερόντων τους. Για πρώτη φορά από την ίδρυση της Κοινότητας υπήρξε τόσο μεγάλη ταύτιση της κοινής γνώμης με τους στόχους της Κοινότητας και τέτοια κινητοποίηση του επιχειρηματικού κόσμου για την αντιμετώπιση της εγκαθίδρυσης της ενιαίας εσωτερικής αγοράς. Βασικές από την άποψη της νεολειτουργικής θεώρησης είναι οι διατάξεις της ΟΝΕ οι οποίες περικλείουν σημαντικό δυναμικό «πολιτικής διάχυσης» όπως η αντικατάσταση των εθνικών νομισμάτων από το ενιαίο νόμισμα και η άσκηση νομισματικής πολιτικής από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα ένα υπερεθνικό όργανο με πολύ σημαντικές ρυθμιστικές εξουσίες. Κάτω από αυτό το πρίσμα η «διάχυση λειτουργιών»

⁹⁰ Mutimer D., (1989) '1992 and the Integration of Europe : Neofunctionalism Reconsidered' RIE vol. 13, no.1, 1989, 75 (84).

⁹¹ Στεφάνου Κ., (1999) «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση» τόμος Γ': Πολιτικές και Δυναμική της Ολοκλήρωσης» Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, σ. 250.

προσδιορίζεται ως ένα φαινόμενο συνδεδεμένο με την ολοκλήρωση χωρίς τον νομοτελειακό χαρακτήρα που της είχε δοθεί αρχικά.⁹²

Η θεωρία του νεολειτουργισμού δεν πρέπει να συγχέεται με το υπόδειγμα του «λειτουργικού ομοσπονδισμού» του Monnet. Αντίστοιχα δεν πρέπει να θεωρήσουμε ότι η νεολειτουργική θεωρία βρίσκεται κάπου μεταξύ λειτουργισμού και ομοσπονδισμού παρότι έχει κάποια κοινά στοιχεία και με τις δύο προσεγγίσεις – τον κεντρικό ρόλο των διεθνικών δρώντων (από τον λειτουργισμό) και τον ρόλο των κεντρικών πολιτικών θεσμών (από τον ομοσπονδισμό). Όμως ο νεολειτουργισμός ανέπτυξε έναν αυτόνομο ερμηνευτικό λόγο και μία δική του λογική ενοποίησης.⁹³

Μία άλλη σημαντική διάκριση κατά τον Pentland βρίσκεται στο ότι ενώ η λειτουργική σχολή διακηρύσσει *«μία σαφή προτίμηση προς τη διοίκηση έναντι της πολιτικής, οι νεολειτουργιστές δημιουργούν... ένα μείγμα των δύο το οποίο όμως διατηρεί μία διοικητική γέυση της 'πολιτικής'»*. Γι αυτό θεωρείται και μοναδική η συνεισφορά της νεολειτουργικής θεωρίας.⁹⁴

1.4 Κριτική αποτίμηση της νεολειτουργικής σχολής

Ο λειτουργισμός αποτελεί μία σημαντική θεωρία για τη μελέτη της περιφερειακής ολοκλήρωσης. Οι νεολειτουργιστές αντιμετώπισαν την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ως μία διαδικασία κατά την οποία οι πολιτικές elites μεταβάλουν τις αντιλήψεις τους και επανεξετάζουν τα συμφέροντά τους με βάση περισσότερο περιφερειακούς προσανατολισμούς παρά εθνικούς. Εστιάζουν την προσοχή τους στην ανάπτυξη κοινών διαδικασιών λήψης αποφάσεων και στον τρόπο με το οποίο κυβερνητικές elites αλλάζουν τις τακτικές και την οργάνωσή τους, καθώς η έδρα των αποφάσεων μετατοπίζεται από το εθνικό στο υπερεθνικό επίπεδο, χωρίς να προϋποθέτει όμως μία συνειδητή επιθυμία των πολιτικών elites να προχωρήσουν

⁹² Στεφάνου Κ., (1999) «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση» τόμος Γ': Πολιτικές και Δυναμική της Ολοκλήρωσης» Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, σ.250-251.

⁹³ Χρυσόχου Δ., (2003) «Θεωρία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σ.113-114.

⁹⁴ Χρυσόχου Δ., (2003) «Θεωρία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης» Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σ.114.
Pentland C.(1973) 'International Theory and European Integration', London Faber and Faber p.108.

προς την περιφερειακή ολοκλήρωση, καθώς οι αποφάσεις τους βασίζονται περισσότερο σε βραχυπρόθεσμους υπολογισμούς παρά στη μελέτη των μακροχρόνιων επιπτώσεων αυτών των αποφάσεων.⁹⁵

Παρά το γεγονός ότι η νεολειτουργική προσέγγιση είναι από τις πλέον δημοφιλείς στην ανάλυση της ενοποιητικής διαδικασίας, εντούτοις δέχτηκε εκτεταμένη κριτική. Θεωρήθηκε ότι η πλουραλιστική βάση της νεολειτουργικής προσέγγισης, αναφέρεται μεν στα πλουραλιστικά ευρωπαϊκά πολιτικά συστήματα, όμως υπερέβαλε ως προς τη δυνατότητα μεταφοράς νομιμοφροσύνης προς εξωκρατικούς θεσμούς και τη δυνατότητα των νέων κεντρικών θεσμών να καταστούν κέντρο αναφοράς παρακάμπτοντας τα εθνικά κράτη. Ο νεολειτουργισμός επικρίθηκε γιατί υποτίμησε την παράδοση του κράτους στην Ευρώπη. Παράλληλα οι νεολειτουργιστές υπερτίμησαν την πρωτοβουλιακή ικανότητα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και το ρόλο και την επιρροή των οργανωμένων συμφερόντων σε περιφερειακό επίπεδο.⁹⁶

Σύμφωνα με τον Π. Ήφαιστο αμείωτο παραμένει το ενδιαφέρον της εξέτασης ζητημάτων όπως ο διαμεσολαβητικός ρόλος των θεσμών, η κεντρική σημασία των ελίτ και των εθνικών ομάδων συμφερόντων και το φαινόμενο της διάχυσης (spillover) ως προωθητική δύναμη της ολοκλήρωσης και παρατηρείται ότι οι θεσμοί δεν είναι μόνο οργανωτικά συστήματα αλλά αποτελούν οργανωτικές δομές που αναπτύσσουν συνεργασία και κοινωνική βούληση σε ένα μεγάλο αριθμό θεμάτων.⁹⁷

Ανεξάρτητα από κάποιες υπερτιμημένες προβλέψεις, η νεολειτουργική θεώρηση υπήρξε «η πρώτη σύνθετη και σε βάθος ερμηνεία των Κοινοτήτων».⁹⁸ Παρά

⁹⁵ Τσινισιζέλης Μ., (1995) «Θεωρία της διεθνούς πολιτικής ενοποίησης» στο Μαραβέγιας Ν. – Τσινισιζέλης Μ (επιμ) (1995), «Η Ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Θεσμικές, πολιτικές και οικονομικές πτυχές», Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, σ.41.

⁹⁶ Τσινισιζέλης Μ., (2001) «Quo Vadis Europa?» Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και Επιστημονικές Εκδόσεις Αθήνα, σ. 186-7

⁹⁷ Ήφαιστος Π., «Θεωρία περιφερειακής ολοκλήρωσης» στο Στεφάνου Κ.- Φατούρος Αρ.- Χριστοδουλίδης Θ., (επιμ) (2001) «Εισαγωγή στις ευρωπαϊκές σπουδές Ιστορία- θεσμοί- δίκαιο» τομος Α' Εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα, σ. 143 – 198.

⁹⁸ Τσινισιζέλης Μ. - Χρυσοχόου Δ. «Πολιτική Θεωρία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης», στο Μαραβέγιας Ν – Τσινισιζέλης Μ. (επιμ) (2007) «Νέα Ευρωπαϊκή Ένωση, Οργάνωση και Πολιτικές, 50 χρόνια», Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, σ.112.

την αυτοκριτική διάθεση και των ίδιων των νεολειτουργιστών όπως του Haas⁹⁹ η νεολειτουργική θεώρηση υπήρξε αφετηρία για νέες ερευνητικές αναζητήσεις απομακρυνόμενη από τον κρατοκεντρισμό και την πολιτική της ισχύος και αποτέλεσε την πρώτη συστηματική απόπειρα διατύπωσης μιας «γενικής θεωρίας» της ενοποίησης για αυτό και παραμένει σημείο αναφοράς άλλων περιφερειακών ενώσεων και διαδικασιών παγκοσμιοποίησης.¹⁰⁰

Τόσο ο λειτουργισμός όσο και το έργο του E. Haas και των άλλων νεολειτουργιστών έχουν δεχθεί κριτική γιατί: α) είναι δύσκολο έως αδύνατο να διαχωριστούν οι κοινωνικο-οικονομικές δραστηριότητες από τις πολιτικές, β) οι κυβερνήσεις έχουν επιδείξει απροθυμία να εμπιστευτούν πολιτικές αρμοδιότητες σε διεθνείς αρχές, γ) αρκετά κοινωνικο-οικονομικά έργα δεν έχουν «επιπτώσεις» ή δεν κινούν την «εξαπλωτική διαδικασία» στον πολιτικό τομέα και τέλος δ) η πολιτική ολοκλήρωση απαιτεί ρητές πράξεις πολιτικής αναγνώρισης. Όμως παρά τις επικρίσεις ή την αδυναμία των θεωρητικών της ολοκλήρωσης να διατυπώσουν μία συνολική θεωρία ερμηνείας και πρόβλεψης τόσο των κοινωνικο-οικονομικών όσο και των πολιτικο-στρατιωτικών φαινομένων, το θέμα διατηρεί και θα διατηρεί την έλξη του, λόγω των επιπτώσεων της αλληλεξάρτησης στη διεθνή πολιτική.¹⁰¹

Στη νεολειτουργική θεώρηση διακρίνονται τα παρακάτω αρνητικά σημεία:¹⁰²

(α) ο νεολειτουργισμός απέτυχε να προβλέψει και να εξηγήσει τη στασιμότητα της ολοκλήρωσης από τα τέλη του 1960 μέχρι και τη δεκαετία του 1970, ενώ επανήλθε στην επικαιρότητα επειδή μπόρεσε να εξηγήσει ικανοποιητικά τη μετεξέλιξη της Κοινότητας από την «αρνητική ολοκλήρωση» της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης (1986) στη «θετική ολοκλήρωση» της Συνθήκης του Μάαστριχτ (1992).¹⁰³

⁹⁹ E.B.Haas, (1975) 'Obsolescence of Regional Integration Theory' Institute of International Studies, Berkeley, CA 1975.

¹⁰⁰ Τσινισιζέλης Μ-Χρυσόχου Δ., «Πολιτική Θεωρία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης», στο Μαραβέγιας Ν – Τσινισιζέλης Μ. (επιμ) (2007) «Νέα Ευρωπαϊκή Ένωση, Οργάνωση και Πολιτικές, 50 χρόνια», Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, σ.113.

¹⁰¹ Κώνστας Δ. – Αρβανιτόπουλος Κ., (2002) «Διεθνείς Σχέσεις, Συνέχεια και Μεταβολή», Εκδόσεις Ι.Σιδέρη, Αθήνα, σ.176-7.

¹⁰² Πασιάς Γ, (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.39.

¹⁰³ Mutimer D., (1989) '1992 and the Political Integration of Europe: Neofunctionalism Reconsidered, Journal of European Integration, 1/1, 1989, pp75-101. Επίσης Tranholm - Mikkelsen K., (1991) Neo-

(β) έχει δεχθεί κριτική για την εμπιστοσύνη και η προτεραιότητα που δείχνει στην ικανότητα και τη δυνατότητα των ευρωπαϊκών ελίτ να δημιουργήσουν και να προωθήσουν αποτελεσματικά τις διαδικασίες της ολοκλήρωσης.¹⁰⁴

(γ) αμφισβητείται η διαδικασία περάσματος από το πεδίο της «χαμηλής» στο πεδίο της «υψηλής πολιτικής» στο βαθμό που οι αρμοδιότητες του δεύτερου ανήκουν παραδοσιακά στην «ευαίσθητη περιοχή της εθνικής ανεξαρτησίας» και κατά συνέπεια στην αποκλειστική ευθύνη των εθνικών κρατών.¹⁰⁵

(δ) αποδίδει μικρή σημασία στη δράση διεθνών εξωγενών παραγόντων, όπως η συνεχής οικονομική ανάπτυξη, η πολυεθνική οικονομική αλληλεξάρτηση, η πτώση της Σοβιετικής Ένωσης, η εξελισσόμενη παγκοσμιοποίηση κ.ά.¹⁰⁶

(ε) δεν αποδίδει ιδιαίτερη σημασία σε σύγχρονα διεθνή φαινόμενα, όπως η επικαιροποίηση της συζήτησης για το ρόλο τους έθνους-κράτους και την εθνική ταυτότητα, η συνεχιζόμενη έξαρση του εθνικισμού και η κλιμάκωση του ρατσισμού στην Ευρώπη, καθώς και η απροσδόκητη πολιτική δράση των εθνικών ηγετών.¹⁰⁷

Συνοψίζοντας τη θεωρητική συνεισφορά του νεολειτουργισμού μπορούμε να αναφέρουμε τα εξής:¹⁰⁸

(α) Το νεολειτουργικό μοντέλο προσφέρει ικανοποιητική εξήγηση της διαδικασίας της περιφερειακής ενοποίησης των ευρωπαϊκών κρατών, στο χώρο των διεθνών σχέσεων και της συγκριτικής πολιτικής ανάλυσης.

functionalism : Obsolete or Obsolate? A Reappraisal in the Light of the New Dymanism of the EC, Millenium:Journal of International Studies, 20/1, 1991, pp.1-22.

¹⁰⁴ Taylor P. (1989) 'The New Dynamics of EC Integration in the 1980's, στο Lodge J. (ed.) 'The European Community and the Challenge of the Future, Pinter, London.

¹⁰⁵ Hoffman C.S.(1966) 'Obstinate or Obsolate? The Fate of the Nation State and the Case of Western Europe', Daedalus, Vol. 95, No. 3, Summer 1966, 862-915.

¹⁰⁶ Keohane R.O. – Hoffman S. (eds),(1991) The New European Community:Decision making and Institutional Change, Boulder, Westwiew Press, London. Επίσης Wallace W. (ed.)(1990) 'The Dynamics of European Indegration, Pinter, London.

¹⁰⁷ Hoffman S. (1982)'Reflections on the Nation – State in Western Europe today'. Journal of Common Market Studies Vol.21, Issue 1, September 1982, pp. 21-38.

¹⁰⁸ Μαραβέγιας Ν. – Τσινισιζέλης Μ.(επιμ), (1995) «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, θεωρία και πολιτική». Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, σ. 41, επίσης στο Πασιάς Γ, (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.40.

(β) Η ευρωπαϊκή ενοποίηση θεωρείται μια διαδικασία κατά την οποία το σημείο λήψης των αποφάσεων μεταφέρεται από το εθνικό στο υπερεθνικό επίπεδο, και αυτό έχει ως αποτέλεσμα η δράση των πολιτικών και οικονομικών ελίτ να καθορίζεται με προτεραιότητα τους περιφερειακούς παρά τους εθνικούς προσανατολισμούς.

(γ) Οι πολιτικές και ιδεολογικές διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των εθνικών πολιτικών σχηματισμών δεν επηρεάζουν σημαντικά την πορεία της ενοποίησης, γιατί οι κυβερνητικές αποφάσεις επιδιώκουν περισσότερο το βραχύχρονο πολιτικό όφελος, χωρίς να ενδιαφέρονται για τις μακροχρόνιες επιπτώσεις των αποφάσεων.

(δ) Το εθνικό κράτος δεν αποτελεί πλέον τον μοναδικό παράγοντα στη διεθνή σκηνή, αλλά αντιμετωπίζεται ως ένα σύνθετο «τοπίο» διαπλεκόμενων συμφερόντων μεταξύ διαφορετικών «πεδίων ενδιαφέροντος» (πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτισμικό).¹⁰⁹

(ε) Η νεολειτουργική θεώρηση αποτέλεσε έναυσμα για νέες θεωρητικές αναζητήσεις στο χώρο της πολιτικής επιστήμης, απομακρυνόμενη από τον κρατοκεντρισμό και την υπέρμετρη έμφαση στην πολιτική ισχύος και εστιάζοντας σε νέες μονάδες ανάλυσης τις οποίες αγνοούσε συστηματικά η κυρίαρχη ρεαλιστική σχολή.¹¹⁰

¹⁰⁹ Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.40.

¹¹⁰ Χρυσόχου Δ., (2003) «Θεωρία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σ.123.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. Πρώτες κοινοτικές πρωτοβουλίες στον τομέα της εκπαίδευσης

Πριν από τη δεκαετία του '70, η επικρατούσα άποψη στην Κοινότητα ήταν ότι δεν είχε καμία σχέση με τα πανεπιστήμια, ή την εκπαίδευση γενικά. Η ανάληψη πολιτικών πρωτοβουλιών στον τομέα της εκπαίδευσης αποτελούσε «ταμπού» για την Κοινότητα επειδή οι εθνικές κυβερνήσεις δεν είχαν παραχωρήσει στην Κοινότητα αυτή την αρμοδιότητα όταν υπέγραψαν τη Συνθήκη της Ρώμης¹¹¹.

Μέχρι και τη δεκαετία του 1970, η πολιτική ατζέντα των ευρωπαϊκών χωρών παρουσιάζει μειωμένο ενδιαφέρον για τα ζητήματα εκπαίδευσης ενώ αποφεύγεται η χρήση του όρου «μεταρρύθμιση» των συστημάτων στην άσκηση εκπαιδευτικής πολιτικής¹¹².

Το 1971 θεωρείται έτος σταθμός για την εκπαιδευτική πολιτική της Κοινότητας, καθώς συνήλθε, το Συμβούλιο Υπουργών Παιδείας των έξι κρατών-μελών και συμφώνησαν ad hoc για τη δημιουργία ενός καταλόγου αρχών που θα αφορούσαν την προώθηση ενός κοινού προγράμματος για τη γενική και την επαγγελματική εκπαίδευση, θεωρώντας την επαγγελματική κατάρτιση ως ιδιαίτερα σημαντική για τη μελλοντική ανάπτυξη της Κοινότητας. Αναγνώρισαν ότι «ο αντικειμενικός στόχος πρέπει να είναι η εξασφάλιση της ισότητας των ευκαιριών και της πρόσβασης όλου του πληθυσμού της Κοινότητας στη γενική και επαγγελματική εκπαίδευση, την επανεκπαίδευση και τη δια βίου εκπαίδευση, οι οποίες θα επιτρέψουν στα άτομα να αναπτύξουν την προσωπικότητά τους και να ακολουθήσουν ένα ειδικευμένο επάγγελμα εργαζόμενοι σε ένα οικονομικό σύστημα του οποίου οι ανάγκες

¹¹¹ Neave G., (1984) The EEC and Education, Stock on Trent, London, p.8.

¹¹² Σιάκαρης Κ., (2006) «Από την ΕΟΚ στην ΕΕ, Η αδύνατη εκπαιδευτική πολιτική», Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.23.

και οι απαιτήσεις αλλάζουν συνεχώς»¹¹³. Η ιδιαίτερη σημασία αυτής της ενέργειας δεν αφορά τόσο την επισήμανση για το ρόλο της επαγγελματικής εκπαίδευσης στην οικονομική ανάπτυξη της Κοινότητας, όσο το γεγονός ότι για πρώτη φορά η γενική εκπαίδευση αναφέρεται επίσημα ως χώρος ενδιαφέροντος της Κοινότητας.¹¹⁴

Την ίδια χρονιά, συνήλθε επίσημα για πρώτη φορά το Συμβούλιο Υπουργών Παιδείας των έξι, με τη συμμετοχή του A. Spinelli ως εκπροσώπου της Επιτροπής, και εξέδωσε ψήφισμα για την ανάγκη καθιέρωσης συνεργασίας στον τομέα της εκπαίδευσης. Οι Υπουργοί κατέληξαν στο ψήφισμα αυτό «*αναγνωρίζοντας την ανάγκη καθιέρωσης συνεργασίας στον τομέα της εθνικής παιδείας*» και αποφάσισαν τη δημιουργία *Ομάδας Εμπειρογνομόνων που θα συνδέεται με την Επιτροπή*. Στην απόφαση αυτή κατέληξαν με αναφορά στο τελικό ανακοινωθέν της *διάσκεψης* στην Χάγη στις 1 και 2 Δεκεμβρίου 1969 όπου επιβεβαιώνεται ότι είναι απαραίτητο να διαφυλαχθεί «*μία εξαιρετική εστία ανάπτυξης, προόδου και πολιτισμού στην Ευρώπη*».¹¹⁵

Αποτέλεσμα του ψηφίσματος ήταν η δημιουργία μιας ομάδας εμπειρογνομόνων με σκοπό να εξετάσει τη λειτουργία ενός «Ευρωπαϊκού Κέντρου Ανάπτυξης της Παιδείας», τις σχέσεις με τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες και τη νομική βάση μιας πιθανής ενεργού συνεργασίας στον τομέα της παιδείας μεταξύ των κρατών-μελών. Στην Σύνοδο Κορυφής του Παρισιού το 1972, δεν υπήρξε άμεση αναφορά στην εκπαίδευση, άλλαξε όμως η έμφαση στις πολιτικές της Κοινότητας μέσα από τη διακήρυξη για τους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μεταξύ των αποφάσεων ήταν η δημιουργία του πρώτου προγράμματος κοινωνικής δράσης της Κοινότητας στα πλαίσια του Κοινωνικού Ταμείου, γεγονός που επέτρεπε στη Γενική Διεύθυνση V να δραστηριοποιηθεί στον τομέα της εκπαίδευσης. Στη δήλωση της Συνόδου (19-20.10.1972) σχετικά με το κοινωνικό πρόγραμμα δράσης, αναφέρεται ότι «*το πρόγραμμα αυτό θα πρέπει να θέτει σε εφαρμογή μία συντονισμένη πολιτική σε*

¹¹³ Commission of the EC, Education in the European Community., Bulletin of the EC, supplement 3/74, p.5

¹¹⁴ Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.246.

¹¹⁵ Συμβούλιο των ΕΚ, Κείμενα για την ΕΕΠ, 1987 «Ψήφισμα των Υπουργών Παιδείας, με ημερομηνία 16 Νοεμβρίου 1971, για τη συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης», σ.11.

θέματα απασχολήσεως και επαγγελματικής εκπαίδευσης, να βελτιώνει τις συνθήκες εργασίας και διαβιώσεως...»¹¹⁶.

Νωρίτερα, τον Ιούλιο του 1972 η Επιτροπή ζήτησε από τον πρώην Υπουργό Εκπαίδευσης του Βελγίου, καθηγητή Henri Janne, να αναλάβει - ως πρόεδρος μιας ομάδας εργασίας- την επεξεργασία προτάσεων για μία ευρωπαϊκή πολιτική στο χώρο της εκπαίδευσης. Η έκθεση της Επιτροπής «Για μία Κοινοτική Πολιτική στην Εκπαίδευση»¹¹⁷, υποβλήθηκε τον Φεβρουάριο του 1973 και κάλυπτε θέματα όπως η ευρωπαϊκή διάσταση της εκπαίδευσης, η αμοιβαία αναγνώριση των σχολικών απολυτηρίων, η ανάπτυξη της συνεχούς εκπαίδευσης και η διδασκαλία ξένων γλωσσών. Η έκθεση Henri Janne αναφερόταν στη διαμόρφωση μιας εκπαιδευτικής διάστασης για την Ευρώπη ως μέρος της κοινοτικής πολιτικής και υπογράμμιζε την ανάγκη μιας συνολικής αντιμετώπισης των ζητημάτων απασχόλησης και εκπαίδευσης στα πλαίσια της οικονομικής ανάπτυξης της Κοινότητας που καθορίστηκαν στη Σύνοδο των Υπουργών Παιδείας τον Ιούλιο του 1971. Σύμφωνα με τον G. Neave η έκθεση Janne συνέβαλε στον προσδιορισμό των πιθανών περιοχών δράσης της ΕΚ καταρρίπτοντας «ταμπού» γύρω από τον ρόλο και τη δυνατότητα της εκπαίδευσης να υπάρξει ως χώρος έκφρασης της πολιτικής της ΕΚ¹¹⁸.

Στις αρχές του 1973 η Επιτροπή συμπεριέλαβε την εκπαίδευση στο νεοδημιουργηθέν τμήμα «Έρευνα, Επιστήμη και Εκπαίδευση», που ανήκε στην εποπτεία της Γενικής Διεύθυνσης XII και για πρώτη φορά η εκπαίδευση ορίστηκε ως χαρτοφυλάκιο, ενός από τους Επιτρόπους της Κοινότητας. Πρώτος Επίτροπος αρμόδιος για θέματα εκπαίδευσης ορίστηκε ο Ralf Dahrendorf. Η απόφαση αυτή παρόλο που ήταν οργανωτικού χαρακτήρα είχε ως πολιτικό στόχο τη διαμόρφωση και την ανάπτυξη μιας σταθερής κοινοτικής πολιτικής μέσα από έναν ενιαίο θεματικό χώρο που να συνδέεται με θέματα έρευνας, επιστήμης και εκπαίδευσης, τα οποία

¹¹⁶ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Συλλογή θεσμικών κειμένων της Κοινότητας 1950-1982, Λουξεμβούργο, σ. 305-308. Επίσης στο Πασιάς Γ (2006), «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.247.

¹¹⁷ Επιτροπή των ΕΚ, 'Μία εκπαιδευτική πολιτική για την Ευρώπη', σειρά:Ευρωπαϊκά Κείμενα, περιοδική έκδοση, Νο4, Υπηρεσία επίσημων εκδόσεων, Λουξεμβούργο, 1982, σ 23.

¹¹⁸ Neave G., (1984) The EEC and Education, Stock on Trent, London, p.8. Επίσης στο Πασιάς Γ., (2006), «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.248-249.

μέχρι τότε αντιμετωπίζονταν χωριστά αφού ανήκαν στην ευθύνη διαφορετικών τμημάτων.¹¹⁹

Ο Dahrendorf R. υπέβαλε στην Επιτροπή τον Μάιο του 1973, ένα πρόγραμμα δράσης το οποίο βασιζόταν στο άρθρο 2 της Συνθήκης ΕΟΚ και στη δήλωση του Παρισιού (Οκτώβριος 1972) και προσδιόριζε τους στόχους και τα μέσα μιας κοινοτικής πολιτικής για την επιστημονική έρευνα και την τεχνολογική ανάπτυξη,¹²⁰ και λίγο αργότερα παρουσίασε στην Επιτροπή ένα σχέδιο πρότασης που αφορούσε την ανάληψη κοινοτικής πρωτοβουλίας στο χώρο της εκπαίδευσης, δίνοντας έμφαση στην ανάπτυξη αμοιβαίας κατανόησης για την προοπτική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Μεταξύ των στόχων προσδιορίζονταν η διδασκαλία των γλωσσών, η βελτίωση και αύξηση της κινητικότητας των εκπαιδευτικών και των φοιτητών μεταξύ των χωρών της Κοινότητας και η ανάπτυξη της μελέτης της Ευρώπης ως μέρος του σχολικού προγράμματος.¹²¹

Ένα χρόνο αργότερα ο Dahrendorf (Μάρτιος 1974) παρουσίασε μία έκθεση η οποία περιείχε την πρώτη σκιαγράφηση ενός προγράμματος δράσης με τίτλο «*Η εκπαίδευση στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα*». Στην έκθεση αυτή αναφέρεται ότι η προώθηση της εκπαιδευτικής συνεργασίας πρέπει να είναι αναπόσπαστο κομμάτι της συνολικής ανάπτυξης της Κοινότητας, χωρίς απώτερο στόχο τη δημιουργία μίας ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής αντίστοιχη με τους άλλους τομείς της κοινοτικής πολιτικής. Τονίζεται ότι στόχος του προγράμματος δεν είναι η εναρμόνιση των δομών και του περιεχομένου της εθνικής εκπαίδευσης των κρατών-μελών, αντίθετα, αναγνωρίζεται ότι οι διαφορές μεταξύ των εκπαιδευτικών συστημάτων αποτελούν πλούτο για την Ευρώπη και ότι η ομοιομορφία συστημάτων με διαφορετικές ρίζες και εξελίξεις δεν είναι ούτε επιθυμητή. Η έκθεση χωρίζεται σε τρεις ενότητες που αφορούν: (α) την κινητικότητα στην εκπαίδευση, (β) την εκπαίδευση των παιδιών των εργαζόμενων μεταναστών και (γ) την ανάπτυξη της

¹¹⁹ Commission of the EC, 7th General Report of the Activities of the EC in 1973, Brussels, February, 1974, p.308. Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.249.

¹²⁰ Commission of the EC, Bulletin of the EC., supplement 3/74, p. 5.

¹²¹ Commission of the EC, 7th General Report of the Activities of the EC in 1973, Brussels, February 1974 p.369-370. Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.249.

ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση. Ειδικά για την κινητικότητα των σπουδαστών αναφέρεται ότι θα πρέπει να προωθηθεί η αναγνώριση των σχολικών απολυτηρίων, των διπλωμάτων και των ακαδημαϊκών τίτλων σπουδών και να δοθούν δυνατότητες στους εκπαιδευτικούς, στο ερευνητικό δυναμικό και στους φοιτητές των κρατών – μελών της Κοινότητας να επικοινωνήσουν και να ανταλλάξουν γνώσεις και εμπειρίες σε ένα ευρωπαϊκό περιβάλλον.¹²²

Σημαντική σε αυτήν την έκθεση θεωρείται η ενότητα για την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής διάστασης στα εκπαιδευτικά συστήματα των κρατών-μελών. Προτεραιότητα όμως δίνεται στην ανάπτυξη «μιας στρατηγικής για τη συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και η προώθηση της συστηματικής ανταλλαγής πληροφοριών και εμπειριών».

Έτσι για πρώτη φορά εννοιολογείται ο όρος και προσδιορίζονται το περιεχόμενο και οι στόχοι που αφορούν στην «αναπτυξιακή διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης».¹²³

Όμως με την ανάθεση αρμοδιοτήτων στο διακυβερνητικό όργανο της Επιτροπής Παιδείας και τον διαμεσολαβητικό ρόλο του ανάμεσα στο Συμβούλιο και στην Επιτροπή, οι πρωτοβουλίες της Επιτροπής για την προώθηση της εκπαιδευτικής πολιτικής, όπως διαμορφώθηκε την τριετία 1971-1974 με τις Επιτροπές Janne και Dahrendorf περιορίστηκαν σημαντικά.¹²⁴

Κατά τον H.C.Jones για να συμφωνηθούν οι αρχές και οι άξονες της εκπαιδευτικής συνεργασίας μεταξύ των εννέα κρατών-μελών, όπως αποτυπώθηκαν στο Α' Πρόγραμμα Δράσης της Κοινότητας χρειάστηκαν σκληρές διαπραγματεύσεις μεταξύ της Επιτροπής και των εθνικών κυβερνήσεων.¹²⁵

¹²² Commission of the EC, Bulletin of the EC, supplement 3/74. Εκτενής ανάλυση στο Πασιάς Γ., (2006), «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.251.

¹²³ Πασιάς Γ., (2006), «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.251.

¹²⁴ Πασιάς Γ., (2006), «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.257.

¹²⁵ Jones H.C.,(1983) 'Education in the European Community', στο Education Today, Vol. 33, No 1/1983, p.40, Σημειώνεται επίσης ότι ο Jones H.C διετέλεσε διευθυντής του γραφείου εκπαίδευσης στις Βρυξέλλες την περίοδο 1976-1985.

Σύμφωνα με τον Γ. Πασιά, η θέσπιση της Επιτροπής Παιδείας (με το ψήφισμα του Ιουνίου 1974) ως διακυβερνητικού οργάνου με κεντρικό ρυθμιστικό ρόλο στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής της Κοινότητας, εκφράζει έναν περιορισμό της εξουσίας της Επιτροπής στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και ταυτόχρονα, μία αύξηση της επιρροής των κρατών-μελών στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής, ενώ αγνοείται ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Οι εξελίξεις αυτές επιβεβαιώνουν τις ερμηνείες της διακυβερνητικής προσέγγισης για την έναρξη της μεταβατικής περιόδου από το κοινοτικό «νεολειτουργικό» επίπεδο λειτουργίας της Κοινότητας στη δεκαετία του 1970 στο «διακυβερνητικό» επίπεδο λειτουργίας που χαρακτηρίζει της δεκαετίας του 1980. Το ίδιο μαρτυρά και ο περιορισμός των ενεργειών στο κοινοτικό επίπεδο καθώς απουσιάζουν οι πρωτοβουλίες και ο ρόλος των κοινοτικών παραγόντων και προσωπικοτήτων όπως ο Spinelli ή ο Dahrendorf που οδήγησαν στο Α' Πρόγραμμα Δράσης επικρατώντας πλέον η «απρόσωπη» διαπραγμάτευση στο διακυβερνητικό επίπεδο της Επιτροπής Παιδείας.¹²⁶

Οι «κοινοτικοί» αξιωματούχοι κράτησαν μία επιφυλακτική στάση απέναντι στη δημιουργία της Επιτροπής Παιδείας, την οποία θεώρησαν συμβιβασμό της Κοινότητας στις πιέσεις των κρατών μελών καθώς περιορίζει τις αρμοδιότητες και την αυτονομία της Επιτροπής και του Συμβουλίου στη χάραξη της εκπαιδευτικής πολιτικής της Κοινότητας.¹²⁷

2.1 Α' Πρόγραμμα Δράσης στην εκπαίδευση (1976)

Το Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και οι Υπουργοί Παιδείας που συνήλθαν στο πλαίσιο του Συμβουλίου (Φεβρουάριος 1976), «*επιβεβαιώνοντας τη θέληση για την πραγματοποίηση ευρωπαϊκής συνεργασίας στον τομέα της εκπαίδευσης και έχοντας συνείδηση της συμβολής που προσφέρει η συνεργασία τέτοιου είδους στην ανάπτυξη της Κοινότητας*» θέσπισαν το Α' Πρόγραμμα Δράσης της Κοινότητας στον

¹²⁶ Πασιάς Γ., (2006), «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.261.

¹²⁷ Fogg K. – Jones H.C. (1985) 'Educating the European Community – Ten years on', στο European Journal of Education, Vol 20, No 2-3, pp.293-294.

τομέα της εκπαίδευσης.¹²⁸ Στην απόφαση για το Α' Πρόγραμμα Δράσης γίνεται αναφορά στο ψήφισμα των Υπουργών Παιδείας της 6^{ης} Ιουνίου 1974 για τις βασικές αρχές της συνεργασίας στην εκπαίδευση, στο ψήφισμα του Συμβουλίου της 21.1.1975 και της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής της 23-24.4.1975 για το ρόλο της εκπαίδευσης στην πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Το Α' Πρόγραμμα Δράσης περιλαμβάνει 22 παραγράφους που αντιστοιχούν σε τομείς της εκπαίδευσης μεταξύ των οποίων ο τομέας IV: «συνεργασία στον τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης» (παρ. 13 έως 16). Στο πλαίσιο της συνεργασίας στον τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης, οι δράσεις αφορούσαν την ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ των εθνικών ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, την προώθηση της κινητικότητας σπουδαστών, εκπαιδευτικών και ερευνητών και την εξέλιξη της διαδικασίας για την ακαδημαϊκή αναγνώριση των τίτλων σπουδών και των περιόδων φοίτησης στα κράτη-μέλη. Οι δράσεις αυτές θα βρεθούν στο επίκεντρο των μελλοντικών προγραμμάτων Erasmus, Commett και Tempus.

Η έκθεση που υπέβαλε η Επιτροπή Παιδείας τον Ιούνιο 1980 προς το Συμβούλιο και τους Υπουργούς Παιδείας και εγκρίθηκε κατά τη Σύνοδο της 27^{ης} Ιουνίου 1980, αναφέρεται μεταξύ άλλων και στους τομείς δραστηριότητας του Α' Προγράμματος Δράσης για την εκπαίδευση. Ειδικότερα ως προς τον τομέα IV: «συνεργασία στον τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης» στα πιο σημαντικά αποτελέσματα της περιόδου συγκαταλέγεται η βελτίωση των σχέσεων και η ανάπτυξη των επαφών μεταξύ των οργανώσεων που εκπροσωπούν τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίες προώθησε η Επιτροπή της Συνόδου των Πρυτάνεων των κρατών-μελών.¹²⁹ Τα κύρια χαρακτηριστικά της συνεργασίας ήταν η εφαρμογή ενός προγράμματος υποτροφιών και επιχορηγήσεων για την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών και τη διεξαγωγή σύντομων εκπαιδευτικών ταξιδιών για το διδακτικό, διοικητικό και ερευνητικό προσωπικό των πανεπιστημίων με σκοπό τη διερεύνηση: της δημιουργίας κοινών προγραμμάτων σπουδών και ερευνών στα πανεπιστήμια, της δυνατότητας φοίτησης στα ιδρύματα της τριτοβάθμιας

¹²⁸ Συμβούλιο των ΕΚ, Κείμενα για την ΕΕΠ, 1987 σ.23-28.

¹²⁹ Συμβούλιο των ΕΚ, Κείμενα για την ΕΕΠ, 1987 σ.60-61.

εκπαίδευσης άλλου κράτους-μέλους και των προοπτικών της ακαδημαϊκής αναγνώρισης των τίτλων σπουδών.¹³⁰

Όμως το θέμα της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση προκάλεσε έντονες διαφωνίες με άμεσα επιπτώσεις στην περαιτέρω ανάπτυξη της κοινοτικής εκπαιδευτικής πολιτικής, βραδυπορία στη συνεργασία των κρατών-μελών και ακύρωση αρκετών συναντήσεων των Υπουργών Παιδείας. Το φλέγον ζήτημα ήταν αν η Κοινότητα ήταν αρμόδια να αναλάβει πρωτοβουλίες σε περιοχές που δεν αναφέρονταν στη Συμφωνία της Ρώμης, ή αν σε τέτοιες περιπτώσεις έπρεπε να περιορισθεί σε ένα ρόλο συμπληρωματικό και ενθαρρυντικό των δραστηριοτήτων των κρατών-μελών. Η συζήτηση αυτή όμως αναδείκνυε έναν σοβαρό προβληματισμό που αφορούσε το αν οι εξουσίες που είχαν παραχωρηθεί από τα κράτη-μέλη στην Κοινότητα για να ενεργεί στο οικονομικό επίπεδο μπορούσαν να επεκταθούν και ως προς τις πολιτιστικές και κοινωνικές διαστάσεις, σε μία περίοδο έντονων διαφωνιών και αμφισβητήσεων της κοινοτικής συνοχής λόγω του «βρετανικού προβλήματος».¹³¹

Η αναφορά στην ευρωπαϊκή διάσταση περιορίζεται δραστικά, στη γενική έκθεση τη Επιτροπής Παιδείας της 27.6.1980¹³² και με προσεκτική διατύπωση οι προτάσεις προς τα κράτη-μέλη αναφέρονται στην εισαγωγή της ευρωπαϊκής ιδέας εντός των εθνικών συστημάτων εκπαίδευσης και ουσιαστικά παραπέμπουν με εύσημο τρόπο το ζήτημα της ευρωπαϊκής διάστασης στο απώτερο μέλλον. Η έκθεση

¹³⁰ Μοσχονάς Α. «Η Εκπαιδευτική Πολιτική της Ε.Ε. και η Ελλάδα, Τάσεις και προοπτική ιδιαίτερα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση», στο Μαραβέγιας Ν. – Σακελλαρόπουλος Θ. (επιμ) (2006) «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Ελλάδα, Οικονομία, Κοινωνία, Πολιτικές», Εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα, σ.333.

¹³¹ Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα σ.277-278. Το «βρετανικό πρόβλημα» αφορούσε τη δυνατάλογη συμμετοχή της Μ.Βρετανίας στον κοινοτικό προϋπολογισμό και αποτέλεσε κεντρικό ζήτημα κατά τα έτη 1979-1980 στα πλαίσια των συζητήσεων για τη σύσταση του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος. Ως άμεση συνέπεια είχε τον εγκλωβισμό της Κοινότητας σε μία άγονη εσωτερική διαπραγμάτευση, αποτρέποντας της ενεργητικότητα των κρατών-μελών από βασικά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα και επηρεάζοντας τις διαδικασίες την οικονομικής και πολιτικής σύγκλισης τα επόμενα χρόνια. Βλ. Ιωακειμίδης Π.Κ.(1988) «Ο μετασχηματισμός της ΕΟΚ. Από την «Έντολη» στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, Εκδ Παπαζήσης Αθήνα Κεφ.2 «Το Βρετανικό Πρόβλημα. Η ιστορική εμπειρία και τα τραύματα» σ.71-93.

¹³² Συμβούλιο των ΕΚ, «Γενική έκθεση της Επιτροπής Παιδείας (εγκρίθηκε ως προς την ουσία της από το Συμβούλιο και τους Υπουργούς Παιδείας που συνέρχονται στα πλαίσια του Συμβουλίου, κατά την σύνοδο της 27^{ης} Ιουνίου 1980), Κείμενα για την ΕΕΠ, 1987 σ.57-58.

της Επιτροπής ουσιαστικά «κλείνει» το θέμα της «ευρωπαϊκής διάστασης» στην εκπαίδευση, αφήνει όμως ανοικτή την «επαγγελματική διάσταση» της εκπαιδευτικής πολιτικής της Κοινότητας εντός των εκπαιδευτικών συστημάτων των κρατών-μελών της.¹³³

Ανάμεσα στα σημαντικά αποτελέσματα του Α' Προγράμματος Δράσης πρέπει να αξιολογηθούν η αύξηση της συμμετοχής διοικητικών και διευθυντικών στελεχών της εκπαίδευσης των κρατών-μελών και η αύξηση του ενδιαφέροντος για τη σχέση εκπαίδευσης και απασχόλησης από φορείς / οργανισμούς της αγοράς, και από διεθνείς μη κυβερνητικούς οργανισμούς.¹³⁴

Στο πλαίσιο του Α' Προγράμματος Δράσης είχαν αναπτυχθεί διάφορες μορφές συνεργασίας μεταξύ των στελεχών της Κοινότητας και διαφόρων οργανισμών και επαγγελματικών ενώσεων στον ευρωπαϊκό χώρο. Οι πρωτοβουλίες της Επιτροπής να αναβαθμιστεί ο ρόλος της εκπαίδευσης και της κατάρτισης προκάλεσε, το ενδιαφέρον διαφόρων εκπαιδευτικών, διεθνών και μη κυβερνητικών φορέων, ενώσεων και οργανισμών, να αναπτύξουν στενότερους δεσμούς με την Κοινότητα, όπως η Ένωση για την εκπαίδευση των εκπαιδευτικών στην Ευρώπη (Association for Teacher Education in Europe / ATEE), η Επιτροπή εκπαιδευτικών συνδικαλιστικών οργανώσεων στην Ευρώπη (European Teacher Trade Union Committee/ETUC) και η Επιτροπή των Οργανώσεων Γονέων (Committee of Family Organisations in the EEC/COFACE). Οι οργανισμοί αυτοί, αρχικά δημιουργήθηκαν για να υποστηρίξουν και να προωθήσουν ένα διαρκές διεθνές forum κινητικότητας και ανταλλαγών σε εκπαιδευτικά θέματα στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο. Στη συνέχεια όμως μετατράπηκαν σε ισχυρά lobbies στην Κοινότητα με αυξημένο – μέσω των μελών τους που είναι πανεπιστημιακοί καθηγητές, ανώτερα κυβερνητικά στελέχη της εκπαίδευσης, ανώτερα στελέχη συνδικαλιστικών οργανώσεων – παρεμβατικό ρόλο στη χάραξη των κοινοτικών πολιτικών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνεργασίας αποτελεί η Επιτροπή της Συνόδου των Εθνικών Αντιπροσώπων των Πρυτάνεων στην Κοινότητα (The EEC Liaison Committee of National Conferences of Rectors and Vice-Chancellors), ενός χωριστού τμήματος της ευρύτερης Ευρωπαϊκής Επιτροπής

¹³³ Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.279.

¹³⁴ Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.280.

των Πρυτάνεων (European Rectors' Committee) η οποία θεωρείται ένα από τα πιο ισχυρά lobbies στην Κοινότητα, το οποίο υποστηρίζει και προωθεί τα συμφέροντα των Πανεπιστημίων στις προτάσεις της Επιτροπής προς το Συμβούλιο σχετικά με την αναγνώριση των τίτλων σπουδών, την κινητικότητα σπουδαστών, την πρακτική άσκηση, την απασχόληση κ.ά.¹³⁵

2.2 Β' Πρόγραμμα Δράσης στην επαγγελματική κατάρτιση (1982)

Το Β' Πρόγραμμα Δράσης της Κοινότητας για την επαγγελματική εκπαίδευση, εγκρίθηκε από το Συμβούλιο (12.7.1982) βασίζεται στην εμπειρία του πρώτου προγράμματος δράσης (Ψήφισμα της 13.12. 1976) και αφορά «τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν, για να βελτιωθεί η προετοιμασία των νέων στις επαγγελματικές δραστηριότητες και να διευκολυνθεί η μετάβασή τους από την εκπαίδευση στην ενεργό ζωή»¹³⁶. Οι άξονες του προγράμματος αναφέρονται στη σύνδεση εκπαίδευσης και αγοράς εργασίας και στην ενίσχυση της συνεργασίας των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων με φορείς και οργανισμούς της αγοράς και της τοπικής κοινωνίας και αναδεικνύουν τις κατευθύνσεις της κοινοτικής πολιτικής στο χώρο της επαγγελματικής εκπαίδευσης.

Πρωτεύουσα επιδίωξη των πολιτικών της Κοινότητας αυτή την περίοδο ήταν η ανάπτυξη σχέσεων ανάμεσα στα εκπαιδευτικά συστήματα και στους χώρους της εργασίας και της κοινωνίας και η προώθηση της ευρύτερης δυνατής συνεργασίας με οικονομικούς παράγοντες και κοινωνικές υπηρεσίες. Επιβεβαιώνεται λοιπόν τόσο ο παρεμβατικός ρόλος των οικονομικών και κοινωνικών lobbies στη διαμόρφωση των κοινοτικών αποφάσεων όσο και η σημασία που απέδιδαν οι κοινοτικοί και εθνικοί

¹³⁵ Πασιάς Γ.,(2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.280-281.

¹³⁶ Συμβούλιο των ΕΚ, Ψήφισμα του Συμβουλίου της 12.7.1982 σχετικά με τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για να βελτιωθεί η προετοιμασία των νέων στις επαγγελματικές δραστηριότητες και να διευκολυνθεί η μετάβασή τους από την εκπαίδευση στην ενεργό ζωή, Κείμενα για την ΕΕΠ, 1987 σ.87-88.

παράγοντες στο ρόλο των κοινωνικών εταίρων για την ενίσχυση των εκπαιδευτικών πολιτικών, τόσο στο κοινοτικό επίπεδο όσο και σε αυτό των κρατών-μελών.¹³⁷

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η εκπαιδευτική πολιτική και οι νομικές ευθύνες παρέμειναν σταθερά στα εθνικά κράτη.¹³⁸

Η έκθεση της Επιτροπής για την «Ευρώπη των πολιτών» που εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Μιλάνο στις 28-29 Ιουνίου 1985¹³⁹ περιείχε ειδικά κεφάλαια για την εκπαίδευση και τον πολιτισμό με ιδιαίτερα σημαντικές αναφορές στην ενότητα για την πανεπιστημιακή συνεργασία οι οποίες αφορούν:

(α) στη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού διαπανεπιστημιακού προγράμματος ανταλλαγών και σπουδών αποσκοπώντας να δώσει τη δυνατότητα στους φοιτητές να επωφεληθούν πραγματοποιώντας μέρος των σπουδών τους σε ίδρυμα άλλου κράτους-μέλους και

(β) στην εφαρμογή ενός ευρωπαϊκού συστήματος ακαδημαϊκών μονάδων μεταφερόμενων σε όλη την Κοινότητα (European Academic Credit Transfer System ECTS).

Ενώ στην ενότητα 5.7 προτείνεται στα κράτη να αναπτύξουν συνεργασία με τις επιχειρήσεις και τους κοινωνικούς εταίρους για να προωθήσουν την προσαρμοσμένη επαγγελματική κατάρτιση για τη διευκόλυνση των νέων στην ενεργό ζωή και να συμβάλλουν στη μείωση της ανεργίας.

Η έκθεση αυτή έχει μία ιδιαίτερη σημασία, πρώτον, γιατί επαναφέρει την ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση στην κατεύθυνση της ευρωπαϊκής ενοποίησης και δεύτερον γιατί σκιαγραφεί το περιεχόμενο των προγραμμάτων δράσης της Κοινότητας που πρόκειται να ακολουθήσουν τα επόμενα χρόνια : η διδασκαλία των γλωσσών απεικονίζει το Lingua, η διαπανεπιστημιακή συνεργασία και η θέσπιση του ECTS το Erasmus, η επαγγελματική κατάρτιση το Comett.¹⁴⁰

¹³⁷ Πασιάς Γ.,(2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.286-287.

¹³⁸ Pavel Zgaga (2006) 'Looking Out : The Bologna Process in a Global Setting. On the 'External Dimension' of the Bologna Process' by Norwegian Ministry of Education and Research Dec. σ.20-25.

¹³⁹ Συμβούλιο των ΕΚ, Έκθεση της Επιτροπής για την Ευρώπη των πολιτών που ενέκρινε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Μιλάνου στις 28-29.6.1985, Κείμενα για την ΕΕΠ, 1987 σ.151-153.

¹⁴⁰ Πασιάς Γ.,(2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.300.

Στη συνέχεια η Επιτροπή υποστηρίζοντας τις δραστηριότητες των κρατών-μελών και των μη-κυβερνητικών οργανισμών που στόχευαν στην προώθηση συνεργασίας στην εκπαίδευση συγκάλεσε στις 27-28 Νοεμβρίου 1985 διάσκεψη για τη συνεργασία των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων της Κοινότητας με αντικείμενο την ανάπτυξη και υποστήριξη της διαπανεπιστημιακής συνεργασίας και την αύξηση της κινητικότητας των φοιτητών στην Κοινότητα.¹⁴¹

Χαρακτηριστική διαφορά της περιόδου αυτής είναι μία επέκταση της εκπαιδευτικής πολιτικής προς τους τομείς της κινητικότητας των σπουδαστών, της συνεργασίας των ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και της αναγνώρισης των τίτλων σπουδών, οι οποίοι θα αποτελέσουν και τον πυρήνα των προγραμμάτων δράσης της Κοινότητας (Erasmus, Comett, Lingua κ.ά.) την πενταετία 1986-1991.¹⁴²

Μετά από μια δεκαετία επιτυχούς πειραματισμού των «κοινών προγραμμάτων σπουδών» (1976-1986) που μπορούν να θεωρηθούν ως ο «προπομπός» των προγραμμάτων κινητικότητας στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης, το 1987 εγκαινιάστηκε ένα σημαντικό πρόγραμμα για την κινητικότητα και τη συνεργασία στην τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ευρώπη το πρόγραμμα Erasmus (1987-1994) και ακολούθησε το πρόγραμμα Lingua 1990-1994, τα οποία συνεισέφεραν αποφασιστικά στη φυσική κινητικότητα φοιτητών και διδακτικού προσωπικού.¹⁴³

¹⁴¹ Βλ. τον πρόλογο της απόφασης του Συμβουλίου για τη θέσπιση του προγράμματος 'Erasmus', στο Συμβούλιο στον ΕΚ, Κείμενα για την ΕΕΠ, 1987 σ.202.

¹⁴² Πασιάς Γ., (2006) *«Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)»* Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.302.

¹⁴³ Τσαούσης Δ.Γ., (Επιμέλεια) (2003) *«Από τη διεθνοποίηση των πανεπιστημίων προς την παγκοσμιοποίηση της εκπαίδευσης, εξελίξεις μιας δεκαπενταετίας, Η περίπτωση της Ελλάδας»*. (με βάση τα πορίσματα μιας έρευνας του Κέντρου Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής ΚΕΚΜΟΚΟΠ) Αθήνα Εκδόσεις Gutenberg σ.249.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3. Η περίοδος 1986-1992 και η θέσπιση του προγράμματος Erasmus

Την περίοδο 1986-1992 υπάρχει ιδιαίτερο ενδιαφέροντος από την πλευρά της Επιτροπής για την προώθηση κοινοτικών προγραμμάτων δράσης με σκοπό την ενδυνάμωση των σχέσεων παιδείας και οικονομίας στο εθνικό επίπεδο και την συμβολή των εκπαιδευτικών συστημάτων στην ολοκλήρωση της ενιαίας αγοράς και της κοινωνικής συνοχής της Κοινότητας. Αποτέλεσμα ήταν να αναπτυχθούν μία σειρά από κοινοτικά προγράμματα δράσης τα οποία κινήθηκαν κυρίως στο χώρο της μεταδευτεροβάθμιας και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης γύρω από τις δράσεις που σχετίζονται με τις ανταλλαγές, την κινητικότητα, τη συνεργασία, με βασικό στόχο τη βελτίωση των οικονομικών και κοινωνικών όρων της μετάβασης των νέων στην αγορά εργασίας. Τα προγράμματα καταδεικνύουν το ενδιαφέρον της Κοινότητας για την ενίσχυση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης.

Ανάμεσα σε αυτά το σημαντικότερο δημοφιλέστερο και μαζικότερο (1.524.00040 φοιτητές εντάχτηκαν σε αυτό από το 1987 έως το 2006) πρόγραμμα με τη μεγαλύτερη διάρκεια ήταν το Erasmus.

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται η διάρκεια και οι προϋπολογισμοί των πιο σημαντικών προγραμμάτων της περιόδου 1986-1992 μεταξύ των οποίων το Erasmus είναι το πρόγραμμα με τη μεγαλύτερη χρηματοδότηση.

Πίνακας 3 : Διάρκεια και προϋπολογισμοί των προγραμμάτων δράσης της ΕΚ της περιόδου 1986-1992

Τίτλος	Διάρκεια	Εκτέλεση προϋπολογισμού έως το 1992 (σε εκατ. ECU)
Erasmus	1987-92	307,5
Comett	1986-94	206,6
Petra	1988-94	79,7
YES	1988-94	32,2
Iris	1988-93	0,75
Eurotecnet	1990-94	7,0
Lingua	1990-94	68,8
Tempus	1990-94	194
Force	1991-94	13,3

ΠΗΓΗ: ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΚ Αποτελέσματα προγραμμάτων 1986-1992, σ.4¹⁴⁴

3.1 Πρόγραμμα Erasmus Α' φάση (1987-1989)

Το πρόγραμμα Erasmus θεσπίστηκε με την απόφαση 87/327/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 15.6.1987 και αποτελεί ένα πρόγραμμα δράσης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας σχετικά με την κινητικότητα των φοιτητών (ERASMUS), προκειμένου να επιτευχθεί σημαντική αύξηση της κινητικότητας των φοιτητών στην Κοινότητα και να προωθηθεί η στενότερη συνεργασία μεταξύ των πανεπιστημίων.¹⁴⁵ Το πρόγραμμα Erasmus πήρε το όνομά του από τον φιλόσοφο Ντεζιτέριους Εράσμους του Ρότερνταμ που είναι γνωστός ως αντίπαλος του δογματισμού ο οποίος έζησε και εργάστηκε σε πολλά μέρη της Ευρώπης για να επεκτείνει τις γνώσεις του και να

¹⁴⁴ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΚ, Έκθεση της Επιτροπής στο Συμβούλιο, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στην Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή. Προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης των ΕΚ (1986-1992). Αποτελέσματα και επιτεύγματα: επισκόπηση, ΚΟΜ (93) 151 τελικό, Βρυξέλλες 5.5.1993.

¹⁴⁵ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΚ Απόφαση 87/327/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 15.6.1987 για τη θέσπιση του κοινοτικού προγράμματος δράσης σχετικά με την κινητικότητα των φοιτητών (Erasmus), στο ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΚ, Κείμενα για την ΕΕΠ, 1987 σ.201-207, επίσης Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 166 της 25/06/1987 σ.0020 – 0024.

αποκτήσει νέες εμπειρίες. Ο Erasmus προσφέροντας την περιουσία του στο Πανεπιστήμιο του Basel, έγινε ο πρόδρομος της υποτροφιών κινητικότητας

Το πρόγραμμα είχε ως στόχο α) την προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των πανεπιστημίων των κρατών-μελών, ώστε βελτιωθεί η αμοιβαία αναγνώριση πτυχίων και β) την ενθάρρυνση της κινητικότητας σπουδαστών και προσωπικού μεταξύ των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στην Κοινότητα. Η Επιτροπή έθεσε ως στόχο να ενταχθεί στα σχέδια κινητικότητας Erasmus το 10% των φοιτητών των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Μεταξύ των στόχων της απόφασης του Συμβουλίου ήταν «να προωθήσει την ευρεία και εντατική συνεργασία μεταξύ των πανεπιστημίων όλων των κρατών-μελών» και «να αξιοποιήσει όλο το πνευματικό δυναμικό των πανεπιστημίων της κοινότητας χάρη στη μεγαλύτερη κινητικότητα του διδακτικού προσωπικού, κατά τρόπο ώστε να βελτιωθεί η ποιότητα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης που παρέχονται από τα πανεπιστήμια αυτά με σκοπό τη διαφύλαξη της ανταγωνιστικότητας της Κοινότητας στην παγκόσμια αγορά».¹⁴⁶

Το πρόγραμμα εγκρίθηκε με απόφαση του Συμβουλίου για την περίοδο 1987-1989 και προϋπολογισμό 85 εκατ. ECU. Η σπουδαστική κινητικότητα ήταν το σημαντικότερο συστατικό του προγράμματος Erasmus εξαρχής, γι' αυτό και περισσότερο από το μισό του προϋπολογισμού του Erasmus διατέθηκαν στις υποτροφίες σπουδαστικής κινητικότητας.¹⁴⁷ Οι πρόσθετες ενέργειες του προγράμματος παρείχαν την υποστήριξη για την ανταλλαγή διδακτικού προσωπικού, τις διδακτικές καινοτομίες, και άλλες δραστηριότητες (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1994).¹⁴⁸

Η νομική βάση της απόφασης θεμελιώθηκε στη συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, και ιδίως τα άρθρα 128 και 235, και την

¹⁴⁶ Συμβούλιο των ΕΚ, Απόφαση του Συμβουλίου της 15.6.1987 για τη θέσπιση του κοινοτικού Προγράμματος δράσης σχετικά με την κινητικότητα των φοιτητών (ERASMUS) (87/327/EOK) Άρθρο 2, ii), iii).

¹⁴⁷ Teichler Ulrich (2001) 'Changes of ERASMUS under the Umbrella of SOCRATES', Journal of Studies in International Education 2001, Vol. 5, No3., 201-227.

¹⁴⁸ European Commission (1994) Cooperation in education in the European Union 1976-1994. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

απόφαση 63/266/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 2ας Απριλίου 1963 περί θεσπίσεως των γενικών αρχών για την εφαρμογή κοινής πολιτικής επαγγελματικής κατάρτισεως.

Το σκεπτικό της απόφασης στηρίχτηκε στις παρακάτω εκτιμήσεις:

- «ότι οι θεμελιώδεις στόχοι μιας κοινοτικής πολιτικής επαγγελματικής κατάρτισης που εξαγγέλλονται στη δεύτερη αρχή της απόφασης 63/266/ΕΟΚ αποβλέπουν ιδιαίτερα στην παροχή δυνατότητας σε κάθε πρόσωπο να λαμβάνει το υψηλότερο δυνατό επίπεδο επαγγελματικής κατάρτισης που είναι αναγκαίο για τις επαγγελματικές του δραστηριότητες, και αναφέρονται επίσης στη διεύρυνση της επαγγελματικής κατάρτισης προκειμένου να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις που απορρέουν από την τεχνική πρόοδο συνδέοντας τις διάφορες μορφές επαγγελματικής κατάρτισης με τις οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις
- ότι με βάση την έκτη αρχή της εν λόγω απόφασης, εναπόκειται στην Επιτροπή να ενθαρρύνει τις άμεσες ανταλλαγές ειδικών της επαγγελματικής κατάρτισης ώστε να τους δοθεί η δυνατότητα να γνωρίσουν και να μελετήσουν τα επιτεύγματα και τις καινοτομίες στις άλλες χώρες της Κοινότητας
- ότι το πρόγραμμα δράσης στον τομέα της εκπαίδευσης που περιλαμβάνεται στο ψήφισμα του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας, που συνήλθαν στα πλαίσια του Συμβουλίου της 9ης Φεβρουαρίου 1976, επέτρεψε στην Επιτροπή να θέσει σε εφαρμογή τα αρχικά μέτρα για την προώθηση της πανεπιστημιακής συνεργασίας στην Κοινότητα
- ότι το Συμβούλιο και οι Υπουργοί Παιδείας που συνήλθαν στα πλαίσια του Συμβουλίου επιβεβαίωσαν, στις 3 Ιουνίου 1985, τη σημασία που αποδίδουν στην προώθηση και εντατικοποίηση της διαπανεπιστημιακής συνεργασίας στην Κοινότητα και σημείωσαν με ικανοποίηση ότι οι προτάσεις της Επιτροπής στον τομέα αυτό προβλέπεται να υποβληθούν πριν από το τέλος του 1985
- ότι η περαιτέρω ανάπτυξη της Κοινότητας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ικανότητά της να διαθέτει σημαντικό αριθμό πτυχιούχων που έχουν άμεση εμπειρία των σπουδών και της ζωής σε άλλο κράτος μέλος
- ότι η ανταγωνιστικότητα της Κοινότητας στην παγκόσμια αγορά εξαρτάται από την ικανότητά της να χρησιμοποιεί όλον τον πνευματικό πλούτο των πανεπιστημίων των κρατών μελών ώστε να μπορεί να παρέχει τα υψηλότερα δυνατά επίπεδα κατάρτισης προς αμοιβαίο όφελος της Κοινότητας στο σύνολό της

- *ότι το πνευματικό δυναμικό των μεμονωμένων πανεπιστημίων στην Κοινότητα μπορεί να αξιοποιηθεί με πολύ πιο αποτελεσματικό τρόπο μέσω ενός δικτύου για την αύξηση της κινητικότητας των σπουδαστών και του πανεπιστημιακού διδακτικού προσωπικού, καθώς και άλλων μορφών διαπανεπιστημιακής συνεργασίας σε όλη την Κοινότητα*
- *ότι η Διάσκεψη για τη Συνεργασία των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, που συγκλήθηκε από την Επιτροπή στις 27 έως 29 Νοεμβρίου 1985 μετά από πρωτοβουλία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, ζήτησε να ληφθούν επείγοντα και εκτενή μέτρα για να αυξηθεί η υποστήριξη που παρέχεται στην πανεπιστημιακή συνεργασία, και ειδικότερα στην κινητικότητα των φοιτητών στην Κοινότητα*
- *ότι τα δέκα χρόνια δοκιμαστικών χρηματοδοτικών ενισχύσεων της Κοινότητας απέδωσαν σημαντικές εμπειρίες όσον αφορά την πρακτική συνεργασία μεταξύ πανεπιστημίων και δημιούργησαν κατ' αυτόν τον τρόπο την αναγκαία βάση για τις δράσεις που προβλέπονται στην παρούσα απόφαση*
- *ότι η δέσμευση που αναλήφθηκε σε κοινοτικό επίπεδο για την τόνωση της κινητικότητας των φοιτητών αφορά επίσης και τα κράτη μέλη που καλούνται να συμμετάσχουν στην προσπάθεια που απαιτείται για την επίτευξη των στόχων του προγράμματος ERASMUS*
- *ότι η αύξηση των ανταλλαγών καθηγητών πανεπιστημίων μεταξύ των κρατών μελών συμβάλλει επίσης στους στόχους που απαριθμούνται παραπάνω*
- *ότι το πρόγραμμα ERASMUS στηρίζει και συμπληρώνει τα μέτρα των κρατών μελών που το Συμβούλιο και οι Υπουργοί Παιδείας, που συνήλθαν στα πλαίσια του Συμβουλίου, έκριναν, στις 2 Ιουνίου 1983, απαραίτητα για την προώθηση της κινητικότητας στην ανώτατη εκπαίδευση· ότι, για την επίτευξη των στόχων του προγράμματος ERASMUS και ενδεχόμενων περαιτέρω προγραμμάτων, είναι απαραίτητο να εντείνουν τα κράτη μέλη και τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα τις προσπάθειές τους για την υλοποίηση των κοινών συμπερασμάτων που συνήχθησαν κατά τη σύνοδο αυτή*
- *ότι αυτό το πρόγραμμα δράσης περιλαμβάνει πλευρές σχετικές με την εκπαίδευση οι οποίες, στο σημερινό στάδιο ανάπτυξης του κοινοτικού δικαίου, μπορεί να θεωρηθεί ότι υπερβαίνουν τα πλαίσια της κοινής πολιτικής για την επαγγελματική εκπαίδευση, όπως αυτή προβλέπεται από το άρθρο 128 της συνθήκης*

- *ότι οι πλευρές αυτές του προγράμματος μπορούν μαζί με τους στόχους για την επαγγελματική εκπαίδευση με τους οποίους συνδέονται στενά, να συμβάλουν στην αρμονική ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων στο σύνολο της Κοινότητας*
- *ότι, στο μέτρο αυτό, η συνθήκη δεν προέβλεπε τις απαιτούμενες εξουσίες δράσης ενώ φαίνεται αναγκαία εν προκειμένω η δράση της Κοινότητας για την υλοποίηση, στα πλαίσια λειτουργίας της κοινής αγοράς, ενός από τους στόχους της Κοινότητας.»*

Το πρόγραμμα αφορούσε «όλους τους τύπους ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και κατάρτισης που παρέχουν, ενδεχομένως στο πλαίσιο προηγμένης κατάρτισης προσόντα ή τίτλους του επιπέδου αυτού, ανεξάρτητα από την αντίστοιχη ονομασία τους στα κράτη μέλη».

Το πρόγραμμα ERASMUS τίθεται σε εφαρμογή από την 1η Ιουλίου 1987. Οι στόχοι του προγράμματος ERASMUS είναι οι ακόλουθοι:

- «i) να επιτύχει σημαντική αύξηση του αριθμού των φοιτητών πανεπιστημίων, που φοιτούν για μια αυτοτελή περίοδο σπουδών σε άλλο κράτος μέλος, ώστε να μπορεί η Κοινότητα να διαθέτει ανθρώπινο δυναμικό που να έχει άμεση εμπειρία της οικονομικής και κοινωνικής ζωής άλλων κρατών μελών, ενώ συγχρόνως θα εξασφαλίζει την παροχή ίσων ευκαιριών στους φοιτητές και τις φοιτήτριες που επωφελούνται από την κινητικότητα αυτή*
- ii) να προωθήσει ευρεία και εντατική συνεργασία μεταξύ των πανεπιστημίων όλων των κρατών μελών*
- iii) να αξιοποιήσει όλο το πνευματικό δυναμικό των πανεπιστημίων της Κοινότητας χάρη στη μεγαλύτερη κινητικότητα του διδακτικού προσωπικού, κατά τρόπο ώστε να βελτιωθεί η ποιότητα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης που παρέχονται από τα πανεπιστήμια αυτά με σκοπό τη διαφύλαξη της ανταγωνιστικότητας της Κοινότητας στην παγκόσμια αγορά*
- iv) να ενισχύσει τις σχέσεις μεταξύ των πολιτών των διαφόρων κρατών μελών, προκειμένου να παγιώσει την ιδέα της Ευρώπης των Πολιτών*
- v) να εξασφαλίσει αριθμό πτυχιούχων με άμεση εμπειρία της ενδοκοινοτικής συνεργασίας και να δημιουργήσει κατ' αυτόν τον τρόπο τη βάση για την ανάπτυξη, σε κοινοτικό επίπεδο, της εντατικής συνεργασίας στο οικονομικό και κοινωνικό πεδίο.»*

Ο αρχικός προϋπολογισμός σύμφωνα με την απόφαση για την περίοδο από 1ης Ιουλίου 1987 ως τις 30 Ιουνίου 1990 ήταν 85 εκατομμύρια ECU. Η Επιτροπή έπρεπε να υποβάλλει ετήσια έκθεση για την εφαρμογή του προγράμματος ERASMUS και μία έκθεση πριν τη λήξη του προγράμματος σχετικά με τη μέχρι τότε πείρα από την εκτέλεση του προγράμματος.

Το πρόγραμμα Erasmus είχε τέσσερις άξονες δράσης: 1) δημιουργία και λειτουργία ενός ευρωπαϊκού δικτύου συνεργασίας μεταξύ πανεπιστημίων των κρατών-μελών, 2) οικονομική υποστήριξη σπουδαστών που πραγματοποιούν μία χρονική περίοδο σπουδών σε πανεπιστήμιο άλλου κράτους-μέλους μέσω των φοιτητικών υποτροφιών του προγράμματος, 3) μέτρα για την ενίσχυση της κινητικότητας μέσω της ακαδημαϊκής αναγνώρισης των τίτλων και των περιόδων σπουδών, 4) δυνατότητα μεταφοράς ακαδημαϊκών μονάδων σε όλη την Κοινότητα που περιελάμβαναν τις παρακάτω ενέργειες:

ΕΝΕΡΓΕΙΑ 1 : Δημιουργία και λειτουργία ευρωπαϊκού πανεπιστημιακού δικτύου

«1) Η Κοινότητα θα θεσπίσει ένα ευρωπαϊκό δίκτυο πανεπιστημιακής συνεργασίας, του οποίου ο ρόλος θα είναι να δραστηριοποιήσει τις ανταλλαγές σπουδαστών σε κοινοτική κλίμακα. Το ευρωπαϊκό πανεπιστημιακό δίκτυο θα αποτελείται από τα πανεπιστήμια που έχουν συνάψει στα πλαίσια του προγράμματος ERASMUS συμφωνίες ανταλλαγής φοιτητών και διδακτικού προσωπικού με πανεπιστήμια άλλων κρατών μελών και αναγνωρίζουν τις περιόδους φοίτησης σε πανεπιστήμια άλλα από το πανεπιστήμιο προέλευσης. Στόχος κάθε διαπανεπιστημιακής συμφωνίας είναι η παροχή στους φοιτητές ενός πανεπιστημίου της δυνατότητας να φοιτήσουν για μια πλήρως αναγνωρισμένη περίοδο σε ένα τουλάχιστον άλλο κράτος μέλος, ως τμήμα του πτυχίου τους ή του ακαδημαϊκού τους τίτλου. Τα κοινά αυτά προγράμματα μπορούν να περιλαμβάνουν και ανταλλαγές διδακτικού προσωπικού, καθώς και συνεργασία μεταξύ τους για τη δημιουργία των απαιτούμενων προϋποθέσεων για την ανταλλαγή των φοιτητών και την αμοιβαία αναγνώριση των περιόδων φοίτησης στο εξωτερικό. 2) Θα δίδεται προτεραιότητα στα προγράμματα που προβλέπουν μια αυτοτελή και πλήρως αναγνωρισμένη περίοδο σπουδών σε άλλο κράτος μέλος. Για κάθε κοινό πρόγραμμα, τα συμμετέχοντα πανεπιστήμια μπορούν να λάβουν ετήσιες ενισχύσεις ύψους 10 000 ECU, με ανώτατο όριο 25 000 ECU. Το χορηγούμενο ποσό θα υπολογίζεται με βάση την εκτίμηση του λεπτομερούς υπολογισμού που θα υποβάλλουν τα ενδιαφερόμενα πανεπιστήμια. 3) Η Κοινότητα θα

παράσχει ενίσχυση στα μέλη του διδακτικού και διοικητικού προσωπικού των πανεπιστημίων, για να επισκεφθούν άλλα κράτη μέλη προκειμένου να εκπονήσουν προγράμματα κοινών σπουδών με τα πανεπιστήμια αυτών των κρατών μελών και να ανταλλάζουν εμπειρίες σχετικά με τις τελευταίες εξελίξεις στους τομείς της αρμοδιότητάς τους. 4)Θα χορηγηθούν ενισχύσεις για να ενθαρρύνουν μια μεγαλύτερη κινητικότητα του διδακτικού προσωπικού στην Κοινότητα, προκειμένου να συμβάλει στην εφαρμογή ολοκληρωμένων προγραμμάτων και να επιτρέψει στο διδακτικό προσωπικό να διδάξει στα πανεπιστήμια διαφόρων κρατών μελών, στα πλαίσια του ευρωπαϊκού δικτύου».

ΕΝΕΡΓΕΙΑ 2 :Φοιτητικές υποτροφίες του προγράμματος ERASMUS

«1)Η Κοινότητα θα θεσπίσει ένα σύστημα απευθείας χρηματοδότησης των φοιτητών πανεπιστημίων, που φοιτούν για ένα χρονικό διάστημα σε άλλο κράτος μέλος. Για καθορισμό της κατάλληλης κατανομής των υποτροφιών που χορηγούνται στα πλαίσια των Ενεργειών 1 και 2, η Κοινότητα θα λάβει υπόψη της τον αριθμό των φοιτητών που θα ανταλλάγουν στα πλαίσια του ευρωπαϊκού πανεπιστημιακού δικτύου όπως αυτό θα αναπτύσσεται και θα αναλάβει κατά μέσο όρο υποτροφία ύψους 2 000 ECU κατά φοιτητή, ετησίως. 2)Τις κοινοτικές υποτροφίες θα διαχειρίζονται οι αρμόδιες αρχές των κρατών μελών. Το ποσό που θα χορηγείται σε κάθε κράτος μέλος θα υπολογίζεται με βάση τον συνολικό αριθμό φοιτητών των πανεπιστημίων, καθώς και τον συνολικό αριθμό νέων 18 έως 25 ετών κάθε κράτους μέλους, έχοντας υπόψη την ανάγκη εξασφάλισης ισόρροπης συμμετοχής όλων των κρατών μελών στο πρόγραμμα ERASMUS και την ανάπτυξη του ευρωπαϊκού πανεπιστημιακού δικτύου. 3)Οι αρμόδιες αρχές των κρατών μελών θα χορηγούν υποτροφίες ύψους 5 000 ECU κατ' ανώτατο όριο για κάθε φοιτητή, με βάση διαμονή διάρκειας ενός έτους, υπό τους εξής όρους:

α) οι υποτροφίες θα καλύπτουν τις δαπάνες της μετακίνησης, δηλαδή τα έξοδα του ταξιδιού, την εκμάθηση ξένης γλώσσας, αν χρειάζεται, το υψηλότερο κόστος ζωής στη χώρα υποδοχής (προστίθενται κατά περίπτωση και τα έκτακτα έξοδα που θα δημιουργήσει στο φοιτητή η διαβίωση μακριά από τη χώρα καταγωγής του)

β) οι υποτροφίες θα χορηγούνται κατά προτεραιότητα στους φοιτητές που παρακολουθούν μαθήματα εντεταγμένα στο ευρωπαϊκό πανεπιστημιακό δίκτυο, όπως αυτό ορίζεται στην Ενέργεια 1, αλλά θα μπορούν επίσης να χορηγηθούν σε φοιτητές ή ομάδες φοιτητών που παρακολουθούν μαθήματα σε άλλο κράτος μέλος εκτός δικτύου, αλλά για τα οποία έχουν γίνει ειδικοί διακανονισμοί

γ) οι υποτροφίες θα χορηγούνται μόνον αν η περίοδος σπουδών σε άλλο κράτος μέλος αναγνωρίζεται πλήρως από το πανεπιστήμιο προέλευσης του φοιτητή

δ) το πανεπιστήμιο υποδοχής δεν θα απαιτεί την καταβολή διδάκτρων, ο δε υπότροφος θα εξακολουθεί να καταβάλλει στο πανεπιστήμιο προέλευσης τα τυχόν επιβαλλόμενα δίδακτρα

ε) οι υποτροφίες θα καταβάλλονται κανονικά για περιόδους σπουδών σε άλλο κράτος μέλος διάρκειας τουλάχιστον ενός τριμήνου ή ενός εξαμήνου και το πολύ ενός έτους. Δεν θα χορηγούνται κανονικά για το πρώτο έτος πανεπιστημιακών σπουδών

στ) οι υποτροφίες που παρέχονται σε φοιτητή μέσα στη χώρα του θα εξακολουθήσουν να παρέχονται στους φοιτητές του προγράμματος ERASMUS κατά τη φοίτησή τους στο πανεπιστήμιο υποδοχής».

ΕΝΕΡΓΕΙΑ 3 : Μέτρα για την ενίσχυση της κινητικότητας μέσω της ακαδημαϊκής αναγνώρισης των διπλωμάτων και των περιόδων σπουδών

«Η Κοινότητα, σε συνεργασία με τις αρμόδιες αρχές των κρατών μελών, θα αναλάβει τις ακόλουθες ενέργειες για να ενταθεί η κινητικότητα μέσω της ακαδημαϊκής αναγνώρισης των διπλωμάτων και περιόδων σπουδών που πραγματοποιούνται σε άλλο κράτος μέλος:

1. Προώθηση του ευρωπαϊκού συστήματος ακαδημαϊκών μονάδων μεταφερόμενων σε όλη την Κοινότητα (ECTS), σε πειραματική και εθελοντική βάση, προκειμένου να υπάρξει τρόπος μέσω του οποίου φοιτητές που φοιτούν σε ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ή κατάρτισης ή έχουν αποφοιτήσει από αυτά να μπορούν να αποκτήσουν μονάδες αντίστοιχων σπουδών σε πανεπιστήμια άλλων κρατών μελών. Ένας περιορισμένος αριθμός ετήσιων επιχορηγήσεων μέχρι 20 000 ECU θα χορηγηθεί στα πανεπιστήμια που θα λάβουν μέρος στο πρότυπο αυτό σύστημα.

2. Μεγαλύτερη ανάπτυξη του σημερινού κοινοτικού δικτύου εθνικών κέντρων πληροφόρησης για την αναγνώριση των διπλωμάτων και των περιόδων σπουδών ετήσιες επιχορηγήσεις 20 000 ECU θα χορηγηθούν στα κέντρα για τη διευκόλυνση της ανταλλαγής πληροφοριών, ιδίως μέσω ενός μηχανοργανωμένου συστήματος ανταλλαγής δεδομένων.

3. Προώθηση, σε εθελοντική βάση, κοινών προγραμμάτων σπουδών μεταξύ πανεπιστημίων διαφόρων κρατών μελών για τη διευκόλυνση της ακαδημαϊκής αναγνώρισης και για τη συμβολή, μέσω της ανταλλαγής εμπειριών, στη διαδικασία εκσυγχρονισμού και βελτίωσης των μαθημάτων σε όλη την Κοινότητα. Για κάθε σχετικό σχέδιο θα χορηγηθεί ετήσια επιχορήγηση μέχρι 20 000 ECU».

ΕΝΕΡΓΕΙΑ 4 : Συμπληρωματικά μέτρα για την προώθηση της κινητικότητας των φοιτητών στην Κοινότητα

«1. Ενισχύσεις ύψους 20 000 ECU θα παρέχονται στα πανεπιστήμια που διοργανώνουν εντατικά προγράμματα σύντομης διάρκειας τα οποία παρακολουθούν φοιτητές από πολλά κράτη μέλη. Επιπλέον, θα χορηγούνται ενισχύσεις σε εμπειρογνώμονες υψηλού επιπέδου για την πραγματοποίηση μιας σειράς ειδικών διαλέξεων σε διάφορα κράτη μέλη.

2. Προκειμένου να αποκτήσει το ERASMUS πληροφοριακό υπόβαθρο και να προαχθεί η γνώση των διαφόρων πανεπιστημιακών συστημάτων της Κοινότητας, το ERASMUS θα χρηματοδοτήσει:

- ενισχύσεις σε ορισμένες ενώσεις πανεπιστημίων, με δραστηριότητα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, με σκοπό ιδίως να καταστούν γνωστές στην Κοινότητα οι νεωτεριστικές πρωτοβουλίες σε ειδικούς τομείς,
- δημοσιεύσεις σχετικά με τις δυνατότητες σπουδών και διδασκαλίας στα άλλα κράτη μέλη, με τις σημαντικές εξελίξεις και τα νεωτεριστικά πρότυπα της πανεπιστημιακής συνεργασίας στο πλαίσιο της Κοινότητας,
- βραβεία ERASMUS που θα απονέμονται στους φοιτητές και το διδακτικό προσωπικό που έχουν συμβάλει με αξιοσημείωτο τρόπο στην ανάπτυξη της διαπανεπιστημιακής συνεργασίας στην Κοινότητα.

3. Μετά το πρώτο έτος, το κόστος των μέτρων των Ενεργειών 3 και 4 δεν θα υπερβαίνει το 10 % των ετήσιων πιστώσεων που προβλέπονται για το πρόγραμμα ERASMUS».

3.2 Προσφυγή για την ακύρωση του προγράμματος ERASMUS

Στην υπόθεση 242/87149, η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, προσφεύγει κατά του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ζητώντας την

¹⁴⁹ Απόφαση του Δικαστηρίου της 30.5.1989. – Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων – Κοινοτικό Πρόγραμμα Δράσης στον τομέα της κινητικότητας των σπουδαστών (Erasmus) – Προσφυγή ακυρώσεως – Νόμιμο έρεισμα – Επαγγελματική κατάρτιση. - ΥΠΟΘΕΣΗ 242/87. Συλλογή της Νομολογίας του Δικαστηρίου 1989 σ.01425.

ακύρωση της αποφάσεως 87/327/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 15ης Ιουνίου 1987, για τη θέσπιση του κοινοτικού προγράμματος δράσης σχετικά με την κινητικότητα των φοιτητών (Erasmus) (ΕΕ L 166, σ. 20)

Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το Συμβούλιο ήταν αρμόδιο για την έκδοση της προσβαλλόμενης αποφάσεως βάσει μόνο του άρθρου 128 της Συνθήκης και της προαναφερθείσας αποφάσεως 63/266. Κατά το Συμβούλιο η πρόσθετη αναφορά στο άρθρο 235 ήταν αναγκαία, αφενός επειδή η σχεδιαζόμενη στο πλαίσιο του προγράμματος Erasmus δράση υπερβαίνει τα όρια των εξουσιών που έχουν παρασχεθεί με το άρθρο 128 στο Συμβούλιο σχετικά με την επαγγελματική εκπαίδευση και αφετέρου επειδή το αντικείμενο του προγράμματος αυτού εξέρχεται του πλαισίου της επαγγελματικής εκπαίδευσης κατά την έννοια του εν λόγω άρθρου. Επομένως, υπό το διπλό αυτό πρίσμα επιβάλλεται να εξετασθούν τα διάφορα επιχειρήματα που προβλήθηκαν για να δικαιολογηθεί η χρησιμοποίηση του άρθρου 235 ως νόμιμου ερείσματος.

Σχετικά, πρέπει να αναγνωριστεί ότι με την εν λόγω αιτιολογική σκέψη εκφράζεται απερίφραστα η πεποίθηση του Συμβουλίου ότι το άρθρο 128 της Συνθήκης δεν επαρκεί ως νόμιμο έρεισμα, εν όψει του τομέα που καλύπτει η επίδικη πράξη, και, κατά συνέπεια, ότι δεν προβλέπονται από τη Συνθήκη οι απαιτούμενες εξουσίες δράσεως κατά την έννοια του άρθρου 235. Από τις σκέψεις που αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο της εξετάσεως του πρώτου λόγου ακυρώσεως προκύπτει ότι η πεποίθηση αυτή ήταν δικαιολογημένη.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το γεγονός ότι το Συμβούλιο διατύπωσε λακωνικά τους λόγους στους οποίους στήριξε την πεποίθησή του δεν μπορεί να θεωρηθεί ως παράβαση ουσιώδους τύπου ικανή να επιφέρει την ακυρότητα της εν λόγω πράξεως και το δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή και καταδίκασε την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα.

3.3 Προγράμματος Erasmus Β' φάση (1990-1994)

Το Δεκέμβριο του 1989 το Συμβούλιο θέλοντας να επεκτείνει χρονικά τη διάρκεια του Προγράμματος Erasmus τροποποίησε την απόφαση 87/327/ΕΟΚ για τη θέσπιση του κοινοτικού προγράμματος δράσης Erasmus σχετικά με την κινητικότητα των φοιτητών και επέκτεινε χρονικά τη διάρκεια του Προγράμματος για πέντε ακόμη

χρόνια (1990-1994) με την απόφαση 89/663/ΕΟΚ¹⁵⁰ και με προϋπολογισμό 192 εκατ. ECU.

Η νομική βάση της απόφασης ήταν το άρθρο 128 της Συνθήκης ΕΟΚ, λαμβάνοντας υπόψη όμως και τα εξής:

- «ότι οι θεμελιώδεις στόχοι μιας κοινής πολιτικής επαγγελματικής κατάρτισης που εξαγγέλλονται στη δεύτερη αρχή της απόφασης 63/266/ΕΟΚ αποβλέπουν, ιδιαίτερα, στην παροχή δυνατότητας στους ενδιαφερομένους να λαμβάνουν το υψηλότερο δυνατό επίπεδο επαγγελματικής κατάρτισης που είναι αναγκαίο για τις επαγγελματικές τους δραστηριότητες και αναφέρονται επίσης, στη διεύρυνση της επαγγελματικής κατάρτισης προκειμένου να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις που απορρέουν από την τεχνική πρόοδο, συνδέοντας τις διάφορες μορφές επαγγελματικής κατάρτισης με τις οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις
- ότι, με βάση την έκτη αρχή της εν λόγω απόφασης, εναπόκειται στην Επιτροπή να ενθαρρύνει τις άμεσες ανταλλαγές ειδικών σε θέματα επαγγελματικής κατάρτισης ώστε να τους δίνεται η δυνατότητα να γνωρίζουν και να μελετούν τα επιτεύγματα και τις νέες εξελίξεις στις άλλες χώρες της Κοινότητας
- ότι το Συμβούλιο, με την απόφαση 87/327/ΕΟΚ, θέσπισε το ευρωπαϊκό κοινοτικό πρόγραμμα δράσης για την κινητικότητα των φοιτητών (ERASMUS) και ότι στο άρθρο 7 της απόφασης αυτής προβλέπεται η δυνατότητα προσαρμογής του προγράμματος αυτού
- ότι το Συμβούλιο έχει θεσπίσει μέτρα προκειμένου να ενισχυθεί η τεχνολογική συνεργασία στο επίπεδο της Κοινότητας και να διατεθεί το αναγκαίο ανθρώπινο δυναμικό προς αυτό το σκοπό, ιδίως με την απόφαση 89/27/ΕΟΚ της 16ης Δεκεμβρίου 1988 για την έγκριση της δεύτερης φάσης του προγράμματος συνεργασίας μεταξύ πανεπιστημίων και επιχειρήσεων όσον αφορά την κατάρτιση στον τομέα της τεχνολογίας (COMETT II) (1990 - 1994)
- ότι το Συμβούλιο έχει θεσπίσει μέτρα προκειμένου να ενισχυθεί η συνεργασία και η ανταλλαγή ευρωπαϊών ερευνητών, ιδίως με την απόφαση 88/419/ΕΟΚ για τη

¹⁵⁰ Απόφαση 89/633/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 14.12.1989 η οποία τροποποιεί την απόφαση 87/327/ΕΟΚ για τη θέσπιση του κοινοτικού προγράμματος δράσης σχετικά με την κινητικότητα των φοιτητών (Erasmus), στο ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΚ, Κείμενα για την ΕΕΠ, (1988-89) σ.109-113, Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 395 της 30/12/1989 σ.0023 – 0027.

θέσπιση του προγράμματος SCIENCE και την απόφαση 89/118/EOK για τη θέσπιση του προγράμματος SPES ότι, κατά συνέπεια, κρίνεται άσκοπο να καλύπτει και το πρόγραμμα ERASMUS παρόμοιες δραστηριότητες

- ότι, με γνώμονα την απόφαση του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 30ής Μαΐου 1989, ενδείκνυται να διευκρινιστεί η κατάσταση, προβλέποντας ότι εφεξής το πρόγραμμα ERASMUS εμπίπτει αποκλειστικά στο πεδίο της κοινής πολιτικής επαγγελματικής εκπαίδευσης που προβλέπει το άρθρο 128 της συνθήκης
- ότι, ως συνέχεια στην έκθεση για την "Ευρώπη των πολιτών" που ενέκρινε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (28 και 29 Ιουνίου 1985), η οποία τάσσεται υπέρ της διοργάνωσης ανταλλαγών σημαντικού μέρους από το συνολικό αριθμό των φοιτητών, η Επιτροπή αποβλέπει, σύμφωνα με επιθυμία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, στο ότι, μέχρι το 1992, το 10% περίπου του συνολικού αριθμού των φοιτητών στην Κοινότητα θα παρακολουθεί πανεπιστημιακά μαθήματα τα οποία θα έχουν διοργανωθεί από πανεπιστήμια σε διάφορα κράτη μέλη
- ότι το Συμβούλιο στις 28 Ιουλίου 1989 εξέδωσε την απόφαση 89/489/EOK, για τη θέσπιση του προγράμματος LINGUA για την προώθηση της γνώσης ξένων γλωσσών καθώς και τη διδασκαλία και την εκμάθηση των ξένων γλωσσών στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα
- ότι το Συμβούλιο στις 21 Δεκεμβρίου 1988 εξέδωσε την οδηγία 89/48/EOK σχετικά με ένα γενικό σύστημα αναγνώρισης των διπλωμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που πιστοποιούν επαγγελματική εκπαίδευσης που πιστοποιούν επαγγελματική εκπαίδευση ελάχιστης διάρκειας τριών ετών
- ότι οι ετήσιες εκθέσεις σχετικά με την εφαρμογή του προγράμματος ERASMUS για το 1987 και το 1988 και η έκθεση για την πείρα που αποκτήθηκε από την εφαρμογή του προγράμματος κατά τα έτη 1987 έως 1989, απέδειξαν ότι το πρόγραμμα αποτελεί κατάλληλο μέσο για την αύξηση της κινητικότητας των φοιτητών χάρη στην ουσιαστική διαπανεπιστημιακή συνεργασία εντός της Κοινότητας
- ότι η υποχρέωση που ανελήφθη σε κοινοτικό επίπεδο για την προώθηση της κινητικότητας των φοιτητών δεσμεύει και τα κράτη μέλη, τα οποία καλούνται να συμβάλλουν στην προσπάθεια που απαιτείται για την επίτευξη των στόχων του προγράμματος ERASMUS.»

Οι δράσεις του προγράμματος κινούνται στους ίδιους άξονες:

ΕΝΕΡΓΕΙΑ 1 : Δημιουργία και λειτουργία ευρωπαϊκού πανεπιστημιακού δικτύου

«1) Η Κοινότητα θα αναπτύξει περαιτέρω το ευρωπαϊκό πανεπιστημιακό δίκτυο που έχει δημιουργηθεί στα πλαίσια του προγράμματος ERASMUS, του οποίου ο ρόλος είναι να προωθήσει τις ανταλλαγές φοιτητών σε κοινοτική κλίμακα . Το ευρωπαϊκό πανεπιστημιακό δίκτυο θα αποτελείται από τα πανεπιστήμια που έχουν συνάψει, στα πλαίσια του προγράμματος ERASMUS, συμφωνίες και έχουν διοργανώσει προγράμματα ανταλλαγής φοιτητών και διδακτικού προσωπικού με πανεπιστήμια άλλων κρατών μελών και εξασφαλίζουν πλήρη αναγνώριση των περιόδων φοίτησης σε πανεπιστήμια άλλα από τα πανεπιστήμια προέλευσης . Ο κύριος στόχος των διαπανεπιστημιακών συμφωνιών είναι να δοθεί στους φοιτητές ενός πανεπιστημίου η δυνατότητα να φοιτήσουν για μια πλήρως αναγνωρισμένη περίοδο σε ένα τουλάχιστον άλλο κράτος μέλος, ως τμήμα του πτυχίου τους ή του ακαδημαϊκού τους τίτλου. Τα κοινά αυτά προγράμματα θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν, ενδεχομένως, μια ολοκληρωμένη περίοδο προπαρασκευής για την ξένη γλώσσα καθώς επίσης και συνεργασία διδακτικού και διοικητικού προσωπικού, με σκοπό την προετοιμασία των απαιτούμενων προϋποθέσεων για την ανταλλαγή φοιτητών και την αμοιβαία αναγνώριση των περιόδων φοίτησης στο εξωτερικό . Στο μέτρο του δυνατού, η γλωσσική αυτή προετοιμασία θα πρέπει να έχει αρχίσει στη χώρα προέλευσης πριν από την αναχώρηση του φοιτητή . Θα δίδεται προτεραιότητα στα προγράμματα που προβλέπουν μια ολοκληρωμένη και πλήρως αναγνωρισμένη περίοδο σπουδών σε άλλο κράτος μέλος . Για κάθε κοινό πρόγραμμα, κάθε συμμετέχον πανεπιστήμιο θα λαμβάνει ενίσχυση μέχρι ενός ετήσιου ανώτατου ορίου 25.000 ECU για μια τριετία το πολύ, αρχικά, η οποία θα υπόκειται σε τακτική αναθεώρηση .

2) Θα χορηγείται, επίσης, ενίσχυση για ανταλλαγές διδακτικού προσωπικού με σκοπό την πραγματοποίηση ολοκληρωμένου διδακτικού έργου σε άλλα κράτη μέλη.

3) Θα χορηγείται, επίσης, ενίσχυση για προγράμματα ανάπτυξης κοινών εκπαιδευτικών προγραμμάτων μεταξύ πανεπιστημίων σε διαφορετικά κράτη μέλη, με σκοπό τη διευκόλυνση της ακαδημαϊκής αναγνώρισης και τη συμβολή, χάρη στην ανταλλαγή εμπειριών, στην πορεία προς τον εκσυγχρονισμό και τη βελτίωση των τμημάτων σε κοινοτική κλίμακα .

4) Επιπλέον, θα χορηγείται ενίσχυση μέχρι 20.000 ECU στα πανεπιστήμια τα οποία θα διοργανώνουν εντατικά διδακτικά προγράμματα βραχείας διάρκειας, στα οποία θα συμμετέχουν φοιτητές από πολλά διαφορετικά κράτη μέλη . Η ενέργεια αυτή θα έχει συμπληρωματικό χαρακτήρα .

5)Εξάλλου, η Κοινότητα θα παρέχει ενίσχυση στα μέλη του διδακτικού και διοικητικού προσωπικού των πανεπιστημίων, για να πραγματοποιούν επισκέψεις σε άλλα κράτη μέλη, προκειμένου να εκπονήσουν προγράμματα κοινών σπουδών με τα πανεπιστήμια αυτών των κρατών μελών και να κατανοήσουν καλύτερα τα θέματα επαγγελματικής κατάρτισης των συστημάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης των άλλων κρατών μελών . Θα χορηγούνται επίσης υποτροφίες, προκειμένου το διδακτικό προσωπικό να πραγματοποιεί σειρά εξειδικευμένων διαλέξεων σε διάφορα κράτη μέλη .»

ΕΝΕΡΓΕΙΑ 2 : Σύστημα φοιτητικών υποτροφιών στα πλαίσια του προγράμματος ERASMUS

«1)Η Κοινότητα θα αναπτύξει περαιτέρω ένα σύστημα απευθείας χρηματοδοτικής ενίσχυσης των φοιτητών πανεπιστημίων, οι οποίοι φοιτούν για μια περίοδο σπουδών σε άλλο κράτος μέλος. Για τον καθορισμό της συνολικής δαπάνης για τις ενέργειες 1 και 2 αντίστοιχα, η Κοινότητα θα λάβει υπόψη της τον αριθμό των φοιτητών που θα ανταλλάγουν στα πλαίσια του ευρωπαϊκού πανεπιστημιακού δικτύου, όπως αυτό θα αναπτύσσεται .

2)Τις φοιτητικές υποτροφίες που χορηγούνται στα πλαίσια του ERASMUS τις διαχειρίζονται οι αρμόδιες αρχές των κρατών μελών . Σε συνάρτηση με την ανάπτυξη του ευρωπαϊκού πανεπιστημιακού δικτύου, χορηγείται σε κάθε κράτος μέλος το ποσό των 200.000 Ecu κατ' ελάχιστον (ποσό που αντιστοιχεί σε 100 υποτροφίες περίπου) το υπολειπόμενο ποσό χορηγείται σε κάθε κράτος μέλος με βάση το συνολικό αριθμό των φοιτητών των πανεπιστημίων, το συνολικό αριθμό των νέων ηλικίας 18 έως 25 ετών, σε κάθε κράτος μέλος, το μέσο κόστος ταξιδιού από τον τόπο του πανεπιστημίου της χώρας καταγωγής του φοιτητή στον τόπο του πανεπιστημίου υποδοχής καθώς και τη διαφορά του κόστους ζωής ανάμεσα στη χώρα του πανεπιστημίου καταγωγής του φοιτητή και στη χώρα του πανεπιστημίου υποδοχής . Επιπλέον, η Επιτροπή λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα για να εξασφαλίζεται η ισόρροπη συμμετοχή των διαφόρων ειδικοτήτων, για να λαμβάνεται υπόψη η ζήτηση προγραμμάτων και η ροή των φοιτητών καθώς και για να ρυθμίζονται ορισμένα ειδικά προβλήματα, ιδίως δε η χρηματοδότηση ορισμένων υποτροφιών η διαχείριση των οποίων δεν είναι δυνατόν να γίνεται από τους εθνικούς φορείς λόγω της διάρθρωσης των έκτακτων προγραμμάτων στα οποία αναφέρονται. Το κόστος χρηματοδότησης αυτών των μέτρων δεν πρέπει να υπερβαίνει το 5 % του συνολικού ετήσιου προϋπολογισμού που διατίθεται για φοιτητικές υποτροφίες.

3) Οι αρμόδιες αρχές χορήγησης υποτροφιών των κρατών μελών θα χορηγούν υποτροφίες, ύψους 5.000 Ecu κατ' ανώτατο όριο, για κάθε φοιτητή, για διαμονή ενός έτους, υπό τους εξής όρους :

α) οι υποτροφίες προορίζονται να αντισταθμίσουν τις πρόσθετες δαπάνες λόγω της μετακίνησης, δηλαδή τα έξοδα ταξιδιού, τη γλωσσική προετοιμασία, αν χρειάζεται, το υψηλότερο κόστος ζωής στη χώρα υποδοχής (προστίθενται κατά περίπτωση και τα επιπλέον έξοδα που θα δημιουργήσει στο φοιτητή η διαβίωση μακριά από τη χώρα καταγωγής του). Δεν έχουν σκοπό την πλήρη κάλυψη του κόστους των σπουδών στο εξωτερικό

β) οι υποτροφίες θα χορηγούνται κατά προτεραιότητα στους φοιτητές που παρακολουθούν μαθήματα ενταγμένα στο ευρωπαϊκό πανεπιστημιακό δίκτυο, όπως αυτό ορίζεται στην ενέργεια 1, καθώς και στους φοιτητές που συμμετέχουν στο ευρωπαϊκό σύστημα ακαδημαϊκών μονάδων μεταφερόμενων σε όλη την Κοινότητα (European Community Course Credit Transfer System - ECTS), όπως αυτό ορίζεται στην ενέργεια 3. Θα χορηγούνται, επίσης, υποτροφίες σε άλλους φοιτητές που παρακολουθούν μαθήματα σε άλλο κράτος μέλος εκτός δικτύου, αλλά για τους οποίους έχουν γίνει ειδικοί διακανονισμοί, υπό τον όρο ότι καλύπτουν τα κριτήρια επιλεξιμότητας

γ) οι υποτροφίες θα χορηγούνται μόνον αν η περίοδος σπουδών σε άλλο κράτος μέλος αναγνωρίζεται πλήρως από το πανεπιστήμιο προέλευσης του φοιτητή. Εντούτοις, κατ' εξαίρεση θα χορηγούνται υποτροφίες αν η περίοδος σπουδών σε άλλο κράτος μέλος αναγνωρίζεται πλήρως από το πανεπιστήμιο που απονέμει τον τίτλο σπουδών στο εν λόγω κράτος μέλος, με την προϋπόθεση ότι ο διακανονισμός αυτός περιλαμβάνεται σε επιδοτούμενη διαπανεπιστημιακή συμφωνία όπως αυτή ορίζεται στην ενέργεια 1

δ) το πανεπιστήμιο υποδοχής δεν θα απαιτεί την καταβολή τελών εγγραφής από τους φοιτητές άλλου κράτους μέλους. Κατά περίπτωση, οι υπότροφοι θα εξακολουθούν να καταβάλλουν τα τέλη αυτά στο πανεπιστήμιο προέλευσης

ε) οι υποτροφίες θα καταβάλλονται για σημαντική περίοδο ακαδημαϊκών σπουδών σε άλλο κράτος μέλος, διάρκειας από τρεις μήνες μέχρι ένα πλήρες ακαδημαϊκό έτος ή για περισσότερο από 12 μήνες στην περίπτωση προγραμμάτων διδασκαλίας κοινών σε μεγάλο βαθμό. Κανονικά δεν χορηγούνται υποτροφίες για το πρώτο έτος πανεπιστημιακών σπουδών

στ) όλες οι υποτροφίες ή τα δάνεια που παρέχονται στους φοιτητές στη χώρα τους θα εξακολουθήσουν να καταβάλλονται καθ' ολοκληρίαν κατά τη φοίτησή τους στο

πανεπιστήμιο υποδοχής, για την οποία λαμβάνουν υποτροφία στα πλαίσια του προγράμματος ERASMUS .»

ΕΝΕΡΓΕΙΑ 3 : Μέτρα για την προώθηση της κινητικότητας μέσω της ακαδημαϊκής αναγνώρισης των διπλωμάτων και των περιόδων σπουδών

«Η Κοινότητα, σε συνεργασία με τις αρμόδιες αρχές των κρατών μελών, θα αναλάβει τις ακόλουθες ενέργειες, για να προωθήσει την κινητικότητα, μέσω της ακαδημαϊκής αναγνώρισης των διπλωμάτων και των περιόδων σπουδών που πραγματοποιούνται σε άλλο κράτος μέλος :

1) Μέτρα για την προώθηση του ευρωπαϊκού συστήματος ακαδημαϊκών μονάδων μεταφερόμενων σε όλη την Κοινότητα (ECTS), σε πειραματική και εθελοντική βάση, προκειμένου να υπάρξει τρόπος μέσω του οποίου φοιτητές, που φοιτούν σε ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ή κατάρτισης ή έχουν αποφοιτήσει από αυτά, μπορούν να αποκτήσουν μονάδες αντίστοιχων σπουδών σε πανεπιστήμια άλλων κρατών μελών . Ένας περιορισμένος αριθμός υποτροφιών μέχρι 20.000 ECU θα χορηγείται στα πανεπιστήμια που θα λάβουν μέρος στο πρότυπο αυτό σύστημα.

2) Μέτρα για την προώθηση, σε κοινοτική κλίμακα, των ανταλλαγών πληροφοριών σχετικά με την ακαδημαϊκή αναγνώριση των αποκτηθέντων διπλωμάτων και των περιόδων σπουδών που έχουν πραγματοποιηθεί σε άλλο κράτος μέλος, και ιδίως χάρη στη μεγαλύτερη ανάπτυξη του ευρωπαϊκού κοινοτικού δικτύου εθνικών κέντρων πληροφόρησης για την αναγνώριση των διπλωμάτων . Ετήσιες υποτροφίες ύψους μέχρι 20.000 Ecu θα χορηγούνται στα κέντρα για τη διευκόλυνση της ανταλλαγής πληροφοριών, ιδίως μέσω ενός μηχανοργανωμένου συστήματος ανταλλαγής δεδομένων.»

ΕΝΕΡΓΕΙΑ 4 : Συμπληρωματικά μέτρα για την προώθηση της κινητικότητας των φοιτητών στην Κοινότητα

«1) Τα συμπληρωματικά μέτρα έχουν σκοπό να χρηματοδοτήσουν : α) ενισχύσεις σε ενώσεις και συνδέσμους πανεπιστημίων, διδακτικού προσωπικού, διοικητικού προσωπικού και φοιτητών σε ευρωπαϊκή βάση, με σκοπό, ιδίως, να καταστούν γνωστές στην Κοινότητα οι πρωτοβουλίες σε ειδικούς τομείς της επαγγελματικής κατάρτισης, β) δημοσιεύσεις σχετικά με τις δυνατότητες σπουδών και διδασκαλίας στα άλλα κράτη μέλη ή με τις σημαντικές εξελίξεις και τα νεωτεριστικά πρότυπα της πανεπιστημιακής συνεργασίας στα πλαίσια της Κοινότητας, γ) άλλες πρωτοβουλίες με σκοπό την προώθηση της διαπανεπιστημιακής συνεργασίας στον τομέα της επαγγελματικής κατάρτισης εντός της Κοινότητας, δ) μέτρα για την

προώθηση της πληροφόρησης σχετικά με το πρόγραμμα ERASMUS, ε) βραβεία ERASMUS της Ευρωπαϊκής Κοινότητας που θα απονέμονται σε φοιτητές, μέλη του διδακτικού προσωπικού, πανεπιστήμια ή άλλα προγράμματα στα πλαίσια του ERASMUS, που έχουν συμβάλει με αξιοσημείωτο τρόπο στην ανάπτυξη της διαπανεπιστημιακής συνεργασίας στην Κοινότητα.

2) Το κόστος των μέτρων της ενέργειας 4 δεν θα υπερβαίνει το 5 % των ετήσιων πιστώσεων που προβλέπονται για το πρόγραμμα ERASMUS .»

Μία σημαντική εξέλιξη που συντελέστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1990 ήταν η διάχυση των προγραμμάτων δράσης προς τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (ΚΑΕ) και τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερου Εμπορίου (ΕΖΕΣ). Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στην Σύνοδο του Στρασβούργου (8-9.12.1989) κάλεσε το Συμβούλιο των Υπουργών Παιδείας «να εγκρίνει, κατόπιν πρότασης της Επιτροπής, μέτρα προς διευκόλυνση της συμμετοχής των χωρών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης σε κοινοτικά προγράμματα εκπαιδευτικού χαρακτήρα, παρόμοια με τα υφιστάμενα». Συνέπεια αυτού ήταν ότι διευρύνθηκε η συμμετοχή στα προγράμματα COMETT (από το 1990) και ERASMUS (από το 1992) και των χωρών της ΕΖΕΣ, και ενισχύθηκε ο διευρωπαϊκός χαρακτήρας αυτών των προγραμμάτων.

3.4 Ευρωπαϊκή Διάσταση στην Εκπαίδευση

Τον Μάιο του το Συμβούλιο και οι Υπουργοί Παιδείας εξέδωσαν ψήφισμα με σκοπό την ενίσχυση της παρουσίας της Ευρωπαϊκής Διάστασης στην εκπαίδευση (ΕΔΕ)¹⁵¹ με σκοπό «να ενισχυθεί η παρουσία της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση με τη λήψη σειράς συντονισμένων μέτρων για την περίοδο 1988-1992». Στο ψήφισμα υπογραμμίζεται ότι η καλύτερη παρουσία της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση συνδέεται με το σύνολο των δραστηριοτήτων που έχουν αναληφθεί με το Α' Πρόγραμμα Δράσης στον εκπαιδευτικό τομέα (9.2.1976), το πρόγραμμα δοκιμαστικών σχεδίων για τη βελτίωση της μετάβασης από το σχολείο στην εργασία και τα προγράμματα Erasmus, Comett, YES.

¹⁵¹ Ψήφισμα του Συμβουλίου της 24.5.1988 σχετικά με την «ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση» 88/C177/02, στο ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΚ, Κείμενα ΕΕΠ (1988-1989), σ.19-21.

Στο ίδιο ψήφισμα προτείνονται δράσεις στο επίπεδο της Κοινότητας (παρ. 8-18), που αφορούσαν στην προώθηση ανταλλαγής πληροφοριών, στη σύνταξη παιδαγωγικού υλικού, στη χρήση του προγράμματος εκπαιδευτικών επισκέψεων για ειδικούς σε θέματα εκπαίδευσης (πρόγραμμα Arion) με σκοπό την εισαγωγή της ευρωπαϊκής διάστασης και στη χρήση του προγράμματος Erasmus για την παροχή σε σπουδαστές, που πρόκειται να γίνουν εκπαιδευτικοί, της εμπειρίας μιας ξένης χώρας, κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης τους και για την ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ ιδρυμάτων κατάρτισης εκπαιδευτικών. Είναι εμφανής η αναφορά στη σχέση της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση με την ένταξη των νέων στην ενιαία αγορά και την ενωμένη Ευρώπη. Επιπλέον αναγνωρίζεται η δυνατότητα της προώθησης της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση μέσω των προγραμμάτων δράσης Erasmus, Arion, Lingua κ.ά.

Παρατηρείται λοιπόν μία προσπάθεια ένταξης της Ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση στο πλαίσιο της Ένωσης, μέσα από τη συσχέτιση με την ενιαία αγορά και την ταυτότητα του Ευρωπαίου πολίτη. Παρατηρείται επίσης η συμφωνία των κρατών-μελών σχετικά με την ανάγκη της εισαγωγής της Ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση, στα εθνικά εκπαιδευτικά συστήματα και τη λήψη δέσμης μέτρων σε διάφορα επίπεδα, περιοχές και βαθμίδες της εκπαίδευσης. Με τον τρόπο αυτό επιτεύχθηκε μία κοινοτική «παρέμβαση» που αφορούσε τον εκπαιδευτικό σχεδιασμό των επόμενων ετών χωρίς να προκληθεί η «αρχή της επικουρικότητας», καθώς η υλοποίηση των μέτρων ανήκε στη διακριτική ευχέρεια των κρατών-μελών. Τα μέτρα που αφορούσαν τις κοινοτικές ενέργειες περιορίστηκαν στην αξιοποίηση των υφιστάμενων προγραμμάτων δράσης (Erasmus, Arion, Lingua) στη διεξαγωγή συνεδρίων, στην εκπόνηση υλικού και στη συνεργασία φορέων και ιδρυμάτων.¹⁵²

Η πρώτη έκθεση της Επιτροπής¹⁵³ που υποβλήθηκε στις 23.9.1991, σχετικά με την πρόοδο και τα αποτελέσματα της προώθησης της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση στα κράτη-μέλη αναφέρεται στις ενέργειες οι οποίες πραγματοποιήθηκαν

¹⁵² Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.324-325.

¹⁵³ Επιτροπή των ΕΚ, «Πρώτη έκθεση σχετικά με την εξέλιξη των ενεργειών που έχουν αναληφθεί στο επίπεδο των κρατών – μελών και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για την ενίσχυση της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση», ΣΕΚ (91) 1753, Βρυξέλλες, 23.9.1991.

την περίοδο 1988-1991 κατ' εφαρμογή του ψηφίσματος της Κοπεγχάγης (24.5.1988), και εκπονήθηκε με βάση τις εθνικές εκθέσεις δραστηριοτήτων και τα πολιτικά έγγραφα που διαβίβασαν στην Επιτροπή τα κράτη-μέλη. Η έκθεση καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα κράτη-μέλη, προσπαθούν να εφαρμόσουν το ψήφισμα της Κοπεγχάγης, παρόλο που παρουσιάζουν διαφορές μεταξύ τους ως προς τις ενέργειες και τον άνισο τρόπο ανάπτυξης της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση και ότι η δυναμική που δημιουργήθηκε στο διάστημα 1988-1991 είναι επαρκής για την ανάπτυξη και τη διεύρυνση πιο φιλόδοξων και μεγαλύτερης εμβέλειας ενεργειών. Τέλος εκφράζεται η ευχή ότι θα είναι σημαντικό να διαρθρωθεί το σύνολο των δραστηριοτήτων γύρω από την ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση, σε ένα ενιαίο και παγιωμένο πρόγραμμα δράσης. Η ευχή αυτή θα πραγματοποιηθεί με τη δημοσίευση της Πράσινης Βίβλου για την Ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση, το 1993.

Το Συμβούλιο των Υπουργών Παιδείας στα συμπεράσματα που θα εκδώσει τον Νοέμβριο του 1992, επισημαίνει την ανάγκη να δοθεί ευρωπαϊκή διάσταση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και να *«ενισχυθεί η ενσωμάτωσή της στην πολιτική πρακτική της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε όλα τα επίπεδα»*.¹⁵⁴

Η συνεργασία στην εκπαίδευση, αντιμετωπίζεται πλέον ως συμβολή στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της Κοινότητας, με αποτέλεσμα να δημιουργείται η απαίτηση ώστε η εκπαιδευτική συνεργασία στο μέλλον να είναι πιο συνεκτική και πιο συντονισμένη.

3.5 Έκθεση αξιολόγησης των προγραμμάτων δράσης της περιόδου 1986-1992

Εστιάζοντας την προσοχή μας στο πρόγραμμα Erasmus σε σύγκριση με άλλες δραστηριότητες κινητικότητας- ανταλλαγής σπουδαστών, μπορούμε να επισημάνουμε τα ακόλουθα χαρακτηριστικά που παρουσιάζει το πρόγραμμα:¹⁵⁵

¹⁵⁴ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΚ Συμπεράσματα του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας συνεργαζομένων στα πλαίσια του Συμβουλίου της 27ης Νοεμβρίου 1992 σχετικά με τα μέτρα για την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής διάστασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (92/C 336/03), στο ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΚ, Κείμενα για την ΕΕΠ (1990-1992), σ.169-170.

¹⁵⁵ Teichler, U. (1996). Student mobility in the framework of ERASMUS: Findings of an evaluation study. European Journal of Education, 31(2), pp.155-156.

- υποστηρίζει την περιφερειακή κινητικότητα μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών παρά την κινητικότητα σε παγκόσμιο επίπεδο
- προωθεί τις προσωρινές σπουδές στο εξωτερικό, δηλαδή μια περίοδο σπουδών που αποτελεί μέρος ενός προγράμματος μαθημάτων που οδηγεί σε έναν πτυχίο
- σχεδόν αποκλειστικά υποστηρίζει τη συλλογική κινητικότητα, λίγοι μόνο ελεύθεροι μετακινούμενοι φοιτητές λαμβάνουν υποτροφίες
- προωθεί την κινητικότητα και τη συνεργασία ανάμεσα στα δίκτυα των τμημάτων στέλνοντας και λαμβάνοντας τους σπουδαστές (από το 1987 ως το 1997)
- αναμένει και συνιστά τις οργανωμένες σπουδές στο εξωτερικό, δηλαδή τη λήψη μέτρων εκ μέρους των ιδρυμάτων υποδοχής για να διευκολυνθεί η μελέτη στο εξωτερικό: προπαρασκευαστικά προγράμματα, γλωσσική προετοιμασία, βοήθεια στη στέγαση και διοικητικά θέματα
- ενθαρρύνει ολοκληρωμένη διδακτική εμπειρία, τις συντονισμένες διδακτικές δραστηριότητες μελέτης στο εξωτερικό που θα είναι ένα αναπόσπαστο τμήμα του αρχικού προγράμματος σπουδών του φοιτητή
- προσεγγίζει την περίοδο σπουδών στο εξωτερικό, με τρόπο που να μπορούν να αποκτούν τις μονάδες των αντίστοιχων σπουδών στο εξωτερικό, το οποίο είναι βασικό κριτήριο για τη χορήγηση της υποτροφίας
- η υποτροφία είναι μόνο το κίνητρο καθώς αποτελεί χρηματοδότηση μέρους των εξόδων κατά τη διάρκεια σπουδών στο εξωτερικό, δηλαδή οι σπουδαστές παίρνουν μία επιχορήγηση για να καλύψουν λίγο πολύ τις επιπλέον δαπάνες των σπουδών στο εξωτερικό

Το Erasmus σύντομα αντιμετωπίστηκε ευρέως ως ναυαρχίδα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παρά τη διαδεδομένη κριτική για τη διεύρυνση της γραφειοκρατίας και για την πάρα πολύ μικρή χρηματοδότηση για τους μεμονωμένους σπουδαστές και τα πανεπιστήμια, το Erasmus θεωρείται πως βοήθησε στην άνοδο της σπουδαστικής κινητικότητας στην Ευρώπη. Κατέστησε την κινητικότητα από εξαίρεση σε μία κανονική επιλογή για τους σπουδαστές και αναβάθμισε τη συνεργασία στην τριτοβάθμια εκπαίδευση από ένα οριακό φαινόμενο σε μια δραστηριότητα που συνδυάζεται με σχεδόν όλα τα ζητήματα της ζωής και της λειτουργίας ενός πανεπιστημίου. Άλλαξε ακόμη και τον εννοιολογικό χάρτη της διεθνούς σπουδαστικής κινητικότητας : η παραδοσιακά κυρίαρχη κάθετη κινητικότητα από τις λιγότερο ευνοημένες σε γόητρο χώρες προς τις ανώτερες σε γόητρο χώρες και ιδρύματα εμπλουτίστηκε και άλλαξε από το σημαντικό συστατικό της ανταλλαγής

σπουδαστών με ίσους όρους και της αμοιβαίας εμπιστοσύνης στην ποιότητα των σπουδών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μεταξύ των συνεργατών.¹⁵⁶

Μία πιο σφαιρική εικόνα των αποτελεσμάτων από την εφαρμογή των προγραμμάτων εκπαίδευσης μας παρέχει η έκθεση με τον απολογισμό των δράσεων από την εφαρμογή των προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης της περιόδου 1986-1992¹⁵⁷ που υπέβαλε η Επιτροπή προς το Συμβούλιο, το Κοινοβούλιο και την ΟΚΕ τον Μάιο του 1993. Σκοπός της έκθεσης ήταν να «καταδείξει ότι στη διάρκεια της περιόδου η Κοινότητα έκανε ένα θετικό ξεκίνημα με την ενεργό συμμετοχή όλων των κρατών-μελών θέτοντας τη βάση μιας ουσιώδους, μακρόπνοης προσπάθειας συνεργασίας στους τομείς της εκπαίδευσης και της κατάρτισης».

Η έκθεση αναφέρει ότι κατά το σχεδιασμό των προγραμμάτων τρεις ήταν οι κύριοι άξονες που επέδρασαν στη διαμόρφωση τους : α) η δικτύωση, β)η κινητικότητα και οι ανταλλαγές και γ)η κατάρτιση κοινών διακρατικών σχεδίων. Ο όρος δικτύωση αναφέρεται στη δημιουργία διακρατικών δικτύων μεταξύ ατόμων και οργανισμών προκειμένου να προωθηθεί η οργανωμένη ανταλλαγή ιδεών και η διάδοση της ορθής πρακτικής. Στον πίνακα 4 ‘Δίκτυα, Δομές και Συστήματα’ εμφανίζονται στοιχεία σχετικά με την ανάπτυξη δικτύων και τη συγκρότηση δομών και συστημάτων στα προγράμματα δράσης της Κοινότητας.

Πίνακας 4 : Δίκτυα, Δομές και Συστήματα

Erasmus	1.900 προγράμματα διαπανεπιστημιακής συνεργασίας με συμμετοχή 1.200 ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ECTS Ευρωπαϊκό Σύστημα μεταφοράς διδακτικών μονάδων στο οποίο συμμετέχουν περισσότερα απο 140 πανεπιστήμια σε 5 διαφορετικούς τομείς Νομοθετικές αλλαγές σε πολλές χώρες για να διευκολυνθεί η κινητικότητα
Comett	Δίκτυο 205 ενώσεων βιομηχανιών – πανεπιστημίων (10.000 μέλη)

¹⁵⁶ Teichler Ulrich (2001) ‘Changes of ERASMUS under the Umbrella of SOCRATES’, Journal of Studies in International Education 2001, Vol.5, No3., p.202.

¹⁵⁷ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΚ, Έκθεση της Επιτροπής στο Συμβούλιο, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στην Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή. Προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης των ΕΚ (1986-1992). Αποτελέσματα και επιτεύγματα: επισκόπηση, COM (93) 151 τελικό, Βρυξέλλες 5.5.1993.

	Θέσεις Φοιτητών στη βιομηχανία (7.000 ετησίως)
Petra	Ευρωπαϊκό δίκτυο εταιρικών σχέσεων (392 σχέδια κατάρτισης) Δίκτυο συνεργασίας εθνικών φορέων για τον επαγγελματικό προσανατολισμό
YES	Δίκτυο ανταλλαγών (14 εθνικοί οργανισμοί και ΜΚΟ)
Iris	Δίκτυο 468 σχεδίων επαγγελματικής κατάρτισης γυναικών
Eurotecnet	Δίκτυο 277 καινοτόμων σχεδίων στην τεχνολογική κατάρτιση
Lingua	200 προγράμματα διαπανεπιστημιακής συνεργασίας Δίκτυο εθνικών οργανισμών, εκατοντάδες ενώσεις, χιλιάδες εταιρικές σχέσεις μεταξύ σχολείων και ιδρυμάτων επαγγελματικής κατάρτισης
Tempus	Δίκτυο 637 κοινών ευρωπαϊκών σχεδίων σε 10 χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης με τη συμμετοχή 1800 ιδρυμάτων από τη Δυτική και Ανατολική Ευρώπη.
Force	Δίκτυο 430 διακρατικών σχεδίων με συμμετοχή 3.000 επιχειρήσεων, κοινωνικών εταίρων και οργανισμών κατάρτισης

ΠΗΓΗ : ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΚ. Αποτελέσματα προγραμμάτων 1986-1992 σ.6

Η κινητικότητα και οι ανταλλαγές μεταξύ αναφέρονται στην ενθάρρυνση του διδακτικού προσωπικού και των φοιτητών με σκοπό την απόκτηση εμπειρίας σε άλλο κράτος-μέλος και την προώθηση της διαρκούς συνεργασίας μεταξύ των αντίστοιχων ιδρυμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης. Στον πίνακα 5 'Κινητικότητα και Ανταλλαγές' εμφανίζονται στοιχεία σχετικά με την εξέλιξη της κινητικότητας και των ανταλλαγών στα διάφορα προγράμματα δράσης.

Πίνακας 5 : Κινητικότητα και Ανταλλαγές

Erasmus	Διαπανεπιστημιακή κινητικότητα 40.000 άτομα ετησίως (7 μήνες μ.ό) Προγράμματα κινητικότητας 5.000 άτομα ετησίως
Comett	Ανταλλαγές 7.000 φοιτητών ετησίως Συνολική κινητικότητα 30.000 ατόμων (6 μήνες κατά μ.ό.)
Petra	9.000 θέσεις φοιτητών σε επιχειρήσεις ετησίως
YES	Ανταλλαγές νέων (1-3 εβδομάδες) : 80-100.000 ετησίως
Iris	Χρηματοδότηση ανταλλαγών μεταξύ των σχεδίων του προγράμματος
Eurotecnet	Ανταλλαγές ειδικών επιστημόνων: 350-400 άτομα ετησίως

Lingua	Ανταλλαγές φοιτητών : 6-7.000 ετησίως, καθηγητών ξένων γλωσσών: 4.000 ετησίως, νέων : 30.000 ετησίως
Tempus	Συνολική κινητικότητα προγράμματος α) φοιτητών : 6.500 άτομα β) προσωπικού : 10.500 άτομα
Force	850 διευθυντές μονάδων ανθρώπινων πόρων/κατάρτισης, κοινωνικοί εταίροι και εκπαιδευτές συμμετέχουν σε 1-3 ανταλλαγές το μήνα 430 διεθνικά σχέδια κατάρτισης που αφορούν τη βραχυπρόθεσμη κινητικότητα μεταξύ των 3000 οργανισμών που συμμετέχουν στα σχέδια.

ΠΗΓΗ : ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΚ. Αποτελέσματα προγραμμάτων 1986-1992 σ.7

Η κατάρτιση κοινών διακρατικών σχεδίων αφορά στην κατάρτιση μεταξύ εταιριών από διαφορετικά κράτη, με σκοπό την οργανωμένη μεταφορά καινοτόμων προσεγγίσεων των εκπαιδευτικών προβλημάτων και των προβλημάτων κατάρτισης και την εισαγωγή μιας ευρωπαϊκής διάστασης στο περιεχόμενο της κατάρτισης. Στον πίνακα 6 'Σχέδια και ενέργειες' εμφανίζονται στοιχεία σχετικά με την ανάπτυξη διακρατικών σχεδίων και ενεργειών στα διάφορα προγράμματα δράσης.

Πίνακας 6 : Σχέδια και ενέργειες

Erasmus	140 κοινά εντατικά μαθήματα ετησίως 170 σχέδια ανάπτυξης νέων προγραμμάτων
Comett	300 ειδικές μελέτες 1.000 σχέδια κατάρτισης για 150.000 άτομα σε 7.000 σειρές μαθημάτων (οφέλη για 30.000 επιχειρήσεις)
Petra	959 σχέδια διακρατικών εταιρικών σχέσεων κατάρτισης 900 σχέδια πρωτοβουλίας Συνεργασία 70 ερευνητικών ιδρυμάτων σε 28 διακρατικές σχέσεις
YES	2.000 σχέδια ανταλλαγών νέων
Iris	468 σχέδια επαγγελματικής κατάρτισης
Eurotecnet	277 καινοτόμα σχέδια
Lingua	Κατάρτιση 4.000 καθηγητών ξένων γλωσσών Εκατοντάδες δέσμες προγραμμάτων εκμάθησης ξένων γλωσσών για το εργατικό δυναμικό στη βιομηχανία

Tempus	637 σχέδια σχετικά με την ανάπτυξη προγραμμάτων τριτοβάθμιας, αναβάθμιση εγκαταστάσεων, σχέσεις εκπαίδευσης - βιομηχανίας
Force	225 πρότυπα σχέδια καινοτόμων πρωτοβουλιών 120 σχέδια ειδίκευσης εργατικού δυναμικού

ΠΗΓΗ : ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΚ. Αποτελέσματα προγραμμάτων 1986-1992 σ.8

Σχετικά με τα αποτελέσματα της κινητικότητας, η Επιτροπή επισημαίνει ότι από ποσοτική άποψη εκτιμάται ότι περισσότεροι από 260.000 φοιτητές και καταρτιζόμενοι, περίπου 18.000 νέοι και σχεδόν 8.500 μέλη διδακτικού και εκπαιδευτικού προσωπικού επωφελήθηκαν από τα προγράμματα στη διάρκεια των περιόδου. *«Η επιλογή των σχεδίων συγκέντρωσε στα πλαίσια των διαφόρων προγραμμάτων ομάδες εμπειρογνομόνων, οι οποίοι από μόνοι τους παρέχουν ένα μοναδικό μείγμα εμπειρογνομοσύνης, για να συμβουλευθούν σχετικά με την ανάπτυξη σχεδίων καθώς και με την πολιτική συνέχισης των προγραμμάτων»*. Η αύξηση της ευρωπαϊκής ανταγωνιστικότητας επιτεύχθηκε με την απόκτηση νέων ειδικοτήτων και γνώσεων και την ανάπτυξη οργανωτικών και καινοτόμων ικανοτήτων, οι οποίες εκφράστηκαν στα σύνθετα δίκτυα πληροφοριών και συμμαχιών. Στα συμπεράσματα της έκθεσης η Επιτροπή δεν φαίνεται να αναγνωρίζει τον περιοριστικό χαρακτήρα των προγραμμάτων. Επισημαίνει ότι τα συνδυασμένα αποτελέσματα των προγραμμάτων δράσης που υλοποιήθηκαν την παραπάνω περίοδο μπορούν να θεωρηθούν αξιοσημείωτα με βάση τα ποσοτικά στοιχεία. Όμως τα αποτελέσματα της κινητικότητας δεν είναι ορατά και αξιοποιήσιμα στο χρόνο διεξαγωγής τους. Η κινητικότητα, οι ανταλλαγές και συνεργασία αποσκοπούν σε περισσότερο διαρκή αποτελέσματα, καθώς σχετίζονται με τη διαμόρφωση ενός ευρύτερου πλαισίου, για την προώθηση της ανταγωνιστικότητας και της ποιότητας στην εκπαίδευση, καθώς εμπλέκει στις δράσεις της την αναγνώριση των διπλωμάτων, των πτυχίων και των περιόδων σπουδών γεγονός που επηρεάζει ή προκαλεί αλλαγές στα προγράμματα σπουδών, στην εκπαιδευτική νομοθεσία και τις σχέσεις εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.¹⁵⁸

¹⁵⁸ Πληροφορίες περισσότερες σχετικά με τις διοικητικές οργανωτικές εξελίξεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο στον τομέα της εκπαίδευσης στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης <http://europa.eu/index> , όπως επίσης και στο European Commission, (2006), «The history of European cooperation in education and training», Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities), p. 92 και 278-319 και στο Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.342-344.

3.6 Η ιστορική εξέλιξη της 22^{ης} Γενικής Διεύθυνσης

Από το 1957 με βάση το άρθρο 128 της Συνθήκης της Ρώμης ο τομέας της κατάρτισης ανήκε στην ευθύνη και αποτελούσε τμήμα της 5^{ης} Γενικής Διεύθυνσης για την Κοινωνική Πολιτική.

Το 1973 η Επιτροπή συμπεριέλαβε την εκπαίδευση στο νεοδημιουργηθέν τμήμα «Έρευνα, Επιστήμη και Εκπαίδευση» που ανήκε στην εποπτεία της Γενικής Διεύθυνσης XII αρμόδιας για τον τομέα «Επιστήμη και Έρευνα» και για πρώτη φορά η εκπαίδευση ορίστηκε ως χώρος αρμοδιότητας, ως χαρτοφυλάκιο ενός από τους 13 Επιτρόπους της Κοινότητας. Ο τομέας της Εκπαίδευσης αναγνωρίστηκε και αναβαθμίστηκε με την απόφαση των Υπουργών Παιδείας το 1973 και αποτέλεσε τμήμα της 12^{ης} Γενικής Διεύθυνσης.

Το 1981 η Επιτροπή ένωσε τα δύο τμήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης σε ενιαίο τμήμα στην 5^η Γενική Διεύθυνση για την «Απασχόληση, Κοινωνική Πολιτική και Εκπαίδευση». Η ίδια Γενική Διεύθυνση διαχειρίστηκε επίσης και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο.

Το 1986 το τμήμα για την εκπαίδευση και την κατάρτιση αναβαθμίστηκε και αποτέλεσε αυτόνομη ομάδα δράσης της 5^{ης} Γενικής Διεύθυνσης. Μετονομάστηκε σε Ειδική Ομάδα για την εκπαίδευση και την κατάρτιση (Task Force – Education and Training).

Το 1989, με απόφαση της Επιτροπής Delors, η Task Force μετονομάστηκε σε Ειδική Ομάδα–Ανθρώπινοι Πόροι (Task Force – Human Resources).

Το 1995, με απόφαση της Επιτροπής Delors δημιουργήθηκε η 22^η Γενική Διεύθυνση για την Εκπαίδευση, Κατάρτιση, Νεολαία (DG XXII : Education, Training and Youth).

Το 1999, με απόφαση της Επιτροπής Prodi, η 22^η Γενική Διεύθυνση μετονομάστηκε σε Γενική Διεύθυνση «Εκπαίδευση και Πολιτισμός» (DG XXII: Education and Culture).¹⁵⁹

¹⁵⁹ Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.380.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

4. Η θεσμοθέτηση της εκπαίδευσης και της κατάρτισης στη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992)

Με τη συνθήκη του Μάαστριχτ, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα θεσμοθέτησε το επίσημο νομικό πλαίσιο για την εκπαίδευση και την κατάρτιση και δημιουργήθηκε το νομικό πλαίσιο για την επέκταση των υπαρχόντων προγραμμάτων δράσης. Στη συνθήκη ΕΚ προστέθηκε ένα νέο κεφάλαιο (3^ο) με τίτλο «Εκπαίδευση, κατάρτιση και νεολαία» στον τίτλο VIII της Συνθήκης ΕΟΚ, στον οποίο τα κεφάλαια 1 (άρθρο 118) και 2 (άρθρα 123-124 για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) αναφέρονταν στην επαγγελματική εκπαίδευση. Το περιεχόμενο του κεφαλαίου 3 προσδιορίζει τους άξονες για την ανάπτυξη και την ενίσχυση μιας δημιουργική συνεργασίας μεταξύ των εκπαιδευτικών συστημάτων των κρατών-μελών στο πλαίσιο της επιδίωξης των οικονομικών και κοινωνικών στόχων της Κοινότητας.

Παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον το νομικό πλαίσιο που δημιουργήθηκε στη Συνθήκη ΕΚ, διότι διαμόρφωσε ένα ευρύτερο νομιμοποιημένο πεδίο εφαρμογής των εκπαιδευτικών δράσεων με άλλες περιοχές της κοινοτικής πολιτικής και παράλληλα αύξησε σε σημαντικό βαθμό τις λειτουργικές αρμοδιότητες της Κοινότητας.¹⁶⁰

Η διασύνδεση της εκπαίδευσης και της κατάρτισης με άλλες περιοχές των κοινοτικών πολιτικών θεμελιώνονται στις ακόλουθες διατάξεις της Συνθ ΕΚ:

(α) ο στόχος της παραγράφου 2Α του άρθρου 127 για την κατάρτιση περιλαμβάνεται αυτούσιος στο άρθρο 123 που ορίζει τους στόχους του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου : *«να διευκολύνει την προσαρμογή στις μεταλλαγές της βιομηχανίας και στις αλλαγές των συστημάτων προσανατολισμού, ιδίως μέσω της επαγγελματικής εκπαίδευσης και του επαγγελματικού αναπροσανατολισμού»*.¹⁶¹

¹⁶⁰ Για πιο αναλυτική εξέταση του θέματος βλ. Μοσχονάς Α. «Η Εκπαιδευτική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης» στο Δημόπουλος Γ. – Μπαλτάς Ν.- Χασσιδ Ι., (2001) «Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές, Οικονομική ολοκλήρωση και Πολιτικές» τόμος Β', Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, σ.697-728.

¹⁶¹ Άρθρο 123 και άρθρο 127 παρ. 2Α της ΣυνθΕΚ.

(β) η ανάγκη να υπαχθούν όλες οι κοινοτικές πολιτικές και δράσεις στην προώθηση του καθολικού στόχου της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής στην Κοινότητα, σύμφωνα με τα άρθρα 130Α και 130Β.

(γ) η ανάπτυξη παιδείας υψηλού επιπέδου (άρθρο 126) και η πολιτική επαγγελματικής εκπαίδευσης συνδέονται άμεσα με την έρευνα και την τεχνολογική ανάπτυξη, αφού η Κοινότητα επιδιώκει και στηρίζεται στη συνεργασία εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, πανεπιστημίων και επιχειρήσεων (άρθρο 130Ζ), νομιμοποιώντας έτσι το ρόλο της επιστημονικής κοινότητας στην προώθηση κοινοτικών πολιτικών.

Ενώ σύμφωνα με το άρθρο 130Η ορίζεται ότι «η Κοινότητα και τα κράτη-μέλη συντονίζουν τη δράση τους στον τομέα της έρευνας και της τεχνολογικής ανάπτυξης, ώστε να εξασφαλίζεται η αμοιβαία συνοχή των εθνικών πολιτικών και της κοινοτικής πολιτικής».¹⁶²

Η Συνθήκη ΕΚ διαχωρίζει την εκπαίδευση από την κατάρτιση στα άρθρα 126 και 127 αντίστοιχα.¹⁶³

Στο άρθρο 126 αναφέρονται τα ακόλουθα:

1. *Η Κοινότητα συμβάλει στην ανάπτυξη παιδείας υψηλού επιπέδου, ενθαρρύνοντας τη συνεργασία μεταξύ κρατών μελών και αν αυτό απαιτείται, υποστηρίζοντας και συμπληρώνοντας τη δράση τους, σεβόμενη ταυτόχρονα πλήρως την αρμοδιότητα των κρατών-μελών για το περιεχόμενο της διδασκαλίας και την οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος καθώς και την πολιτιστική και γλωσσική του πολυμορφία.*
2. *Η δράση της Κοινότητας έχει ως στόχο :*
 - *να αναπτύσσει την ευρωπαϊκή διάσταση της παιδείας, μέσω ιδίως της εκμάθησης και της διάδοσης των γλωσσών των κρατών μελών,*
 - *να ευνοεί την κινητικότητα φοιτητών και εκπαιδευτικών, μεταξύ άλλων και μέσω της ακαδημαϊκής αναγνώρισης διπλωμάτων και περιόδων σπουδών,*
 - *να προωθεί τη συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων,*

¹⁶² Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.370-371.

¹⁶³ Άρθρο 126 και άρθρο της ΣυνθΕΚ. Επίσης στο Τσαούσης Δ.Γ. (2006) «Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική πολιτική. Βασικά κείμενα για την παιδεία, την εκπαίδευση και την κατάρτιση» Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.23-32.

- να αναπτύσσει την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών για τα κοινά προβλήματα των εκπαιδευτικών συστημάτων των κρατών μελών,
 - να ευνοεί την ανάπτυξη των ανταλλαγών νέων, καθώς και οργανωτών κοινωνικομορφωτικών δραστηριοτήτων,
 - να ενθαρρύνει την ανάπτυξη της εκπαίδευσης εξ αποστάσεως.
3. Η Κοινότητα και τα κράτη μέλη ευνοούν τη συνεργασία με τις τρίτες χώρες και τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς σε θέματα παιδείας, και ειδικότερα με το Συμβούλιο της Ευρώπης.
4. Προκειμένου να συμβάλει στην υλοποίηση των στόχων του παρόντος άρθρου, το Συμβούλιο :
- αποφασίζοντας με τη διαδικασία του άρθρου 189B και μετά από διαβούλευση με την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και με την Επιτροπή των περιφερειών, θεσπίζει δράσεις ενθάρρυνσης, χωρίς να εναρμονίζει τις νομοθετικές και κανονιστικές διατάξεις των κρατών μελών.
 - αποφασίζοντας με ειδική πλειοψηφία προτάσει της Επιτροπής, διατυπώνοντας συστάσεις.
- Στο άρθρο 127 της Συνθήκης για την επαγγελματική εκπαίδευση αναφέρονται τα ακόλουθα :
1. η Κοινότητα εφαρμόζει πολιτική επαγγελματικής εκπαίδευσης, η οποία στηρίζει και συμπληρώνει τις δράσεις των κρατών-μελών, σεβόμενη ταυτόχρονα πλήρως την αρμοδιότητα των κρατών μελών για το περιεχόμενο και την οργάνωση της επαγγελματικής εκπαίδευσης.
 2. Η δράση της Κοινότητας έχει ως στόχο :
 - να διευκολύνει την προσαρμογή στις μεταλλαγές της βιομηχανίας, ιδίως μέσω της επαγγελματικής εκπαίδευσης και του επαγγελματικού αναπροσανατολισμού,
 - να βελτιώνει την αρχική επαγγελματική εκπαίδευση και τη συνεχή κατάρτιση, για να διευκολύνεται η επαγγελματική ένταξη και επανένταξη στην αγορά της εργασίας,
 - να διευκολύνει την πρόσβαση στην επαγγελματική εκπαίδευση και την ενίσχυση της κινητικότητας των εκπαιδευτικών και των εκπαιδευομένων ιδίως των νέων,
 - να τονώνει τη συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων στον τομέα της κατάρτισης,
 - να αναπτύσσει την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών για τα κοινά προβλήματα των συστημάτων κατάρτισης των κρατών μελών.
 3. Η κοινότητα και τα κράτη μέλη ευνοούν τη συνεργασία με τις τρίτες χώρες

και τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς σε θέματα επαγγελματικής εκπαίδευσης.

4. Το Συμβούλιο αποφασίζοντας με τη διαδικασία του άρθρου 189Γ και μετά από διαβούλευση με την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, θεσπίζει μέτρα για να συμβάλει στην υλοποίηση των στόχων που αναφέρονται στο παρόν άρθρο, χωρίς να εναρμονίζει τις νομοθετικές και κανονιστικές διατάξεις των κρατών μελών.

Από την μελέτη των άρθρων 126 και 127 μπορούμε να παρατηρήσουμε¹⁶⁴ ότι:

Πρώτον, διαχωρίζεται η εκπαίδευση από την κατάρτιση. Η εκπαίδευση παραμένει στις αρμοδιότητες των κρατών-μελών ενώ η Κοινότητα συμβάλλει στην ανάπτυξη της παιδείας, και η κατάρτιση ανήκει στις λειτουργικές αρμοδιότητες της Κοινότητας. Ο διαχωρισμός αυτός πηγάζει από την επίτευξη του πρωτεύοντα οικονομικού στόχου, δηλαδή της εγκαθίδρυσης της «ενιαίας εσωτερικής αγοράς» και στηρίζεται στο «κεκτημένο της επαγγελματικής εκπαίδευσης» από τα άρθρα 57 και 128 της Συνθήκης της Ρώμης έτσι ώστε η επαγγελματική εκπαίδευση να παραμείνει ως ο κύριος χώρος άσκησης της εκπαιδευτικής πολιτικής της Κοινότητας.

Δεύτερον, η παιδεία αποτελεί για πρώτη φορά εκφρασμένο στόχο της κοινοτικής πολιτικής. Όμως η τριτοβάθμια εκπαίδευση διατηρεί καθεστώς αυτονομίας στα κράτη-μέλη καθώς το περιεχόμενο των προγραμμάτων σπουδών, και το καθεστώς οργάνωσης και λειτουργίας των πανεπιστημίων ανήκει στα πανεπιστημιακά όργανα. Παρόμοιο καθεστώς αυτονομίας ισχύει και στο χώρο της μετα-υποχρεωτικής εκπαίδευσης, που στο μεγαλύτερο ποσοστό του αφορά σπουδές επαγγελματικής εκπαίδευσης και σημαντικό τμήμα του ανήκει σε ιδιωτικούς φορείς. Στα δύο αυτά επίπεδα η εκπαίδευση και η κατάρτιση σχεδόν ταυτίζονται. Αυτό σημαίνει ότι στο επίπεδο της τριτοβάθμιας και της μετα-υποχρεωτικής εκπαίδευσης, τα πανεπιστήμια και οι ιδιωτικοί φορείς είναι αυτοτελείς συνομιλητές της Κοινότητας όπως τα Υπουργεία Παιδείας των κρατών-μελών τα οποία έχουν στην αποκλειστική τους αρμοδιότητα το χώρο της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Άρα η Κοινότητα δεν διαθέτει τις αρμοδιότητες που θα τις επιτρέψουν να ασκήσει

¹⁶⁴ Εκτενής ανάλυση από τους : Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.373-375, και Ιωακειμίδης Π.Κ., (1995) «Ευρωπαϊκή Πολιτική Ένωση», Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα , σ.375-376.

πολιτική σχετικά με την «παιδεία» τη μόρφωση και τη βασική εκπαίδευση των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Τρίτον, η Ευρωπαϊκή διάσταση αποτελεί καθορισμένο στόχο της κοινοτικής εκπαιδευτικής πολιτικής. Οι έξι παράγραφοι του άρθρου 126 φωτογραφίζουν την Ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση και τα προγράμματα δράσης της περιόδου 1986-1992, τα οποία προγράμματα θα ενσωματωθούν στο πρόγραμμα Σωκράτης, καθώς και στο Tempus.

Τέταρτον, διατηρείται η δεσμευτική αρχή της επικουρικότητας καθώς η κοινοτική πολιτική δεν εκφράζεται παρά μόνο ως *«συμπληρωματική των δράσεων των κρατών-μελών, εάν αυτό απαιτείται»*. Η επίκληση της επικουρικότητας βοηθά την Κοινότητα να κρατήσει τις αποστάσεις που χρειάζονται από τους ευαίσθητους, προβληματικούς και οικονομικά δυσβάσταχτους χώρους της γενικής εκπαίδευσης.

Πέμπτον, οι δράσεις της Κοινότητας δεν αποσκοπούν στην εναρμόνιση του κανονιστικού πλαισίου που διέπει τις εκπαιδευτικές νομοθεσίες των κρατών-μελών, ούτε στη διαμόρφωση ενός ενιαίου πλαισίου για όλα τα εκπαιδευτικά συστήματα των κρατών-μελών. Η δημιουργία ενιαίου εκπαιδευτικού χώρου και η σύγκλιση των περιεχομένων της εκπαιδευτικής διαδικασίας που θεωρούνται απαραίτητα στοιχεία στο πλαίσιο της ολοκλήρωσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γίνεται με μέτρα που προωθεί η Κοινότητα μέσω των προγραμμάτων δράσης όπως είναι: η ανταλλαγή τεχνογνωσίας, ο εκσυγχρονισμός των προγραμμάτων σπουδών, η διαμόρφωση κοινών γνωστικών αντικειμένων, η εξειδίκευση και μετεκπαίδευση διδακτικού προσωπικού, η κινητικότητα και οι ανταλλαγές καθηγητών, εκπαιδευτικών και ανώτερων στελεχών της εκπαίδευσης, η αναγνώριση μαθημάτων, περιόδων σπουδών και τίτλων σπουδών από ιδρύματα της μετα-δευτεροβάθμιας και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Η θεσμοθέτηση της εκπαίδευσης και της κατάρτισης στη Συνθήκη του Μάαστριχτ είναι αποτέλεσμα σειράς μέτρων, πρακτικών και πολιτικών των Κοινοτήτων που οδήγησαν προοδευτικά στις σχετικές αποφάσεις. Σημαντική στην πορεία αυτή, είναι η συμβολή και ο ρόλος των εκπαιδευτικών φορέων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ιδιαίτερα των Πανεπιστημίων, των συμβουλευτικών οργάνων της Κοινότητας για προγράμματα όπως το Erasmus, και οι εθνικές αντιπροσωπείες που αποτελούνται από διοικητικούς και από ακαδημαϊκούς εκπροσώπους. Η Κοινότητα προώθησε τη συγκρότηση ευρωπαϊκών οργάνων που εκπροσωπούν επιμέρους εκπαιδευτικούς φορείς όπως είναι η Επιτροπή Σύνδεσης των

Συνόδων Πρυτάνεων των Πανεπιστημίων (Liaison Committee), η Σύνοδος των Ευρωπαϊών Πρυτάνεων (CRE), η Ευρωπαϊκή Ένωση Ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης (EURASHE), η κοινή επιτροπή του πανεπιστημιακού και του μη πανεπιστημιακού τομέα (CHEEC), κ.ά. Έτσι η Επιτροπή απέκτησε απευθείας επαφή με τα συλλογικά αυτά όργανα σε εκπαιδευτικά θέματα και μέσω αυτών των οργάνων και των δράσεων των κοινοτικών προγραμμάτων, οι εκπαιδευτικοί φορείς και ιδιαίτερα τα Πανεπιστήμια έχουν απευθείας συνεργασία χωρίς να χρειάζονται πλέον την διαμεσολάβηση του κράτους (π.χ. μέσω μορφωτικών συμβάσεων). Αυτή η συνεργασία των Πανεπιστημίων δεν είναι μόνο το αποτέλεσμα μιας πρακτικής, αλλά το αποτέλεσμα την πολιτικής απόφασης των κρατών – μελών της Κοινότητας. Στο πλαίσιο αυτής της εξέλιξης τα Πανεπιστήμια είναι υποχρεωμένα να διαμορφώσουν και να διατυπώσουν γνώμη, και να ακολουθήσουν μία δική τους πολιτική.¹⁶⁵

Για να κατανοήσουμε καλύτερα όλες τις παραπάνω διαδικασίες θα πρέπει να τις συσχετίσουμε με τις ευρύτερες εξελίξεις μέσα στην κοινότητα καθώς αυτό που επέδρασε καταλυτικά στην αύξηση των λειτουργικών αρμοδιοτήτων της Κοινότητας ήταν η συμφωνία για τη δημιουργία της εσωτερικής αγοράς. Τα ζητήματα που συνδέονταν με την οικονομική διάσταση της Κοινότητας αποτελούσε τομέα προτεραιότητας της κοινοτικής πολιτικής στον οποίο οι εξουσίες της Επιτροπής ήταν αυξημένες. Έτσι ενώ οι συγκεκριμένες διατάξεις των Συνθηκών για την εκπαίδευση δρούσαν περιοριστικά, οι βασικές διατάξεις για τους σκοπούς και τους στόχους της ΕΚ/ΕΕ παρείχαν ένα ευρύτερο πεδίο νομιμοποίησης με βάση τις λειτουργικές αρμοδιότητες της Κοινότητας. Συνεπώς η δημιουργία της εσωτερικής αγοράς, η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας και η ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής υπαγόρευε την εφαρμογή πολιτικής για την επαγγελματική κατάρτιση ενώ η διεύρυνση και η εμβάθυνση της Ένωσης και τη δημιουργία της «Ευρώπης των πολιτών» υπαγόρευε την ενίσχυση της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση μέσω των δικτύων συνεργασίας, κινητικότητας και ανταλλαγών.¹⁶⁶

Στο σημείο αυτό και για έχουμε μία πιο σφαιρική οπτική στα γεγονότα, ίσως είναι χρήσιμο να σημειώσουμε ότι τα «καταλυτικά γεγονότα» που οδήγησαν στην

¹⁶⁵ Τσαούσης Δ.Γ. (1993) «Το ελληνικό Πανεπιστήμιο στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα. Ζητήματα εκπαιδευτικής πολιτικής». Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.46-51.

¹⁶⁶ Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.368.

εκκίνηση της διαδικασίας για την πολιτική Ένωση οφείλονται στις προκλήσεις και στις συνθήκες που δημιούργησε η κατάρρευση των ανατολικοευρωπαϊκών καθεστώτων.¹⁶⁷

Παρακολουθώντας τις εξελίξεις αυτές διαπιστώνουμε πολλά στοιχεία από το νεολειτουργικό παράδειγμα. Στο πλαίσιο της Ένωσης παρατηρείται μία σταδιακή διάχυση από το πεδίο της οικονομίας προς εκείνο της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, το οποίο φαίνεται από την επέκταση των λειτουργικών αρμοδιοτήτων της Κοινότητας και τη νομιμοποίηση της δράσης στο τομέα της εκπαίδευσης στη Συνθ ΕΚ. Επίσης στο πεδίο της εκπαίδευσης, παρατηρείται σταδιακή επέκταση των προγραμμάτων δράσης και αύξηση του ενδιαφέροντος της Κοινότητας προς διάφορες θεματικές περιοχές (πολιτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές) κατά την περίοδο 1986-1992.¹⁶⁸

4.1 Η διαμόρφωση του κοινοτικού λόγου μετά το Μάαστριχτ. Τα Λευκά και τα Πράσινα Βιβλία

Το Συμβούλιο και οι Υπουργοί Παιδείας συνεργόμενοι στα πλαίσια του Συμβουλίου στις 27.11.1992, σχετικά με τα μέτρα για την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής διάστασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση¹⁶⁹ κατέληξαν μεταξύ άλλων στο ότι «η σύγχρονη πρόκληση για την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής διάστασης έγκειται στην εκπλήρωση της επιθυμίας - και της ανάγκης - των ιδρυμάτων, του διδακτικού προσωπικού και των σπουδαστών να προσαρμοστούν και να συμβάλουν στην εντεινόμενη ευρωπαϊκή συνεργασία. Η τριτοβάθμια εκπαίδευση πρέπει να προσφέρει δυνατότητα πρόσβασης στην ποικιλία και τον πλούτο του ευρωπαϊκού πολιτισμού και

¹⁶⁷ Ιωακειμίδης Π.Κ., (1992) «Η Ευρώπη σε αναζήτηση νέας αρχιτεκτονικής, Η πορεία προς την Ευρωπαϊκή Ένωση και η Ελλάδα Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, σ.39.

¹⁶⁸ Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.367-369.

¹⁶⁹ Συμβούλιο των ΕΚ, Συμπεράσματα του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας που συνήλθαν στις 27.11.1992, σχετικά με τα μέτρα για την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής διάστασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (92/C 336/03). Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 336 της 19/12/1992 σ. 0004 – 0005.

των ευρωπαϊκών γλωσσών και ταυτόχρονα να διατηρεί τις κοινές ευρωπαϊκές αξίες-πρέπει να ανταποκριθεί στις ταχέως μεταβαλλόμενες οικονομικές και επαγγελματικές ανάγκες στα πλαίσια της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς. Προϊόν των προσπαθειών αυτών θα πρέπει να είναι η βελτίωση του επιπέδου της παιδείας και έρευνας στην Κοινότητα». Προκειμένου «να εκπληρωθεί ο στόχος του να καταστεί ακόμη πιο προσιτή η ευρωπαϊκή διάσταση, είναι σήμερα ανάγκη να ενισχυθεί η ενσωμάτωσή της στην πολιτική και πρακτική της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε όλα τα επίπεδα. Μείζον θέμα της προώθησης της ευρωπαϊκής διάστασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι η κινητικότητα των φοιτητών. Εκτός από τις πρωτοβουλίες των κρατών μελών, ιδιαίτερα στις παραμεθόριες περιοχές, τα προγράμματα Comett, Erasmus, Lingua και Tempus αποτελούν πλέον σημαντικό χαρακτηριστικό της λειτουργίας των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης τόσο στην Κοινότητα όσο και εκτός αυτής. Στα πλαίσια των κοινοτικών προγραμμάτων, αλλά, και με δικές τους δράσεις, πολλά κράτη μέλη συμβάλλουν ήδη σημαντικά στη χρηματοδότηση της κινητικότητας των φοιτητών, η οποία θα πρέπει να υποστηρίζεται και να διευρύνεται ανάλογα με τις περιστάσεις». Ανάμεσα στα μέτρα που θα εξετασθούν προς το σκοπό αυτό, είναι «η ενίσχυση των μεταξύ ιδρυμάτων δεσμών, η κινητικότητα του διδακτικού προσωπικού, η μεταξύ ιδρυμάτων συνεργασία για τα προγράμματα σπουδών και η συμβολή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης».

Λίγους μήνες αργότερα στις 11.06.1993, το Συμβούλιο και οι Υπουργοί Παιδείας συνεργώμενοι στα πλαίσια του Συμβουλίου σχετικά με την προώθηση ενός ανοικτού ευρωπαϊκού χώρου για συνεργασία στην τριτοβάθμια εκπαίδευση¹⁷⁰ κατέληξαν μεταξύ άλλων συμπερασμάτων ότι «με την εγκαθίδρυση της εσωτερικής αγοράς από 1ης Ιανουαρίου 1993, έχουν αρθεί σε μεγάλο βαθμό τα εμπόδια της ελεύθερης κυκλοφορίας εμπορευμάτων, υπηρεσιών, κεφαλαίων και προσώπων μεταξύ των χωρών της Κοινότητας. Κατά τα προσεχή έτη, οι αγορές εργασίας θα γνωρίζουν συνεχείς αλλαγές και θα συνδέονται περισσότερο μεταξύ τους. Έτσι, οι πολίτες της Ευρώπης θα ζουν και θα εργάζονται σε αγορές εργασίας που χαρακτηρίζονται μεν από διαφορετικές και ιδιαίτερες πολιτιστικές παραδόσεις, αλλά με πολύ μεγαλύτερη

¹⁷⁰ Συμβούλιο των ΕΚ, Συμπεράσμα του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας συνελθόντων στο πλαίσιο του Συμβουλίου της 11ης Ιουνίου 1993 σχετικά με την προώθηση ενός ανοικτού ευρωπαϊκού χώρου για συνεργασία στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (93/C 186/01) Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 186 της 08/07/1993 σ. 0001 – 0002.

κινητικότητα μεταξύ τους απ' ό,τι σήμερα. Ως εκ τούτου, οι απαιτήσεις από την εκπαιδευτική πολιτική θα είναι περισσότερες και πειστικότερες παρά ποτέ». «Ένας τρόπος να απαντηθούν οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι εθνικές εκπαιδευτικές πολιτικές, θα μπορούσε να είναι «η ανάπτυξη ενός ανοικτού ευρωπαϊκού χώρου για συνεργασία στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Μακροπρόθεσμος στόχος πρέπει να είναι, μέσα στον ανοικτό αυτό χώρο, οι πολίτες να μπορούν να επιλέγουν τον τόπο των σπουδών τους σε οποιοδήποτε κράτος μέλος. Η απαραίτητη ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση θα πρέπει να συνδυάζεται με το σεβασμό για τον πλούτο και την ποικιλία των εθνικών και περιφερειακών εκπαιδευτικών και επιμορφωτικών συστημάτων». «Συνεπώς, τα κράτη μέλη και η Κοινότητα θα πρέπει να εργασθούν αποφασιστικά ώστε να εκλείψουν σταδιακά τα εναπομείναντα εμπόδια για τη λειτουργία αυτού του ανοικτού χώρου». Συμπεραίνουν επίσης ότι, «τα κράτη μέλη και η Επιτροπή θα μπορούσαν να συνεχίσουν την υποστήριξη δημιουργίας ή/και επέκτασης δικτύων συνεργασίας μεταξύ τριτοβάθμιων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Η συνεργασία αυτή μπορεί να οικοδομηθεί πάνω στις αρχές και την εμπειρία που διαμορφώθηκαν στα πλαίσια των προγραμμάτων ERASMUS, LINGUA και COMETT, αρχίζοντας, για παράδειγμα, με ορισμένους τομείς σπουδών σε μεταπτυχιακό επίπεδο».

Τέλος, το Συμβούλιο και οι Υπουργοί Παιδείας συμφώνησαν «να μελετήσουν, κατά τις προσεχείς συνόδους τους, τις εκθέσεις και μελέτες για τα ως άνω θέματα-επιπλέον σημειώνουν τις γενικές κατευθυντήριες γραμμές της Επιτροπής για τη δράση της Κοινότητας στον τομέα της εκπαίδευσης και επιμόρφωσης και τα σχέδιά της για την επέκταση της ευρωπαϊκής συνεργασίας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, λαμβάνοντας υπόψη τόσο την πείρα που αποκτήθηκε από τα προγράμματα ERASMUS, LINGUA και COMETT στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, καθώς και τα αποτελέσματα της αξιολόγησής τους, όσο και τις συζητήσεις που διεξήχθησαν στα κράτη μέλη σχετικά με το "Υπόμνημα για την τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα"».

Μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, έγινε αισθητή η ανάγκη ιδεολογικής εμβάθυνσης του εγχειρήματος της ευρωπαϊκής ενοποίησης προς την πλευρά της κοινωνίας και των πολιτών έτσι την περίοδο 1993-1996 εκδόθηκαν ορισμένα θεμελιώδη κείμενα στα οποία διαφαίνεται ο ρόλος που μέλλεται να παίξει η εκπαίδευση και η κατάρτιση στην επίδιωξη της οικονομικής ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής στην Κοινότητα. Τα κείμενα διακρίνονται σε Λευκά και Πράσινα Βιβλία και είναι αυτά που θα ολοκληρώσουν το πλαίσιο διαμόρφωσης του

κοινοτικού λόγου και θα καθορίσουν τις κατευθύνσεις της εφαρμογής των κοινοτικών πολιτικών.¹⁷¹

Τα τρία Λευκά Βιβλία που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης είναι:

1. Λευκή Βίβλος Ανάπτυξη, Ανταγωνιστικότητα, Απασχόληση. Οι προκλήσεις και η αντιμετώπισή τους στον 21^ο αιώνα (1993)¹⁷²
2. Λευκή Βίβλος Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική – Η πορεία προς το μέλλον για την Ένωση(1994)¹⁷³
3. Λευκή Βίβλος - Διδασκαλία και Μάθηση - Προς την κοινωνία της γνώσης (1995)¹⁷⁴.

Τα Πράσινα Βιβλία αυτής της περιόδου, είχαν ως αντικείμενο τις ακόλουθες θεματικές περιοχές :

1. Πράσινη Βίβλος για την Ευρωπαϊκή Διάσταση της εκπαίδευσης (1993)¹⁷⁵
2. Πράσινη Βίβλος για την Καινοτομία (1995)¹⁷⁶
3. Πράσινη Βίβλος, Εκπαίδευση – Κατάρτιση - Έρευνα: Τα εμπόδια στη διακρατική κινητικότητα, (1996)¹⁷⁷
4. Πράσινη Βίβλος, Ζωή και εργασία στην κοινωνία των πληροφοριών, Πρώτα ο άνθρωπος(1996)¹⁷⁸

¹⁷¹ Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.422-423.

¹⁷² Επιτροπή των ΕΚ, Λευκή Βίβλος, Ανάπτυξη, Ανταγωνιστικότητα, Απασχόληση. Οι προκλήσεις και η αντιμετώπιση τους στον 21^ο αιώνα, Βρυξέλλες, COM (93) 700, Βρυξέλλες, 5 Δεκεμβρίου 1993. Bulletin of the European Communities Supplement 6/93.

¹⁷³ Επιτροπή των ΕΚ, Λευκή Βίβλος Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική – Η πορεία προς το μέλλον για την Ένωση, COM(94) 333, Ιούλιος 1994, Βρυξέλλες 1994.

¹⁷⁴ Επιτροπή των ΕΚ, Λευκή Βίβλος, για την εκπαίδευση και την κατάρτιση - Διδασκαλία και Μάθηση - Προς την κοινωνία της γνώσης, COM(95) 590, Νοέμβριος 1995.

¹⁷⁵ Επιτροπή των ΕΚ, Πράσινη βίβλος για την Ευρωπαϊκή διάσταση της εκπαίδευσης, COM (93) 457 τελικό, Βρυξέλλες, 29 Σεπτεμβρίου 1993.

¹⁷⁶ Επιτροπή των ΕΚ, Πράσινη Βίβλος για την Καινοτομία, COM (95) 688 Βρυξέλλες 20.12.1995.

¹⁷⁷ Επιτροπή των ΕΚ, Πράσινη Βίβλος, Εκπαίδευση-Κατάρτιση-Έρευνα : Τα εμπόδια στη διακρατική κινητικότητα, COM (96) 462, Βρυξέλλες, Οκτώβριος 1996.

¹⁷⁸ Επιτροπή των ΕΚ, Πράσινη Βίβλος, Ζωή και εργασία στην κοινωνία των πληροφοριών, Πρώτα ο άνθρωπος, COM (96) 389 τελικό Βρυξέλλες 24.07.1996.

Η Λευκή Βίβλος «Διδασκαλία και Μάθηση. Προς την κοινωνία της γνώσης», θεωρείται ως ένα από τα σημαντικότερα κείμενα για τη διαμόρφωση του εκπαιδευτικού λόγου της Κοινότητας και αυτό γιατί επιδιώκει μέσα από μία συγκροτημένη ανάλυση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η Κοινότητα, να υπογραμμίσει τον ρόλο των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης στο πλαίσιο του οικονομικού και κοινωνικού μετασχηματισμού της Κοινότητας. Συσχετίζει την εκπαίδευση και την κατάρτιση με την ικανότητα των πολιτών να εργαστούν σε ένα ιδιαίτερα μεταβαλλόμενο περιβάλλον επαγγελματικών προσόντων λόγω των τεχνολογικών και οικονομικών μεταβολών. Κατ' επέκταση εντάσσει την εκπαίδευση και την κατάρτιση στο κέντρο της στρατηγικής της για την επιδίωξη της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής της Κοινότητας. Κατά την ανάλυση των διεθνών παραγόντων εντοπίζει τρία μεγάλα ζητήματα που επηρεάζουν και πρέπει να αντιμετωπίσει η Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Αυτά είναι, η διάδοση των τεχνολογιών της πληροφορίας, η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και η ραγδαία εξέλιξη και διάδοση των τεχνολογικών και επιστημονικών γνώσεων (τεχνοεπιστήμη) και συμπεραίνει ότι, «Η κοινωνία του μέλλοντος θα είναι μία κοινωνία της γνώσης». Η Λευκή Βίβλος υπογραμμίζει την ανάγκη καθιέρωσης της διαρκούς κατάρτισης και της δια βίου εκπαίδευσης και προτείνει πέντε στόχους πρακτικής δράσης: ενθάρρυνση της απόκτησης νέων γνώσεων, προσέγγιση μεταξύ σχολείου και επιχειρηματικού τομέα, καταπολέμηση του αποκλεισμού, γνώση τριών κοινοτικών γλωσσών σε υψηλό επίπεδο και τέλος ισότιμη αντιμετώπιση των επενδύσεων σε κεφάλαιο και σε κατάρτιση.

Η Βίβλος καταγράφει τα προβλήματα και επισημαίνει τους διεθνείς παράγοντες και επιδιώκει μία αναλυτική προσέγγιση των σύγχρονων τάσεων στην εκπαίδευση και την κατάρτιση, δεν συμβαίνει το ίδιο με τις προτάσεις που ακολουθούν οι οποίες δεν θεωρούνται εξίσου δυνατές και επαρκείς. Αν και αναφέρεται στην ανάγκη της καθιέρωσης της διαρκούς κατάρτισης και της δια βίου εκπαίδευσης, δεν αναφέρεται σε προτάσεις και δράσεις σχετικά με τις αλλαγές των εθνικών συστημάτων εκπαίδευσης προς αυτή την κατεύθυνση. Τα μέτρα αναφέρονται στις εκπαιδευτικές λειτουργίες όπως αυτές υφίστανται στο πλαίσιο των εθνικών συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης.¹⁷⁹

¹⁷⁹ Πασιάς Γ, (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.429-438.

Οι Υπουργοί Παιδείας θεωρούν ότι «είναι ανάγκη να χρησιμοποιηθεί πλήρως κάθε ευκαιρία που προσφέρει η Λευκή Βίβλος, η οποία αποτελεί πολιτική ανάλυση των προβλημάτων της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, σημαντική και λόγω του χρόνου κατά τον οποίο παρουσιάζεται, δηλαδή σε μία περίοδο κατά την οποία άρχισαν να παράγονται τα πρώτα αποτελέσματα των άρθρων 126 και 127 της συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, και αρχίζουν επίσης να εφαρμόζονται τα νέα προγράμματα κοινοτικής συνεργασίας *Socrates* και *Leonard*».¹⁸⁰

Το Πράσινο Βιβλίο για την Ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση¹⁸¹ θέτει τις βάσεις για τον προβληματισμό σχετικά με την κατεύθυνση μια κοινοτικής δράσης, μεταξύ άλλων και στο χώρο της σχολικής εκπαίδευσης. Ορίζει ως κεντρικό άξονα προβληματισμού τη συμβολή στην προσαρμογή της εκπαιδευτικής διαδικασίας στο νέο οικονομικό κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο που διαμορφώνεται στη δεκαετία του 1990 και στην προετοιμασία και την ένταξη των νέων στον διευρυμένο και ενιαίο οικονομικό και κοινωνικό χώρο της Κοινότητας με κύρια εφόδια τις γνώσεις του γλωσσικού, πολιτιστικού και κοινωνικού περιβάλλοντος των κρατών της Ευρώπης.¹⁸²

Πράσινο Βιβλίο χωρίζεται σε τρία μέρη: α) στην περιγραφή του νομοθετικού πλαισίου για την κοινωνική δράση στον τομέα της εκπαίδευσης, β) στη διευκρίνιση της έννοιας και των στόχων της ευρωπαϊκής διάστασης και γ) στον προσδιορισμό των αξόνων δράσης.

Τέλος στο παράρτημα αναφέρονται παραδείγματα προγραμμάτων συνεργασίας και πειραματικών δράσεων που υποστηρίζει η Επιτροπή και αφορούν 40 σχολικές συμπράξεις, ανταλλαγές εκπαιδευτικών και δίκτυα ιδρυμάτων. Αναφορά γίνεται στον ρόλο και συμβολή των μη κυβερνητικών οργανώσεων στην προώθηση της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση, όπως είναι η Ευρωπαϊκή Συνδικαλιστική Επιτροπή Εκπαίδευσης (ETUCE), η Ευρωπαϊκή Ένωση Διευθυντών Ιδρυμάτων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (ESHA), η Ευρωπαϊκή Ένωση

¹⁸⁰ Συμβούλιο της Ε.Ε., Συμπεράσματα του Συμβουλίου της 6.5.1996 πάνω στο Λευκό Βιβλίο 'Διδασκαλία και Μάθηση: Προς την κοινωνία της γνώσης', Κείμενα ΕΕΠ (1993-1996) σ. 195-199.

¹⁸¹ Επιτροπή των ΕΚ, Πράσινη βίβλος για την Ευρωπαϊκή διάσταση της εκπαίδευσης, COM (93) 457 τελικό, Βρυξέλλες, 29 Σεπτεμβρίου 1993.

¹⁸² Πασιάς Γ, (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.427.

Εκπαιδευτικών (AEDE) και η Ένωση για την κατάρτιση των εκπαιδευτικών στην Ευρώπη (ATEE).¹⁸³

Η Πράσινη Βίβλος Εκπαίδευση, Κατάρτιση, Έρευνα: Εμπόδια στη διακρατική κινητικότητα,¹⁸⁴ αποτέλεσε το πιο σημαντικό κείμενο που αφορούσε αποκλειστικά την προώθηση της κινητικότητας θέτοντας τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα άτομα που μετακινούνται στην Κοινότητα για την εκπαίδευση και την κατάρτισή τους καθώς και την ανάγκη άρσης των εμποδίων της κινητικότητας αυτής. Στο πρώτο μέρος περιγράφεται η σημασία της διακρατικής κινητικότητας και πως αυτή κατοχυρώνεται στη Συνθήκη με τα άρθρα 126,127 και 130Z, και αποτελεί μέρος της κοινοτικής πολιτικής στους τομείς της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της έρευνας. Στη συνέχεια, στο δεύτερο μέρος, περιγράφονται αναλυτικά τα προβλήματα και τα εμπόδια στην κινητικότητα που αντιμετωπίζουν διάφορες ομάδες μετακινούμενων όπως φοιτητές εκπαιδευόμενοι ερευνητές διδάσκοντες, άνεργοι. Τέλος, στο τρίτο μέρος, προτείνονται εννέα πεδία δράσης που πρέπει να αναληφθούν για τη διευκόλυνση της διακρατικής κινητικότητας.

Στο ψήφισμά του σχετικά με το Πράσινο Βιβλίο "Εκπαίδευση Κατάρτιση Έρευνα: τα εμπόδια στη διακρατική κινητικότητα"¹⁸⁵ το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο «υποστηρίζει ένθερμα την πρόταση της Επιτροπής για τη δημιουργία ευρωπαϊκού χώρου προσόντων, γεγονός που προϋποθέτει αφενός την υλοποίηση σημαντικής προόδου στην εφαρμογή του συστήματος αμοιβαίας αναγνώρισης των διπλωμάτων - και την επέκταση του συστήματος αυτού στο σύνολο των ανωτέρων σπουδών, συμπεριλαμβανομένων των μη πανεπιστημιακών - και, αφετέρου, όπως προτείνει το Πράσινο Βιβλίο, τη γενίκευση του συστήματος μεταφοράς «μονάδων μαθημάτων» εκπαίδευσης με βάση το σύστημα που έχει θεσπιστεί στο πλαίσιο του προγράμματος SOCRATES προτείνει σχετικά να διαδοθούν ιδίως οι εμπειρίες που έχουν αποκτηθεί σχετικά με το Ευρωπαϊκό Σύστημα Μεταφοράς Εκπαιδευτικών Μονάδων ECTS (*European Credit Transfer System*) και να προωθηθεί δεόντως το εν λόγω σύστημα»,

¹⁸³ Επιτροπή των ΕΚ, Πράσινη βίβλος για την Ευρωπαϊκή διάσταση της εκπαίδευσης, COM (93) 457 τελικό, Βρυξέλλες, 29 Σεπτεμβρίου 1993, σ. 15-16.

¹⁸⁴ Επιτροπή των ΕΚ, Πράσινη Βίβλος, Εκπαίδευση-Κατάρτιση-Έρευνα : Τα εμπόδια στη διακρατική κινητικότητα, COM (96) 462, Βρυξέλλες, Οκτώβριος 1996.

¹⁸⁵ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Ψήφισμα σχετικά με το Πράσινο Βιβλίο της Επιτροπής: "Εκπαίδευση Κατάρτιση Έρευνα: τα εμπόδια στη διακρατική κινητικότητα" (COM(96)0462 C4-0580/96) Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 167 της 02/06/1997 σ. 0094.

«χαιρετίζει την πρόταση της Επιτροπής για την έκδοση οδηγίας σχετικά με την διαδικασία αναγνώρισης των διπλωμάτων όσον αφορά τις επαγγελματικές δραστηριότητες που εμπίπτουν στις οδηγίες για την ελευθέρωση και τις μεταβατικές οδηγίες σε συμπλήρωση της γενικής ρύθμισης για την αναγνώριση των διπλωμάτων (οδηγία 92/51/ΕΟΚ)».

Σε σχέση με τα προγράμματα SOCRATES και LEONARDO προτείνει την αύξηση των πιστώσεων δεδομένου του μεγάλου αριθμού αιτήσεων και προκειμένου να δικαιωθεί η έννοια «ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά προγράμματα». Τέλος καλεί τα κράτη-μέλη να συμβάλουν στον εξευρωπαϊσμό της σχολικής εκπαίδευσης, και να προωθήσουν την εκμάθηση ξένων γλωσσών σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και της κατάρτισης.

4.2 Τα νέα προγράμματα δράσης στην εκπαίδευση και την κατάρτιση (1992-1999)

Ο σχεδιασμός και η διαμόρφωση των προγραμμάτων της περιόδου 1994-1999 βασίζεται στη μείωση του αριθμού των προγραμμάτων δράσης και στην ενσωμάτωσή τους σε μεγαλύτερα προγράμματα «ομπρέλες», ώστε να εξασφαλίζεται ο καλύτερος συντονισμός, η συνοχή και η συμπληρωματικότητα των προγραμμάτων και των δράσεων της Επιτροπής και στη διάκριση της εκπαίδευσης από την κατάρτιση με βάση τα κύρια αντικείμενα των δραστηριοτήτων, όπως αυτά περιγράφονται στα άρθρα 126 και 127 της Συνθήκης ΕΚ.¹⁸⁶ Κατά συνέπεια το ακαδημαϊκό έτος 1995-1996, το Erasmus έγινε ένα υποπρόγραμμα του προγράμματος ΣΩΚΡΑΤΗΣ το οποίο συγκεντρώνει τα περισσότερα εκπαιδευτικά προγράμματα υποστήριξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Την περίοδο αυτή δημιουργήθηκαν τρία προγράμματα «ομπρέλες» στα οποία εντάχθηκαν προηγούμενα προγράμματα δράσης. Το πρόγραμμα ΣΩΚΡΑΤΗΣ, το οποίο αφορούσε στον τομέα της εκπαίδευσης και στο οποίο εντάχθηκαν τα προγράμματα: α) Erasmus που αφορούσε στη συνεργασία πανεπιστημίων, στην κινητικότητα σπουδαστών, στις ανταλλαγές και στην αναγνώριση τίτλων και

¹⁸⁶ Πασιάς Γ. (2006) , «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ. 384-385.

περιόδων σπουδών, β) *Lingua* (γλώσσες), γ) *Arion* (ανταλλαγές στελεχών) και προστέθηκε το *Comenius* (εταιρικές συμπράξεις σχολείων) και ορισμένες δράσεις του *Tempus* (ανταλλαγές με ευρωπαϊκά κράτη και τρίτες χώρες). Το πρόγραμμα *Leonardo* που αφορούσε την εφαρμογή μιας πολιτικής για την αρχική και συνεχιζόμενη επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση και στο οποίο εντάχθηκαν το *Comett* (συνεργασία εκπαιδευτικών ιδρυμάτων επιχειρήσεων), το *Delta* (κατάρτιση και προηγμένη τεχνολογία) και το *Petra* (βελτίωση επαγγελματικής κατάρτισης). Το πρόγραμμα «Νεολαία για την Ευρώπη» που αφορούσε την τρίτη φάση του προγράμματος YES III σχετικά με την προώθηση της ανάπτυξης των ανταλλαγών νέων.¹⁸⁷

4.3 Το πρόγραμμα ΣΩΚΡΑΤΗΣ 1995-1999

Το πρόγραμμα *Socrates*¹⁸⁸ αποτελεί ένα ενιαίο πρόγραμμα στον τομέα της εκπαίδευσης, με στόχο την ενθάρρυνση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών στον τομέα της παιδείας, την ανάπτυξη παιδείας υψηλού επιπέδου και την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής διάστασης στις σπουδές όλων των επιπέδων. Οι δράσεις του προγράμματος αφορούν όλους τους τύπους και όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, από την προσχολική έως την ανώτερη και την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Με το πρόγραμμα *SOCRATES* εγκαινιάζεται η δράση της Κοινότητας στο χώρο της υποχρεωτικής σχολικής εκπαίδευσης ως χώρος άσκησης της κοινοτικής εκπαιδευτικής δράσης. Η περίοδος δράσης του προγράμματος ορίστηκε για την περίοδο από την 1η Ιανουαρίου 1995 έως τις 31 Δεκεμβρίου 1999. Η νομική βάση του προγράμματος στηρίχθηκε στα άρθρα 126 και 127 της Συνθήκης ΕΚ. Επίσης το σκεπτικό της απόφασης λαμβάνει υπόψη ότι, *«σύμφωνα με τις εκθέσεις αξιολόγησης των προγραμμάτων Erasmus και Lingua, τα συμπεράσματα των οποίων περιλαμβάνονται στην έκθεση της Επιτροπής σχετικά με τα αποτελέσματα και τα επιτεύγματα αυτών των προγραμμάτων, η συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης*

¹⁸⁷ Πασιάς Γ, (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.387.

¹⁸⁸ Απόφαση αριθ. 819/95/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Μαρτίου 1995 για τη θέσπιση του προγράμματος κοινοτικής δράσης *SOCRATES*, Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 087 της 20/04/1995 σ.0010 – 0024.

προσδίδει πραγματική προστιθέμενη αξία στις δράσεις που διεξάγονται από τα κράτη μέλη και ότι, εκ του γεγονότος αυτού, η κοινοτική δράση στον εν λόγω τομέα είναι μείζονος σημασίας», ότι «το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εξέδωσε το ψήφισμα για την ευρωπαϊκή διάσταση σε πανεπιστημιακό πεδίο, και ιδίως για την κινητικότητα των φοιτητών και των καθηγητών, καθώς και το ψήφισμα για την πολιτική εκπαίδευσης και κατάρτισης με την προοπτική του 1993», και «ότι το υπόμνημα της Επιτροπής σχετικά με την τριτοβάθμια εκπαίδευση και η συγκεφαλαιωτική έκθεση των συζητήσεων στα πλαίσια των κρατών μελών, καθώς και το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με το θέμα αυτό, τονίζουν ιδιαίτερα την ανάγκη κοινοτικής στρατηγικής όσον αφορά την προώθηση της ευρωπαϊκής διάστασης στις σπουδές όλων των σπουδαστών, είτε αυτοί μπορούν να μετακινηθούν είτε όχι, καθώς και τον καταλυτικό ρόλο της Κοινότητας σ' αυτόν τον τομέα» και «ότι η επιτυχία της κινητικότητας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις κοινωνικές υποδομές που παρέχονται από τα κράτη μέλη, καθώς και από τα ιδρύματα υποδοχής».

Το πρόγραμμα ΣΩΚΡΑΤΗΣ διακρίνεται σε τρεις τομείς δράσεων, καθεμία από τις οποίες αντιπροσωπεύει διαφορετικό τομέα ή θεματική περιοχή της εκπαίδευσης.

Κεφάλαιο I : Erasmus (τριτοβάθμια εκπαίδευση)

Κεφάλαιο II : Comenius (σχολική εκπαίδευση)

Κεφάλαιο III : Εγκάρσιες ενέργειες που περιλαμβάνουν το πρόγραμμα Lingua, την ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, και την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών (συμπεριλαμβανομένων των Eurymdice και Arion).

Ο προϋπολογισμός του προγράμματος Σωκράτης για την περίοδο 1995-1999 ήταν 850εκατ. ECU. Στο πρόγραμμα μπορούσαν να συμμετέχουν τα 15 κράτη-μέλη της ΕΚ και είναι επίσης ανοικτό στη συμμετοχή των συνδεδεμένων ΧΚΑΕ, στην συμμετοχή της Κύπρου και της Μάλτας και των χωρών ΕΖΕΣ (Νορβηγία, Ισλανδία, Λιχτενστάιν). Με επόμενη απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (απόφαση αρ. 68/2000/ΕΚ/ 13.12.1999), στο πρόγραμμα συμμετέχει για πρώτη φορά η Τουρκία.¹⁸⁹

¹⁸⁹ Απόφαση αρ. 68/2000/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13.12.1999, για την τροποποίηση της βασικής απόφασης σχετικά με το πρόγραμμα Σωκράτης ώστε να περιληφθεί και η Τουρκία μεταξύ των δικαιούχων χωρών, ΕΕ αριθ. L10 της 14.01.2000.

Το πρόγραμμα ERASMUS αποτελεί συνέχεια του προγράμματος που ξεκίνησε το 1987 και μπήκε κάτω από την «ομπρέλα» του προγράμματος ΣΩΚΡΑΤΗΣ. Το ERASMUS αποτελεί την πρώτη ενότητα του προγράμματος ΣΩΚΡΑΤΗΣ που αφορά όλους τους τύπους, τους κλάδους και τις βαθμίδες (πλην του διδακτορικού) των ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στόχος του είναι η οικονομική ενίσχυση των πανεπιστημίων για την ενθάρρυνση της κινητικότητας των σπουδαστών, η χρηματοδότηση των υποτροφιών Erasmus, και την προώθηση της ευρωπαϊκής διάστασης στα πανεπιστήμια. Οι πόροι του Erasmus δεν είναι λιγότεροι του 55 % του συνολικού ποσού που θα διατεθεί για το πρόγραμμα ΣΩΚΡΑΤΗΣ που σημαίνει ότι το μεγαλύτερο μέρος της χρηματοδότησης του προγράμματος αφορά το ERASMUS.¹⁹⁰

Στο πλαίσιο της Διαπανεπιστημιακής συνεργασίας η Κοινότητα «χορηγεί οικονομική ενίσχυση στα μέτρα που θεσπίζονται για τις ακόλουθες δραστηριότητες:

- στα πλαίσια των ΔΠΣ:

α) *κινητικότητα των σπουδαστών, με σκοπό να δοθεί στους σπουδαστές ενός πανεπιστημίου η δυνατότητα να πραγματοποιούν σε άλλο κράτος μέλος μια περίοδο σπουδών, ενδεχομένως συνοδευόμενη από πρακτική εξάσκηση, πλήρως αναγνωρισμένη, ως αναπόσπαστο μέρος του διπλώματός τους ή των ακαδημαϊκών τους προσόντων, β) προώθηση του συστήματος ECTS (μονάδες κατοχύρωσης μαθημάτων), χωρίς να θίγονται τα τυχόν υπάρχοντα παρόμοια συστήματα, γ) ανάπτυξη από κοινού προγραμμάτων τριτοβάθμιων σπουδών αρχικού ή προχωρημένου επιπέδου, με σκοπό τη διευκόλυνση της ακαδημαϊκής αναγνώρισης και τη συμβολή, μέσω ανταλλαγής εμπειριών, στη διαδικασία καινοτομίας και βελτίωσης της ποιότητας της εκπαίδευσης σε κοινοτική κλίμακα, δ) κινητικότητα διδασκόντων για την παροχή μαθημάτων που αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του προγράμματος σπουδών σε άλλα κράτη μέλη, ε) εντατικά προγράμματα διδασκαλίας μικρής διάρκειας, συμπεριλαμβανομένων των θερινών μαθημάτων, που απευθύνονται σε σπουδαστές προερχόμενους από διάφορα*

¹⁹⁰ Τσαούσης Δ.Γ. (Επιμέλεια)(2003) «Από τη διεθνοποίηση των πανεπιστημίων προς την παγκοσμιοποίηση της εκπαίδευσης, εξελίξεις μιας δεκαπενταετίας, Η περίπτωση της Ελλάδας». (με βάση τα πορίσματα μιας έρευνας του Κέντρου Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής ΚΕΚΜΟΚΟΠ) Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.250-253.

κράτη μέλη, και ιδίως στους τομείς σπουδών για τους οποίους δεν ενδείκνυται μακροχρόνια διαμονή στο εξωτερικό,

- εκτός των ΔΠΣ:

ζ) επισκέψεις μελέτης για την προπαρασκευή της συνεργασίας, που μπορούν να πραγματοποιούνται από το διδακτικό προσωπικό, από το διοικητικό προσωπικό των πανεπιστημίων, και, ενδεχομένως, από τους σπουδαστές που συμμετέχουν στην προπαρασκευή των σχεδίων συνεργασίας».

Επίσης η Κοινότητα «θα ενθαρρύνει τα πανεπιστήμια να αναπτύξουν διεθνικές δραστηριότητες που αποβλέπουν στην εισαγωγή ευρωπαϊκής διάστασης σε όλους τους τομείς σπουδών υπέρ του συνόλου του σπουδαστικού πληθυσμού. Έτσι μπορεί να χορηγείται κοινοτική ενίσχυση στις ακόλουθες δραστηριότητες:

α) εισαγωγή, στα προγράμματα σπουδών, υλικού που συμβάλλει στην κατανόηση των πολιτισμικών, καλλιτεχνικών, πολιτικών, οικονομικών ή κοινωνικών χαρακτηριστικών των άλλων κρατών μελών, καθώς και στοιχείων σχετικά με την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, ιδίως μέσω της δημιουργίας πολυκλαδικών ή διακλαδικών κύκλων μαθημάτων, β) εκμάθηση των γλωσσών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και ιδίως των ολιγότερο διαδεδομένων και των ολιγότερο διδασκομένων γλωσσών, ως αναπόσπαστο μέρος των σπουδών, καθώς και χρήση των νέων εκπαιδευτικών τεχνολογιών, γ) εισαγωγή υλικού, με χρησιμοποίηση των μέσων της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης».

Στη δράση 2 που αφορούσε την ενθάρρυνση της κινητικότητας των σπουδαστών και χρηματοδότηση υποτροφιών Erasmus το πρόγραμμα όριζε ότι «για να μπορούν να επωφεληθούν πλήρως οι σπουδαστές από τις περιόδους σπουδών στο εξωτερικό, πρέπει να πληρούνται οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

α) οι σπουδές στο εξωτερικό απαιτούν πλήρες ωράριο και καλύπτουν μια σημαντική περίοδο σπουδών (τουλάχιστον τρεις μήνες ή ένα ακαδημαϊκό τρίμηνο, και το πολύ ένα έτος), β) οι σπουδές που πραγματοποιούνται σε άλλα κράτη μέλη αναγνωρίζονται πλήρως από τα πανεπιστήμια καταγωγής, γ) οι σπουδαστές γνωρίζουν επαρκώς τη γλώσσα στην οποία διδάσκονται τα μαθήματα στα πανεπιστήμια υποδοχής, δ) τα πανεπιστήμια υποδοχής δεν απαιτούν καταβολή τελών εγγραφής από τους σπουδαστές που συμμετέχουν σε προγράμματα κινητικότητας. Μεριμνούν για τη διευκόλυνση της υποδοχής των σπουδαστών, και προσπαθούν ιδιαίτερα να επιλύσουν τα πρακτικά προβλήματα τους, συμπεριλαμβανομένης της εξασφάλισης στέγης, ε) υποτροφίες κινητικότητας δεν χορηγούνται σε πρωτοετείς σπουδαστές».

Οι κοινοτικές υποτροφίες «έχουν ως στόχο τη μερική αντιστάθμιση των πρόσθετων δαπανών που οφείλονται στην κινητικότητα, δηλαδή των δαπανών ταξιδιού, της ενδεχόμενης γλωσσικής προετοιμασίας και του υψηλότερου κόστους ζωής στο κράτος μέλος υποδοχής. Το ανώτατο ποσό αυτών των υποτροφιών δεν μπορεί να υπερβαίνει τα 5 000 ECU ανά σπουδαστή για μέγιστη διαμονή δώδεκα μηνών στο εξωτερικό».

Σύμφωνα με το πρόγραμμα «τα πανεπιστήμια που συμμετέχουν σε διαπανεπιστημιακά προγράμματα συνεργασίας ή σε άλλες δραστηριότητες μπορούν να συνάπτουν «θεσμική σύμβαση» με την Επιτροπή, η οποία θα καλύπτει το σύνολο των δραστηριοτήτων που είναι επιλέξιμες για κοινοτική βοήθεια. Η κοινοτική οικονομική ενίσχυση θα καλύπτει περίοδο τριών ετών κατ' ανώτατο όριο σε μια πρώτη φάση, με την επιφύλαξη περιοδικής επανεξέτασης των αποτελεσμάτων τουλάχιστον μια φορά το χρόνο».

Ξεχωριστή σημασία στο πρόγραμμα έχει η υποστήριξη της από κοινού κατάρτισης Πανεπιστημιακών σχεδίων συνεργασίας επί θεμάτων κοινού ενδιαφέροντος. «Η συνεργασία αυτή πρέπει να διευκολύνει τη διάδοση εμπειριών και γνώσεων, να δημιουργεί προβληματισμό σχετικά με ποιοτικά θέματα και καινοτομίες της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, να βελτιώνει τις παιδαγωγικές μεθόδους, να επιτρέπει τη σύγκριση των κύκλων σπουδών και να προωθεί την ανάπτυξη κοινών προγραμμάτων και ειδικευμένων μαθημάτων, ιδίως για θέματα τα οποία εμφανίζονται λιγότερο στα διαπανεπιστημιακά προγράμματα συνεργασίας».

Στο πλαίσιο του προγράμματος ΣΩΚΡΑΤΗΣ, τα προγραμματικά και διοικητικά χαρακτηριστικά του Erasmus τροποποιήθηκαν επίσης με κάποια καθυστέρηση, δηλαδή από το ακαδημαϊκό έτος 1997-1998¹⁹¹.

Παρά το ότι η σπουδαστική κινητικότητα παρέμεινε ο πυρήνας του προγράμματος, και άλλες δραστηριότητες αναμένονταν για να διαδραματίσουν έναν ισχυρότερο ρόλο. Έτσι αυξήθηκε η οικονομική ενίσχυση για το διδακτικό προσωπικό, και δόθηκε περισσότερη έμφαση στην ανάπτυξη του προγράμματος σπουδών, στα ζητήματα αναγνώρισης, και στην προώθηση της διδακτικής

¹⁹¹ Barblan, A., Kehm, B. M., Reichert, S., & Teichler, U. (Eds.). (1998). Emerging European policy profiles of higher education institutions (Werkstattberichte No. 55). Kassel, Germany.

καινοτομίας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση για να ενθαρρυνθεί η διάδοση της ευρωπαϊκής διάστασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.¹⁹²

Όμως οι πιο ορατές αλλαγές του Erasmus ήταν διευθυντικής φύσης. Κάθε ίδρυμα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έπρεπε να υποβάλει μια ενιαία αίτηση που καλύπτει όλες τις δραστηριότητες ανταλλαγής και συνεργασίας, αντικαθιστώντας κατά συνέπεια την εφαρμογή του προγράμματος από τα δίκτυα των τμημάτων. Τα ιδρύματα έπρεπε για να σταθεροποιήσουν την ανταλλαγή και τη συνεργασία μέσω των διμερών συμφωνιών συνεργασίας με τα ιδρύματα που συνεργάζονται, και έπρεπε να διατυπώσουν μια ευρωπαϊκή δήλωση πολιτικής (eps) που θα έθετε προοπτικά τις δραστηριότητες που αναμένονται για να υποστηριχθούν από το Erasmus ως τμήμα ενός ευρύτερου πλαισίου των ευρωπαϊκών πολιτικών και των δραστηριοτήτων του ιδρύματος. Η αλλαγή αυτή ήταν κάπως παράδοξη καθώς η έμφαση στη διδακτική καινοτομία θα αναμένονταν να επιτευχθεί με την ενίσχυση και όχι την αποδυνάμωση της ραχοκοκαλιάς της διδακτικής καινοτομίας και της συνεργασίας του Erasmus στο παρελθόν, δηλαδή της συνεργασίας των τμημάτων στα δίκτυα. Προφανώς, έγινε αισθητή η ανάγκη να ενισχυθεί η μεγαλύτερη οργανωτική σταθερότητα, η συνοχή, και η οικονομική ενίσχυση για την κινητικότητα και η συνεργασία στην τριτοβάθμια εκπαίδευση αναμένονταν από μια αυξανόμενη συμμετοχή της πανεπιστημιακής ηγεσίας. Αυτή η εφαρμογή όμως έγινε η βάση για μια "θεσμική επαφή" μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των μεμονωμένων ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.¹⁹³

Αυτή η διευθυντική αλλαγή του προγράμματος Socrates επινοήθηκε γενικά για να υπονοήσει τις αλλαγές εκτός τις απλής μετατόπισης των γραφειοκρατικών

¹⁹² Teichler Ulrich (2001) 'Changes of ERASMUS under the Umbrella of SOCRATES', Journal of Studies in International Education, Fall 2001, Vol. 5 No.3, p.201-227.

¹⁹³ Teichler Ulrich (2001) 'Changes of ERASMUS under the Umbrella of SOCRATES', Journal of Studies in International Education 2001, Vol. 5, No3., p.203 Kehm, B. M. (1998). SOCRATES and the European University agenda. In A. Barblan, B. M. Kehm, S. Reichert, & U. Teichler (Eds.), Emerging European Policy Profiles of higher education institutions (pp. 9-10). Kassel, Germany: Wissenschaftliches Zentrum für Berufs- und Hochschulforschung der Universität Gesamthochschule Kassel Παρατηρήσεις επί των αλλαγών του προγράμματος SOCRATES στο Τσαούσης Δ.Γ. (Επιμέλεια) (2003), «Από τη διεθνοποίηση των πανεπιστημίων προς την παγκοσμιοποίηση της εκπαίδευσης, εξελίξεις μιας δεκαπενταετίας, Η περίπτωση της Ελλάδας». (με βάση τα πορίσματα μιας έρευνας του Κέντρου Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής ΚΕΚΜΟΚΟΠ) Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.252-253.

διαδικασιών. Σιωπηρά, μέσω του προγράμματος ΣΩΚΡΑΤΗΣ η Ευρωπαϊκή Ένωση προκαλεί τα ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που επιθυμούν να τους χορηγηθούν οι επιχορηγήσεις για τη συνεργασία και την κινητικότητα

- να απεικονίσουν και να δώσουν μια ισχυρότερη έμφαση στη συνοχή των στόχων που ακολουθούνται και στη συνοχή των ευρωπαϊκών δραστηριοτήτων που αναλαμβάνονται,
- να ενισχύσουν την ευθύνη του κεντρικού επιπέδου των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με τις ευρωπαϊκές δραστηριότητες, ειδικότερα στη λήψη των αποφάσεων προτεραιότητας, στην παροχή μιας δομής εξασφάλισης της βάσης των πόρων για τις ευρωπαϊκές δραστηριότητες, και
- να αναπτύξουν και να ενισχύσουν τη στρατηγική σκέψη από την άποψη του καθορισμού σαφών στόχων και να τους ακολουθήσουν επιτυχώς.¹⁹⁴

Η συμμετοχή στο πρόγραμμα ΣΩΚΡΑΤΗΣ οδήγησε πολλά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να εκτιμήσουν τις ευρωπαϊκές και διεθνείς δραστηριότητες τους. Αυτό επέφερε μεγαλύτερη διαφάνεια και μια αυξανόμενη συνειδητοποίηση των δυνάμεων και των αδυναμιών των ιδρυμάτων σχετικά με τις ευρωπαϊκές υποχρεώσεις τους. Το πρόγραμμα ΣΩΚΡΑΤΗΣ προκάλεσε δημιουργήσει ή επέκτεινε διαδικασίες διαβουλεύσεων ανάμεσα στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης για να συζητήσουν τα ευρωπαϊκά και διεθνή θέματα. Ομοίως, η διαδικασία λήψης αποφάσεων σε θέματα της διεθνοποίησης και του εξευρωπαϊσμού συνδέθηκε πιο στενά με αυτήν των βασικών ζητημάτων των ιδρυμάτων και συχνά σημείωσε βελτίωση. Επίσης βελτιώθηκε η υποστήριξη των διοικητικών υπηρεσιών, για τις διαδικασίες του προγράμματος, στις περισσότερες περιπτώσεις με μια περιορισμένη αύξηση του προσωπικού για αυτές τις λειτουργίες.¹⁹⁵

Σημαντικό γεγονός επίσης αποτελεί ότι πανεπιστημιακοί ηγέτες και άλλοι δράστες που συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων αποδίδουν μια συνεχή αύξηση σπουδαιότητας στο Erasmus και στις άλλες ευρωπαϊκές και διεθνείς δραστηριότητες

¹⁹⁴ Kehm, B. M. (1998). SOCRATES and the European University agenda. In A. Barblan, B. M. Kehm, S. Reichert, & U. Teichler (Eds.), *Emerging European Policy Profiles of higher education institutions* (pp. 9-10). Kassel, Germany: Wissenschaftliches Zentrum für Berufs- und Hochschulforschung der Universität Gesamthochschule Kassel, pp.10.

¹⁹⁵ Teichler Ulrich (2001) 'Changes of ERASMUS under the Umbrella of SOCRATES', *Journal of Studies in International Education*, Fall 2001, Vol. 5 No.3, p.201-227.

για τα ιδρύματά τους συνολικά. Με αυτόν τον τρόπο, τα περισσότερα ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εξετάζουν την ευρωπαϊκή προσέγγιση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής όπως οποιαδήποτε ευρύτερη διεθνή προσέγγιση.¹⁹⁶

Η ανταλλαγή σπουδαστών παρέμεινε το βασικό στοιχείο του Erasmus κάτω από την ομπρέλα του Socrates, η οποία διπλασιάστηκε από την πρώτη στη δεύτερη περίοδο της δεκαετίας του '90, παρά την αρνητική πλευρά της πτώσης της υποτροφίας Erasmus από 89% της κάλυψης στο 52% κατά μέσον όρο. Αυτή η πτώση του ποσού της υποτροφίας και η αντίληψη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ότι η υποτροφία αποτελεί κυρίως παρακινητική καινοτομία είναι πιθανό να ενισχύσουν τη συζήτηση στα επόμενα έτη για το ρόλο που πρέπει να διαδραματίσει το κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να αναλάβει την υποστήριξη για τις δαπάνες σπουδαστικής κινητικότητας, παρέχοντας κατά συνέπεια τις ευκαιρίες για τα νέα μέτρα υποστήριξης σχετικά με το ευρωπαϊκό επίπεδο. Στην εμφανώς θετική πλευρά του προγράμματος βρίσκεται η διάδοση της μεταφοράς διδακτικών μονάδων στα πλαίσια του Erasmus που αντιμετωπίζεται ευρέως ως επιτυχία. Ο βαθμός στον οποίο αναγνωρίστηκαν τα αποτελέσματα των σπουδών στο εξωτερικό μετά την επιστροφή του φοιτητή αυξήθηκε παράλληλα με τη διάδοση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Μεταφοράς Διδακτικών Μονάδων (ECTS).¹⁹⁷

Φυσικά, τα μεμονωμένα μέτρα για τη βελτίωση που προτείνονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή επηρεάζονται επίσης από τις εκτιμήσεις του εφικτού και του επιθυμητού της αλλαγής. Τόσο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή όσο και οι διάφορες οργανώσεις και ενδιαφερόμενοι φορείς αντιδρούν με έναν ισορροπημένο και ώριμο τρόπο στην αξιολόγηση των δραστηριοτήτων του Προγράμματος. Εξαρχής ήταν προφανές ότι το Erasmus είναι αποτέλεσμα της δραστηριότητας πολλών παραγόντων. Οι ευρωπαϊκοί δράστες υποκινούν ενέργειες σε σημαντικές κατευθύνσεις, αλλά ένα πρόγραμμα δράσης έχει εξ ορισμού μόνο μια έμμεση επιρροή στην αλλαγή της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Με την πάροδο των χρόνων, ο χαρακτήρας της μερικής και έμμεσης διαμόρφωσης από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή έγινε εντονότερος οπότε η εθνική κυβέρνηση ανέπτυξε περισσότερο ειλικρινείς πολιτικές για τον εξευρωπαϊσμό

¹⁹⁶ Teichler Ulrich (2001) 'Changes of ERASMUS under the Umbrella of SOCRATES', Journal of Studies in International Education 2001, Vol. 5, No3., p.223

¹⁹⁷ Teichler Ulrich (2001) 'Changes of ERASMUS under the Umbrella of SOCRATES', Journal of Studies in International Education 2001, Vol. 5, No3., p.224.

και τη διεθνοποίηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, κυρίως όταν μετατοπίστηκε ο στόχος των προγραμμάτων εντονότερα προς τη διδακτική καινοτομία.¹⁹⁸

Σύμφωνα με τον Γ. Πασιά, μετά την εγκαθίδρυση της εσωτερικής αγοράς και με την προοπτική της ONE του 1999, η εκπαίδευση συνδέθηκε με τους νέους πολιτικούς στόχους και η επιδίωξη της εκπαιδευτικής σύγκλισης και συνοχής υπήρξε ο νέος λειτουργικός στόχος της εκπαιδευτικής πολιτικής της ΕΚ.. Τα πανεπιστήμια αποτελούσαν βασικούς κοινωνικούς εταίρους της Κοινότητας.¹⁹⁹ Η Επιτροπή θεωρούσε ότι τα ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μπορούν να ανταποκριθούν στα αιτήματα και στις προκλήσεις των καιρών περισσότερο ευέλικτους τρόπους από τις δυσκίνητες και γραφειοκρατικές εθνικές αρχές. Έτσι αυτό που δεν μπορούσε να πραγματοποιήσει με τον ευθύ τρόπο μέσω των εθνικών αρχών, επιδίωξε να το υλοποιήσει διαμέσου των αρμοδίων φορέων : των ιδρυμάτων πιστοποίησης των προσόντων και νομιμοποίησης των αποφοίτων τους απέναντι στις απαιτήσεις της ένταξης στην αγορά εργασίας.²⁰⁰

4.4 Απολογισμός των προγραμμάτων δράσης της περιόδου (1995-1999)

Η έκθεση της Επιτροπή με τα αποτελέσματα των προγραμμάτων δράσης υποστηρίζει ότι η Κοινότητα έχει θεμελιώσει γερά την παρέμβασή της στον εκπαιδευτικό χώρο καθώς έχει αποκτήσει «μία γερή στέρεη νομική βάση και μία πολιτική διαχείρισης και εφαρμογής των προγραμμάτων δράσης, και έχει καταστεί καινοτόμα και ανταγωνιστική σε περιοχές όπως, η ανάπτυξη φυσικής και εικονικής κινητικότητας, η έμφαση στην ανάπτυξη δικτύων, η συνεργασία εκπαιδευτικών ιδρυμάτων – επιχειρήσεων, η προώθηση των γλωσσικών δεξιοτήτων, η υποστήριξη

¹⁹⁸ Teichler Ulrich (2001) 'Changes of ERASMUS under the Umbrella of SOCRATES', Journal of Studies in International Education 2001, Vol. 5, No3, p.225.

¹⁹⁹ Βλ. Την ύπαρξη της Επιτροπής για την τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα (Committee for Higher Education in the European Community – CHEEC), η οποία εκπροσωπεί την Επιτροπή Συνδέσμου των Ευρωπαϊκών Συνεδρίων Κοσμητόρων και την Ευρωπαϊκή Ένωση Ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης (European Association of Institutions in Higher Education- EURASHE)

²⁰⁰ Πασιάς Γ.,(2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.389-390.

της καινοτομίας και η επιδίωξη της μεγαλύτερης γνώσης και κατανόησης των συστημάτων και οι πολιτικές για την νεολαία».²⁰¹

Η τελική έκθεση της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή του προγράμματος Socrates 1995-1999²⁰² εξετάζει τα αποτελέσματα που επιτεύχθηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος. Σε σχέση με το στόχο της ευρωπαϊκής ταυτότητας, η έκθεση αποτιμά ότι τα σχέδια του προγράμματος ενόησαν την ανάπτυξη των βασικών στοιχείων της ευρωπαϊκής ταυτότητας επισημαίνοντας ότι «σπουδαστές που επωφελήθηκαν της δράσης Erasmus συνεχίζουν να τοποθετούν το πολιτιστικό και γλωσσικό άνοιγμα της διαμονής τους στο εξωτερικό μεταξύ των πρώτων κεκτημένων της εμπειρίας τους». Εκτιμάται επίσης ότι το πρόγραμμα Socrates συνέβαλε περισσότερο στην ανάπτυξη της έννοιας της ευρωπαϊκής ταυτότητας απ' ό,τι στην ενίσχυση της ευρωπαϊκής διάστασης στις ίδιες τις σπουδές. Σε σχέση με το υποπρόγραμμα Lingua επωφελήθηκαν περίπου 3000 μελλοντικοί καθηγητές ξένων γλωσσών, περίπου 1500 σχολεία περιλαμβάνονται κάθε χρόνο στα εκπαιδευτικά σχέδια, 40.000 μαθητές συμμετείχαν στις ανταλλαγές εκμάθησης γλώσσας, 73 σχέδια ευρωπαϊκής συνεργασίας για την κατάρτιση των καθηγητών γλωσσών, 35.000 εκπαιδευτικοί επωφελήθηκαν δράσεων συνεχούς κατάρτισης και 86 σχέδια ανάπτυξης μέσω διδασκαλίας γλωσσών. Ο στόχος της εκμάθησης ξένης γλώσσας από φοιτητές πραγματοποιήθηκε και στο πλαίσιο του Erasmus. Στη δράση του Comenius περισσότεροι από 2εκατ. μαθητές συμμετείχαν σε 3.700 σχολικές συνεργασίες που οργανώθηκαν από 15.000 σχολεία, 36.600 δάσκαλοι και επικεφαλής καθηγητές συμμετείχαν στα προγράμματα κινητικότητας, ενώ επίσης χρηματοδοτήθηκαν 350 διαπολιτισμικά προγράμματα εκπαίδευσης.

²⁰¹ EUROPEAN COMMISSION/XXII D-G 'What the programmes have achieved. Towards a Europe of Knowledge' Brussels 12.11.1997. Επίσης στο Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.468.

²⁰² ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΚ, Έκθεση της Επιτροπής «Τελική έκθεση της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή του Προγράμματος Σωκράτης 1995 – 1999, Βρυξέλλες, 12.2.2001, COM(2001) 75 τελικό. Πραγματοποιήθηκαν τέσσερις εξωτερικές αξιολογήσεις μετά το τέλος του προγράμματος SOCRATES οι οποίες ολοκληρώθηκαν το Νοέμβριο του 2000. Τις αξιολογήσεις αυτές έλαβε υπόψη της η Επιτροπή και συνέταξε το Φεβρουάριο του 2001 την τελική έκθεση σχετικά με την εφαρμογή του Προγράμματος Σωκράτης 1995 – 1999.

Η προώθηση της κινητικότητας υποστηρίχθηκε κυρίως από το Erasmus. . Από ποσοτική άποψη εκτιμάται ότι πάνω από το μισό προϋπολογισμό του προγράμματος Erasmus διατέθηκε στη χρηματοδότηση υποτροφιών κινητικότητας. Περίπου 460.000 σπουδαστές επωφελήθηκαν κατά την περίοδο 1995-1999 που αντιστοιχεί σε διπλασιασμό σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο 1990-1995. Επίσης περισσότεροι από 40.000 πανεπιστημιακοί καθηγητές είχαν την εμπειρία της ακαδημαϊκής κινητικότητας, ενώ 40.000 άτομα έλαβαν μέρος σε μαθήματα συνεχούς κατάρτισης για εκπαιδευτικούς. Η ανάλυση σε ένα ποιοτικό επίπεδο αναδεικνύει ότι η αποτελεσματικότητα της κινητικότητας συναρτάται με το ζήτημα της αναγνώρισης πτυχίων και περιόδων σπουδών, και επισημαίνεται μία άνιση κατανομή ανά χώρα και κλάδο σπουδών.

Στο βασικό στόχο του προγράμματος που ήταν η ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ των ιδρυμάτων συνέβαλε η θεσμική σύμβαση και τα θεματικά δίκτυα. Κάθε έτος 1800 ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα συνάπτουν θεσμική σύμβαση με την Επιτροπή για περίπου 5000 εταιρικές σχέσεις. Στο πλαίσιο αυτό περιλαμβάνονται περίπου 900 εντατικά προγράμματα, η ανάπτυξη περίπου 400 σχεδίων από κοινού προγραμμάτων σπουδών με 2000 εταίρους συνολικά. Τα 42 θεματικών δικτύων καλύπτουν συνολικά περίπου 1700 εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης, κρατών-μελών, κοινοτικών εταίρων και εκπαιδευτικών φορέων και ιδρυμάτων, έχει οδηγήσει στη διαμόρφωση ενός ευρωπαϊκού εκπαιδευτικού χώρου και στη συσσώρευση ευρωπαϊκής προστιθέμενης αξίας στα εθνικά εκπαιδευτικά συστήματα. Οι στόχοι και οι συντελεστές παραμένουν οι ίδιοι όμως αλλάζει το πλαίσιο, οι ρόλοι και τα μέσα. Πλαίσιο γίνεται ο «ευρωπαϊκός εκπαιδευτικός χώρος» αντίστοιχος με την «ενιαία εσωτερική αγορά», αυξάνονται οι εξουσίες των κοινοτικών οργάνων, αναβαθμίζονται οι κοινοτικοί εταίροι, τα κράτη-μέλη υπαναχωρούν, ενώ η νομική πλαισίωση, και η συλλογική ευθύνη αποτελούν τα μέσα για την επίτευξη του σκοπού που είναι η ενοποίηση της Ευρώπης.²⁰³

Το Συμβούλιο στο Ψήφισμά του «Πέρασμα στη νέα χιλιετία» : ανάπτυξη νέων διαδικασιών εργασίας για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της

²⁰³ Πασιάς Γ, (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.470-471.

εκπαίδευσης και της κατάρτισης»,²⁰⁴ εκτιμά ότι «τα προγράμματα ΣΩΚΡΑΤΗΣ και LEONARDO παραμένουν τα πιο σημαντικά μέσα συνεργασίας στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης στην Ευρώπη. Είναι εντούτοις σαφές ότι η πολιτική συνεργασίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο πρέπει να ενισχυθεί. Για να επιτευχθεί αυτό, πρέπει να αναπτυχθούν νέες διαδικασίες εργασίας για το Συμβούλιο στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, ούτως ώστε να βελτιωθεί περαιτέρω η αποτελεσματικότητα των εργασιών του Συμβουλίου».

Σε Ανακοίνωσή της η Επιτροπή στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με την ενίσχυση της συνεργασίας με τρίτες χώρες στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στις 18 Ιουλίου 2001,²⁰⁵ αναφερόμενη στα κοινοτικά προγράμματα στην εκπαίδευση, και ιδιαίτερα το Erasmus, θεωρεί ότι «έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ώθηση της ικανότητας διεθνούς συνεργασίας των ευρωπαϊκών πανεπιστημίων. Εκτός από τις αλλαγές στο σχεδιασμό των προγραμμάτων εκπαίδευσης και τις νέες δυνατότητες που προσφέρονται για σπουδές σε άλλα κράτη, άλλο κράτος πολλά πανεπιστήμια έχουν δημιουργήσει ή ενισχύσει τις υπηρεσίες τους για τις διεθνείς σχέσεις. Σε μεγάλο βαθμό αυτό συμβαίνει για να ανταπεξέλθουν στον αυξημένο όγκο διεθνών δραστηριοτήτων που προέκυψαν από τη συμμετοχή τους στα προγράμματα αυτά. Περαιτέρω προσπάθεια απαιτείται σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Κοινότητας, ώστε να ενθαρρυνθούν συστηματικά τα εκπαιδευτικά ιδρύματα να ενσωματώσουν νέες συνεργασίες με τρίτες χώρες σε ένα ευρύτερο πλαίσιο εταιρικής σχέσης».

4.5 Πρόγραμμα ΣΩΚΡΑΤΗΣ 2000-2006 (δεύτερη φάση)

Κατόπιν αυτήν της αναγνώρισης της συμβολής των προγραμμάτων δράσης στον τομέα της εκπαίδευσης στην προώθηση της ευρωπαϊκής συνεργασίας κατά την περίοδο 1995-1999 το Συμβούλιο αποφάσισε τη συνέχισή τους για επτά ακόμα

²⁰⁴ Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ανακοίνωσή του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις 17.12.1999 «Πέρασμα στη νέα χιλιετία»: ανάπτυξη νέων διαδικασιών εργασίας για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης», (2000/C8/04).

²⁰⁵ Επιτροπή των ΕΚ, Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με την ενίσχυση της συνεργασίας με τρίτες χώρες στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Βρυξέλλες, 18 Ιουλίου 2001, COM (2001) 385.

χρόνια 2000-2006. Κατά τον ανασχεδιασμό των προγραμμάτων η Κοινότητα έλαβε υπόψη της την προοπτική της δημιουργίας του ευρωπαϊκού εκπαιδευτικού χώρου πραγματοποιώντας κάποιες αλλαγές τεχνοκρατικού χαρακτήρα.

Η δεύτερη φάση του Προγράμματος ΣΩΚΡΑΤΗΣ εγκρίθηκε τον Ιανουάριο του 2000 με περίοδο εφαρμογής 1.1.2000 έως 31.12.2006 και συνολικό προϋπολογισμό 1.850εκ ευρώ.²⁰⁶ Σκοπός του προγράμματος ήταν «να συμβάλει στην προαγωγή της Ευρώπης της γνώσης με την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση και την κατάρτιση ενθαρρύνοντας τη δια βίου μάθηση, βάσει τυπικών και άτυπων μορφών εκπαίδευσης και κατάρτισης. Το πρόγραμμα υποστηρίζει την ανάπτυξη των γνώσεων, των δεξιοτήτων και των ικανοτήτων που ευνοούν την ενεργό άσκηση της ιδιότητας του πολίτη και την ικανότητα απασχόλησης».

Η αιτιολόγηση της απόφασης για τη θέσπιση του προγράμματος στηρίζεται μεταξύ άλλων : στα θετικά αποτελέσματα από την εφαρμογή της πρώτης περιόδου του προγράμματος (1995-1999), σε κείμενα της Επιτροπής όπως η Λευκή Βίβλος 'Διδασκαλία και Μάθηση, προς την κοινωνία της γνώσης' (1995), η Πράσινη Βίβλος 'Εκπαίδευση, κατάρτιση, έρευνα: τα εμπόδια στη διακρατική κινητικότητα' (1996), και η ανακοίνωση 'Προς την Ευρώπη της γνώσης' (1997), στις πολιτικές για την ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών, την εξασφάλιση της συνοχής και της συμπληρωματικότητας και την αύξηση της προστιθέμενης αξίας των δράσεων των κοινοτικών πολιτικών.

Οι στόχοι του ΣΩΚΡΑΤΗΣ από εννέα που ήταν έγιναν τέσσερις:

- Ενίσχυση της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση
- Βελτίωση της γνώσης ευρωπαϊκών γλωσσών
- Βελτίωση συνεργασίας και κινητικότητας
- Ενθάρρυνση καινοτομίας

Αναλυτικότερα οι στόχοι του προγράμματος ήταν : (α) η ενίσχυση της ευρωπαϊκής διάστασης της εκπαίδευσης κάθε επιπέδου και η παροχή ευρείας διακρατικής πρόσβασης στους εκπαιδευτικούς πόρους στην Ευρώπη, προωθώντας παράλληλα την ισότητα των ευκαιριών σε όλους τους τομείς της εκπαίδευσης. (β) η

²⁰⁶ Συμβούλιο της ΕΕ, Απόφαση 253/2000/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24.1.2000 για τη θέσπιση του δεύτερου σταδίου του προγράμματος κοινοτικής δράσης στον τομέα της εκπαίδευσης «ΣΩΚΡΑΤΗΣ, Επίσημη Εφημερίδα L28 της 3.2.200, σ.1-15, Κείμενα σχετικά με την εκπαίδευση την κατάρτιση και τη νεολαία (1998-2001) σ.85-99.

προώθηση της ποσοτικής και ποιοτικής βελτίωσης της γνώσης των γλωσσών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ιδίως των λιγότερο διαδεδομένων και των λιγότερο διδασκομένων, ώστε να ενισχυθεί η κατανόηση και η αλληλεγγύη μεταξύ των λαών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αν καλλιεργηθεί η διαπολιτισμική διάσταση της παιδείας. (γ) η προώθηση της συνεργασίας και της κινητικότητας στον τομέα της εκπαίδευσης: ενθαρρύνοντας τις ανταλλαγές μεταξύ των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, προωθώντας την ανοικτή και εξ αποστάσεως μάθηση, ενθαρρύνοντας βελτιώσεις όσον αφορά την αναγνώριση των πτυχίων και των περιόδων σπουδών και αναπτύσσοντας την ανταλλαγή πληροφοριών και συμβάλλοντας στην άρση των σχετικών εμποδίων, (δ) η ενθάρρυνση των καινοτομιών στην ανάπτυξη εκπαιδευτικών πρακτικών και υλικών, νέων τεχνολογιών και η διεύρυνση θεμάτων κοινού ενδιαφέροντος στον τομέα της εκπαίδευσης.

Τα μέτρα υλοποίησης των δράσεων υπό μορφή διακρατικών δραστηριοτήτων που προτείνονται είναι: *«(α) υποστήριξη της διακρατικής κινητικότητας των ατόμων στον τομέα της εκπαίδευσης στην Ευρώπη, (β) υποστήριξη για τη χρησιμοποίηση των τεχνολογιών των πληροφοριών και των επικοινωνιών στην εκπαίδευση, (γ) υποστήριξη για την ανάπτυξη διακρατικών δικτύων συνεργασίας που να διευκολύνουν την ανταλλαγή εμπειριών και καλών πρακτικών, (δ) προώθηση των γλωσσικών ικανοτήτων και της κατανόησης των διάφορων πολιτισμών, (ε) υποστήριξη καινοτόμων πολιτικών σχεδίων που βασίζονται σε διακρατικές συμπράξεις οι οποίες αποσκοπούν στην ανάπτυξη της καινοτομίας και της ποιότητας στην εκπαίδευση και (στ) διαρκή βελτίωση του κοινοτικού υλικού αναφοράς μέσω: της παρατήρησης και της ανάλυσης των εθνικών εκπαιδευτικών πολιτικών, την διάδοσης των καλών πρακτικών και των καινοτομιών και της ευρείας ανταλλαγής πληροφοριών».*

Δικαίωμα συμμετοχής στο πρόγραμμα έχουν εκτός από τα κράτη- μέλη,²⁰⁷ οι χώρες ΕΖΕΣ/ΕΟΧ, οι συνδεδεμένες χώρες της ΚΑΕ, η Κύπρος, η Μάλτα και η Τουρκία.

²⁰⁷ Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μετά τη διεύρυνση του 2004 ανέρχονται στα 25 (Βέλγιο, Τσεχική Δημοκρατία, Δανία, Γερμανία, Εσθονία, Ελλάδα, Ισπανία, Γαλλία, Ιρλανδία, Ιταλία, Κύπρος, Λεττονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Ουγγαρία, Μάλτα, Κάτω Χώρες, Αυστρία, Πολωνία, Πορτογαλία, Σλοβενία, Σλοβακία, Φινλανδία, Σουηδία, Ηνωμένο Βασίλειο), οι 3 χώρες του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ - Ισλανδία, Λιχτενστάιν, Νορβηγία) οι 2 υποψήφιες χώρες (Βουλγαρία και Ρουμανία), καθώς και η Τουρκία.

Ειδικότερα το υποπρόγραμμα Erasmus στην τριτοβάθμια εκπαίδευση που αποτελεί τη δράση 2 συνεχίζει χωρίς αλλαγές τις δράσεις μέσω των Θεσμικών Συμβάσεων.

Τον Μάρτιο του 2004 η Επιτροπή δημοσίευσε την ενδιάμεση έκθεση αξιολόγησης του προγράμματος ΣΩΚΡΑΤΗΣ II (2000-2006)²⁰⁸ σύμφωνα με την οποία, ειδικότερα για το πρόγραμμα Erasmus, η Επιτροπή συμπεραίνει ότι όσον αφορά το περιεχόμενο και τη μορφή παραμένει η πλέον διαρκής δράση μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης γενιάς προγραμμάτων. *«Η κινητικότητα των σπουδαστών στο πλαίσιο του Erasmus παραμένει μία από τις πιο γνωστές δραστηριότητες και από αυτές που έχουν εκτιμηθεί περισσότερο».*(παρ.4.2.1.) Στην έκθεση αναφέρεται ότι στο πρόγραμμα εισήχθησαν καινοτομίες διοικητικού χαρακτήρα σε σχέση με το πρόγραμμα Σωκράτης I. *«Η θεσμική Σύμβαση που ίσχυε για τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης από την έναρξη του προηγούμενου προγράμματος, αντικαταστάθηκε από τον Πανεπιστημιακό Χάρτη Erasmus (EUC). Τα Πανεπιστήμια προκειμένου να λάβουν έγκριση για υποβολή στις δραστηριότητες του προγράμματος Erasmus, πρέπει να εγγραφούν στο Χάρτη αυτόν που στηρίζεται σε τρεις βάσεις : τήρηση των όρων λειτουργίας, εγγύηση της ποιότητας και λήψη των διατομεακών προτεραιοτήτων (ίσες ευκαιρίες, ισότητα γλωσσών κ.λπ.). Σε αντίθεση με την Θεσμική Σύμβαση (IC) που ίσχυε στο ΣΩΚΡΑΤΗΣ I, ο Πανεπιστημιακός Χάρτης (EUC) δεν υποστηρίζει καμία ειδική δραστηριότητα. Τα ιδρύματα από την στιγμή που έχουν την έγκριση εγγραφής στον Χάρτη υποβάλλουν υποψηφιότητα για τις δραστηριότητες που επιθυμούν να θέσουν σε εφαρμογή».*(παρ.4.2.2.) Μία άλλη διοικητική καινοτομία ήταν η αποκέντρωση της υποστήριξης στη διοργάνωση της κινητικότητας των εκπαιδευτικών.

Η Επιτροπή επισημαίνει ότι αν και οι δραστηριότητες σχετικά με την πληροφόρηση στον τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης διοργανώθηκαν κατά τρόπο ικανοποιητικό, ωστόσο παραμένει ανεπαρκής η διάδοση των αποτελεσμάτων των Σχεδίων κοινής ανάπτυξης προγραμμάτων (CD) και των Εντατικών Προγραμμάτων σύντομης διάρκειας (IP).

²⁰⁸ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΚ Ενδιάμεση έκθεση αξιολόγησης σχετικά με τα αποτελέσματα και τις ποσοτικές και ποιοτικές πλευρές της εφαρμογής της δεύτερης φάσης του προγράμματος κοινοτικής δράσης όσον αφορά την εκπαίδευση «ΣΩΚΡΑΤΗΣ», COM (2004) 153 τελικό, Βρυξέλλες 8.3.2004.

Διαπιστώνεται ότι η εισαγωγή του Ευρωπαϊκού Συστήματος Μεταφοράς Ακαδημαϊκών Μονάδων (ECTS) σε όλη την Κοινότητα συνεχίζεται κατά τρόπο τακτικό στα πανεπιστήμια.

Οι δραστηριότητες κινητικότητας δεν έπαψαν να αυξάνονται όσον αφορά τον όγκο, ακόμα, και αν η αύξηση αυτή δεν κατανέμεται κανονικά στο σύνολο των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα. Στις περιπτώσεις που παρατηρείται κάποια πτώση στις δραστηριότητες κινητικότητας, οι εθνικές εκθέσεις αναφέρουν ως κύριες αιτίες: τον ανταγωνισμό της κινητικότητας προς άλλες χώρες του κόσμου, την ανεπάρκεια των υποτροφιών και το πρόβλημα της έλλειψης γνώσης γλωσσών.

Τα θεματικά δίκτυα (TN) συνέβαλαν στο να αυξηθεί η ποιότητα, η αποδοτικότητα και η αποτελεσματικότητα των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης.

Η Επιτροπή εκτιμά ότι «η δράση Erasmus συνέχισε την επιτυχία που είχε καταγραφεί στο προηγούμενο πρόγραμμα. Η καταλληλότητα των ειδικών στόχων του προγράμματος επιβεβαιώθηκε ομόφωνα τόσο από τους φορείς όσο και από τη δημόσια διοίκηση. Είναι σε θέση να φέρει μία καθοριστική λειτουργική υποστήριξη στους μεγάλους ευρωπαϊκούς στόχους που έχουν καθοριστεί στο πλαίσιο της δήλωσης της Μπολόνιας».(παρ.4.2.4.)

Στα συμπεράσματα της έκθεσης σχετικά με τα αποτελέσματα των δράσεων του προγράμματος στο σύνολό του, αφορούσε τα κριτήρια της 'καταλληλότητας' της 'αποδοτικότητας' και της 'αποτελεσματικότητας'.

Σε σχέση με την 'καταλληλότητα' επισημαίνεται ότι «*οι προτεραιότητες και οι πολιτικοί στόχοι που καθορίζονται σε κοινοτικό επίπεδο αντικατοπτρίζονται στους στόχους του προγράμματος και αφορούν κυρίως την αρχή της δια βίου εκπαίδευσης και της επιμόρφωσης και την απαίτηση ποιότητας των εκπαιδευτικών συστημάτων προκειμένου να προωθηθεί στην Ευρώπη μία κοινωνία γνώσης, ανταγωνιστική σε παγκόσμιο επίπεδο. Η σχετική ευελιξία καθορισμού του προγράμματος επέτρεψε να ενσωματωθούν καθ' οδόν πολλές νέες προτεραιότητες και να ληφθούν υπόψη ανάγκες όπως : η γνώση των άλλων εκπαιδευτικών συστημάτων, η ανταλλαγή παιδαγωγικών εμπειριών, η δημιουργία κατάλληλων εργαλείων για την υλοποίηση των διεθνικών στόχων της εκπαιδευτικής πολιτικής, η υποστήριξη στις εθνικές πολιτικές».(παρ.5.1.)*

Σε σχέση με την 'αποδοτικότητα' η Επιτροπή εκτιμά ότι «*σύμφωνα με τα κριτήρια που συνδέονται με τη σχέση 'οικονομικοί πόροι-επιτεύγματα' η αποδοτικότητα του προγράμματος είναι ιδιαίτερα καλή. Μπόρεσε να υλοποιηθεί σημαντικός αριθμός δραστηριοτήτων μικρού ή μεσαίου μεγέθους και η κατανομή των δικαιούχων μεταξύ*

των 30 χωρών που συμμετέχουν είναι ιδιαίτερα ικανοποιητική και εξασφαλίζει στο πρόγραμμα μία πραγματική ευρωπαϊκή διάσταση». Από την άποψη της διαχείρισης η εισαγωγή μεγαλύτερης αυστηρότητας σε όλα τα επίπεδα και η μεγαλύτερη αποκέντρωση οδήγησαν σε καλύτερη προσέγγιση του τομέα και σε απλοποίηση των διαδικασιών για τους χρήστες. Ωστόσο η αποδοτικότητα μετριάζεται από την αύξηση της γραφειοκρατίας και από την απουσία ενός αποδοτικού εργαλείου διαχείρισης πληροφορικής. (παρ.5.2)

Τέλος σε σχέση με την 'αποτελεσματικότητα' η Επιτροπή εκτιμά ότι «στο σύνολο το πρόγραμμα είναι σε θέση να επιτύχει τους ειδικούς στόχους του, ωστόσο η αποτελεσματικότητα ποικίλλει σε συνάρτηση με τους συγκεκριμένους τύπους δραστηριότητας. Η αποτελεσματικότητα είναι ιδιαίτερα καλή στις δράσεις κινητικότητας και τα αποτελέσματα έχουν ευρέως εκτιμηθεί από τους δικαιούχους. Η ευρωπαϊκή προστιθέμενη αξία είναι μεγάλη όσον αφορά τη συνειδητοποίηση της πολιτιστικής ποικιλίας και τη καλύτερη κατανόηση και ανοχής των διαφορών. Η κινητικότητα των διδασκόντων ή των παιδαγωγών που θεωρείται ιδιαίτερα επιθυμητή για όλες τις κατηγορίες προσωπικού δεν είναι όσο θα μπορούσε υψηλή. Τα εμπόδια είναι κυρίως εξωτερικά ως προς το ίδιο το πρόγραμμα και συνδέονται πρωτίστως με την εθνική οργάνωση ή τη λειτουργία των ιδρυμάτων και κατά δεύτερο λόγο με την ανεπαρκή γνώση γλωσσών». Η αποτελεσματικότητα είναι επίσης ικανοποιητική στις δραστηριότητες συνεργασίας μεταξύ ιδρυμάτων. Οι συμπράξεις σχολείων και οργανισμών κατάρτισης ενηλίκων, όπως και τα σχέδια διεθνικής συνεργασίας έχουν επιβεβαιωθεί ενώ και τα δίκτυα έχουν δώσει θετικά αποτελέσματα. Αντίθετα ελλείψεις συνεχίζει να παρουσιάζει το πρόγραμμα όσον αφορά την προβολή και τη διάδοση των αποτελεσμάτων. (παρ.5.3)

4.6 Το πρόγραμμα Erasmus Mundus

Η επιτυχία που γνώριζε το πρόγραμμα Erasmus οδήγησε το Συμβούλιο τον Δεκέμβριο του 2003 να θεσπίσει ένα νέο πρόγραμμα δράσης στο χώρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης το Erasmus Mundus²⁰⁹ το οποίο είχε διάρκεια από

²⁰⁹ Συμβούλιο της ΕΕ, Απόφαση 2317/2003/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 5.12.2003, σχετικά με τη θέσπιση προγράμματος για την αύξηση της ποιότητας στην τριτοβάθμια

1.1.2004 έως 31.12.2008 και προϋπολογισμό 230 εκατ. ευρώ. Η διαφορά του από το πρόγραμμα Erasmus έχει σχέση με το πεδίο εφαρμογής του που είναι αποκλειστικά ο χώρος των μεταπτυχιακών σπουδών (master).

Στο σκεπτικό της απόφασης γίνεται αναφορά στα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Λισαβόνας, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Στοκχόλμης στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βαρκελώνης, στους ευρωπαϊούς Υπουργούς Παιδείας, οι οποίοι συναντήθηκαν στη Μπολόνια και στη συνάντηση των αρμόδιων Υπουργών για την τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Πράγα (19 Μαΐου 2001), οι οποίοι τόνισαν σε διάφορους τόνους, πόσο σημαντικό είναι «η ευρωπαϊκή τριτοβάθμια εκπαίδευση να γίνει πιο ελκυστική για τους φοιτητές από την Ευρώπη και από άλλες περιοχές του κόσμου».

Το πρόγραμμα Erasmus Mundus αποτελεί μία δράση στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και ειδικότερα στις μεταπτυχιακές σπουδές με τη δημιουργία μεταπτυχιακών προγραμμάτων Erasmus Mundus και αυτή είναι και η βασική διαφορά του με το Erasmus. Ως προς τις διαδικασίες που προτείνονται - κινούνται στο ίδιο πλαίσιο με τα άλλα κοινοτικά εκπαιδευτικά προγράμματα και – αποσκοπούν στην ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εντός και εκτός της Κοινότητας, στην αύξηση της κινητικότητας, στην προώθηση της γλωσσομάθειας, στην ανάπτυξη της καινοτομίας και της ποιότητας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και κυρίως στην ενίσχυση της ελκυστικότητας της Ευρώπης ως προορισμού σπουδών.

Οι ειδικοί στόχοι του προγράμματος είναι: *«α) η προώθηση της ποιοτικής προσφοράς στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, με διακριτή ευρωπαϊκή προστιθέμενη αξία που να είναι ελκυστική τόσο εντός όσο και εκτός των συνόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, β) η ενθάρρυνση και η παροχή δυνατοτήτων, σε υψηλού επιπέδου πτυχιούχους και επιστήμονες από όλο τον κόσμο, να αποκτούν τίτλους ή/και εμπειρία στην Ευρωπαϊκή Ένωση, γ) η ανάπτυξη πιο συγκροτημένης συνεργασίας ανάμεσα στα ιδρύματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των τρίτων χωρών, και μεγαλύτερης εξωτερικής κινητικότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών προγραμμάτων σπουδών, και δ) η βελτίωση των δυνατοτήτων πρόσβασης και η ενίσχυση της εικόνας και της προβολής της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση».*

εκπαίδευση και για την προώθηση της διαπολιτισμικής κατανόησης μέσω της συνεργασίας με τρίτες χώρες (Erasmus Mundus) (2004-2008) ΕΕ L345, Βρυξέλλες, 31.12.2003.

Οι στόχοι αυτοί υλοποιούνται μέσα από τις ακόλουθες δράσεις: «α) προγράμματα Μάστερ του Erasmus Mundus, που επιλέγονται σε συνάρτηση με την ποιότητα της προτεινόμενης κατάρτισης και της υποδοχής των φοιτητών,²¹⁰ β) πρόγραμμα υποτροφιών,²¹¹ γ) εταιρικές σχέσεις με ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης τρίτων χωρών, δ) μέτρα ενίσχυσης της ελκυστικότητας της Ευρώπης ως εκπαιδευτικού προορισμού, και ε) μέτρα τεχνικής υποστήριξης».

Το πρόγραμμα είναι ανοιχτό για συμμετοχή των 25 κρατών μελών της Κοινότητας, των χωρών ΕΟΧ-EZEΣ και των υποψήφιων για προσχώρηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση χωρών.

4.7 Η προώθηση της κινητικότητας

Από όλες αυτές τις δράσεις και τα κείμενα επιβεβαιώνεται ότι η κινητικότητα αποτελεί μία από τους βασικούς τομείς ενδιαφέροντος της κοινοτικής πολιτικής που στοχεύει στην αντιμετώπιση των νομικών και διοικητικών εμποδίων που προέρχονται από τα κράτη-μέλη και των διαφόρων κοινωνικοοικονομικών, γλωσσικών δυσχερειών που εμποδίζουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο τη διακρατική κινητικότητα των ατόμων κατά την εκπαίδευση ή την κατάρτισή τους. Οι πρωτοβουλίες της Κοινότητας στον τομέα της κινητικότητας αφορούν σε κείμενα της Επιτροπής (ανακοινώσεις, Πράσινα Βιβλία) και του Συμβουλίου (συστάσεις) και στην υλοποίηση σχεδίων και προγραμμάτων δράσης όπως είναι το Erasmus το

²¹⁰ Η Κοινότητα επιλέγει ευρωπαϊκά μεταπτυχιακά προγράμματα που επονομάζονται, για τους σκοπούς του παρόντος προγράμματος «Μάστερ Erasmus Mundus» τα οποία περιλαμβάνουν τουλάχιστον τρία ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης από τρία διαφορετικά κράτη μέλη, διαθέτουν εσωτερικές διαδικασίες αναγνώρισης των περιόδων σπουδών, καταλήγουν στην απονομή κοινών, διπλών ή πολλαπλών πτυχίων από τα συμμετέχοντα ιδρύματα, διατηρούν ελάχιστο αριθμό θέσεων για την υποδοχή και φιλοξενία φοιτητών από τρίτες χώρες στους οποίους έχει χορηγηθεί οικονομική υποστήριξη στο πλαίσιο του προγράμματος, ανεξαρτήτως της γλώσσας διδασκαλίας, προβλέπουν τη χρήση δύο τουλάχιστον ευρωπαϊκών γλωσσών.

²¹¹ Η Κοινότητα καθιερώνει ένα ενιαίο, γενικό πρόγραμμα υποτροφιών που απευθύνεται στους μεταπτυχιακούς φοιτητές από τρίτες χώρες που έχουν γίνει δεκτοί στα προγράμματα και σε ακαδημαϊκούς τρίτων χωρών που επισκέπτονται προγράμματα Μάστερ του Erasmus Mundus με σκοπό να πραγματοποιήσουν διδακτικό, ερευνητικό ή ακαδημαϊκό έργο.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ, το Lingua, το Comenius, το Leonardo, το Tempus, το Arion κ.ά. τα οποία αποτελούν ένα σημαντικό πεδίο προώθησης της κινητικότητας.²¹²

Το Πράσινο Βιβλίο της Επιτροπής του 1996 «Εκπαίδευση- κατάρτιση- έρευνα: τα εμπόδια στη διακρατική κινητικότητα»²¹³ ήταν το πρώτο κείμενο που αφορούσε αποκλειστικά την προώθηση της κινητικότητας. Σε αυτό αναλύονταν τα προβλήματα καθώς και η ανάγκη άρσης των εμποδίων της κινητικότητας και είχε ως στόχο την ενίσχυση της κινητικότητας των ατόμων στο πλαίσιο του κοινοτικού κεκτημένου στον τομέα της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων.²¹⁴

Το 2001, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο εξέδωσαν τη σύσταση 2001/613/ΕΚ, της 10ης Ιουλίου 2001, για την ενδοκοινοτική κινητικότητα των σπουδαστών, των επιμορφωμένων ατόμων, των εθελοντών, των εκπαιδευτικών και των εκπαιδευτών. Η σημασία της σύστασης αυτής έγκειται στο γεγονός ότι είναι η πρώτη σύσταση που εκδίδεται για την ενδοκοινοτική κινητικότητα. Η Σύσταση είχε ως σκοπό να δεσμεύσει τα κράτη-μέλη στην ανάληψη μέτρων σχετικά με *«την άρση εμποδίων που υπάρχουν για την κινητικότητα παρά το κοινοτικό κεκτημένο, τη λήψη μέτρων υποστήριξης των υπηκόων τρίτων κρατών σε θέματα ελεύθερης κυκλοφορίας και ίσης μεταχείρισης, την εισαγωγή στρατηγικών ενσωμάτωσης της διακρατικής κινητικότητας στις εθνικές πολιτικές και τη συμβολή στη διάδοση ορθών πρακτικών μεταξύ των κρατών-μελών, οι οποίες αναπτύσσονται στο πλαίσιο των κοινοτικών προγραμμάτων Σωκράτης και Leonardo»*.²¹⁵

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισαβόνας στις 23-24.3.2000 καθόρισε ως βασικό κοινοτικό στόχο την άρση των εμποδίων και την προώθηση της κινητικότητας και κάλεσε το Συμβούλιο και την Επιτροπή να καθορίσουν *«μέχρι τα τέλη του 2000, τα μέσα για την προώθηση της κινητικότητας των σπουδαστών, των διδασκάλων και*

²¹² Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Η στρατηγική της Λισαβόνας, εκπαιδευτικός λόγος και πολιτικές (2000-2006)» Τόμος Β', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.278.

²¹³ Επιτροπή των ΕΚ, 'Εκπαίδευση- κατάρτιση- έρευνα: τα εμπόδια στη διακρατική κινητικότητα', Πράσινο Βιβλίο COM (96) 462, Βρυξέλλες, 2.10.1996.

²¹⁴ Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Η στρατηγική της Λισαβόνας, εκπαιδευτικός λόγος και πολιτικές (2000-2006)» Τόμος Β', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.278-279.

²¹⁵ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΕ, Σύσταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 10ης Ιουλίου 2001, για την ενδοκοινοτική κινητικότητα των σπουδαστών, των επιμορφωμένων ατόμων, των εθελοντών, των εκπαιδευτικών και των εκπαιδευτών (Σύσταση 2001/613/ΕΚ. ΕΕ αριθ. L 215 της 09.08.2001 σ.30-37).

του προσωπικού κατάρτισης και έρευνας αφενός μεν με την καλύτερη δυνατή χρήση των υφιστάμενων κοινοτικών προγραμμάτων (ΣΩΚΡΑΤΗΣ, Leonardo, Νεολαία) – με εξάλειψη των εμποδίων- αφετέρου δε, με διαφανέστερη αναγνώριση των προσόντων και των περιόδων σπουδών και κατάρτισης. Να ληφθούν μέτρα για την άρση εμποδίων στη κινητικότητα των διδασκάλων μέχρι το 2000 και για την προσέλκυση διδασκάλων υψηλής ποιότητας».²¹⁶

Σε Ψήφισμα που εξέδωσε το Συμβούλιο σχετικά με το σχέδιο δράσης για την κινητικότητα,²¹⁷ το οποίο υπέβαλε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας, επισημαίνεται μεταξύ άλλων ότι «η ανάπτυξη της κινητικότητας των νέων, των μαθητών, των σπουδαστών, των ερευνητών, κάθε επιμορφωμένου ατόμου καθώς και των διδασκόντων στην Ευρώπη αποτελεί μείζονα πολιτικό στόχο ο οποίος απαιτεί δέσμευση και συγχρονισμένες προσπάθειες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των κρατών-μελών». Για να ενισχυθούν περαιτέρω τα μέτρα που έχουν ληφθεί στον τομέα της κινητικότητας προτείνεται το σχέδιο δράσης για την κινητικότητα το οποίο περιελάμβανε τρεις στόχους: (α) την προώθηση της κινητικότητας, (β) τη διευκόλυνση της χρηματοδότησης της κινητικότητας και (γ) την αύξηση και βελτίωση της κινητικότητας. Υπάρχει και η τέταρτη ενότητα που αναφέρεται σε μέτρα που αποσκοπούν στην αξιοποίηση των περιόδων κινητικότητας. Για την υλοποίηση αυτών των στόχων πρότεινε μέτρα τα οποία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν από τα κράτη-μέλη σε εθελοντική βάση επιλέγοντας τις δράσεις εκείνες που κρίνουν ότι δίνουν την καλύτερη δυνατότητα να αρθούν τα εμπόδια της κινητικότητας στη χώρα τους.²¹⁸

²¹⁶ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμπέρασμα της Προεδρίας της Λισαβόνας (23-24.3.2000) παρ. 26 αρ.5

²¹⁷ Συμβούλιο της ΕΕ, Ψήφισμα του Συμβουλίου και των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών συνελθόντων στα πλαίσια του Συμβουλίου της 14ης Δεκεμβρίου 2000 σχετικά με το σχέδιο δράσης για την κινητικότητα, (ΕΕ C 371 της 23.12.2000).

²¹⁸ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΕ, Ψήφισμα του Συμβουλίου και των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών συνελθόντων στα πλαίσια του Συμβουλίου της 14ης Δεκεμβρίου 2000 σχετικά με το σχέδιο δράσης για την κινητικότητα, (ΕΕ C 371 της 23.12.2000, σ. 4-10).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

5. Αλλαγές της δεκαετίας του 2000

Στα τέλη της δεκαετίας του 1990 φαίνεται ότι έχουν ωριμάσει οι συνθήκες για τις εξελίξεις που θα πραγματοποιηθούν την επόμενη δεκαετία του 2000 στην παρέμβαση και το έλεγχο της Κοινότητας στο σχεδιασμό της εκπαιδευτικής πολιτικής των κρατών-μελών. Την περίοδο αυτή παρατηρείται κινητικότητα και από την Κοινότητα (Επιτροπή) και από τα κράτη-μέλη (Συμβούλιο Παιδείας). Η εμπειρία που έχει αποκτηθεί από τη συνεργασία στο επίπεδο των προγραμμάτων δράσης και από την εφαρμογή των πρώτων ΕΠΕΑΕΚ φαίνεται στο σχεδιασμό των νέων κοινοτικών προγραμμάτων δράσης της περιόδου 2000-2006. Δυο σημαντικά γεγονότα τα οποία συνδέονται άμεσα με την προοπτική της δημιουργίας του Ευρωπαϊκού Εκπαιδευτικού Χώρου είναι η έναρξη της διαδικασίας της Μπολόνια (η οποία ξεκίνησε ως εξωκοινοτική πρωτοβουλία και υποστηρίχθηκε από τους Υπουργούς Παιδείας) και η ένταξη της εκπαίδευσης στην κυλιόμενη ατζέντα του Συμβουλίου Παιδείας.²¹⁹

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 2000 στα κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναγνωρίστηκε ο σημαντικός ρόλος και η συμβολή της εκπαίδευσης στην ανάπτυξη των άλλων πολιτικών της ΕΚ/ΕΕ. Στο κείμενο του Συμβουλίου Παιδείας και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2010» αναφέρεται ότι *«οι πολιτικές εκπαίδευσης και κατάρτισης βρίσκονται στο επίκεντρο της δημιουργίας και της διάδοσης των γνώσεων και συνιστούν καθοριστικό παράγοντα για το δυναμικό της καινοτομίας της κάθε κοινωνίας. Βρίσκονται επομένως στον πυρήνα της νέας αυτής δυναμικής σε αλληλοσυμπλήρωση και συνέργεια με άλλους κοινοτικούς τομείς δράσης, όπως η απασχόληση η κοινωνική ενσωμάτωση, η έρευνα και η καινοτομία, ο πολιτισμός και η νεολαία, η πολιτική για τις επιχειρήσεις, η κοινωνία της πληροφορίας, η οικονομική πολιτική και η εσωτερική αγορά. Αναγνωρίζεται συνεπώς ο ρόλος που διαδραματίζουν τα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης, ρόλος άρρηκτα συνυφασμένος με την αίσθηση αυξημένης ευθύνης καθώς και την ολοένα και*

²¹⁹ Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.476.

*μεγαλύτερη ανάγκη εκσυγχρονισμού και αλλαγών, ιδίως ενόψει του ιστορικού στόχου διεύρυνσης της Ένωσης».*²²⁰

Οι παράγοντες που επηρέασαν τον κοινοτικό λόγο ήταν από τον εξωτερικό χώρο η παγκοσμιοποίηση των οικονομικών σχέσεων, η ανάπτυξη της κοινωνίας της πληροφορίας και η ραγδαία εξέλιξη της τεχνο-επιστήμης και η μετανάστευση προς την Ευρώπη και από τον εσωτερικό χώρο της Ευρώπης οι αλλαγές που αφορούν τον οικονομικό τομέα (συγκρότηση ΟΝΕ και της ζώνης ευρώ), τον γεωπολιτικό τομέα (διεύρυνση με τις γΧΑΕ), τον πολιτικό τομέα (θέσπιση Συνταγματικής Συνθήκης της ΕΕ) και τον κοινωνικό τομέα (δημογραφική γήρανση, συστήματα πρόνοιας και απασχόλησης).²²¹

Τη δεκαετία του 2000 με βάση της στρατηγικής της Λισαβόνας, η εκπαιδευτική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα συνδεθεί με τους εξής άξονες :

- 1) τον ενισχυτικό ρόλο της εκπαίδευσης και της κατάρτισης στις πολιτικές για την απασχόληση μέσα από την ανάπτυξη των πολιτικών για τη δια βίου εκπαίδευση,
- 2) την ανάπτυξη της ποιότητας της εκπαίδευσης και της κατάρτισης σε όλα τα επίπεδα, η οποία συνδέεται με την ανάπτυξη πολιτικών για τη βελτίωση της καινοτομίας και της ανταγωνιστικότητας,
- 3) την προώθηση της κινητικότητας συμπεριλαμβανόμενης της αναγνώρισης των προσόντων και των περιόδων σπουδών, η οποία συνδέεται με τη δημιουργία του ευρωπαϊκού εκπαιδευτικού χώρου ειδικά στο πεδίο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης (EEK),
- 4) την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, η οποία συνδέεται με τους στόχους της προσβασιμότητας, της ανοιχτότητας και της ισότητας ευκαιριών, με σκοπό τη διατήρηση του κοινωνικού προτύπου της Ευρώπης,
- 5)

1. την προώθηση της διαδικασίας σύγκλισης των εκπαιδευτικών συστημάτων και τον έλεγχο του σχεδιασμού των εθνικών πολιτικών μέσα από τη διατύπωση κοινά αποδεκτών (ευρωπαϊκών) στόχων, μέσων (κριτήρια και δείκτες αξιολόγησης) και διαδικασίας (Ανοικτή μέθοδος Συντονισμού) για την υλοποίησή τους.²²²

²²⁰ Επιτροπή των ΕΚ, «Εκπαίδευση και κατάρτιση 2010» Επείγουσα ανάγκη μεταρρυθμίσεων για να πετύχει η στρατηγική της Λισαβόνας COM (2003) 685 τελικό, Βρυξέλλες, 11.11.2003.

²²¹ Πασιάς Γ, (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Η στρατηγική της Λισαβόνας, εκπαιδευτικός λόγος και πολιτικές (2000-2006)» Τόμος Β', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.76-77.

²²² Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Η στρατηγική της Λισαβόνας, εκπαιδευτικός λόγος και πολιτικές (2000-2006)» Τόμος Β', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.82.

5.1 Η διαδικασία της Μπολόνια με στόχο τη δημιουργία Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης.

Η διαδικασία της Μπολόνια (Bologna Process) αποτελεί συνέχεια της Διακήρυξης της Σορβόνης (1998)²²³ η οποία υπεγράφη στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης από τους Υπουργούς Παιδείας τεσσάρων χωρών, της Γαλλίας, της Ιταλίας, του Ηνωμένου Βασιλείου και της Γερμανίας και επισήμανε τον κεντρικό ρόλο των πανεπιστημίων στην ανάπτυξη του ευρωπαϊκού πολιτισμού και υπογράμμισε την ανάγκη για τη δημιουργία του ευρωπαϊκού χώρου της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ως βασικού μέσου για τη προώθηση της κινητικότητας των πολιτών και την ενίσχυση της καταλληλότητας για απασχόληση και γενική ανάπτυξη.

Τα βασικά σημεία της Διακήρυξης της Σορβόνης ήταν :

- α) η προοδευτική σύγκλιση των συστημάτων της ανώτατης εκπαίδευσης με σκοπό τη δημιουργία ενός ανοικτού ευρωπαϊκού χώρου της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που θα διασφαλίζει την ελκυστικότητα, τη συγκρισιμότητα και τη διεθνή αναγνώριση των συστημάτων σπουδών.
- β) η διαμόρφωση ενός κοινού και ισότιμου συστήματος δύο κύκλων για τους προπτυχιακούς φοιτητές και τους μεταπτυχιακούς φοιτητές.
- γ) η ενίσχυση και η διευκόλυνση της κινητικότητας σπουδαστών και καθηγητών (με δυνατότητα φοίτησης τουλάχιστον ενός εξαμήνου στο εξωτερικό), με τη μείωση των εμποδίων για την κινητικότητα, τη βελτίωση των ακαδημαϊκών σπουδών και την αμοιβαία αναγνώριση των βαθμών και των τίτλων σπουδών.²²⁴

Ένα χρόνο αργότερα 29 ευρωπαίοι Υπουργοί Παιδείας υπέγραψαν τη Διακήρυξη της Μπολόνια (Bologna Declaration)²²⁵ στις 19 Ιουνίου 1999 στη Μπολόνια της Ιταλίας, η οποία αποτέλεσε την έναρξη της αποκαλούμενης διαδικασίας της Μπολόνια (Bologna process) που έχει ως κεντρικό στόχο τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης (European Higher

²²³ Sorbonne Declaration, Joint Declaration on the harmonization of the architecture of the European higher education system, Paris, 25 May 1998.

²²⁴ Sorbonne Declaration, Joint Declaration on the harmonization of the architecture of the European higher education system, Paris, 25 May 1998, pp.1-2.

²²⁵ Bologna Declaration (1999), The European Higher Education Area. Joint Declaration of the European Ministers of Education Convened in Bologna at the 19th of June 1999.

Education Area) μέχρι το 2010. Στη Διαδικασία της Μπολόνια συμμετέχουν χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υποψήφιος προς ένταξη χώρες και άλλα ευρωπαϊκά κράτη. Σύμφωνα με τη Διακήρυξη της Μπολόνια η οικοδόμηση ενός Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης συνδέεται *«με τη προσαρμογή των Πανεπιστημίων στις μεταβαλλόμενες ανάγκες και τις απαιτήσεις της κοινωνίας της γνώσης, στη διασφάλιση καλύτερης συμβατότητας, πληρέστερης συγκρισιμότητας και της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής ανώτατης εκπαίδευσης, την προώθηση της κινητικότητας και της απασχολησιμότητας των Ευρωπαίων πολιτών, την αποτελεσματική σύνδεση της ανώτατης εκπαίδευσης με τις ανάγκες της κοινωνίας και της αγοράς εργασίας στην Ευρώπη, τη σταδιακή σύγκλιση των γενικών δομικών χαρακτηριστικών των εθνικών συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης (κοινό πλαίσιο διάρθρωσης και λειτουργίας, συγκρισιμότητας και αναγνωρισιμότητα των ιδιαίτερων στοιχείων τους)»*.

Η Διακήρυξη της Μπολόνια έθεσε έξι βασικούς στόχους σχετικά με τη διαμόρφωση του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης:

α) υιοθέτηση ενός συστήματος τίτλων σπουδών που θα είναι ευκόλως αναγνώσιμοι και συγκρίσιμοι, με τη βοήθεια και του θεσμού του Συμπληρώματος Διπλώματος (Diploma Supplement), με στόχο την προώθηση της απασχολησιμότητας των Ευρωπαίων πολιτών και της διεθνούς ανταγωνιστικότητας του Ευρωπαϊκού συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης,

β) υιοθέτηση ενός συστήματος σπουδών που θα στηρίζεται βασικά σε δύο κύριους κύκλους σπουδών, ένα προπτυχιακό και ένα μεταπτυχιακό. Η πρόσβαση στον δεύτερο κύκλο θα προϋποθέτει την επιτυχή ολοκλήρωση των σπουδών του πρώτου κύκλου, οι οποίες θα διαρκούν τουλάχιστον τρία χρόνια. Ο τίτλος σπουδών που θα χορηγείται μετά τον πρώτο κύκλο σπουδών θα αναγνωρίζεται στην Ευρωπαϊκή αγορά εργασίας ως ικανό επαγγελματικό προσόν. Ο δεύτερος κύκλος θα πρέπει να οδηγεί στο μεταπτυχιακό δίπλωμα (master) ή/και στο διδακτορικό δίπλωμα, όπως ήδη συμβαίνει σε πολλές Ευρωπαϊκές χώρες,

γ) καθιέρωση ενός συστήματος διδακτικών μονάδων – ανάλογου με το εφαρμοζόμενο σήμερα Ευρωπαϊκό Σύστημα Μεταφοράς Διδακτικών Μονάδων (ECTS European Credit Transfer System) – ως του πλέον κατάλληλου μέσου για την προώθηση της ευρύτερης δυνατής κινητικότητας των φοιτητών. Διδακτικές μονάδες μπορούν επίσης να συγκεντρώνονται και σε συστήματα εκπαίδευσης εκτός του πλαισίου της ανώτατης εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένων και των συστημάτων δια βίου

εκπαίδευσης, αρκεί να αναγνωρίζονται αυτά από τα εμπλεκόμενα πανεπιστήμια υποδοχής,

δ) προώθηση της κινητικότητας φοιτητών και μελών Δ.Ε.Π. με ξεπέραςμα των εμποδίων που δυσχεραίνουν και καθιστούν αναποτελεσματική την ελεύθερη κίνηση. Ιδιαίτερη προσοχή θα δοθεί κατά περίπτωση στα εξής: Για τους φοιτητές: Πρόσβαση σε όλες τις ευκαιρίες σπουδών και άσκησης, αλλά και σε όλες τις συναφείς υπηρεσίες. Για τους διδάσκοντες, τους ερευνητές και το διοικητικό προσωπικό: Αναγνώριση και συνεκτίμηση των περιόδων ερευνητικής, διδακτικής και επιμορφωτικής δραστηριότητας που έχουν αναπτύξει στο Ευρωπαϊκό πλαίσιο χωρίς να παραβλάπτονται ή περιορίζονται τα νομικά κατοχυρωμένα δικαιώματά τους,

ε) προώθηση της ευρωπαϊκής συνεργασία στη διασφάλιση της ποιότητας, με στόχο την ανάπτυξη συγκρίσιμων κριτηρίων και μεθοδολογιών,

στ) Προώθηση των απαραίτητων ευρωπαϊκών διαστάσεων στην ανώτατη εκπαίδευση κατά κύριο λόγο σε σχέση με τα προγράμματα σπουδών, τη συνεργασία μεταξύ των ιδρυμάτων, τα σχήματα κινητικότητας, και τα ολοκληρωμένα προγράμματα σπουδών και άσκησης, κατάρτισης-επιμόρφωσης και έρευνας. Την αρχική διακήρυξη ακολούθησαν επόμενες ανακοινώσεις που έδωσαν συνέχεια και προσέθεσαν δράσεις στις αρχικές.²²⁶

Σύμφωνα με το Ανακοινωθέν της Συνόδου των Ευρωπαϊκών Υπουργών Αρμόδιων για την Ανώτατη Εκπαίδευση στο Μπέργκεν στις 19-20 Μαΐου 2005, μέχρι τότε 36 από τις 45 συμμετέχουσες χώρες είχαν επικυρώσει τη Συνθήκη Αναγνώρισης της Λισσαβόνας ενώ η Σύνοδος προέτρεψε εκείνα τα κράτη που δεν το έχουν κάνει να επικυρώσουν τη Συνθήκη. Επίσης δεσμεύτηκαν να εξασφαλίσουν την πλήρη εφαρμογή των αρχών της, και να τις ενσωματώσουν κατάλληλα στην εθνική νομοθεσία. Εξέφρασε την υποστήριξη για τα βοηθητικά κείμενα της Συνθήκης Αναγνώρισης της Λισσαβόνας και κάλεσαν όλες τις εθνικές αρχές και άλλους εταίρους ν' αναγνωρίσουν τα κοινά πτυχία που απονέμονται από δύο ή περισσότερες χώρες του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης.

Στη Διαδικασία Μπολόνια συμμετέχουν και είναι μέλη της Επιτροπής Παρακολούθησης 46 χώρες: Αζερμπαϊτζάν, Αλβανία, Ανδόρα, Αρμενία, Αυστρία,

²²⁶ Μοσχονάς Α. «Η Εκπαιδευτική Πολιτική της Ε.Ε. και η Ελλάδα, Τάσεις και προοπτική ιδιαίτερα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, στο Μαραβέγιας Ν. – Σακελλαρόπουλος Θ. (επιμ) (2006) «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Ελλάδα, Οικονομία, Κοινωνία, Πολιτικές, Εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα, σ.338-40.

Βατικανό, Βέλγιο, Βοσνία- Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Γαλλία, Γερμανία, Γεωργία, Δανία, Ελβετία, Ελλάδα, Εσθονία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Ισλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Κροατία, Κύπρος, Λετονία, Λιθουανία, Λιχτενστάιν, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Μαυροβούνιο, Μολδαβία, Νορβηγία, Ολλανδία, Ουγγαρία, Ουκρανία, Πολωνία, Πορτογαλία, Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, Ρουμανία, Ρωσία, Σερβία, Σλοβακική Δημοκρατία, Σλοβενία, Σουηδία, Τουρκία, Τσέχικη Δημοκρατία και Φινλανδία. Επιπλέον η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι ψηφίζον μέλος της Επιτροπής Παρακολούθησης.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης, οι Εθνικές Ενώσεις Φοιτητών Ευρώπης (ESU), η Διεθνής της Εκπαίδευσης - Πανευρωπαϊκή Δομή (EI Pan-European Structure), η Ευρωπαϊκή Ένωση Διασφάλισης Ποιότητας στην Ανώτατη Εκπαίδευση (ENQA), η Ένωση Ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων (EUA), η Ευρωπαϊκή Ένωση Ιδρυμάτων Ανώτατης Εκπαίδευσης (EURASHE), το UNESCO Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανώτατη Εκπαίδευση (CEPES) και η Ένωση Συνομοσπονδιών Βιομηχανιών και Εργοδοτών της Ευρώπης (UNICE) είναι συμβουλευτικά μέλη της Επιτροπής Παρακολούθησης.

5.2 Ευρωπαϊκό Σύστημα Μεταφοράς Ακαδημαϊκών Μονάδων - European Academic Credit Transfer System ECTS

Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Μεταφοράς Ακαδημαϊκών Μονάδων (European Academic Credit Transfer System ECTS) είναι ένα σύστημα αναγνώρισης πανεπιστημιακών περιόδων σπουδών που πραγματοποιούνται σε μία άλλη χώρα. Με την εφαρμογή του μέσα στο πλαίσιο του Erasmus – καθ' όλη τη διάρκεια του προγράμματος ακόμα και ως ενέργεια του προγράμματος ΣΩΚΡΑΤΗΣ- το ECTS εγγυάται την αμοιβαία αναγνώριση των σπουδών από τα συμβαλλόμενα ιδρύματα.

Όταν τον Μάρτιο του 1985 η Επιτροπή παρέδωσε την πρώτη έκθεση για την «Ευρώπη των πολιτών», που περιείχε ειδικά κεφάλαια για την εκπαίδευση και τον πολιτισμό και εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Μιλάνο στις 28-29 Ιουνίου 1985²²⁷ μεταξύ των θεμάτων που αναφέρονται στην ενότητα για την

²²⁷ Συμβούλιο των ΕΚ, Έκθεση της Επιτροπής για την Ευρώπη των πολιτών που ενέκρινε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Μιλάνου στις 28-29.6.1985, Κείμενα για την ΕΕΠ, 1987 σ.151-153.

πανεπιστημιακή συνεργασία υπήρχε και η αναφορά για την εφαρμογή ενός ευρωπαϊκού συστήματος ακαδημαϊκών μονάδων μεταφερόμενων σε όλη την Κοινότητα (European Academic Credit Transfer System ECTS).

Από την έναρξη του προγράμματος Erasmus με την απόφαση 87/327/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 15.6.1987 που αφορούσε την κινητικότητα των πανεπιστημιακών σπουδαστών, στην ενέργεια 3. που περιελάμβανε τα μέτρα για την ενίσχυση της κινητικότητας μέσω της ακαδημαϊκής αναγνώρισης των διπλωμάτων και των περιόδων σπουδών η Κοινότητα, σε συνεργασία με τις αρμόδιες αρχές των κρατών μελών, θα αναλάμβανε ενέργειες για να ενταθεί η κινητικότητα μέσω της ακαδημαϊκής αναγνώρισης των διπλωμάτων και περιόδων σπουδών που πραγματοποιούνται σε άλλο κράτος μέλος. Με τη θέσπιση του προγράμματος Erasmus το 1987, μεταξύ των ενεργειών που θα αναλάμβανε η Κοινότητα, σε συνεργασία με τις αρμόδιες αρχές των κρατών μελών, για την ενίσχυση της κινητικότητας μέσω της ακαδημαϊκής αναγνώρισης των διπλωμάτων και των περιόδων σπουδών που πραγματοποιούνται σε άλλο κράτος, ήταν η «*προώθηση του ευρωπαϊκού συστήματος ακαδημαϊκών μονάδων μεταφερόμενων σε όλη την Κοινότητα (ECTS), σε πειραματική και εθελοντική βάση, προκειμένου να υπάρξει τρόπος μέσω του οποίου φοιτητές που φοιτούν σε ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ή κατάρτισης ή έχουν αποφοιτήσει από αυτά να μπορούν να αποκτήσουν μονάδες αντίστοιχων σπουδών σε πανεπιστήμια άλλων κρατών μελών. Ένας περιορισμένος αριθμός ετήσιων επιχορηγήσεων μέχρι 20.000 ECU θα χορηγηθεί στα πανεπιστήμια που θα λάβουν μέρος στο πρότυπο αυτό σύστημα.* Η προώθηση του ECTS παρέμεινε ως δράση και στο Erasmus II (1990-1994).

Στην έκθεση αποτελεσμάτων των προγραμμάτων περιόδου 1986-1992 η Επιτροπή αναφέρει ότι περισσότερα από 140 πανεπιστήμια σε 5 διαφορετικούς τομείς συμμετείχαν στο Ευρωπαϊκό Σύστημα Μεταφοράς Ακαδημαϊκών Μονάδων (European Academic Credit Transfer System/ ECTS).

Μετά το 1995 το πρόγραμμα ERASMUS ενσωματώθηκε στο πρόγραμμα SOCRATES φάση I (1995-1999) και στη συνέχεια SOCRATES φάση II (2000-2006). Η προώθηση του ECTS συνεχίστηκε αδιάλειπτα στα πλαίσια των Διαπανεπιστημιακών Προγραμμάτων Σπουδών χωρίς να θίγονται τυχόν υπάρχοντα παρόμοια συστήματα. Η τελική έκθεση της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή του

προγράμματος Socrates I 1995-1999²²⁸ αναφέρει ότι τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα που έκαναν χρήση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Μεταφοράς Ακαδημαϊκών Μονάδων (ECTS) από 145 το 1989 ανήλθαν στα 1200 (5000 σχολές ή τμήματα) το 1999. Στην ενδιάμεση έκθεση αξιολόγησης του προγράμματος SOCRATES II (2000-2006)²²⁹ που δημοσίευσε η Επιτροπή τον Μάρτιο του 2004, ειδικότερα για το πρόγραμμα Erasmus, η Επιτροπή διαπιστώνει ότι «η εισαγωγή του ευρωπαϊκού συστήματος μεταφοράς ακαδημαϊκών μονάδων σε όλη την Κοινότητα (ECTS) συνεχίζεται κατά τρόπο τακτικό στα πανεπιστήμια. Το δημιούργημα αυτό της Επιτροπής αποτελεί μία από τις βάσεις της εφαρμογής της πολιτικής ευρωπαϊκής σύγκλισης των συστημάτων ανωτάτης εκπαίδευσης, που έχει οριστεί στη δήλωση της Μπολόνια».

Στην αποτίμηση του Προγράμματος Σωκράτης (φάση I και II) στην εμφανώς θετική πλευρά του προγράμματος βρίσκεται η διάδοση της μεταφοράς διδακτικών μονάδων στα πλαίσια του Erasmus που αντιμετωπίζεται ευρέως ως επιτυχία. Ο βαθμός στον οποίο αναγνωρίστηκαν τα αποτελέσματα των σπουδών στο εξωτερικό μετά την επιστροφή του φοιτητή αυξήθηκε παράλληλα με τη διάδοση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Μεταφοράς Διδακτικών Μονάδων (ECTS).²³⁰

Στην ενδιάμεση έκθεση αξιολόγησης του προγράμματος ΣΩΚΡΑΤΗΣ II (2000-2006)²³¹ που δημοσίευσε η Επιτροπή τον Μάρτιο του 2004, ειδικότερα για το πρόγραμμα Erasmus, η Επιτροπή διαπιστώνει ότι η εισαγωγή του Ευρωπαϊκού Συστήματος Μεταφοράς Ακαδημαϊκών Μονάδων (ECTS) σε όλη την Κοινότητα συνεχίζεται κατά τρόπο τακτικό στα πανεπιστήμια.

²²⁸ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΚ, Έκθεση της Επιτροπής «Τελική έκθεση της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή του Προγράμματος Σωκράτης 1995 – 1999, Βρυξέλλες, 12.2.2001, COM(2001) 75 τελικό. Πραγματοποιήθηκαν τέσσερις εξωτερικές αξιολογήσεις μετά το τέλος του προγράμματος SOCRATES οι οποίες ολοκληρώθηκαν το Νοέμβριο του 2000. Τις αξιολογήσεις αυτές έλαβε υπόψη της η Επιτροπή και συνέταξε το Φεβρουάριο του 2001 την τελική έκθεση σχετικά με την εφαρμογή του Προγράμματος Σωκράτης 1995 – 1999.

²²⁹ ΕΠΙΤΡΟΠΗ των ΕΚ, Ενδιάμεση έκθεση αξιολόγησης σχετικά με τα αποτελέσματα και τις ποσοτικές και ποιοτικές πλευρές της εφαρμογής της δεύτερης φάσης του προγράμματος κοινοτικής δράσης όσον αφορά την εκπαίδευση «SOCRATES», COM (2004) 153 τελικό, Βρυξέλλες 8.3.2004.

²³⁰ Teichler Ulrich (2001) 'Changes of ERASMUS under the Umbrella of SOCRATES', Journal of Studies in International Education 2001, Vol.5, No3, p.224.

²³¹ Ενδιάμεση έκθεση αξιολόγησης σχετικά με τα αποτελέσματα και τις ποσοτικές και ποιοτικές πλευρές της εφαρμογής της δεύτερης φάσης του προγράμματος κοινοτικής δράσης όσον αφορά την εκπαίδευση «ΣΩΚΡΑΤΗΣ», COM (2004) 153 τελικό, Βρυξέλλες 8.3.2004.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στο ψήφισμά του σχετικά με την Πράσινη Βίβλο "Εκπαίδευση Κατάρτιση Έρευνα: τα εμπόδια στη διακρατική κινητικότητα"²³² «υποστηρίζει ένθερμα την πρόταση της Επιτροπής για τη δημιουργία ευρωπαϊκού χώρου προσόντων, γεγονός που προϋποθέτει αφενός την υλοποίηση σημαντικής προόδου στην εφαρμογή του συστήματος αμοιβαίας αναγνώρισης των διπλωμάτων - και την επέκταση του συστήματος αυτού στο σύνολο των ανωτέρων σπουδών, συμπεριλαμβανομένων των μη πανεπιστημιακών - και, αφετέρου, όπως προτείνει το Πράσινο Βιβλίο, τη γενίκευση του συστήματος μεταφοράς «μονάδων μαθημάτων» εκπαίδευσης με βάση το σύστημα που έχει θεσπιστεί στο πλαίσιο του προγράμματος SOCRATES προτείνει σχετικά να διαδοθούν ιδίως οι εμπειρίες που έχουν αποκτηθεί σχετικά με το Ευρωπαϊκό Σύστημα Μεταφοράς Εκπαιδευτικών Μονάδων ECTS (European Credit Transfer System) και να προωθηθεί δεόντως το εν λόγω σύστημα».

Στη Διακήρυξη της Μπολόνια (Bologna Declaration)²³³ που υπέγραψαν 29 ευρωπαίοι Υπουργοί Παιδείας στις 19 Ιουνίου 1999 στη Μπολόνια της Ιταλίας, η οποία αποτέλεσε την έναρξη της αποκαλούμενης διαδικασίας της Μπολόνια (Bologna process) με κεντρικό στόχο τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης (European Higher Education Area) μέχρι το 2010, ανάμεσα στους έξι βασικούς στόχους που έθεσε η Διακήρυξη ήταν η καθιέρωση ενός συστήματος διδακτικών μονάδων – ανάλογο με το εφαρμοζόμενο σήμερα Ευρωπαϊκό Σύστημα Μεταφοράς Διδακτικών Μονάδων (ECTS). Οι Υπουργοί Παιδείας τόνισαν πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος του «Ευρωπαϊκού Συστήματος Μεταφοράς Πιστωτικών Μονάδων» (European Credit Transfer System ECTS) στη διευκόλυνση της κινητικότητας των σπουδαστών και στη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης.

Η εισαγωγή της καθολικής εφαρμογής του στην Ελλάδα έγινε με τον νόμο 3374, άρθρο 14 (ΦΕΚ 189Α, 2.8.2005) «Διασφάλιση της ποιότητας στην ανώτατη εκπαίδευση. Σύστημα μεταφοράς και συσώρευσης πιστωτικών μονάδων –

²³² Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Ψήφισμα σχετικά με το Πράσινο Βιβλίο της Επιτροπής: "Εκπαίδευση Κατάρτιση Έρευνα: τα εμπόδια στη διακρατική κινητικότητα" (COM(96)0462 C4-0580/96) Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 167 της 02/06/1997 σ. 0094.

²³³ Bologna Declaration (1999), The European Higher Education Area. Joint Declaration of the European Ministers of Education Convened in Bologna at the 19th of June 1999.

Παράρτημα Διπλώματος»²³⁴ και στη συνέχεια καθορίστηκαν οι λεπτομέρειες εφαρμογής του με την Υπουργική Απόφαση Φ5/89656/B3 «Εφαρμογή του Συστήματος Μεταφοράς και Συσσώρευσης Πιστωτικών Μονάδων»²³⁵ (ΦΕΚ 1466B 13.8.2007) και επεκτάθηκε η εφαρμογή του σε όλα τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της Ελλάδας.

Στο Πανεπιστήμιο Πειραιώς η εφαρμογή του ECTS είχε αρχίσει από το 1997 σε εθελοντική βάση μέσω του προγράμματος ERASMUS και το είχαν εφαρμόσει τα Τμήματα: Χρηματοοικονομικής και Τραπεζικής Διοικητικής, Βιομηχανικής Διοίκησης και Τεχνολογίας, Πληροφορικής και Ναυτιλιακών Σπουδών.

5.3 Παράρτημα Διπλώματος

Η Διακήρυξη της Μπολόνια έθεσε έξι βασικούς στόχους σχετικά με τη διαμόρφωση του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης. Μεταξύ αυτών ήταν η υιοθέτηση ενός συστήματος τίτλων σπουδών που θα είναι ευκόλως αναγνωρίσιμοι και συγκρίσιμοι. Προέτρεψαν λοιπόν τα κράτη να ενθαρρύνουν τα ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να εκδίδουν το Παράρτημα Διπλώματος (Diploma Supplement) για τους φοιτητές ώστε να διευκολυνθεί η αναγνώριση των τίτλων σπουδών. Το Παράρτημα Διπλώματος είναι ένα επεξηγηματικό έγγραφο το οποίο δεν υποκαθιστά τον επίσημο τίτλο σπουδών ή την αναλυτική βαθμολογία των μαθημάτων που χορηγούν τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης.

Το Παράρτημα Διπλώματος είναι ένα εργαλείο που αναπτύχθηκε από κοινού από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Συμβούλιο της Ευρώπης και της UNESCO. Στόχος του Παραρτήματος Διπλώματος είναι να παράσχει επαρκή ανεξάρτητα στοιχεία για τη βελτίωση της διεθνούς «διαφάνειας» και τη δίκαιη ακαδημαϊκή και επαγγελματική αναγνώριση των τίτλων σπουδών. Σχεδιάστηκε για να δίνει περιγραφή της φύσης, του επιπέδου, του υπόβαθρου, του περιεχομένου και του καθεστώτος των σπουδών, οι οποίες ολοκληρώθηκαν με επιτυχία από το άτομο που αναγράφεται ονομαστικά

²³⁴ Νόμος 3374 «Διασφάλιση της ποιότητας στην ανώτατη εκπαίδευση. Σύστημα μεταφοράς και συσσώρευσης πιστωτικών μονάδων – Παράρτημα Διπλώματος» (ΦΕΚ 189Α, 2.8.2005).

²³⁵ Υπουργική Απόφαση Φ5/89656/B3 «Εφαρμογή του Συστήματος Μεταφοράς και Συσσώρευσης Πιστωτικών Μονάδων» (ΦΕΚ 1466B 13.8.2007).

στο πρωτότυπο του τίτλου, στον οποίο επισυνάπτεται το Παράρτημα Διπλώματος. Στο Παράρτημα δεν γίνονται αξιολογικές κρίσεις και δεν υπάρχουν δηλώσεις ισοτιμίας ή προτάσεις σχετικά με την αναγνώριση του τίτλου στο εξωτερικό.

Στόχος είναι κάθε σπουδαστής που αποφοιτά από το 2005 και μετά να παίρνει αυτόματα και δωρεάν το Παράρτημα Διπλώματος το οποίο θα εκδίδεται σε μία από τις ευρέως ομιλούμενες Ευρωπαϊκές γλώσσες.

Η εισαγωγή της εφαρμογής του στην Ελλάδα έγινε για πρώτη φορά το 2005 με τον νόμο 3374, άρθρο 15, (ΦΕΚ 189Α, 2.8.2005) «Διασφάλιση της ποιότητας στην ανώτατη εκπαίδευση. Σύστημα μεταφοράς και συσσώρευσης πιστωτικών μονάδων – Παράρτημα Διπλώματος»²³⁶ και στη συνέχεια καθορίστηκε επακριβώς η μορφή του στην ελληνική και αγγλική γλώσσα με την Υπουργική Απόφαση Φ5/72535/Β3 «Καθορισμός Παραρτήματος Διπλώματος»²³⁷ (ΦΕΚ 1091Β 10.8.2006) και ξεκίνησε να εφαρμόζεται σε όλα τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της Ελλάδας. Στο Πανεπιστήμιο Πειραιώς έχει αρχίσει η εφαρμογή του.

5.4 Η στρατηγική της Λισαβόνας

Στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Λισαβόνας στις 23-24 Μαρτίου 2000 διακηρύχθηκε ο νέος στρατηγικός στόχος για τη Ευρωπαϊκή Ένωση στη δεκαετία του 2000 «να γίνει η ανταγωνιστικότερη και δυναμικότερη οικονομία της γνώσης ανά την υφήλιο ικανή για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και με μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή».²³⁸

Βασικό μέλημα ήταν να καθοριστούν για την προσεχή δεκαετία οι μελλοντικοί συγκεκριμένοι στόχοι των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης, ως βασικό πυρήνα του εκπαιδευτικού σχεδιασμού με στόχο τη βελτίωση, τον εκσυγχρονισμό και την προσαρμογή της εκπαίδευσης στις απαιτήσεις της οικονομίας

²³⁶ Νόμος 3374 «Διασφάλιση της ποιότητας στην ανώτατη εκπαίδευση. Σύστημα μεταφοράς και συσσώρευσης πιστωτικών μονάδων – Παράρτημα Διπλώματος» (ΦΕΚ 189Α, 2.8.2005).

²³⁷ Υπουργική Απόφαση Φ5/72535/Β3 «Καθορισμός Παραρτήματος Διπλώματος» (ΦΕΚ 1091Β 10.8.2006).

²³⁸ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμπεράσματα της Προεδρίας της Λισαβόνας (23-24.3.2000) Βρυξέλλες 2000.

της γνώσης, όπως επίσης και στη βελτίωση του επιπέδου και της ποιότητας της απασχόλησης, την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού.²³⁹

Ως διαδικασία υλοποίησης για την επίτευξη του στρατηγικού στόχου της Λισαβόνας προσδιορίστηκε η Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού (Open Method of Coordination) που αφορούσε τη συνεργασία της Επιτροπής με τα κράτη-μέλη και περιλαμβάνει τις εξής δράσεις :

- «1. Καθορισμό των κατευθυντήριων γραμμών για την Ένωση, συνδυασμένων με συγκεκριμένα χρονοδιαγράμματα για τη βραχυπρόθεσμη, μεσοπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη επίτευξη των στόχων που θέτουν.
2. Καθορισμό, κατά περίπτωση, ποσοτικών και ποιοτικών δεικτών και σημείων αναφοράς (*indicators & benchmarks*), με μέτρο τα καλύτερα του κόσμου, προσαρμοσμένων στις ανάγκες διαφόρων κρατών μελών και τομέων ως μέσο σύγκρισης των βέλτιστων πρακτικών.
3. Μεταφορά αυτών των κατευθυντήριων γραμμών στις εθνικές και περιφερειακές πολιτικές με τον καθορισμό ειδικών στόχων και τη θέσπιση μέτρων, λαμβάνοντας υπόψη τις εθνικές και περιφερειακές ιδιομορφίες.
4. Περιοδική παρακολούθηση, αξιολόγηση και επανεξέταση από ομότιμους υπό μορφήν αλληλοδιδασκτικών διαδικασιών».(παρ. 37)²⁴⁰

Η Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού αποτελεί μία νέα μέθοδο - εργαλείο πολιτικής για τη διαμόρφωση συνεκτικών πολιτικών στους τομείς που δεν είναι δυνατή η διαμόρφωση κοινής κοινοτικής πολιτικής όπως είναι ο τομέας της εκπαίδευσης.²⁴¹

Η εκπαίδευση μεταφέρεται στο επίκεντρο της διαδικασίας της Λισαβόνας το Συμβούλιο Παιδείας αναβαθμίζεται και η Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού

²³⁹ Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Η στρατηγική της Λισαβόνας, εκπαιδευτικός λόγος και πολιτικές (2000-2006)» Τόμος Β', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.98.

²⁴⁰ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμπεράσματα της Προεδρίας της Λισαβόνας (23-24.3.2000) Βρυξέλλες 2000. Οι θεματικές ενότητες είναι οι εξής : I. Απασχόληση, οικονομική μεταρρύθμιση και κοινωνική συνοχή (παρ.1-41), II. Κοινή ευρωπαϊκή πολιτική ασφάλειας και άμυνας(παρ.42-45), III. Δυτικά Βαλκάνια (παρ.46-55), IV.Ρωσία (παρ.56-57), V.Διακυβερνητική Διάσκεψη (παρ.58), VI.Εξόχως απόκεντρες περιοχές (παρ.59).

²⁴¹ Παπαδάκης Ν. 'Η εκπαιδευτική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης' στο Μαραβέγιας Ν. – Τσινισιζέλης Μ. (επιμ) (2007) «Νέα Ευρωπαϊκή Ένωση, Οργάνωση και Πολιτικές, 50 χρόνια», Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, σ. 758.

τοποθετείται δίπλα στην παραδοσιακή κοινοτική μέθοδο στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων στο χώρο της εκπαίδευσης. Μετά τη συμφωνία των κρατών-μελών να προωθήσουν τις διαδικασίες από κοινού με την Επιτροπή, η ΑΜΣ διευκόλυνε το σχεδιασμό κοινών στόχων στον ευαίσθητο τομέα της εκπαίδευσης, κάνοντας πλήρως σεβαστή την εθνική διαφορετικότητα καθώς και την εθνική αρμοδιότητα επί της εφαρμογής των στόχων.²⁴²

Παράλληλα όμως επισημαίνεται ότι η συνεργασία των κρατών-μελών για την επίτευξη των στόχων της Λισαβόνας θα πραγματοποιηθεί «με πλήρη σεβασμό της αρχής της επικουρικότητας καθώς αυτό που επιδιώκεται είναι όχι η εναρμόνιση των εκπαιδευτικών συστημάτων αλλά η σύγκλιση τους».

5.5 Πρόγραμμα "Εκπαίδευση και κατάρτιση 2010"

Το Μάρτιο του 2000, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισαβόνας, διαπιστώνοντας ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση βρίσκεται αντιμέτωπη με «*μια μεγάλη ποιοτική μεταλλαγή, η οποία προκύπτει από την παγκοσμιοποίηση και τις προκλήσεις μιας νέας οικονομίας καθοδηγούμενης από τη γνώση*», έθεσε έναν σημαντικό στρατηγικό στόχο: η Ένωση θα πρέπει έως το 2010 «να γίνει η ανταγωνιστικότερη και δυναμικότερη οικονομία της γνώσης ανά την υφήλιο, ικανή για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή». Υπογράμμισε ότι οι αλλαγές αυτές όχι μόνο απαιτούν «*το ριζικό μετασχηματισμό της ευρωπαϊκής οικονομίας*», αλλά και «*ένα τολμηρό πρόγραμμα για τον εκσυγχρονισμό των συστημάτων κοινωνικής πρόνοιας και εκπαίδευσης*». Ποτέ άλλοτε στο παρελθόν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο δεν είχε αποδώσει τόση βαρύτητα στο ρόλο που παίζουν τα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης στην οικονομική και κοινωνική στρατηγική και το μέλλον της Ένωσης.

Ένα χρόνο αργότερα, το Μάρτιο του 2001, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Στοκχόλμης²⁴³ ενέκρινε και επικύρωσε την τελική έκθεση που υπέβαλε το Συμβούλιο

²⁴² Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Η στρατηγική της Λισαβόνας, εκπαιδευτικός λόγος και πολιτικές (2000-2006)» Τόμος Β', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.100-101.

²⁴³ Συμβούλιο της ΕΕ, Έκθεση του Συμβουλίου Παιδείας προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 'Οι συγκεκριμένοι μελλοντικοί στόχοι των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης' EDUC 23, 5980/01. 14.2.2001 Βρυξέλλες

Παιδείας με πρόταση της Επιτροπής και περιελάμβανε τρεις στρατηγικούς στόχους (και 13 συναφείς συγκεκριμένους στόχους) που θα πρέπει να επιτευχθούν με ορίζοντα το 2010: τα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης θα πρέπει να συνδυάζουν ποιότητα, πρόσβαση και άνοιγμα στον κόσμο. Ένα έτος αργότερα, ενέκρινε ένα λεπτομερές πρόγραμμα εργασιών («Εκπαίδευση & Κατάρτιση 2010») για την υλοποίηση των στόχων αυτών και εξέφρασε τη στήριξή του στην πρωτοβουλία των υπουργών Παιδείας να καταστούν τα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ευρώπη «ένα ποιοτικό σημείο αναφοράς παγκοσμίως έως το 2010».

Οι 3 στρατηγικοί στόχοι του προγράμματος «Εκπαίδευση & Κατάρτιση 2010» και οι 13 συναφείς συγκεκριμένοι στόχοι παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 7. Τρεις κύριοι στόχοι των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης για την ερχόμενη δεκαετία και δεκατρείς συναφείς στόχοι.

Στόχος 1	Βελτίωση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ευρωπαϊκή Ένωση
	1.1.Βελτίωση της εκπαίδευσης και της κατάρτισης εκπαιδευτικών και εκπαιδευτών 1.2.Ανάπτυξη δεξιοτήτων για την κοινωνία της γνώσης 1.3.Εξασφάλιση της πρόσβασης στις Τεχνολογίες των Πληροφοριών και των Επικοινωνιών (ΤΠΕ) για όλους 1.4.Αύξηση της προσέλευσης στις επιστημονικές και τεχνικές σπουδές 1.5.Βέλτιστη χρήση των πόρων
Στόχος 2	Διευκόλυνση της πρόσβασης όλων στα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης
	2.1.Ανοικτό περιβάλλον μάθησης 2.2.Ελκυστικότερη μάθηση 2.3.Υποστήριξη της ενεργοποίησης του πολίτη, της ισότητας των ευκαιριών και της κοινωνικής συνοχής
Στόχος 3	Συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης ανοικτά στον ευρύτερο κόσμο
	3.1.Ενίσχυση των δεσμών με τον κόσμο της εργασίας και την έρευνα και την ευρύτερη κοινωνία 3.2.Ανάπτυξη του επιχειρηματικού πνεύματος 3.3.Βελτίωση της διδασκαλίας ξένων γλωσσών 3.4.Αύξηση της κινητικότητας και των ανταλλαγών 3.5.Ενίσχυση της ευρωπαϊκής συνεργασίας

Τον Μάιο του 2003 το Συμβούλιο Παιδείας²⁴⁴ εξέδωσε τα συμπεράσματά του σχετικά με τα επίπεδα αναφοράς μέσω ευρωπαϊκών επιδόσεων στην εκπαίδευση και την κατάρτιση (benchmarks). Στη συνέχεια με σκοπό την αποτελεσματική υλοποίηση των στόχων του λεπτομερούς προγράμματος εργασίας η Επιτροπή συγκρότησε μία

²⁴⁴ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΕ, Συμπεράσματα του Συμβουλίου της 5^{ης} Μαΐου 2003 σχετικά με τα επίπεδα αναφοράς μέσω ευρωπαϊκών επιδόσεων στην εκπαίδευση και την κατάρτιση(benchmarks) , Επίσημη Εφημερίδα 2003/C 134/03, 7.6.2003.

Μόνιμη Ομάδα για τους Δείκτες και τα Κριτήρια (ΜΟΔΚ). Η ΜΟΔΚ συγκροτήθηκε το 2002 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για να συμβάλει συμβουλευτικά στη διαμόρφωση και τη χρήση δεικτών ως εργαλείων για τη μέτρηση της προόδου σχετικά με τους κοινούς μελλοντικούς στόχους των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης.²⁴⁵

Αυτό που έχει διαπιστωθεί είναι ότι η Ε.Ε. υστερεί σε σχέση με τις ΗΠΑ στον εκπαιδευτικό τομέα. Μόλις 24% του πληθυσμού της ΕΕ είναι απόφοιτοι πανεπιστημίου έναντι 37% στις ΗΠΑ, 37% απόφοιτοι λυκείου έναντι 50% στις ΗΠΑ, και 39% των μαθητών εγκαταλείπουν το λύκειο έναντι μόνο 13% στις ΗΠΑ. Το 80% του ενεργού πληθυσμού της Πορτογαλίας, το 60% της Ισπανίας και το 56% της Ιταλίας δεν είναι απόφοιτοι λυκείου. Η ΕΕ πρέπει να καλύψει την απόσταση που τη χωρίζει από τις ΗΠΑ στον τομέα αυτό.²⁴⁶

Σε κοινή έκθεση τους για το 2004 οι Υπουργοί Παιδείας και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έκαναν έκκληση για επείγουσες μεταρρυθμίσεις των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης της Ευρώπης, προκειμένου η Ένωση να επιτύχει τους κοινωνικούς και οικονομικούς στόχους της.²⁴⁷

²⁴⁵ European Commission, Standing Group for Indicators and Benchmarks, Final list of indicators to support the implementation of the work programme on the future objectives of the education and training systems, Brussels, July 2003. Επίσης στο Πασιάς Γ., (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Η στρατηγική της Λισαβόνας, εκπαιδευτικός λόγος και πολιτικές (2000-2006)» Τόμος Β', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.129.

²⁴⁶ Ρουμελιώτης Π. (2005) «Ευρωπαϊκή οικονομική διακυβέρνηση», Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα, σ. 130-131.

²⁴⁷ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ της ΕΕ, «Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2010» - Επείγουσα ανάγκη μεταρρυθμίσεων για να επιτύχει η στρατηγική της Λισαβόνας. Κοινή ενδιάμεση έκθεση του Συμβουλίου και της Επιτροπής για την εφαρμογή του λεπτομερούς προγράμματος των επακόλουθων εργασιών σχετικά με τους στόχους των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ευρώπη. Αποτελέσματα των εργασιών του Συμβουλίου της 26 Φεβρουαρίου 2004, EDUC 43, 6905/3/04 REV 3, Βρυξέλλες, 22 Απριλίου 2004.

5.6 Κινητικότητα στο πλαίσιο του προγράμματος Erasmus (αριθμός εξερχόμενων φοιτητών) : 1987/88 έως 2005/06

Πίνακας 8: Κινητικότητα φοιτητών Erasmus (αριθμός εξερχόμενων φοιτητών): 1987/88 - 2005/06

Country of home institution	Erasmus			Erasmus					SOCRATES I					SOCRATES II					Total	% of the total	Home			
	Erasmus	Erasmus					SOCRATES I					SOCRATES II												
		1990/91	1991/92	1992/83	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/2000	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/2000								
BE	58	404	795	1.154	1.837	2.314	2.809	3.480	3.978	4.101	4.233	4.446	4.404	4.427	4.521	4.620	4.789	4.833	4.971	62 174	4,08	BE		
CZ												879	1.249	2 001	2.533	3 002	3.589	4.178	4.725	22.156	1,45	CZ		
DK	57	189	417	729	950	1.282	1.561	1.771	1.930	1.730	1.795	1.751	1.764	1.750	1.752	1.845	1.686	1.793	1.682	26.434	1,73	DK		
DE	649	1.727	3.744	4.933	6.858	9.011	11.118	12.633	13.638	13.070	13.785	14.693	15.715	15.872	16.626	18.482	20.688	22.427	23.848	239.517	15,71	DE		
EE												183	255	274	304	305	444	511	2.276	0,15	EE			
GR	39	195	459	566	926	1.266	1.454	1.928	1.897	1.601	1.431	1.765	1.910	1.868	1.974	2.115	2.385	2.491	2.714	28.984	1,90	GR		
ES	95	1.063	2.201	3.442	4.353	5.697	7.043	8.537	10.547	10.841	12.468	14.381	16.297	17.158	17.403	18.258	20.034	20.819	22.891	213.528	14,01	ES		
EUI								47	28	12	14	20	12	8	10	12	10	5	10	188	0,01	EUI		
FP	895	1.785	4.059	5.524	6.360	8.983	8.782	9.844	13.336	12.505	14.821	16.351	16.824	17.161	18.149	19.365	20.981	21.561	22.501	239.787	15,73	FR		
IE	112	167	351	644	894	1.214	1.493	1.632	1.618	1.584	1.564	1.504	1.689	1.648	1.707	1.627	1.705	1.572	1.567	24.292	1,59	IE		
IT	220	1.365	2.295	3.355	4.202	5.308	6.808	7.217	8.969	8.907	9.271	10.875	12.421	13.253	13.950	15.225	16.829	16.440	16.389	173.299	11,37	IT		
CH						223	480	717	1.048											2.468	0,16	CH		
CY												35	42	72	91	64	93	133	530	0,03	CY			
LV												166	182	209	232	308	607	681	2.385	0,16	LV			
LT												361	624	823	1.002	1.194	1.473	1.910	7.387	0,48	LT			
LU		30	13					47	68	61	66	82	87	126	104	119	138	116	146	1.203	0,08	LU		
HU												856	1.627	2.001	1.736	1.830	2.058	2.316	2.658	15.082	0,99	HU		
MT												92	129	72	119	130	149	691	0,05	MT				
NL	169	650	1.261	1.969	2.554	3.290	4.387	4.853	5.180	4.132	4.190	4.332	4.418	4.162	4.244	4.241	4.388	4.743	4.491	67.654	4,44	NL		
AT						855	982	1.801	2.301	2.384	2.442	2.711	2.952	3.024	3.021	3.325	3.721	3.809	3.971	37.302	2,45	AT		
PL												1.426	2.813	3.691	4.323	5.419	6.276	8.390	9.974	42.312	2,78	PL		
PT	25	158	276	543	760	1.025	1.333	1.903	1.609	1.674	1.834	2.179	2.472	2.569	2.825	3.172	3.782	3.845	4.312	36.296	2,38	PT		
SI												170	227	364	422	546	742	879	3.350	0,22	SI			
SK												59	380	505	578	653	682	979	1.165	5.001	0,33	SK		
FI						779	976	1.641	2.530	2.538	3.052	3.441	3.486	3.286	3.291	3.402	3.951	3.932	3.851	40.156	2,63	FI		
SE						1.101	1.792	2.302	2.912	2.915	3.264	3.321	3.087	2.726	2.633	2.656	2.667	2.698	2.530	36.604	2,40	SE		
UK	925	2.181	3.585	5.047	6.620	8.872	10.519	11.988	11.735	10.537	10.582	9.994	10.056	9.020	8.475	7.973	7.539	7.214	7.131	149.993	9,84	UK		
IS						33	58	83	103	117	113	147	138	134	147	163	221	199	194	1.850	0,12	IS		
LI								3	3	0	3	2	3	18	17	7	19	26	30	131	0,01	U		
NO						441	767	980	1.212	1.165	1.071	1.101	1.107	1.007	970	1.010	1.156	1.279	1.412	14.678	0,96	NO		
BG														134	398	605	612	751	779	882	4.161	0,27	BG	
RO														1.250	1.699	1.899	1.964	2.701	3.005	2.962	3.261	18,741	1,23	RO
TR																				1.142	2.852	3.994	0,26	TR
Total	3.244	9.914	19.456	27.906	36.314	51.694	62.362	73.407	84.642	79.874	85.999	97.601	107.666	111.092	115.432	123.957	135.586	144.037	154.421	1.524.604	100,00			

ΠΗΓΗ : European Commission: Timeseries Erasmus student mobility (number of outgoing students) 1987/88 – 2005/06

<http://ec.europa.eu/education/programmes/llp/statisti/table1.pdf>

5.7 Ολοκληρωμένο πρόγραμμα της δια βίου μάθησης 2007-2013

Με την Απόφαση 1720/2006/ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 15ης Νοεμβρίου 2006 θεσπίστηκε το πρόγραμμα δράσης «διά βίου μάθησης» με διάρκεια από 1.1.2007 έως 31.12.2013²⁴⁸.

Στόχος του προγράμματος είναι *«να συμβάλει με τη δια βίου μάθηση, στην ανάπτυξη της Κοινότητας ως προηγμένης κοινωνίας βασισμένης στη γνώση, με βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή». «Αποσκοπεί ιδίως στην ενίσχυση των ανταλλαγών, της συνεργασίας και της κινητικότητας, μεταξύ των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Κοινότητα ώστε να καταστούν παγκόσμιο σημείο αναφοράς».*

Εκτός από αυτόν το γενικό στόχο, το πρόγραμμα έχει τους ακόλουθους ειδικούς στόχους που αφορούν τη διά βίου μάθηση στην ΕΕ:

- συμβολή στην ανάπτυξη ποιοτικής διά βίου μάθησης και προώθηση των υψηλών επιδόσεων, της καινοτομίας και μιας ευρωπαϊκής διάστασης στα συστήματα και τις πρακτικές του τομέα
- στήριξη της πραγμάτωσης ευρωπαϊκού χώρου της διά βίου μάθησης
- συνδρομή στη βελτίωση της ποιότητας, της ελκυστικότητας και της διαθεσιμότητας των ευκαιριών για διά βίου μάθηση στα κράτη-μέλη
- ενίσχυση της συμβολής της διά βίου μάθησης στην κοινωνική συνοχή, στην ενεργό άσκηση της ιδιότητας του πολίτη, στον διαπολιτισμικό διάλογο, στην ισότητα των φύλων και στην προσωπική ολοκλήρωση του ατόμου
- συνδρομή στην προώθηση της δημιουργικότητας, της ανταγωνιστικότητας, της απασχολησιμότητας και της επιχειρηματικότητας
- αύξηση της συμμετοχής των ατόμων όλων των ηλικιών, περιλαμβανομένων των ατόμων με ειδικές ανάγκες και των μειονεκτουσών ομάδων
- προώθηση της εκμάθησης γλωσσών και της γλωσσικής ποικιλομορφίας
- υποστήριξη της ανάπτυξης των μέσων που προσφέρουν οι τεχνολογίες των πληροφοριών και των επικοινωνιών (ΤΠΕ)

²⁴⁸ Απόφαση 1720/2006/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 15ης Νοεμβρίου 2006 για τη θέσπιση προγράμματος δράσης στον τομέα της διά βίου μάθησης. Επίσημη Εφημερίδα ΕΕ L 327 της 24.11.2006.

- ενίσχυση του ρόλου της διά βίου μάθησης στη συνειδητοποίηση της ιδιότητας του ευρωπαίου πολίτη με αναγνώριση των ευρωπαϊκών αξιών και της ανοχής και σεβασμό για άλλους λαούς και πολιτισμούς
- προώθηση της συνεργασίας για τη διασφάλιση της ποιότητας σε όλους τους τομείς της εκπαίδευσης και της κατάρτισης
- ενθάρρυνση της βέλτιστης χρήσης των αποτελεσμάτων, καινοτόμων προϊόντων και διαδικασιών και της ανταλλαγής καλών πρακτικών

Το πρόγραμμα διά βίου μάθησης 2007-2013 περιλαμβάνει το σύνολο των ευρωπαϊκών προγραμμάτων στον τομέα της διά βίου μάθησης. Βασίζεται στα προηγούμενα προγράμματα της περιόδου 2000-2006: Socrates, Leonardo da Vinci, πρόγραμμα E-learning και δράση Jean Monnet. Είναι ένα ενιαίο πρόγραμμα κοινοτικής στήριξης στους τομείς της εκπαίδευσης και της κατάρτισης με μεγαλύτερη συνοχή, πιο ορθολογικό και αποτελεσματικό το οποίο στοχεύει να συμβάλει στην καλύτερη συνεργασία μεταξύ των διάφορων τομέων και στην επίτευξη των στόχων της στρατηγικής της Λισαβόνας, καθώς και των στόχων του ευρωπαϊκού χώρου τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (διαδικασία της Μπολόνια), ειδικά του στόχου να καταστεί η εκπαίδευση και η κατάρτιση παγκόσμιο σημείο αναφοράς ως προς την ποιότητα έως το 2010 και να δοθεί έμφαση στην εκμάθηση ξένων γλωσσών.

Σύμφωνα με την απόφαση *«κατά την εφαρμογή του προγράμματος δια βίου μάθησης πρέπει να αποδίδεται η δέουσα προσοχή ώστε να εξασφαλίζεται ότι το πρόγραμμα συμβάλλει πλήρως στην προώθηση των οριζόντιων πολιτικών της ΕΕ, ιδίως με: α) προώθηση της συνειδητοποίησης της σημασίας της πολιτιστικής και γλωσσικής ποικιλομορφίας και της πολυπολιτιστικότητας στο εσωτερικό της Ευρώπης καθώς και της ανάγκης για καταπολέμηση του ρατσισμού, των προκαταλήψεων και της ξενοφοβίας, β) πρόβλεψη για τους διδασκόμενους με ειδικές συμβάλλοντας ιδίως στην προώθηση της ένταξής τους στο κανονικό σύστημα εκπαίδευσης και κατάρτισης, γ) προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών και συμβολή στην καταπολέμηση όλων των μορφών διακρίσεων που βασίζονται στο φύλο»*. Επίσης η απόφαση αναφέρει ότι *«Η Επιτροπή, σε συνεργασία με τα κράτη μέλη, εξασφαλίζει τη συνολική συνέπεια και συμπληρωματικότητα με το πρόγραμμα εργασίας «Εκπαίδευση και κατάρτιση 2010» και με άλλες συναφείς κοινοτικές πολιτικές, μέσα και δράσεις, ιδίως στους τομείς του πολιτισμού, των μέσων μαζικής επικοινωνίας, της νεολαίας, της έρευνας και ανάπτυξης, της απασχόλησης, της αναγνώρισης των τυπικών προσόντων,*

των επιχειρήσεων, του περιβάλλοντος, των τεχνολογιών της πληροφορίας και των επικοινωνιών και το στατιστικό πρόγραμμα της Κοινότητας». «Κατά την εφαρμογή του προγράμματος διά βίου μάθησης, η Επιτροπή θα εξασφαλίσει την παροχή κατάλληλης βοήθειας εκ μέρους του Ευρωπαϊκού Κέντρου για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης (Cedefop)».

Η συμμετοχή στο πρόγραμμα είναι ανοικτή όχι μόνο για τα κράτη μέλη αλλά και για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ), τα μέλη του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ) (Ισλανδία, Λιχτενστάιν και Νορβηγία), την Ελβετική Συνομοσπονδία, τις χώρες που είναι υποψήφιες για προσχώρηση στην ΕΕ και τις εν δυνάμει υποψήφιες χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, σύμφωνα με τους κανόνες και τις συμφωνίες που διέπουν τη συμμετοχή τους στα κοινοτικά προγράμματα.

Στο πλαίσιο του προγράμματος, η Επιτροπή μπορεί να συνεργάζεται με τρίτες χώρες και διεθνείς οργανισμούς, όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης ή η Εκπαιδευτική, Επιστημονική και Επιμορφωτική Οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών (UNESCO).

Η ενδεικτική χρηματοδότηση του προγράμματος για τη διάρκεια εφαρμογής του έχει οριστεί σε 6,970 εκατ. ευρώ. Έχουν καθοριστεί ελάχιστα ποσά που θα διατεθούν για τα τομεακά προγράμματα (βλέπε παρακάτω), δηλαδή 13% για το Comenius, 40% για το Erasmus, 25% για το Leonardo da Vinci και 4% για το Grundtvig. Βλέπουμε ότι το Erasmus συνεχίζει να διατηρεί το μεγαλύτερο μέρος της χρηματοδότησης του προγράμματος.

Το πρόγραμμα δράσης χωρίζεται σε τέσσερα υποπρογράμματα. Όλα τα προγράμματα έχουν την ίδια δομή και καλύπτουν τόσο τις ανάγκες διδασκαλίας και μάθησης των συμμετεχόντων όσο και τα ιδρύματα και τους οργανισμούς που παρέχουν ή διευκολύνουν την εκπαίδευση σε κάθε τομέα. Η κινητικότητα, οι γλώσσες και οι νέες τεχνολογίες περιλαμβάνονται σε όλες τις ενέργειες.

Το πρόγραμμα Comenius αφορά την προσχολική και τη σχολική εκπαίδευση έως το τέλος της ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και τα ιδρύματα και τους οργανισμούς που παρέχουν την εκπαίδευση αυτή. Το πρόγραμμα Leonardo da Vinci αφορά την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση εκτός του τριτοβάθμιου επιπέδου. Το πρόγραμμα Grundtvig καλύπτει όλες τις μορφές εκπαίδευσης ενηλίκων. Το πρόγραμμα Jean Monnet υποστηρίζει ιδρύματα και δραστηριότητες στον τομέα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Το πρόγραμμα Erasmus που συνεχίζει αδιάλειπτα τον πορεία του και αφορά την επίσημη τριτοβάθμια εκπαίδευση και επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση σε τριτοβάθμιο επίπεδο, ανεξάρτητα από τη διάρκεια του κύκλου σπουδών, περιλαμβανομένου του διδακτορικού. Σε σχέση με τα προηγούμενα προγράμματα, η επαγγελματική εκπαίδευση σε τριτοβάθμιο επίπεδο υπάγεται στο πρόγραμμα Erasmus και όχι πλέον στο πρόγραμμα Leonardo da Vinci.

Οι ειδικοί στόχοι του προγράμματος Erasmus είναι η υποστήριξη της επίτευξης του Ευρωπαϊκού Χώρου της Ανώτατης Εκπαίδευσης και η ενίσχυση της συμβολής της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και της ανώτερης επαγγελματικής κατάρτισης στη διαδικασία της καινοτομίας.

Οι επιχειρησιακοί στόχοι του προγράμματος Erasmus είναι:

«α) βελτίωση της ποιότητας και ποσοτική ανάπτυξη της κινητικότητας των σπουδαστών και του διδακτικού προσωπικού, ώστε το πρόγραμμα να συμβάλει στην επίτευξη, ως το 2012, της συμμετοχής τουλάχιστον 3.000.000 ατόμων στην κινητικότητα των σπουδαστών, στο πλαίσιο του Erasmus

β) βελτίωση της ποιότητας και ποσοτική ανάπτυξη της πολυμερούς συνεργασίας μεταξύ ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ευρώπη

γ) αύξηση του βαθμού διαφάνειας και συμβατότητας μεταξύ των τυπικών προσόντων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και της προηγμένης επαγγελματικής εκπαίδευσης που αποκτώνται στην Ευρώπη

δ) βελτίωση της ποιότητας και ποσοτική ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και επιχειρήσεων

ε) διευκόλυνση της ανάπτυξης καινοτόμων πρακτικών στην εκπαίδευση και κατάρτιση τριτοβάθμιου επιπέδου και τη μεταφορά τους, περιλαμβανομένης της μεταφοράς από μία συμμετέχουσα χώρα σε άλλες

στ) υποστήριξη της ανάπτυξης καινοτόμου περιεχομένου, υπηρεσιών, παιδαγωγικών μεθόδων και πρακτικής για τη δια βίου μάθηση με βάση τις Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών».

Το πρόγραμμα Erasmus μπορεί να υποστηρίξει τις ακόλουθες δράσεις: κινητικότητα των σπουδαστών (σπουδές, κατάρτιση, περίοδοι πρακτικής άσκησης), του διδακτικού προσωπικού και του λοιπού προσωπικού σε ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ή του προσωπικού επιχειρήσεων για σκοπούς κατάρτισης ή διδασκαλίας, επίσης εντατικά προγράμματα Erasmus οργανωμένα σε πολυμερή

βάση, καθώς και υποστήριξη στα ιδρύματα της χώρας προέλευσης ή της χώρας υποδοχής για τη διασφάλιση της ποιότητας της κινητικότητας.

Τουλάχιστον το 80% του ποσού της χρηματοδότησης που διατίθεται στο πρόγραμμα Erasmus αφιερώνεται στις δραστηριότητες κινητικότητας.

Τα Ιδρύματα προέλευσης και υποδοχής θα πρέπει να είναι κάτοχοι του Πανεπιστημιακού Χάρτη Erasmus (Standard EUC). Για τη συμμετοχή στη δράση "Κινητικότητα φοιτητών με σκοπό πρακτική άσκηση", θα πρέπει τα Ιδρύματα να είναι απαραίτητως κάτοχοι του Διευρυμένου Χάρτη Erasmus (Extended EUC).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

6. Ο αντίκτυπος του προγράμματος Erasmus για τις εθνικές πολιτικές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης

Το πρόγραμμα Erasmus έχει αυξήσει τη συνειδητοποίηση των σχεδιαστών πολιτικής για τη σημασία και τις πιθανές συνέπειες της διεθνοποίησης,²⁴⁹ και έχει επίσης μία βαθύτερη επίδραση στα ιδρύματα και τους σπουδαστές της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Επιπλέον οι σχεδιαστές πολιτικής έχουν επηρεαστεί σε σημαντικό βαθμό σχετικά με τη διεθνοποίηση από τις διακηρύξεις της Σορβόνης και της Μπολόνια.

Το πρόγραμμα Erasmus είναι μία πολιτική πρωτοβουλία σε ευρωπαϊκό επίπεδο η οποία σκόπευε να ασκήσει επίδραση στους σπουδαστές, στο προσωπικό και στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, αυτή η πολιτική όμως έχει επίσης επίδραση είτε άμεση είτε έμμεση στα εθνικά συστήματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και στην χάραξη εθνικής πολιτικής.²⁵⁰

Γνωρίζουμε όμως ότι δεν ασκούν επίδραση στις εθνικές πολιτικές μόνο οι ευρωπαϊκές πολιτικές όπως το πρόγραμμα Erasmus. Επίδραση ασκούν επίσης τόσο οι εθνικού χαρακτήρα αλλαγές δηλαδή αλλαγές που εξαρτώνται από προτεραιότητες και κατευθύνσεις που θέτουν οι εθνικές κυβερνήσεις, όσο και οι διεθνούς – παγκόσμιου χαρακτήρα αλλαγές, δηλαδή αλλαγές που πραγματοποιούνται λόγω των εξελίξεων στο διεθνές περιβάλλον στο οποίο οι εθνικές κυβερνήσεις δεν έχουν κανένα άμεσο

²⁴⁹ Jeroen Huisman, Anneke Luijten-Lub and Marijk van der Wende (2005) 'Explaining Domestic responses to European Policies :The impact of the Erasmus Programme on National Higher Education Policies' International Perspectives on Higher Education Research, Vol 3, p.5-6.

²⁵⁰ Jeroen Huisman, Anneke Luijten-Lub and Marijk van der Wende (2005) 'Explaining Domestic responses to European Policies :The impact of the Erasmus Programme on National Higher Education Policies' International Perspectives on Higher Education Research, Vol 3, p.5-6.

έλεγχο, όπως είναι η μετάβαση στη βασισμένη στην οικονομία της γνώσης και η οικονομική παγκοσμιοποίηση.²⁵¹

Η διάκριση μεταξύ αυτών των δύο τύπων αλλαγών γίνεται περισσότερο για εννοιολογικούς λόγους, καθώς μερικές φορές οι αλλαγές μπορεί να μη είναι απολύτως διακριτές.

Η εκπαίδευση σε αντίθεση με πολλές άλλες πολιτικές περιοχές είναι σε γενικές γραμμές έξω από την επίσημη σφαίρα της υπερεθνικής αρχής. Σε όλη την ιστορία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης οι εθνικές κυβερνήσεις είναι πολύ διστακτικές να μεταβιβάσουν αρμοδιότητες για την εκπαίδευση (όπως και τον πολιτισμό) στο ευρωπαϊκό επίπεδο. Η εκπαίδευση θεωρείται κύρια ευθύνη του κράτους συνεπώς οι δυνατότητες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είναι πολύ περιορισμένες και βασισμένες στην αρχή της επικουρικότητας. Η δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης περιορίζεται σε εκείνες τις περιπτώσεις όπου τα κράτη μέλη δεν μπορούν να επιτύχουν έναν δικό τους στόχο, ή στην περίπτωση ενός συμβιβασμού μεταξύ υπερασπιστών και αντιπάλων μίας συγκεκριμένης ενεργού κοινοτικής πολιτικής εκπαίδευσης. Συνεπώς η Επιτροπή βρίσκεται σε έναν συμπληρωματικό και ενθαρρυντικό ρόλο πλήρως σεβόμενη τις ευθύνες των εθνικών κυβερνήσεων σχετικά με το περιεχόμενο της εκπαίδευσης, τη δομή των εκπαιδευτικών συστημάτων και τη γλωσσική και πολιτιστική ποικιλομορφία των κρατών-μελών. Αυτό δεν σημαίνει ότι τα κράτη είναι ενάντια στη συνεργασία ούτε ότι δεν υπάρχει καμία δράση στο ευρωπαϊκό επίπεδο. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει για παράδειγμα έναν σημαντικό ρόλο στην αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων. Επίσης με την πάροδο γίνεται εμφανές ότι είναι δυσκολότερη η σαφής διάκριση μεταξύ των περιοχών όπου η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει δικαιοδοσία και αυτών που δεν έχει, ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψη τη σημασία του ρόλου της εκπαίδευσης στην ευρωπαϊκή οικονομία.²⁵²

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992) κωδικοποίησε την υπάρχουσα πρακτική της υπερεθνικής οικονομικής υποστήριξης για συνεργασία και τυποποίησε την επέκταση της δραστηριότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης από την επαγγελματική

²⁵¹ Jeroen Huisman, Anneke Luijten-Lub and Marijk van der Wende (2005) 'Explaining Domestic responses to European Policies :The impact of the Erasmus Programme on National Higher Education Policies' International Perspectives on Higher Education Research, Vol 3, p.7-9.

²⁵² Jeroen Huisman, Anneke Luijten-Lub and Marijk van der Wende (2005) 'Explaining Domestic responses to European Policies :The impact of the Erasmus Programme on National Higher Education Policies' International Perspectives on Higher Education Research, Vol 3, p.11-12.

κατάρτιση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Στη νέα Ευρωπαϊκή Συνθήκη το νομικό πλαίσιο παρέμεινε αμετάβλητο για την κοινοτική δράση στον τομέα της εκπαίδευσης. Εντούτοις ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην προώθηση του συντονισμού με την εισαγωγή οδηγιών, ή δεικτών που προωθούν την καλύτερη πρακτική, αυξάνεται μέσω της αποκαλούμενης «ανοικτής μεθόδου συντονισμού» ειδικά στο πλαίσιο της διαδικασίας της Λισαβόνας. Κατ' αναλογία οι περιορισμένες δυνατότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της εκπαίδευσης περιόρισαν προφανώς της επιλογή των πολιτικών οργάνων. Η υποστήριξη της σπουδαστικής κινητικότητας και η θεσμική συνεργασία ήταν τα μόνα νόμιμα όργανα τα οποία αποτελούν τα βασικά στοιχεία του προγράμματος Erasmus.²⁵³

Η πρώτη έκδοση του προγράμματος Erasmus αποφασίστηκε το 1986 θα ίσχυε για 4 χρόνια αλλά το 1989 το πρόγραμμα επεκτάθηκε για 5 χρόνια ακόμα. Ο κύριος στόχος του Erasmus ήταν η αύξηση (στο 10%) του αριθμού των σπουδαστών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που διανύουν, μία ενσωματωμένη στο πρόγραμμα σπουδών τους, περίοδο σπουδών σε ένα άλλο κράτος, και θα αποτελούσε ένα βήμα προς τη δημιουργία εργατικού δυναμικού με εμπειρία των οικονομικών και κοινωνικών στοιχείων των κρατών μελών της Κοινότητας. Τα μέσα για την πραγματοποίηση των δράσεων ήταν: οι φοιτητικές επιχορηγήσεις για τους φοιτητές που θα μετακινούνταν στα πλαίσια των δικτύων συνεργασίας των ακαδημαϊκών τμημάτων, τα Διαπανεπιστημιακά προγράμματα συνεργασίας (ICPs), και η οικονομική ενίσχυση για τα προγράμματα που ενισχύουν την κινητικότητα όπως τα προγράμματα ακαδημαϊκής αναγνώρισης των διπλωμάτων και των περιόδων σπουδών στο εξωτερικό, ενός συστήματος μεταφοράς διδακτικών μονάδων και προγράμματα ανάπτυξης κοινών προγραμμάτων σπουδών.²⁵⁴

Το 1995 τα όργανα και οι διαδικασίες άλλαξαν κάπως όταν το πρόγραμμα Erasmus ενσωματώθηκε στο πρόγραμμα ΣΩΚΡΑΤΗΣ (1995-1999). Το πρόγραμμα ΣΩΚΡΑΤΗΣ που ήταν ένα πρόγραμμα ομπρέλα για τη γενική και την τριτοβάθμια

²⁵³ Jeroen Huisman, Anneke Luijten-Lub and Marijk van der Wende (2005) 'Explaining Domestic responses to European Policies :The impact of the Erasmus Programme on National Higher Education Policies' International Perspectives on Higher Education Research, Vol 3, p.13.

²⁵⁴ Jeroen Huisman, Anneke Luijten-Lub and Marijk van der Wende (2005) 'Explaining Domestic responses to European Policies :The impact of the Erasmus Programme on National Higher Education Policies' International Perspectives on Higher Education Research, Vol 3, p.13.

εκπαίδευση είχε ως στόχο να συμβάλει στην ανάπτυξη της ποιοτικής εκπαίδευσης και της κατάρτισης και τη δημιουργία ενός ανοικτού ευρωπαϊκού χώρου για τη συνεργασία στην εκπαίδευση. Μία νέα σημαντική αλλαγή είχε συντελεστεί πριν την έναρξη του προγράμματος στη Συνθήκη του Μάαστριχτ(1992). Η εκπαίδευση θεωρήθηκε σημαντική στην ανάπτυξη της οικονομικής και νομισματικής ένωσης και επομένως τέθηκε στο χώρο αρμοδιοτήτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενώ παράλληλα διατηρήθηκε η αρχή της επικουρικότητας. Ο γενικός στόχος του Erasmus κάτω από την ομπρέλα του προγράμματος ΣΩΚΡΑΤΗΣ δεν άλλαξε κατά πολύ παρά το ότι διατυπώθηκε με σαφήνεια ο στόχος για μία ευρωπαϊκή διάσταση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Υπήρξε ένας προσανατολισμός στο να αυξηθεί το ποσοστό των ωφελούμενων από το πρόγραμμα σπουδαστών (συμπεριλαμβανομένων και των μη μετακινούμενων μέσω διδακτικών καινοτομιών) να βελτιωθεί η διοικητική υποστήριξη των μετακινούμενων φοιτητών, να προωθηθούν τα εντατικά προγράμματα και το ECTS και να αναπτυχθούν τα θεματικά δίκτυα. Επίσης συντελέστηκαν οργανωτικές αλλαγές, δηλαδή κάθε ίδρυμα διαμόρφωσε την εφαρμογή του προγράμματος και υπέγραψε μία Θεσμική Σύμβαση (IC) με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή που περιλάμβανε τη Δήλωση Ευρωπαϊκής Πολιτικής (EPS's) η οποία ανέλυε την ευρωπαϊκή πολιτική του ιδρύματος και το ρόλο του Προγράμματος ΣΩΚΡΑΤΗΣ.²⁵⁵

Η οργανωτική αυτή αλλαγή της αντικατάστασης των δικτύων των Τμημάτων από τη Θεσμική Σύμβαση που περιέχει την Δήλωση Ευρωπαϊκής πολιτικής μπορεί να φαίνεται ασήμαντη όμως είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι σιωπηρά οι νέες διαδικασίες δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στη συνοχή των θεσμικών στόχων, στο ρόλο της κεντρικής διοίκησης των ιδρυμάτων και στη στρατηγική σκέψη από την άποψη του καθορισμού των στόχων.²⁵⁶

Εντούτοις η μετατόπιση των ιδρυμάτων προς την παραγωγή της θεσμικής απόφασης και τους στόχους που είχαν ορίσει να πετύχουν συνέβη μόνο για μία μικρή μειονότητα και το βήμα προς τη συνεργασία σε θεσμικό επίπεδο αποδείχτηκε επίσης

²⁵⁵ Jeroen Huisman, Anneke Luijten-Lub and Marijk van der Wende (2005) 'Explaining Domestic responses to European Policies :The impact of the Erasmus Programme on National Higher Education Policies' International Perspectives on Higher Education Research, Vol 3, p.13-15.

²⁵⁶ Kehm, B.M. (1998) 'SOCRATES and the European university agenda', in Barblan, A., Kehm, B. M., Reichert, S., & Teichler, U. (Eds.). (1998). Emerging European policy profiles of higher education institutions (Werkstattberichte No. 55). Kassel, Germany, pp.9-10.

δύσκολη. Η θεσμοποίηση των νέων προγραμμάτων σπουδών βρήκε εμπόδια από τα εθνικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών συστημάτων. Συνεπώς το πρόγραμμα ΣΩΚΡΑΤΗΣ δεν είχε την επίδραση χιονοστιβάδας που θα οδηγούσε σε ένα νέο στάδιο συνεργασίας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Παρόλα αυτά, το πρόγραμμα ΣΩΚΡΑΤΗΣ συνέβαλε στη συνειδητοποίηση των εμποδίων των εθνικών εκπαιδευτικών συστημάτων στην περαιτέρω ευρωπαϊκή συνεργασία.²⁵⁷

Στην επόμενη φάση του προγράμματος Erasmus και πάλι ως μέρος του προγράμματος ΣΩΚΡΑΤΗΣ (2000-2006) διατηρήθηκαν οι ίδιοι στόχοι και οι διαδικασίες με μόνη διαφορά ότι από το 2003-2004 και η Θεσμική Σύμβαση (ICs) αντικαθίσταται από τον Πανεπιστημιακό Χάρτη Erasmus (EUCs), που εκπληρώνει παρόμοιες λειτουργίες.

Ένα από τα θετικά και παρακινητικά στοιχεία του προγράμματος Erasmus και των δραστηριοτήτων διεθνοποίησης γενικά, είναι ότι τα εθνικά συστήματα εκπαίδευσης που στο παρελθόν ήταν συνήθως υπό τον έλεγχο των εθνικών κυβερνήσεων γίνονται πιο ανοικτά στη διεθνή σκηνή.²⁵⁸

Σημαντικά είναι επίσης και εκείνα τα χαρακτηριστικά που μπορούν να οδηγήσουν σε υποκίνηση ή όχι της κινητικότητας και μπορεί να τα υποτιμούν οι εθνικές κυβερνήσεις, δηλαδή αν το κλίμα της χώρας προσκρούει στην ελκυστικότητα των ξένων σπουδαστών, τα κίνητρα που δίνονται στους ξένους φοιτητές κατά τις σπουδές τους, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν αυτοί που σπουδάζουν στο εξωτερικό. Οι κυβερνήσεις ανησυχούν περισσότερο για την 'αντιληπτή' ποιότητα του συστήματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, το ακαδημαϊκό επίπεδο εκπαίδευσης, τη μεταφορά διδακτικών μονάδων των σπουδών, την ακαδημαϊκή καθοδήγηση, τα μαθήματα γλώσσας κ.ά. Είναι σημαντικό όμως να ληφθούν υπόψη ρυθμίσεις για τα σχετικά με την κινητικότητα ζητήματα όπως είναι το κόστος ζωής και η στέγαση, που δεν είναι άμεσα θέματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σύμφωνα με την παραπάνω

²⁵⁷ Barblan A., Reichert S., Schmotte-Knoch M., & Teichler U.(eds) (2000), 'Implementing European policies in higher education institutions' Werkstattberichte 57. Kassel: WZI/ Universitat Gesamthochschule Kassel επίσης στο Huisman J. & van der Wende M.C. (eds) (2004) 'On cooperation and competition. National and European policies for internationalisation of higher education', Academic Cooperation Association's Papers on International Cooperation. Bonn: Lemmens

²⁵⁸ Jeroen Huisman, Anneke Luijten-Lub and Marijk van der Wende (2005) 'Explaining Domestic responses to European Policies :The impact of the Erasmus Programme on National Higher Education Policies' International Perspectives on Higher Education Research, Vol 3, p.15.

έννοια. Επίσης την κινητικότητα καθώς και την προοπτική της εθνικής κυβέρνησης στα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης επηρεάζει και η θέση της χώρας αν δηλαδή είναι μόνιμο κράτος-μέλος, ή αν είναι συνδεδεμένο κράτος ή κράτος υπό ένταξη.²⁵⁹

Στην πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης σημαντικό ρόλο παίζουν οι εθνικοί και οι υπερεθνικοί δράστες. Ένας καλός ή αντίθετα ένας κακός συνδυασμός μεταξύ των ευρωπαϊκών με του εθνικούς πολιτικούς στόχους αυξάνει ή μειώνει αντίστοιχα τις πιθανότητες για την αποδοχή και εφαρμογή των πολιτικών. Αναμένεται ότι γενικά οι εθνικές κυβερνήσεις θα επικυρώσουν τις δραστηριότητες διεθνοποίησης που είναι αναπόσπαστο μέρος της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και έρευνας και σύμφωνες με τις ακαδημαϊκές αξίες και ιδέες σχετικά με την ποιότητα της εκπαίδευσης και της έρευνας. Επομένως όταν μία χώρα έχει μία κυρίως ακαδημαϊκή λογική για τη διεθνοποίηση οι ευρωπαϊκοί στόχοι όπως αυτοί του Προγράμματος Erasmus και οι εθνικοί στόχοι μπορούν να εναρμονιστούν. Ενώ οι χώρες που έχουν μία περισσότερο οικονομική λογική για την διεθνοποίηση της εκπαίδευσης (που θεωρεί την εκπαίδευση πηγή εθνικού εισοδήματος ή μέσω για να αυξήσει την οικονομική της ανταγωνιστικότητα) οι ευρωπαϊκοί στόχοι που εστιάζουν στη συνεργασία μπορεί να αντιμετωπιστούν λιγότερο ενθαρρυντικά στους εθνικούς στόχους.²⁶⁰

Στην υποστήριξη της κινητικότητας μπορεί να υπάρχουν και άλλα ζητήματα όπως : α) η προσωρινή κινητικότητα να οδηγήσει σε μακροπρόθεσμη κινητικότητα και έλλειψη εργατικού δυναμικού, β) να υπάρξουν δυσκολίες στη συντήρηση της εθνικής γλώσσας και του πολιτισμού κυρίως για τις λιγότερο ομιλούμενες γλώσσες, γ) η μειωθεί κινητικότητα προς άλλους προορισμούς εκτός Ευρώπης αν και το πρόγραμμα Erasmus δεν εμποδίζει την κινητικότητα σε άλλες ηπείρους. Τέλος ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί το Ηνωμένο Βασίλειο που μπορεί να αντιδράσει γιατί

²⁵⁹ Jeroen Huisman, Anneke Luijten-Lub and Marijk van der Wende (2005) *'Explaining Domestic responses to European Policies :The impact of the Erasmus Programme on National Higher Education Policies'* International Perspectives on Higher Education Research, Vol 3, p.16.

²⁶⁰ Jeroen Huisman, Anneke Luijten-Lub and Marijk van der Wende (2005) *'Explaining Domestic responses to European Policies :The impact of the Erasmus Programme on National Higher Education Policies'* International Perspectives on Higher Education Research, Vol 3, p.17.

οι δράσεις στον τομέα της κινητικότητας του Erasmus καλύπτουν θέσεις που σε διαφορετική περίπτωση θα καλύπτονταν με δίδακτρα από τους διεθνείς φοιτητές.²⁶¹

Οι στόχοι σχετικά με την κινητικότητα και τη συνεργασία φαίνεται ότι δεν βρίσκονται σε διαφωνία με του εσωτερικούς εθνικούς στόχους, καθώς η παραγωγή και η ανταλλαγή γνώσης είναι μία διεθνής δραστηριότητα. Οι στόχοι σχετικά με τη βελτίωση της κινητικότητας και της συνεργασίας δεν θεωρούνται καταστροφικοί για τους εθνικούς στόχους. Επιπλέον τα ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης συμμετέχουν σε μία σύμβαση με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε εθελοντική βάση και με ετήσιες αναφορές που τους δίνουν τη δυνατότητα επέκτασης ή περιορισμού των δραστηριοτήτων τους, και χωρίς πίεση για αλλαγή του συνολικού προϋπολογισμού του ιδρύματος.²⁶²

Υπό αυτή τη μορφή και με δεδομένη τη φύση των πολιτικών στόχων, το πρόγραμμα Erasmus δεν προσκρούει στις εθνικές πολιτικές που άλλωστε ποτέ δεν ήταν στις προθέσεις του προγράμματος. Το πρόγραμμα Erasmus ήταν εξαιρετικά επιτυχές στη συμβολή του στη δημόσια ευαισθητοποίηση και στην αύξηση της συνειδητοποίησης της αξίας της κινητικότητας για προσωρινές σπουδές σε μία άλλη χώρα.²⁶³

Όμως εκτός των βραχυπρόθεσμων υπάρχουν και μακροπρόθεσμες έμμεσες επιδράσεις του προγράμματος Erasmus στις θεσμικές δομές, καθώς η αυξανόμενη κινητικότητα και το αυξανόμενο άνοιγμα των συστημάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μπορεί να θέσουν θέματα συγκρισιμότητας πτυχίων και ποιότητας και να προτρέψουν τις εθνικές κυβερνήσεις να αναπτύξουν κατάλληλες πολιτικές σχετικά με την αναγνώριση πτυχίων και τη μεταφορά διδακτικών μονάδων. Αυτές όμως οι

²⁶¹ Jeroen Huisman, Anneke Luijten-Lub and Marijk van der Wende (2005) *‘Explaining Domestic responses to European Policies :The impact of the Erasmus Programme on National Higher Education Policies’* International Perspectives on Higher Education Research, Vol 3, p.17-8.

²⁶² Jeroen Huisman, Anneke Luijten-Lub and Marijk van der Wende (2005) *‘Explaining Domestic responses to European Policies :The impact of the Erasmus Programme on National Higher Education Policies’* International Perspectives on Higher Education Research, Vol 3, p.19.

²⁶³ Teichler Ulrich (1996) *‘Student Mobility in the Framework of ERASMUS: findings of an evaluation study’*, European Journal Education 1996, Vol. 31, No 2, p.176-177.

επιδράσεις αναμένονται να είναι μέτριες κι αυτό γιατί τα ζητήματα αυτά αφορούν μικρό ποσοστό των φοιτητών και σπουδαστών.²⁶⁴

Το πρόγραμμα Erasmus ιδιαίτερα στα πρώτα έτη ύπαρξής του, συνέβαλε στην ένταξη στη διεθνοποίηση στις γενικές πολιτικές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και άσκησε επίδραση κυρίως στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η διαδικασία της Μπολόνια έχει ενισχύσει τους συνδέσμους μεταξύ της διεθνοποίησης και των γενικών πολιτικών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Συγχρόνως οι αυξανόμενες δραστηριότητες διεθνοποίησης και κινητικότητας των φοιτητών των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αύξησαν τη συνειδητοποίηση των εθνικών κυβερνήσεων για τη σπουδαιότητα της διεθνοποίησης και υποκίνησαν τις κυβερνήσεις να λάβουν μέτρα στους τομείς που συνδέονται άμεσα με τη κινητικότητα όπως τα πρόσθετα προγράμματα κινητικότητας ή οι πρόσθετες επιχορηγήσεις για τους σπουδαστές Erasmus. Εντούτοις το Erasmus δεν άσκησε την ίδια επίδραση σε όλες τις χώρες είτε γιατί οι πολιτικές διεθνοποίησης ήταν ήδη στην ημερήσια διάταξη της κυβέρνησης ή των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Διαδικασίες σχετικές με την συγκρισιμότητα των πτυχίων, τους μηχανισμούς διασφάλισης ποιότητας, το σύστημα μεταφοράς διδακτικών μονάδων θεωρήθηκαν ότι συνδέονται περισσότερο με τη διαδικασία της Μπολόνια όμως δεν γνωρίζουμε αν θα ήταν η ίδια ή διαφορετική η διαδικασία της Μπολόνια και αν θα είχε αναπτυχθεί πολύ αργότερα αν δεν είχε προηγηθεί το πρόγραμμα Erasmus. Το Erasmus άσκησε επίσης άμεση επίδραση από τη άποψη της βελτίωσης της πληροφόρησης των εθνικών κυβερνήσεων, των ιδρυμάτων και των σπουδαστών.²⁶⁵

Οι συνέπειες της συνεργασίας στην εκπαίδευση τόσο για την Ευρωπαϊκή Ένωση και για τα κράτη-μέλη μπορούν χωριστούν σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει δεσμευτικές αλλαγές νομικής φύσεως όπως είναι αλλαγές στις νομοθεσίες των κρατών - μελών για να προσαρμοστούν στις διατάξεις των τομεακών Οδηγιών οι οποίες ρυθμίζουν την ελεύθερη μετακίνηση νομοθετικά ρυθμιζόμενων επαγγελματιών στις χώρες της ΕΕ ή η ενσωμάτωση στις εθνικές

²⁶⁴ Jeroen Huisman, Anneke Luijten-Lub and Marijk van der Wende (2005) *'Explaining Domestic responses to European Policies :The impact of the Erasmus Programme on National Higher Education Policies'* International Perspectives on Higher Education Research, Vol.3, p.20.

²⁶⁵ Jeroen Huisman, Anneke Luijten-Lub and Marijk van der Wende (2005) *'Explaining Domestic responses to European Policies :The impact of the Erasmus Programme on National Higher Education Policies'* International Perspectives on Higher Education Research, Vol.3, p.20-24.

νομοθεσίες των οδηγιών 89/48 και 92/51 που αφορούν η πρώτη ένα γενικό σύστημα αναγνώριση των διπλωμάτων ανώτατης εκπαίδευσης των σχετικών με επαγγελματική κατάρτιση ελάχιστης διάρκειας τριών ετών. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει εθελοντική συμμετοχή στις διάφορες προτεινόμενες πρωτοβουλίες όπως είναι προγράμματα κινητικότητας φοιτητών και διδακτικού προσωπικού, δίκτυα έρευνας, συζητήσεις επί της πολιτικής, πολιτικές για την επαγγελματική κατάρτιση, χρηματοδοτήσεις από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο.²⁶⁶

6.1 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2007-2013 «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2007-2013 του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων θέτει τους στόχους ακολουθώντας τη στρατηγική της Λισαβόνας και την εφαρμογή του προγράμματος εργασίας «Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2010» και σκιαγραφεί μία συγκριτική ανάλυση του τομέα της εκπαίδευσης και της δια βίου μάθησης και θέτει τους στόχους μέχρι το 2013.

Για την εξέταση της πορείας της εκπαιδευτικής πολιτικής χρησιμοποιούνται οι πέντε βασικοί ευρωπαϊκοί συγκριτικοί δείκτες (benchmarks), που τέθηκαν στη Λισαβόνα και είναι οι εξής:

- Πρόωρη εγκατάλειψη σχολείου (σε % μαθητών)
- Ολοκλήρωση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (σε % μαθητών)
- Βασικές Δεξιότητες (ποσοστό μαθητών με χαμηλές δεξιότητες – PISA επίπεδο 1)
- Αποφοίτηση Ανώτατης Εκπαίδευσης σε Μαθηματικά, Θετικές Επιστήμες και Τεχνολογία (σε % κατοίκων ηλικίας 20-29 ετών)

²⁶⁶ Τσαούσης Δ.Γ., (Επιμέλεια)(2003) «Από τη διεθνοποίηση των πανεπιστημίων προς την παγκοσμιοποίηση της εκπαίδευσης, εξελίξεις μιας δεκαπενταετίας, Η περίπτωση της Ελλάδας». (με βάση τα πορίσματα μιας έρευνας του Κέντρου Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής ΚΕΚΜΟΚΟΠ) Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ.268-270.

- Συμμετοχή σε προγράμματα Δια Βίου Μάθησης (σε % γενικού πληθυσμού ηλικίας 25-64)²⁶⁷».

Αξιοσημείωτο είναι ότι αναγνωρίζεται η διεθνοποίηση των αγορών και των νέων τεχνολογιών που καθιστούν αναγκαία τη συνεχή ανανέωση των γνώσεων και δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού, όμως στην Ελλάδα η Δια Βίου Μάθηση δεν είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη. Είναι χαρακτηριστικό ότι η Ελλάδα κατέχει την τελευταία θέση μεταξύ των χωρών της Ευρώπης των 25, ως προς τη συμμετοχή των πολιτών ηλικίας 25-64 ετών σε προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης, αντανακλώντας την ύπαρξη περιορισμένων ευκαιριών εκπαίδευσης και κατάρτισης ενηλίκων, καθώς και την ασύμμετρη κατανομή αντίστοιχων ευκαιριών για τις κοινωνικά ευάλωτες ομάδες.²⁶⁸

Σε σχέση με την αναβάθμιση της ποιότητας της εκπαίδευσης και την κινητικότητα παρατηρούμε ότι αποτελεί στρατηγικό στόχο «η ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού και των αποκεντρωμένων δομών του εκπαιδευτικού συστήματος με σκοπό τη βελτίωση της ποιότητας του ώστε να αναβαθμιστούν οι παρεχόμενες υπηρεσίες του και να ανταποκριθεί πληρέστερα στις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας και οικονομίας» ενώ ειδική μέριμνα δίνεται «στην ενίσχυση της κινητικότητας του μαθητικού και φοιτητικού πληθυσμού».

Μεταξύ των ειδικών στόχων του άξονα «1.1 Αναμόρφωση εκσυγχρονισμός και αποκέντρωση του εκπαιδευτικού συστήματος – ενίσχυση της κινητικότητας του μαθητικού και φοιτητικού πληθυσμού» αναφέρονται οι εξής στόχοι:²⁶⁹

- αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και εμπλουτισμός του εκπαιδευτικού υλικού σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες, συμπεριλαμβανομένης της προσχολικής αγωγής, ώστε να ανταποκρίνονται πληρέστερα στις σύγχρονες εκπαιδευτικές προτεραιότητες και στις οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις σε μία κοινωνία της γνώσης. Η αναμόρφωση αυτή θα περιλάβει, μεταξύ άλλων, προσαρμογή του εκπαιδευτικού υλικού στις σύγχρονες τεχνολογικές εξελίξεις, ενσωμάτωση

²⁶⁷ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2007-2013 «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, σ.35-36.

²⁶⁸ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2007-2013 «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, σ.39.

²⁶⁹ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2007-2013 «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, σ.121-122.

πολιτιστικών στοιχείων και των ξένων γλωσσών όπως προβλέπεται από την ευρωπαϊκή πολιτική για την εκπαίδευση καθώς επίσης και στοιχεία που αφορούν θεματικούς τομείς όπως η ναυτιλία, αλιεία, τουρισμός κλπ. Ο στρατηγικός στόχος της αειφορίας στην εκπαίδευση αποτελεί προτεραιότητα που διασφαλίζεται μέσα από τα προγράμματα σπουδών, το εκπαιδευτικό υλικό και κυρίως με την εισαγωγή βιωματικών εφαρμογών.

- κατάργηση των τυπικών φραγμών καθ' όλη την εκπαιδευτική διαδρομή και εισαγωγή της αναγκαίας ευελιξίας (οριζόντια και κάθετα) σε όλες τις βαθμίδες και τα επίπεδα εκπαίδευσης και στη δια βίου μάθηση. διευκόλυνση της κινητικότητας με ενέργειες αναγνώρισης / πιστοποίησης μονάδων φοίτησης στο πλαίσιο εθνικού συστήματος μεταφοράς και συσσώρευσης πιστωτικών μονάδων (E.C.T.S.). Ενίσχυση των διαδικασιών αναγνώρισης τίτλων σπουδών και αναγνώρισης των επαγγελματικών δικαιωμάτων των αποφοίτων. Η ελληνική πολιτεία σεβόμενη την οδηγία 2005/36/EC αναφορικά με την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων - δικαιωμάτων θα προβεί στις απαραίτητες διαδικασίες προσαρμογής της εθνικής νομοθεσίας έτσι ώστε αυτή να καταστεί συμβατή με την Οδηγία.
- υποστήριξη της λειτουργίας του Διεθνούς Πανεπιστημίου με έμφαση στην εφαρμογή συστήματος πιστοποίησης και μεταφοράς πιστωτικών μονάδων στο πλαίσιο διεθνών προγραμμάτων σπουδών που θα αναπτυχθούν»

Σύμφωνα με το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα η κινητικότητα σπουδαστών μέσω του προγράμματος Erasmus «συνεχίζει να ενισχύεται κατά την περίοδο 2004-2005. Μέχρι σήμερα, περισσότεροι από 1,2 εκ. σπουδαστές έχουν συμμετάσχει στο Erasmus. Εντούτοις η κινητικότητα των σπουδαστών μέσω του Erasmus διαφέρει μεταξύ των χωρών. Η μέση διάρκεια του προγράμματος εξακολουθεί να κυμαίνεται στα επίπεδα της περιόδου 1994-1995 σε έξι (6) με επτά (7) μήνες. Η Ελλάδα, δέχεται μικρότερο αριθμό σπουδαστών που συμμετέχουν στο Erasmus σε σχέση με τον αριθμό των σπουδαστών που εξάγει. Συγκεκριμένα, στο Erasmus την περίοδο 2004-2005, ο αριθμός των φοιτητών που εισήχθησαν μέσω του Erasmus ήταν 1.658, ενώ οι φοιτητές που εξήλθαν από την Ελλάδα προς τις χώρες της υπόλοιπης Ευρώπης ήταν 2.491. Σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο οι συμμετοχές των φοιτητών στο πρόγραμμα ήταν αυξημένες (η εισροή φοιτητών κατά 10,1% και η εκροή κατά 4,4%), κυρίως όσον αφορά τους φοιτητές που εισήχθησαν στα ελληνικά πανεπιστήμια μέσω του προγράμματος. Τα παραπάνω δείχνουν περαιτέρω ενίσχυση της κινητικότητας των σπουδαστών μέσω του

*Προγράμματος Erasmus, με τον αριθμό των φοιτητών που έρχονται στην χώρα μας να συγκλίνει με τον αριθμό των φοιτητών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα και προέρχονται από την Ελλάδα».*²⁷⁰

Ενώ σε σχέση με την κινητικότητα εκπαιδευτικών στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα αναφέρεται ότι «η εικόνα της κινητικότητας των εκπαιδευτικών στην εκπαίδευση και την κατάρτιση στην Ευρώπης και κατ' επέκταση στην Ελλάδα μέσω των ευρωπαϊκών προγραμμάτων ενισχύεται και από την συμμετοχή των εκπαιδευτικών στο πρόγραμμα Erasmus και Leonardo da Vinci. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με στοιχεία για την περίοδο 2004-2005 (DG Education and Culture (Erasmus programme)) στο πρόγραμμα Erasmus συμμετέχουν συνολικά 19.385 εκπαιδευτικοί. Στην Ελλάδα ο συνολικός αριθμός των εκπαιδευτικών που διακινήθηκαν από και προς την Ελλάδα για την ίδια περίοδο ήταν 1.030 εκ των οποίων οι περισσότεροι (613), αφορούσαν εκπαιδευτικούς με κινητικότητα εισροής από την ΕΕ των 25. Η πρόοδος που επιτεύχθηκε σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο αναφέρεται σε αύξηση της εισροής κατά 54 εκπαιδευτικούς και της εκροής κατά 417 εκπαιδευτικούς».²⁷¹

²⁷⁰ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2007-2013 «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, σ.51.

²⁷¹ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2007-2013 «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, σ.51-52.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην μελέτη μας είδαμε ότι στοιχεία του νεολειτουργικού παραδείγματος επιβεβαιώνονται στην περίπτωση του Προγράμματος Erasmus στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και σχετίζονται με τη σταδιακή διάχυση από το πεδίο της οικονομίας προς εκείνο της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, εξετάζοντας την επέκταση των λειτουργικών αρμοδιοτήτων της στον τομέα της εκπαίδευσης.

Η ολοκλήρωση μπορεί να ξεκινά αρχικά για την αντιμετώπιση τεχνικών προβλημάτων αναπτύσσεται όμως ως αποτέλεσμα της εργασίας των ομάδων ενδιαφέροντος που στηρίζουν την ολοκλήρωση. Η ολοκλήρωση προχωρά επίσης διαμέσου των μεταβολών που επιφέρει. Δηλαδή οι δυνάμεις που την προωθούν αυξάνουν τη δύναμη και τις αρμοδιότητές τους ενώ τα κράτη επαναπροσανατολίζονται από τα θέματα δύναμης στα ζητήματα ευημερίας. Μέσα από αυτή τη διαδικασία τα κράτη «μαθαίνουν» και εφαρμόζουν και σε άλλους τομείς τα μαθήματα ολοκλήρωσης που απέκτησαν.

Πριν από τη δεκαετία του '70, η Κοινότητα δεν είχε καμία αρμοδιότητα στον τομέα της εκπαίδευσης επειδή οι εθνικές κυβερνήσεις δεν είχαν παραχωρήσει στην Κοινότητα αυτή την αρμοδιότητα όταν υπέγραψαν τη Συνθήκη της Ρώμης. Από το 1971, με την θέσπιση του Α' και Β' Προγράμματος Δράσης της Κοινότητας στον τομέα της εκπαίδευσης άνοιξε ο δρόμος της ενασχόλησης της ΕΟΚ με θέματα εκπαίδευσης.

Το 1987 η ΕΟΚ των 12 κρατών-μελών ξεκινά τις δράσεις στον τομέα της εκπαίδευσης με την θέσπιση ευρωπαϊκών προγραμμάτων μεταξύ των οποίων σημαντικότερο, μαζικότερο και με τη μεγαλύτερη διάρκεια (20 χρόνια αδιάλειπτης λειτουργίας) είναι το Erasmus.

Ήδη από το πλαίσιο του Α' Προγράμματος Δράσης αναπτύχθηκαν μορφές συνεργασίας και στενότεροι δεσμοί μεταξύ των στελεχών της Κοινότητας και διαφόρων οργανισμών και ενώσεων οι οποίες αρχικά δημιουργήθηκαν για να υποστηρίξουν και να προωθήσουν ένα διαρκές διεθνές forum κινητικότητας και ανταλλαγών σε εκπαιδευτικά θέματα στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο. Όμως με την πάροδο του χρόνου θα μετατραπούν σε ισχυρά lobbies στην Κοινότητα με αυξημένο – μέσω των μελών τους που είναι πανεπιστημιακοί καθηγητές, ανώτερα κυβερνητικά στελέχη της εκπαίδευσης, ή ανώτερα στελέχη συνδικαλιστικών οργανώσεων –

παρεμβατικό ρόλο στη χάραξη των κοινοτικών πολιτικών. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα συνεργασίας αποτελεί η Επιτροπή της Συνόδου των Εθνικών Αντιπροσώπων των Πρυτάνεων στην Κοινότητα (The EEC Liaison Committee of National Conferences of Rectors and Vice-Chancellors), ενός χωριστού τμήματος της ευρύτερης Ευρωπαϊκής Επιτροπής των Πρυτάνεων (European Rectors' Committee) η οποία θεωρείται ένα από τα πιο ισχυρά lobbies στην Κοινότητα, το οποίο υποστηρίζει και προωθεί τα συμφέροντα των Πανεπιστημίων στις προτάσεις της Επιτροπής προς το Συμβούλιο σχετικά με την αναγνώριση των τίτλων σπουδών, την κινητικότητα σπουδαστών, την πρακτική άσκηση, την απασχόληση.

Έτσι παρά το ότι οι διατάξεις των Συνθηκών για την εκπαίδευση περιόριζαν τις εξουσίες της Επιτροπής, οι βασικές διατάξεις για τους σκοπούς και τους στόχους της ΕΚ/ΕΕ παρείχαν ένα ευρύτερο πεδίο νομιμοποίησης πάνω στο οποίο στηρίχθηκε η Επιτροπή για τη θέσπιση του προγράμματος Erasmus.

Το πρόγραμμα Erasmus είχε ως στόχο την προώθηση ευρείας και εντατικής συνεργασίας μεταξύ των πανεπιστημίων των κρατών-μελών, ώστε να υπάρξει μεγαλύτερη αμοιβαία αναγνώριση πτυχίων, την ενθάρρυνση της κινητικότητας σπουδαστών και προσωπικού μεταξύ των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, και την προώθηση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Ακαδημαϊκών Μονάδων (ECTS), με τρόπο ώστε να βελτιωθεί η ποιότητα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης που παρέχονται από τα πανεπιστήμια αυτά με σκοπό τη διαφύλαξη της ανταγωνιστικότητας της Κοινότητας στην παγκόσμια αγορά. Η Επιτροπή έθεσε ως στόχο το 10% του συνολικού αριθμού των φοιτητών να παρακολουθεί μαθήματα σε άλλα πανεπιστήμια. Το Erasmus αντιμετωπίστηκε ευρέως ως ναυαρχίδα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παρά τη κριτική για τη αύξηση της γραφειοκρατίας και για την πάρα πολύ μικρή χρηματοδότηση για τους σπουδαστές και τα πανεπιστήμια, το Erasmus θεωρείται πως βοήθησε στην άνοδο της σπουδαστικής κινητικότητας στην Ευρώπη, κατέστησε την κινητικότητα από εξαίρεση σε μία κανονική επιλογή για τους σπουδαστές και αναβάθμισε τη συνεργασία στην τριτοβάθμια εκπαίδευση από ένα οριακό φαινόμενο σε μια δραστηριότητα που συνδυάζεται με σχεδόν όλα τα ζητήματα της ζωής και της λειτουργίας ενός πανεπιστημίου. Άλλαξε ακόμη και τον εννοιολογικό χάρτη της διεθνούς σπουδαστικής κινητικότητας: η παραδοσιακά κυρίαρχη κάθετη κινητικότητα από τις λιγότερο ευνοημένες σε γόητρο χώρες προς τις ανώτερες σε γόητρο χώρες και ιδρύματα εμπλουτίστηκε και άλλαξε από το σημαντικό συστατικό

της ανταλλαγής σπουδαστών με ίσους όρους και της αμοιβαίας εμπιστοσύνης στην ποιότητα των σπουδών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μεταξύ των συνεργατών.

Αρχικά το πρόγραμμα Erasmus αφορούσε μόνο τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, το 1992 διευρύνθηκε με τη συμμετοχή και των χωρών της ΕΖΕΣ, στη συνέχεια ανοίχτηκε σταδιακά προς την Κύπρο και τις υποψήφιες για ένταξη χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και γενικά τις εκάστοτε υποψήφιες για ένταξη χώρες ενώ η Τουρκία συμμετέχει από το 2000.

Την περίοδο που μεσολαβεί από την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη μέχρι τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1986-1992) αναπτύχθηκαν μία σειρά από κοινοτικά προγράμματα δράσης στον τομέα της εκπαίδευσης τα οποία αρθρώθηκαν γύρω από τους άξονες : κινητικότητα, ανταλλαγές, συνεργασία. Η δεσμευτική αρχή της επικουρικότητας επιβάλλει στην κοινοτική πολιτική να εκφράζεται μόνο ως *«συμπληρωματική των δράσεων των κρατών-μελών, εάν αυτό απαιτείται»*.

Το 1995 τα όργανα και οι διαδικασίες άλλαξαν κάπως όταν το πρόγραμμα Erasmus ενσωματώθηκε στο πρόγραμμα ΣΩΚΡΑΤΗΣ (1995-1999) που ήταν ένα πρόγραμμα ομπρέλα για τη γενική και την τριτοβάθμια εκπαίδευση είχε ως στόχο να συμβάλει στην ανάπτυξη της ποιοτικής εκπαίδευσης και της κατάρτισης και τη δημιουργία ενός ανοικτού ευρωπαϊκού χώρου για τη συνεργασία στην εκπαίδευση. Η οργανωτική αλλαγή της αντικατάστασης των δικτύων των Τμημάτων (ICPs) από τη Θεσμική Σύμβαση (ICs) που περιέχει την Δήλωση Ευρωπαϊκής πολιτικής (EPSs) μπορεί να φαίνεται ασήμαντη όμως είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι σιωπηρά οι νέες διαδικασίες δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στη συνοχή των θεσμικών στόχων, στο ρόλο της κεντρικής διοίκησης των ιδρυμάτων και στη στρατηγική σκέψη από την άποψη του καθορισμού των στόχων. Το πρόγραμμα ΣΩΚΡΑΤΗΣ χωρίς να λειτουργήσει καταλυτικά, συνέβαλε στη συνειδητοποίηση των εμποδίων των εθνικών εκπαιδευτικών συστημάτων στην περαιτέρω ευρωπαϊκή συνεργασία.

Την περίοδο αυτή οι δράσεις της Κοινότητας στον τομέα της εκπαιδευτικής πολιτικής δεν αποσκοπούν στην εναρμόνιση των κανονιστικών διατάξεων που διέπουν τις εκπαιδευτικές νομοθεσίες των κρατών-μελών, ούτε ενδιαφέρονται για τη διαμόρφωση ενός ενιαίου πλαισίου για όλα τα εκπαιδευτικά συστήματα των κρατών-μελών. Η διαμόρφωση του ενιαίου εκπαιδευτικού χώρου και η σύγκλιση των περιεχομένων της εκπαιδευτικής διαδικασίας που θεωρούνται απαραίτητα στοιχεία στο πλαίσιο της ολοκλήρωσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γίνεται με λιγότερο ρητούς και νομοθετημένους τρόπους, αλλά εξίσου ουσιαστικούς και αποτελεσματικούς, τους

οποίους προωθεί η Κοινότητα μέσω των προγραμμάτων δράσης. Μεταξύ των δράσεων περιλαμβάνονται: η κινητικότητα και οι ανταλλαγές καθηγητών, εκπαιδευτικών και ανώτερων στελεχών της εκπαίδευσης, η αναγνώριση μαθημάτων, περιόδων σπουδών και τίτλων σπουδών από ιδρύματα της μετα-δευτεροβάθμιας και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης η ανταλλαγή τεχνογνωσίας, ο εκσυγχρονισμός των προγραμμάτων σπουδών, η εξειδίκευση και μετεκπαίδευση διδακτικού προσωπικού.

Παράλληλα εξελίχθηκαν και οι οργανωτικές αλλαγές που οδήγησαν στη σημερινή 22^η Γενική Διεύθυνση «Εκπαίδευση και Πολιτισμός».

Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στον τομέα της εκπαίδευσης διαμορφώνεται από τη στενή σχέση αλληλεξάρτησης που υπάρχει ανάμεσα στον τομέα της εκπαίδευσης (κατάρτιση, επανεκπαίδευση, δια βίου εκπαίδευση) και τους τομείς της οικονομίας, της εργασίας της απασχόλησης, όπως επίσης από τη συμβολή της εκπαίδευσης στην προώθηση της ευρωπαϊκής διάστασης και συνοχής στην Κοινότητα/Ένωση.

Σύμφωνα με την ερμηνεία του νεολειτουργικού παραδείγματος παρατηρείται μία σταδιακή διάχυση από το πεδίο της οικονομίας προς εκείνο της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, εξετάζοντας την επέκταση των λειτουργικών αρμοδιοτήτων της Κοινότητας και τη νομιμοποίηση της εκπαίδευσης στη Συνθ ΕΚ. Παράλληλα στο επίπεδο της εκπαίδευσης, παρατηρείται μία σταδιακή επέκταση των προγραμμάτων δράσης προς διάφορες θεματικές περιοχές (τριτοβάθμια εκπαίδευση, σχολική εκπαίδευση, εκπαίδευση ενηλίκων, επαγγελματική κατάρτιση, συνεργασία βιομηχανιών και πανεπιστημίων, εκμάθηση ξένων γλωσσών, ανταλλαγές ερευνητών, προώθηση τεχνολογικών καινοτομιών στον τομέα κατάρτισης, ανταλλαγές νέων, σχέδια ειδίκευσης εργατικού δυναμικού) καθώς και μία επέκταση της δράσης της Κοινότητας προς ειδικές θεματικές δραστηριότητες όπως η υλοποίηση δύο ευρωπαϊκών ετών (της δια βίου εκπαίδευσης και κατάρτισης και του έτους κατά του ρατσισμού και της ξενοφοβίας).

Ιδιαίτερα σημαντικός φαίνεται ότι είναι ο ρόλος των διαφόρων εκπαιδευτικών φορέων, ενώσεων και των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης καθώς λόγω της αυτονομίας τους, έχουν απευθείας συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή χωρίς να χρειάζονται πλέον την παρεμβολή του κράτους μέσω μορφωτικών συμβάσεων και συμβάσεων ανταλλαγών. Αυτή η απευθείας συνεργασία μέσω των δράσεων των κοινοτικών προγραμμάτων μεταξύ Επιτροπής και αυτών των φορέων έχει ως επακόλουθο και την επιρροή ή την πίεση στην χάραξη της κοινοτικής πολιτικής.

Έτσι πράγματι δημιουργείται μία διαδικασία κατά την οποία μία δεδομένη δράση, που συνδέεται με ένα συγκεκριμένο στόχο, δημιουργεί μία κατάσταση στην οποία ο αρχικός στόχος μπορεί να διασφαλιστεί μόνο με την ανάληψη περαιτέρω δράσεων, οι οποίες με την σειρά τους δημιουργούν την ανάγκη για περισσότερες δράσεις και ούτω καθεξής όπως μας έχει επισημάνει ο Lindberg.

Η ολοκλήρωση όμως είναι εύθραυστη, αν στηρίζεται αποκλειστικά σε εφήμερα υλικά συμφέροντα διαφόρων ελίτ και δεν υπάρχει η παράλληλη πολιτική, ιδεολογική ή φιλοσοφική δέσμευση. Για να προχωρήσει η ολοκλήρωση, είναι απαραίτητη μία κοινή πολιτική δέσμευση των κυριότερων ελίτ και κυβερνητικών υπευθύνων. Έτσι μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, η ανάγκη ιδεολογικής εμβάθυνσης του εγχειρήματος της ευρωπαϊκής ενοποίησης προς την πλευρά της κοινωνίας και των πολιτών οδήγησε στην έκδοση των Λευκών και Πράσινων Βιβλίων, κείμενα στα οποία διαφαίνεται ο ρόλος που μέλλεται να παίξει η εκπαίδευση και η κατάρτιση στην επιδίωξη της οικονομικής ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής στην Κοινότητα.

Οι συνέπειες της συνεργασίας στην εκπαίδευση τόσο για την Ευρωπαϊκή Ένωση και για τα κράτη-μέλη αφορούν τις δεσμευτικές αλλαγές νομικής φύσεως όπως είναι αλλαγές στις νομοθεσίες των κρατών-μελών για να προσαρμοστούν στις διατάξεις των τομεακών Οδηγιών (κυρίως σε θέματα αναγνώρισης τίτλων σπουδών) ή νομοθετικές αλλαγές για να διευκολυνθεί η κινητικότητα.

Την περίοδο μετά το Μάαστριχτ (1993-2005) η διαμόρφωση των πολιτικών επιλογών στον τομέα της εκπαίδευσης επηρεάστηκε κυρίως από την διασύνδεση του τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης με την ανταγωνιστικότητα, την απασχόληση και την κοινωνική συνοχή την ίδια στιγμή που η Ευρώπη έθετε το στόχο να καταστεί η πιο ανταγωνιστική οικονομία της γνώσης παγκοσμίως. Οι συζητήσεις είχαν αρχίσει εντός της Ευρώπης όμως οικονομικές, κοινωνικές εξελίξεις όπως η παγκοσμιοποίηση των οικονομικών σχέσεων, η ανάπτυξη της κοινωνίας της πληροφορίας, η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνο-επιστήμης και η μετανάστευση προς την Ευρώπη έθεσαν με τρόπο επιτακτικό την ανάγκη ανάληψης δράσης. Παράλληλα μεγάλες αλλαγές συντελούνται στον εσωτερικό χώρο της Ευρώπης που αφορούν τον οικονομικό τομέα (ONE), τον γεωπολιτικό τομέα (διεύρυνση με τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης), τον κοινωνικό (δημογραφική γήρανση) και τον πολιτικό τομέα (Συνταγματική Συνθήκη τη ΕΕ).

Τη δεκαετία του 2000 με βάση τη στρατηγική της Λισαβόνας διακηρύχθηκε ο νέος στρατηγικός στόχος για τη Ευρωπαϊκή Ένωση στη δεκαετία του 2000 «να γίνει η ανταγωνιστικότερη και δυναμικότερη οικονομία της γνώσης ανά την υφήλιο ικανή για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και με μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή». Ειδικότερα στον τομέα της εκπαίδευσης, ο βασικός στόχος είναι να καθοριστούν για τα προσεχή δέκα χρόνια οι μελλοντικοί συγκεκριμένοι στόχοι των εκπαιδευτικών συστημάτων και των συστημάτων κατάρτισης, που θα αποτελούσαν τον βασικό πυρήνα του εκπαιδευτικού σχεδιασμού με στόχο τη βελτίωση και την προσαρμογή της εκπαίδευσης στις απαιτήσεις της κοινωνίας της γνώσης, τη βελτίωση του επιπέδου και της ποιότητας της απασχόλησης, την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και τη δυνατότητα σε όλους τους ευρωπαίους πολίτες να συμμετάσχουν στη νέα κοινωνία της γνώσης.

Ως διαδικασία υλοποίησης για την επίτευξη του στρατηγικού στόχου της Λισαβόνας προσδιορίστηκε η Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού (Open Method of Coordination) η οποία αποτελεί μία νέα μέθοδο - εργαλείο πολιτικής που διευκολύνει το σχεδιασμό κοινών στόχων στους τομείς που δεν είναι δυνατή η διαμόρφωση κοινής κοινοτικής πολιτικής όπως είναι ο τομέας της εκπαίδευσης, με πλήρη σεβασμό της αρχής της επικουρικότητας καθώς αυτό που επιδιώκεται είναι η σύγκλιση και όχι η εναρμόνιση των εκπαιδευτικών συστημάτων.

Οι εξελίξεις αυτές στον τομέα της εκπαίδευσης συνδέονται άμεσα με αλλαγές που συντελούνται σε παγκόσμιο επίπεδο όπως είναι η οικονομική παγκοσμιοποίηση και η οικονομία της γνώσης. Ποιος ήταν όμως ο αντίκτυπος του προγράμματος Erasmus και τι επίδραση άσκησε στην πορεία αυτής της διαδικασίας;

Όπως διαπιστώσαμε από τη μελέτη μας η δράση μέσω του προγράμματος Erasmus αύξησε τη συνειδητοποίηση των σχεδιαστών πολιτικής για τη σημασία και τις πιθανές συνέπειες της διεθνοποίησης, και είχε μία βαθύτερη επίδραση στα ιδρύματα και τους σπουδαστές της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ενώ επίδραση είχε επίσης είτε άμεση είτε έμμεση στα εθνικά συστήματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και στην χάραξη εθνική πολιτικής καθώς επέδρασε στη συνειδητοποίηση των εμποδίων των εθνικών εκπαιδευτικών συστημάτων στην περαιτέρω ευρωπαϊκή συνεργασία. Άλλωστε ένα από τα θετικά και παρακινητικά στοιχεία του προγράμματος Erasmus και των δραστηριοτήτων διεθνοποίησης, είναι ότι τα εθνικά συστήματα εκπαίδευσης που στο παρελθόν ήταν συνήθως υπό τον έλεγχο των εθνικών κυβερνήσεων γίνονται πιο ανοικτά στη διεθνή σκηνή.

Το πρόγραμμα Erasmus ήταν εξαιρετικά επιτυχές στη συμβολή του στη δημόσια ευαισθητοποίηση και στην αύξηση της συνειδητοποίησης της αξίας της κινητικότητας για προσωρινές σπουδές σε μία άλλη χώρα. Όμως εκτός των βραχυπρόθεσμων υπάρχουν και μακροπρόθεσμες έμμεσες επιδράσεις του προγράμματος Erasmus στις θεσμικές δομές, καθώς η αυξανόμενη κινητικότητα και το αυξανόμενο άνοιγμα των συστημάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θέτουν ζητήματα συγκρισιμότητας πτυχίων, αναγνώρισης πτυχίων, συστήματος μεταφορά διδακτικών μονάδων και ποιότητας στον τομέα της εκπαίδευσης.

Είναι αντιληπτό ότι τα αποτελέσματα αυτών των προγραμμάτων και των πολιτικών δεν είναι εύκολα μετρήσιμα. Ακόμα και οι ίδιοι οι εμπνευστές τους αναγνωρίζουν τη δυσκολία του εγχειρήματος. Με ποιον τρόπο η βελτίωση της ποιότητας και της ποσότητας των επαγγελματικών προσόντων θα αυξήσει την ανταγωνιστικότητα της Κοινότητας και την ποιότητα στην εκπαίδευση; Πως μπορούμε να μετρήσουμε τη διάχυση της ευρωπαϊκής ιδέας στις συνειδήσεις των ευρωπαίων πολιτών; Πόσος χρόνος απαιτείται για μία μεταβολή ή μεταρρύθμιση των συστημάτων εκπαίδευσης ώστε να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις για τη βελτίωση της ποιότητας, την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής στα κράτη-μέλη της ΕΕ.

Η Ευρώπη είναι μία μεταβαλλόμενη οντότητα και αναπτύχθηκε μέσα από καινοτόμες διαδικασίες προσαρμογής σε σχέση τόσο με το ευρωπαϊκό όσο και με το διεθνές περιβάλλον. Σήμερα καλείται να ανταποκριθεί σε νέες προκλήσεις όπως η παγκοσμιοποίηση και η διεύρυνση. Η προσπάθεια της Ε.Ε. να εδραιωθεί ως ισχυρή θεσμική οντότητα σε διεθνές επίπεδο συσχετίζεται με την προσπάθεια αξιοποίησης της εκπαιδευτικής πολιτικής ως πεδίου διαμόρφωσης τόσο του ευρωπαίου πολίτη όσο και του ευρωπαίου εργαζόμενου. Ενώ η ίδια η εκπαιδευτική πολιτική μετεξελίσσεται παίρνοντας νέες διαστάσεις συσχετιζόμενη με ορθολογικούς οικονομικούς όρους.

Μέσα στα επόμενα χρόνια μέλλει να φανεί αν θα πραγματοποιηθεί η διάχυση του ενοποιητικού αποτελέσματος, από τους τομείς της «χαμηλής πολιτικής» όπως είναι η οικονομία, στους τομείς της «υψηλής πολιτικής» όπως είναι οι εξωτερικές σχέσεις και η άμυνα. Αυτό όπως που έχει ήδη φανεί είναι ότι η ανάπτυξη της συνεργασίας σε ένα τομέα «χαμηλής πολιτικής» όπως είναι η εκπαίδευση μπορεί να οδηγήσει κράτη με διαφορετικά συστήματα αξιών και διαφορετική κουλτούρα να μοιράζονται ένα κοινό όραμα και ένα κοινό μέλλον. _

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Δημόπουλος Γ. – Μπαλτάς Ν.- Χασσίδ Ιωσήφ**, (2001) «Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές, Οικονομική ολοκλήρωση και Πολιτικές» τόμος Β', Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα
- Ήφαιστος Π.** (2000) «Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα
- Ιωακειμίδης Π.Κ.** (1988) «Ο μετασχηματισμός της ΕΟΚ. Από την «Εντολή» στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη», Εκδ Παπαζήσης Αθήνα
- Ιωακειμίδης Π.Κ.** (1992) «Η Ευρώπη σε αναζήτηση νέας αρχιτεκτονικής, Η πορεία προς την Ευρωπαϊκή Ένωση και η Ελλάδα» Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα
- Ιωακειμίδης Π.Κ.** (1^η 1993 - 2^η 1995) «Ευρωπαϊκή Πολιτική Ένωση», Εκδόσεις Θεμέλιο Αθήνα
- Κουσκουβέλης Ηλ.**, (2004) «Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις», Β' έκδοση, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα
- Κώνστας Δ. – Αρβανιτόπουλος Κ.** (2002) «Διεθνείς Σχέσεις, Συνέχεια και Μεταβολή», Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, Αθήνα
- Κώνστας Δ.** (1983) «Θεωρία και μεθοδολογία των διεθνών σχέσεων» τ' Α, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα
- Μαραβέγιας Ν. – Τσινισιζέλης Μ** (επιμ) (1995) «Η Ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα
- Μαραβέγιας Ν. – Σακελλαρόπουλος Θ.** (επιμ) (2006) «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Ελλάδα, Οικονομία, Κοινωνία, Πολιτικές», Εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα
- Μαραβέγιας Ν. – Τσινισιζέλης Μ.** (επιμ) (2007) «Νέα Ευρωπαϊκή Ένωση, Οργάνωση και Πολιτικές, 50 χρόνια», Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα
- Μοσχονάς Α.** «Η Εκπαιδευτική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης» στο Δημόπουλος Γ. – Μπαλτάς Ν.- Χασσί Ι., (2001) «Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές, Οικονομική ολοκλήρωση και Πολιτικές» τόμος Β', Αθήνα Εκδόσεις Σιδέρης
- Μπαγάκης Γ.**, (1999) «Εκπαιδευτικές Αλλαγές, Προγράμματα Κινητικότητας και Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης» Εκδόσεις Μεταίχμιο – Έκφραση, Αθήνα
- Πασιάς Γ.**, (2006) «Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Θεσμικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική (1950-1999)» Τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα

- Πασιάς Γ.** (2006) «*Ευρωπαϊκή Ένωση και Εκπαίδευση, Η στρατηγική της Λισαβόνας, Εκπαιδευτικός λόγος και πολιτικές (2000-2006)*» Τόμος Β', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα
- Ρουμελιώτης Π.** (2005) «*Ευρωπαϊκή οικονομική διακυβέρνηση*», Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα
- Σιάκαρης Κ.** (2006) «*Από την ΕΟΚ στην ΕΕ, Η αδύνατη εκπαιδευτική πολιτική*», Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα
- Στεφάνου Κ.** (1999) «*Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση*», τόμος Γ' Πολιτικές και Δυναμική της Ολοκλήρωσης, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα
- Στεφάνου Κ. - Φατούρος Αρ. – Χριστοδουλίδης Θ. (επιμ)** (2001) «*Εισαγωγή στις ευρωπαϊκές σπουδές, Ιστορία- θεσμοί- δίκαιο*» τόμος Α', Εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα
- Τσαούσης Δ.Γ.** (1993) «*Το ελληνικό Πανεπιστήμιο στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα. Ζητήματα εκπαιδευτικής πολιτικής*» Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα
- Τσαούσης Δ.Γ.** (Επιμέλεια) (1996) «*Ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική. Βασικά κείμενα για την παιδεία, την εκπαίδευση και την κατάρτιση*». Εκδόσεις Gutenberg Αθήνα
- Τσαούσης Δ.Γ.** (Επιμέλεια) (2003) «*Από τη διεθνοποίηση των πανεπιστημίων προς την παγκοσμιοποίηση της εκπαίδευσης, εξελίξεις μιας δεκαπενταετίας, Η περίπτωση της Ελλάδας*». (με βάση τα πορίσματα μιας έρευνας του Κέντρου Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής ΚΕΚΜΟΚΟΠ) Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα
- Τσινισιζέλης Μ.** (1995) «*Θεωρία της διεθνούς πολιτικής ενοποίησης*» στο Μαραβέγιας Ν. – Τσινισιζέλης Μ (επιμ) (1995), «*Η Ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Θεσμικές, πολιτικές και οικονομικές πτυχές*», Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα
- Τσινισιζέλης Μ.** (2001) «*Quo Vadis Europa?*» Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα
- Χρυσοχόου Δ.** (2003) «*Θεωρία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης*», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alonso S., Bollain M., Cuvillo C. Fernandez M.C., Garcia A., Santos E,** (1995) 'Experience about ERASMUS: an interchange project', Frontiers in Education Conference, Proceedings 1995, Vol.2 Issue1-4 Nov 1995, p. 4c4.1-4c4.4

- Barblan, A., Kehm, B. M., Reichert, S., & Teichler, U. (Eds.).** (1998). *Emerging European policy profiles of higher education institutions* (Werkstattberichte No. 55). Kassel, Germany
- Caporaso J.A. & Pelowski A.L.** (1975) 'Economic and political integration in Europe: A time-series quasi- experimental analysis', *American Political Science Review*, vol.65, no.2, June 1971, pp.418-433
- Caporaso J.A.,** (1968) '*Functionalism, spill-over and international integration*', Doctoral Dissertation, University of Pennsylvania
- Fogg K. – Jones H.C.** (1985) 'Educating the European Community – Ten years on', *European Journal of Education*, Vol 20, No 2-3, pp. 293-300
- Haas E.** (1958) '*The Uniting of Europe. Political, Social and Economic forces, 1950-1957*', Stevens & Sons Limited, London. Στη συνέχεια επανεκδόθηκε 2^η έκδοση Haas E., (1968) 2nd edn '*The Uniting of Europe. Political, Social and Economic forces, 1950-1957*', Stanford, Stanford University Press
- Haas E.** (1961) 'International integration: the European and the universal process' *International Organization*, vol.15, No 3, pp.366-392
- Haas E.** (1964) '*Beyond the nation-state*', Stanford, Stanford University Press
- Haas E. & Schmitter P.** (1964) 'Economics and Differential Patterns of Political Integration: Projections About Unity in Latin America', *International Organization*, vol.18, Issue 04, September 1964, pp.705-737
- Haas E.** (1964) '*Technocracy, Pluralism and the New Europe*' στο Graubord, E. (ed) *A New Europe*, Boston
- Haas E.** (1966) '*International Integration: The European and the Universal Process*' *International Political Communities: An Anthology*, New York
- Haas E.** (1967) 'The "Uniting of Europe" and the "Uniting of Latin America"', *Journal of Common Market Studies*, Vol.5, Issue 4, pp.315–343
- Haas E.,** (1976) '*The Obsolescence of Regional Integration Theory*', Berkeley, Univ. of California Press
- Harrison R.,** (1974) '*Europe in Question. Theories of Regional International Integration*', London, George Allen and Unwin
- Harrison R.** (1990) 'Neofunctionalism', στους Groom / Taylor (eds), *Frameworks of International Cooperation*, London, Pinter
- Hix S. J.** (2002) 'Regional Integration, *International Encyclopedia of Social & Behavioral Sciences*, pages 12922-12925

- Hoffman C.S.** (1966) 'Obstinate or Obsolate? The Fate of the Nation State and the Case of Western Europe', *Daedalus*, Vol. 95, No. 3, Summer 1966, 862-915
- Hoffman S.** (1982) 'Reflections on the Nation – State in Western Europe today'. *Journal of Common Market Studies*, Vol.21, Issue 1, September 1982, pp. 21-38
- Huisman J. & van der Wende M.C.** (eds) (2004) 'On cooperation and competition. National and European policies for internationalisation of higher education', Academic Cooperation Association's Papers on International Cooperation. Bonn: Lemmens
- Jeroen Huisman, Anneke Luijten-Lub and Marijk van der Wende** (2005) '*Explaining Domestic responses to European Policies :The impact of the Erasmus Programme on National Higher Education Policies*' International Perspectives on Higher Education Research, Vol 3, p. 5-27
- Jones H.C.**, (1983) 'Education in the European Community', *Education Today*, Vol.33, No 1, p.40
- Keohane R.O. – Hoffman S.** (eds), (1991) '*The New European Community: Decision making and Institutional Change*', Boulder, Westview Press, London.
- Lindberg L.**, (1963) '*The Political Dynamics of European Integration*', Stanford, Stanford University Press
- Lindberg L.** (1970) 'Political Integration as a Multidimensional Phenomenon Requiring Multivariate Measurement', *International Organization*, vol:24, Issue 04, September 1970, pp 648-731
- Lindberg L, Scheingold S.A.** (1970) '*Europe's Would-be Polity. Patterns of Change in the European Community*', Prentice Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey
- Mitrany D.** (1966) '*A Working Peace System*'. Quadrangle books, Chicago,
- Mutimer D.** (1989) '1992 and the Political Integration of Europe: Neo-Functionalism Reconsidered" *Journal of European Integration*, vol.13, Issue 1, 75-101
- Neave G.** (1984), *The EEC and Education*, Stock on Trent, London
- Nye J.S.** (1971) '*Peace in parts: integration and conflict in regional organization*', Boston, Little & Brown
- Pavel Zgaga** (2006) '*Looking Out: The Bologna Process in a Global Setting. On the 'External Dimension' of the Bologna Process*' by Norwegian Ministry of Education and Research Dec. 2006
- Pinter J.** (1968) 'Positive Integration and Negative Integration: Some problems of Economic Union in the EEC', *The World Today*, 24(3), pp.88-110

Pentland C. (1974) *'International Theory and European Integration'*, London, Faber and Faber,

Rosamond B. (2000), *'Theories of European Integration'*, Palgrave Macmillan

Schmitter P. (1969) 'Three neofunctional Hypotheses about International Integration" *International Organisation* Vol.23, No.1, (Winter 1969) pp. 161-166

Schmitter P. (1970) 'A revised theory of Regional Integration", *International Organisation*, vol.24, issue 04, Sept 1970, pp.836-868

Schmitter P.C. (1996) 'Examining the Present Europolity with the help of Past Theories' στο Marks G., Scharpf W.F., Schmitter P.C, Steek W. *Governance in the European Union*, London SAGE

Taylor P. (1989) 'The New Dynamics of EC Integration in the 1980's, στο Lodge J. (ed.) *'The European Community and the Challenge of the Future*, Pinter, London

Teichler Ulrich (1996) 'Student Mobility in the Framework of ERASMUS: findings of an evaluation study', *European Journal Education* 1996, Vol. 31, No 2, 153-179

Teichler, U. (1998). Towards a European University? In P. Baagen, A. Tellings, & W. Van Haafden (Eds.), *The university and the knowledge society* (pp. 75-86). Bommel, the Netherlands: Concorde.

Teichler Ulrich (2001) 'Changes of ERASMUS under the Umbrella of SOCRATES', *Journal of Studies in International Education* 2001, Vol. 5 No.3, 201-227

Tranholm - Mikkelsen J. (1991) "Neo-functionalism : Obstinate or Obsolate? A Reappraisal in the Light of the New Dymanism of the EC", *Millenium: Journal of International Studies*, Vol.20, No1, pp.1-22.

Wallace W. (ed.) (1990) *'The Dynamics of European Integration*, Pinter, London

KEIMENA THΣ EK/EE

- **Commission of the EC**, Education in the European Community,, Bulletin of the EC, supplement 3/74, p.5
- **Commission of the EC**, Bulletin of the EC., supplement 3/74, p. 5
- **Commission of the EC**, 7th General Report of the Activities of the EC in 1973, Brussels, February 1974

- **ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΚ**, Μία εκπαιδευτική πολιτική για την Ευρώπη, σειρά: Ευρωπαϊκά Κείμενα, περιοδική έκδοση, Νο4, Υπηρεσία επίσημων εκδόσεων, Λουξεμβούργο, 1982
- **ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΚ**, «Πρώτη έκθεση σχετικά με την εξέλιξη των ενεργειών που έχουν αναληφθεί στο επίπεδο των κρατών – μελών και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για την ενίσχυση της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση», ΣΕΚ (91) 1753, Βρυξέλλες, 23.9.1991
- **ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΚ**, Έκθεση της Επιτροπής στο Συμβούλιο, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στην Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή. Προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης των ΕΚ (1986-1992). Αποτελέσματα και επιτεύγματα: επισκόπηση, ΚΟΜ (93) 151 τελικό, Βρυξέλλες 5.5.1993
- **ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΚ**, Πράσινο Βιβλίο για την Ευρωπαϊκή Διάσταση στην Εκπαίδευση, ΚΟΜ (93) 457 τελικό, Βρυξέλλες, 29.9.1993
- **ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΚ**, Πράσινο Βιβλίο για την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική. Επιλογές για την Ένωση, ΚΟΜ(93) 551 τελικό Βρυξέλλες 17.11.1993
- **ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΚ**, Προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης των ΕΚ (1986-1992). Αποτελέσματα και επιτεύγματα επισκόπηση, ΚΟΜ (93) 151 τελικό, Βρυξέλλες 5.5.1993
- **European Commission.** (1994). *Cooperation in education in the European Union 1976-1994.* Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities
- **ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΚ**, Λευκή Βίβλος, Ανάπτυξη, Ανταγωνιστικότητα, Απασχόληση. Οι προκλήσεις και η αντιμετώπιση τους στον 21^ο αιώνα, Βρυξέλλες, COM (93) 700, Βρυξέλλες, 5 Δεκεμβρίου 1993. Bulletin of the European Communities Supplement 6/93
- **ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ**, Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική, Λευκό Βιβλίο, Βρυξέλλες 1994
- **ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ**, Λευκό Βιβλίο, για την εκπαίδευση και την κατάρτιση, Διδασκαλία και Μάθηση. Προς την κοινωνία της γνώσης, COM(95) 590, Νοέμβριος 1995
- **ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΚ**, Πράσινο Βιβλίο για την Καινοτομία, COM (95) 688 Βρυξέλλες 20.12.1995

- **ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΚ**, Εκπαίδευση-Κατάρτιση-Ερευνα : Τα εμπόδια στη διακρατική κινητικότητα, Πράσινο Βιβλίο, COM (96) 462, Βρυξέλλες 2.10.1996
- **European Commission /XXII D-G** ‘What the programmes have achieved. Towards a Europe of Knowledge’ Brussels 12.11.1997
- **ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ** «Απολογισμός των προγραμμάτων Εκπαίδευση, Κατάρτιση, Νεότητα 1995-1999» Ευρωπαϊκές Κοινοότητες 2000
- **ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΚ**, Έκθεση της Επιτροπής «Τελική έκθεση της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή του Προγράμματος Σωκράτης 1995 – 1999, Βρυξέλλες, 12.2.2001, COM(2001) 75 τελικό
- **ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ** «Διαβατήριο για την κινητικότητα, Ένας άλλος τρόπος Μάθησης Κατάρτισης στο εξωτερικό» Ευρωπαϊκές Κοινοότητες 2001
- **ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΚ**, Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με την ενίσχυση της συνεργασίας με τρίτες χώρες στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Βρυξέλλες, 18 Ιουλίου 2001, COM (2001) 385
- **European Commission**, Standing Group for Indicators and Benchmarks, Final list of indicators to support the implementation of the work programme on the future objectives of the education and training systems, Brussels, July 2003.
- **ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΚ** Ενδιάμεση έκθεση αξιολόγησης σχετικά με τα αποτελέσματα και τις ποσοτικές και ποιοτικές πλευρές της εφαρμογής της δεύτερης φάσης του προγράμματος κοινοτικής δράσης όσον αφορά την εκπαίδευση «ΣΩΚΡΑΤΗΣ», COM (2004) 153 τελικό, Βρυξέλλες 8.3.2004
- **ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΚ**, Ψήφισμα του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας που συνήλθαν στα πλαίσια του Συμβουλίου, της 9ης Φεβρουαρίου 1976, για ένα πρόγραμμα δράσης στον τομέα της εκπαίδευσης Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 038 της 19/02/1976 σ. 0001 – 0005
- **ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΚ**, «Γενική έκθεση της Επιτροπής Παιδείας (εγκρίθηκε ως προς την ουσία της από το Συμβούλιο και τους Υπουργούς Παιδείας που συνέρχονται στα πλαίσια του Συμβουλίου, κατά την σύνοδο της 27^{ης} Ιουνίου 1980), Κείμενα για την ΕΕΠ, 1987
- **ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΚ**, «Ψήφισμα των Υπουργών Παιδείας, με ημερομηνία 16 Νοεμβρίου 1971, για τη συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης», Κείμενα για την ΕΕΠ, 1987 σ. 11

- **ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΚ**, «Ψήφισμα του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας που συνήλθαν στο πλαίσιο του Συμβουλίου, της 9^{ης} Φεβρουαρίου 1976 περί προγράμματος δράσεως στον τομέα της εκπαίδευσης», Κείμενα για την ΕΕΠ, 1987., σ.23-28
- **ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΚ**, Ψήφισμα του Συμβουλίου της 12.7.1982 σχετικά με τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για να βελτιωθεί η προετοιμασία των νέων στις επαγγελματικές δραστηριότητες και να διευκολυνθεί η μετάβασή τους από την εκπαίδευση στην ενεργό ζωή, Κείμενα για την ΕΕΠ, 1987 σ.87-88
- **ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΚ**, Έκθεση της Επιτροπής για την Ευρώπη των πολιτών που ενέκρινε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Μιλάνου στις 28-29.6.1985, Κείμενα για την ΕΕΠ, 1987 σ.151-153
- **ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΚ**, Πρόλογος της απόφασης του Συμβουλίου για τη θέσπιση του προγράμματος 'Erasmus', στο Συμβούλιο των ΕΚ, Κείμενα για την ΕΕΠ, 1987 σ. 202
- **ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΚ** Απόφαση 87/327/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 15.6.1987 για τη θέσπιση του κοινοτικού προγράμματος δράσης σχετικά με την κινητικότητα των φοιτητών (Erasmus), στο ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΚ, Κείμενα για την ΕΕΠ, 1987 σ.201-207, επίσης Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 166 της 25/06/1987 σ. 0020 – 0024)
- **ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΚ**, , Απόφαση 89/633/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 14.12.1989 η οποία τροποποιεί την απόφαση 87/327/ΕΟΚ για τη θέσπιση του κοινοτικού προγράμματος δράσης σχετικά με την κινητικότητα των φοιτητών (Erasmus) Κείμενα για την ΕΕΠ, (1988-89) σ.109-113, Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 395 της 30/12/1989 σ. 0023 – 0027
- **ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΚ**, Ψήφισμα του Συμβουλίου της 24.5.1988 σχετικά με την «ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση» 88/C177/02, Κείμενα ΕΕΠ (1988-1989), σ.19-21.
- **ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΚ** Συμπεράσματα του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας συνερχομένων στα πλαίσια του Συμβουλίου της 27ης Νοεμβρίου 1992 σχετικά με τα μέτρα για την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής διάστασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (92/C 336/03), στο ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΚ, Κείμενα για την ΕΕΠ (1990-1992) σ. 169-170,
- **ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΚ**, Συμπεράσματα του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας συνερχομένων στα πλαίσια του Συμβουλίου της 11ης Ιουνίου 1993 σχετικά με την προώθηση ενός ανοικτού ευρωπαϊκού χώρου για συνεργασία στην

τριτοβάθμια εκπαίδευση (93/C186/01) Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C186 της 08/07/1993 σ.0001 – 0002

- **ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ Ε.Ε.**, Συμπεράσματα του Συμβουλίου της 6.5.1996 πάνω στο Λευκό Βιβλίο 'Διδασκαλία και Μάθηση: Προς την κοινωνία της γνώσης', Κείμενα ΕΕΠ (1993-1996)
- **ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΕ**, Απόφαση 253/2000/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24.1.2000 για τη θέσπιση του δεύτερου σταδίου του προγράμματος κοινοτικής δράσης στον τομέα της εκπαίδευσης «ΣΩΚΡΑΤΗΣ, Επίσημη Εφημερίδα L28 της 3.2.200, σ. 1-15 , Κείμενα σχετικά με την εκπαίδευση την κατάρτιση και τη νεολαία (1998-2001) σ.85-99
- **ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΕ**, Ψήφισμα του Συμβουλίου της 14.12.2000 σχετικά με το σχέδιο δράσης για την κινητικότητα, ΕΕ C371, Βρυξέλλες, 23.12.2000
- **ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΕ**, Έκθεση του Συμβουλίου Παιδείας προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 'Οι συγκεκριμένοι μελλοντικοί στόχοι των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης' EDUC 23, 5980/01. 14.2.2001 Βρυξέλλες
- **ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΕ**, Συμπεράσματα του Συμβουλίου της 5^{ης} Μαΐου 2003 σχετικά με τα επίπεδα αναφοράς μέσω ευρωπαϊκών επιδόσεων στην εκπαίδευση και την κατάρτιση (benchmarks) , Επίσημη Εφημερίδα 2003/C 134/03, 7.6.2003.
- **ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΕ**, Απόφαση 2317/2003/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 5.12.2003, σχετικά με τη θέσπιση προγράμματος για την αύξηση της ποιότητας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και για την προώθηση της διαπολιτισμικής κατανόησης μέσω της συνεργασίας με τρίτες χώρες (Erasmus Mundus) (2004-2008) ΕΕ L345, Βρυξέλλες, 31.12.2003
- **ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΕ**, «Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2010» - Επείγουσα ανάγκη μεταρρυθμίσεων για να επιτύχει η στρατηγική της Λισσαβόνας. Κοινή ενδιάμεση έκθεση του Συμβουλίου και της Επιτροπής για την εφαρμογή του λεπτομερούς προγράμματος των επακόλουθων εργασιών σχετικά με τους στόχους των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ευρώπη. Αποτελέσματα των εργασιών του Συμβουλίου της 26 Φεβρουαρίου 2004, EDUC 43, 6905/3/04 REV 3, Βρυξέλλες, 22 Απριλίου 2004
- **ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ**, Συλλογή θεσμικών κειμένων της Κοινότητας 1950-1982, Λουξεμβούργο, σ. 305-311
- **ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ**, Ψήφισμα σχετικά με το Πράσινο Βιβλίο της Επιτροπής: "Εκπαίδευση Κατάρτιση Έρευνα: τα εμπόδια στη διακρατική

κινητικότητα" (COM(96) 0462 C4-0580/96) Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 167 της 02/06/1997 σ. 0094

- **ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ** , Απόφαση 1720/2006/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 15ης Νοεμβρίου 2006 για τη θέσπιση προγράμματος δράσης στον τομέα της διά βίου μάθησης. Επίσημη Εφημερίδα ΕΕ L 327 της 24.11.2006
- **ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ** Απόφαση αριθ. 819/95/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Μαρτίου 1995 για τη θέσπιση του προγράμματος κοινοτικής δράσης ΣΩΚΡΑΤΗΣ, Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 087 της 20/04/1995 σ. 0010 – 0024
- **ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ** Απόφαση αρ. 68/2000/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13.12.1999, για την τροποποίηση της βασικής απόφασης σχετικά με το πρόγραμμα Σωκράτης ώστε να περιληφθεί και η Τουρκία μεταξύ των δικαιούχων χωρών, ΕΕ αριθ. L10 της 14.01.2000
- Ψήφισμα σχετικά με το Πράσινο Βιβλίο της Επιτροπής: "Εκπαίδευση Κατάρτιση Έρευνα: τα εμπόδια στη διακρατική κινητικότητα" (COM(96)0462 C4-0580/96), Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 167 της 02/06/1997 σ. 0094
- Ενδιάμεση έκθεση αξιολόγησης σχετικά με τα αποτελέσματα και τις ποσοτικές και ποιοτικές πλευρές της εφαρμογής της δεύτερης φάσης του προγράμματος κοινοτικής δράσης όσον αφορά την εκπαίδευση «ΣΩΚΡΑΤΗΣ», COM (2004) 153 τελικό, Βρυξέλλες 8.3.2004
- **ΔΕΚ** Απόφαση του Δικαστηρίου της 30.5.1989. – Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων – Κοινοτικό Πρόγραμμα Δράσης στον τομέα της κινητικότητας των σπουδαστών (Erasmus) – Προσφυγή ακυρώσεως – Νόμιμο έρεισμα – Επαγγελματική κατάρτιση. - ΥΠΟΘΕΣΗ 242/87. Συλλογή της Νομολογίας του Δικαστηρίου 1989 σελίδα 01425
- **Sorbonne Declaration** (1998), Joint Declaration on the harmonization of the architecture of the European higher education system, Paris, 25 May 1998
- **Bologna Declaration** (1999), The European Higher Education Area. Joint Declaration of the European Ministers of Education Convened in Bologna at the 19th of June 1999

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2007-2013 «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

- **Νόμος 3374** «Διασφάλιση της ποιότητας στην ανώτατη εκπαίδευση. Σύστημα μεταφοράς και συσσώρευσης πιστωτικών μονάδων – Παράρτημα Διπλώματος» (ΦΕΚ 189 Α, 2.8.2005)
- **Υπουργική Απόφαση** Φ5/89656/Β3 «Εφαρμογή του Συστήματος Μεταφοράς και Συσσώρευσης Πιστωτικών Μονάδων» (ΦΕΚ 1466Β 13.8.2007)
- **Υπουργική Απόφαση** Φ5/72535/Β3 «Καθορισμός Παραρτήματος Διπλώματος» (ΦΕΚ 1091Β 10.8.2006)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΕΔΙΩΝ